

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**SİYASAL ELİTİZM VE ÖTEKİLEŞTİRME BAĞLAMINDA ANA
AKIM MEDYADA POLİTİK FİĞÜR İMGESİNİN DÖNÜŞÜMÜ:
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÖRNEĞİ**

**Hazırlayan
Mahmut AKGÜL**

**Danışman
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ**

Doktora Tezi

**Mayıs 2016
KAYSERİ**

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI
HALKLA İLİŞKİLER BİLİM DALI

SİYASAL ELİTİZM VE ÖTEKİLEŞTİRME BAĞLAMINDA ANA
AKIM MEDYADA POLİTİK FİĞÜR İMGESİNİN DÖNÜŞÜMÜ:
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Mahmut AKGÜL

Danışman
Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Doktora Tezi

Mayıs 2016
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Mahmut AKGÜL

İmza :

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Siyasal Elitizm ve Ötekileştirme Bağlamında Ana Akım Medyada Politik Figür İmgesinin Dönüşümü: Recep Tayyip Erdoğan Örneği” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Mahmut AKGÜL

Danışman

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

Prof. Dr. Mustafa Akdağ danışmanlığında Mahmut Akpınar tarafından hazırlanan
 "Psyasal Elitizm ve Etiketleme Bağlamında Ana Akım Medyada
 Politika Papir İmgesinin Durumları" adlı bu çalışma, jürimiz
 tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü
 Halıba İhtilak ve Tanıtım Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul
 edilmiştir.

27.05.2016
 (Tez Savunma Sınav Tarihi Yazılacak)

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ *manij*
 Üye : Prof. Dr. Hamide GÖZ *Hamide*
 Üye : Doç. Dr. M. Serai TÜRK *Serai*
 Üye : Doç. Dr. Kadir CANÖZ *Kadir*
 Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa CINGİ *Mustafa*

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 15.06.2016 tarih ve ...13... sayılı kararı
 ile onaylanmıştır.

 Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK
 Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Frank Dobie doktora tezleri için, “Ortalama bir doktora tezi, kemiklerin bir mezardan diğerine taşınmasından başka bir şey değildir” der. Dört yıllık tez yazım sürecinin her aşamasında, aklımın bir köşesinde bulundurduğum Dobie’nin vecizesini boşa çıkarma, ortalamanın üstüne çıkma gayesinde oldum. Bunu ne kadar başardığıma ise değerli jüri karar verecek. Elbette ki bu çalışmayı dört yıllık yazım süreciyle sınırlı tutmak, hayata gözlerimi açtığım günden bugüne kadar üzerimde emeği ve çabası olan onlarca insana haksızlık olacaktır. Eğitim ve gelişim sürecimi tamamlamamda katkısı olan, yol gösteren güzel insanlara ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Zira siz olmasaydınız bugünleri hayal bile edemezdim.

Tez yazım sürecinde katkı sağlayan bazı isimleri anmadan geçmek ise ayrıca haksızlık olacaktır. Literatürü takip etmemde kılavuz rolü üstlenen Sosyolog Ömer Temizkan’a; ampirik yaklaşımıyla çalışmaya değer katan Hamdi Ayan’a; tezin her aşamasında desteğini esirgemeyen Olcay Kahraman’a; gerek motive edici konuşmalarıyla destek olan, gerekse sınırlı olan boş zamanlarını çalışmanın gözden geçirilmesine ve redakte edilmesine ayıran fedakar dost Özal Karadeniz’e; kaynakçanın elden geçirilmesinde katkı sağlayan Gökhan Gültekin’e; ulaşılması imkansız görünen birbirinden değerli kaynakları ulaşılır kılan Özcan Batıcı’ya ve doktora eğitimi boyunca hiç sıkılmadan kahrımı çeken Mustafa Cıngı’ya teşekkürü borç biliyorum.

Bazı insanlar için ise satır başı yapmak gerekir. Mesleğe girmem için sürekli teşvik eden, akademik hayatta bilgi ve önerileriyle katkı sağlayan bir hoca, insani ilişkilerindeki yapıcı tutumuyla da bir ağabey olan değerli şahsiyet Prof. Dr. Mustafa Akdağ’a; manevi desteğini her zaman arkamda hissettiğim eşim Egemen Akgül’e; oyun ve eğlence zamanlarını gasp ettiğim çocuklarım Yiğit Kutay’la Gökçe Bilge’ye; üzerimden dualarını eksik etmeyen annem Rabia Akgül’e ve kardeşlerime sonsuz şükranlarımı sunuyorum. İyi ki varsınız. Son olarak hep bugünlerimi görmenin hayalini kuran, 2009 yılında kaybettiğim merhum babam Binali Akgül’ü rahmetle, minnetle anıyorum. Nur içinde yat babam.

Mahmut AKGÜL

Kayseri 2016

**SİYASAL ELİTİZM VE ÖTEKİLEŞTİRME BAĞLAMINDA ANA AKIM
MEDYADA POLİTİK FİGÜR İMGESİNİN DÖNÜŞÜMÜ: RECEP TAYYİP
ERDOĞAN ÖRNEĞİ**

Mahmut AKGÜL

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Mayıs 2016

Danışman: Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

ÖZET

İnsanlığın kolektif yaşam biçiminini benimseyip toplumsal yapıyı oluşturması, toplumsal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Irk, etnisite, inanç, coğrafya ve kültürel kodlar gibi çeşitli farklılıkları referans alabilen eşitsizlik örneklerine, eşitlik hipoteziyle ortaya çıkan günümüz modern toplumlarında da rastlamak mümkündür. Siyasal elitizm ve ötekileştirme kavramları da bu toplumsal eşitsizlikten beslenmektedir. Toplum kimin ya da kimlerin yönetmesi gerektiği tartışmalarından doğan siyasal elitizm beraberinde, kimlerin de yönetmemesi gerektiği tartışmalarını getirmiştir. Günümüzde, toplumu kimlerin yönettiğiyle, kimlerin de yönetmemesi gerektiği ile ilgili ipuçlarının elde edileceği mecraların başında medya gelmektedir. Gerçekliğin temsil edildiği bir kamusal ortam olduğu iddia edilen medyanın, toplumsal yapının dinamiklerinden bağımsız yayıncılık yaptığı düşünülemez. Dolayısıyla medya temsillerinden toplumdaki elitlerin ve ötekilerin kimler olduğuna dair bulgulara ulaşmak mümkündür.

Bu gerçeklikten hareketle kaleme alınan çalışmada, son dönem Türk siyasetinin en önemli figürlerinden biri olan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal elitizm ve ötekileşme bağlamında ana akım medyada nasıl sunulduğu konu edilmektedir. Şerif Mardin'in Türk siyasetine uyarladığı Edward Shils'in Merkez-Çevre Modeli'ni referans çalışmada, Erdoğan'ın 28 Şubat postmodern darbesinin akabindeki yargılama süreciyle, cumhurbaşkanı seçildiği halk oylamasını takip eden süreçte ana akım medyada nasıl sunulduğu karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elit, elitizm, siyasal elitizm, öteki, ötekileştirme, siyasal ötekileştirme, medya, Recep Tayyip Erdoğan

**WITHIN THE CONTEXT OF POLITICAL ELITISM AND
MARGINALIZATION, THE TRANSFORMATION OF POLITICAL FIGURE
IMAGE IN MAIN STREAM MEDIA: THE SAMPLE OF RECEP TAYYİP**

ERDOĞAN

Mahmut AKGÜL

Erciyes University, Institute of Social Sciences

Doctorate Thesis, May 2016

Supervisor: Prof. Dr. Mustafa AKDAĞ

ABSTRACT

The fact that human being adopted collective life and created social structure bring about social inequalities. It is possible to meet inequality examples referring to various differences such as race, ethnicity, belief, geography and cultural codes in modern societies emerged from the inequality hypothesis. The concept of political elitism and marginalization is also supplied with this social inequality. Political elitism, which emerged from the discussion of who is needed to rule the society, also brought the discussion of who must not rule it. In today's world, media is the leading one among the channels where the clues of who must or must not rule the society can be acquired. It cannot be thought that media where is considered as a public place broadcasts free-from the social dynamics. Therefore, from their representatives in media it is possible to reach who are the elites or the marginal of the society.

By considering this fact, this study deals with in the context of political elitism and marginalization how Recep Tayyip Erdoğan, who is one of the most important figures in recent Turkish politics, is presented in mainstream media. Şerif Mardin's practice, which he adapted Edward Shils' Centre-Periphery Model into Turkish politics as reference how mainstream media presented the event of Erdoğan following the process from February 28 postmodern strike to being elected as president with public voting, is also analyzed in this study.

Key Words: Elite, elitism, political elitism, marginal, marginalization, political marginalization, media, Recep Tayyip Erdoğan

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI	ii
ONAY:	iii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
ELİT, ELİTİZM VE SİYASAL ELİTLER.....	5
1.1. Elit Kavramı	5
1.2. Temel Elit Göstergeleri	7
1.2.1. Güç	8
1.2.2. Kontrol	9
1.2.3. Etki	10
1.2.4. İşlevsel Örgütlenme ve Fonksiyonel Paylaşım	11
1.2.5. Nicel Azınlık Nitel Çoğunluk	12
1.3. Elitizm	12
1.4. Elitizm Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı	14
1.5. Klasik Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri	17
1.5.1. Vilfredo Pareto	18
1.5.2. Gaetano Mosca.....	19
1.5.3. Robert Michels	20
1.6. Elit Değişim Kuramları	22
1.6.1. Vilfredo Pareto ve Elitlerin Dolaşımı	23
1.6.2. Gaetano Mosca ve Hareketli, Hareketsiz Topluluklar	25
1.7. Çağdaş/Demokratik Elit Kuramları ve Kuramcıları.....	26
1.7.1. C. Wright Mills	27

1.7.2.	Joseph Schumpeter.....	29
1.7.3.	Raymond Aron.....	30
1.7.4.	Giovanni Sartori.....	31
1.7.5.	Robert Dahl.....	32
1.7.6.	Harold D. Lasswell.....	33
1.8.	Diğer Elit Türleri.....	34
1.8.1.	İktisadi Elitler.....	34
1.8.2.	Askeri Elitler.....	35
1.8.3.	Medya Elitleri.....	37
1.8.4.	Bürokratik Elitler.....	38
1.8.5.	Aydın Elitler.....	39
1.9.	Türk Siyasal Kültüründe Siyasal Elitlerin Tarihsel Arka Planı.....	40
1.9.1.	Osmanlı'da Siyasal Elitler.....	40
1.9.2.	Sened-i İttifak ve Taşralı Siyasal Elit Olarak Ayanlar.....	43
1.9.3.	1876 Osmanlı Meclis-i Mebusanı.....	45
1.9.4.	1908 Osmanlı Meclis-i Mebusanı.....	48
1.9.5.	İlk Meclis ve Cumhuriyet Dönemi Siyasal Elitler.....	50
1.9.6.	Tek Partili Dönemde Siyasal Elitler.....	53
1.9.7.	Çok Partili Hayatta Siyasal Elitler.....	55
1.9.8.	1960 Darbesi ve Siyasal Elitler.....	57
1.9.9.	1980 Sonrası Türk Siyasal Elitleri.....	59
İKİNCİ BÖLÜM.....		62
ÖTEKİ, ÖTEKİLEŞTİRME, SİYASAL ÖTEKİLEŞTİRME.....		62
2.1.	Öteki kavramı.....	62
2.2.	Özne ve Öteki Diyalektiğinin Kurulumu.....	64
2.3.	Öteki Kavramının Tarihsel Arka Planı: 'Barbar'dan 'Öteki'ye.....	66
2.4.	Öteki Sorunsalının Paydaşları.....	69
2.4.1.	Kimlik.....	69
2.4.1.1.	Bireysel Kimlik.....	71
2.4.1.2.	Kolektif Kimlik.....	73
2.4.2.	Stereotipler.....	74
2.4.3.	Önyargı.....	77
2.4.4.	Etnosentrizm.....	79

2.4.5.	Çokkültürlülük	82
2.4.6.	İrk ve Etnisite	84
2.5.	Ötekileştirme	86
2.6.	Siyasal Ötekileştirme	88
2.7.	Türkiye Cumhuriyetinin İnşasında Siyasal Özne ve Ötekileri	90
2.8.	Cumhuriyet Rejiminin Öznesi	92
2.9.	İdeal Öznenin Paydaşları	95
2.9.1.	Ulus Devlet	95
2.9.2.	Yurttaşlık	98
2.9.3.	Kemalizm	100
2.10.	Kemalizmin Ötekileri	101
2.10.1.	Osmanlılık Kimliği	102
2.10.2.	Din Referanslı Yaşam Pratikleri	104
2.10.3.	Siyasal İslam	106
2.11.	Kemalizmin Ötekisi Olarak Siyasal İslam	108
2.11.1.	Tek Parti Dönemi Siyasal Ötekileştirme	108
2.11.2.	Çok Partili Hayatta Siyasal Ötekileştirme	112
2.11.3.	1960 Sonrası Siyasal Ötekileştirme	115
2.11.4.	1980 Sonrası Siyasal Ötekileştirme	117
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		119
ELİTİZM, ÖTEKİLEŞTİRME, MEDYA		119
3.1.	Medyanın Belirleyiciliği	119
3.2.	Ana Akım Medya	120
3.3.	Ana Akım Medya ve Temsil	122
3.4.	Ana Akım Medyada Temsil Edilmeye Etki Eden Faktörler	124
3.4.1.	Medyanın Mülkiyet Yapısı	125
3.4.2.	Reklam Kaynakları	127
3.4.3.	Sembolik Seçkinler	128
3.5.	Temsilin Söylemsel İnşası	130
3.6.	Haber Söylemi	132
3.6.1.	Söylem Seçkini	134
3.6.2.	Söylem Düşünü	135
3.7.	Söylemsel Seçkinliğin Sunumuna Etki Eden Faktörler	137

3.7.1.	Ekonomik İlişkiler.....	137
3.7.2.	Hâkim Toplumsal ve İdeolojik Yapı.....	138
3.8.	Söylem Seçkini Olarak Siyasal Elitler	140
3.8.1.	Medyanın Elitlerden edinimleri	142
3.8.2.	Elitlerin Medyadan Edinimleri.....	143
3.9.	Söylem Düşkünü Olarak Ötekiler	147
3.9.1.	Ötekinin Söylemsel Belirlenimi	150
3.9.1.1.	Ayrımcılık (Farklılık) Söylemi	152
3.9.1.2.	Nefret Söylemi.....	154
3.10.	Ana Akım Medyanın Ötekileri	157
3.10.1.	Azınlıklar.....	158
3.10.2.	Transkimlikler	160
3.10.3.	Dezavantajlı Gruplar	161
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....		164
BİR POLİTİK FİGÜR OLARAK RECEP TAYYİP ERDOĞAN’IN ANA AKIM MEDYADAKİ SUNUMUNUN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ.....		164
4.1.	Araştırmanın Konusu	164
4.2.	Araştırmanın Amacı	165
4.3.	Araştırmanın Önemi	166
4.4.	Araştırmanın Yöntemi	167
4.4.1.	Araştırma Soruları	170
4.4.2.	Örneklem ve Sınırlılıklar.....	171
4.5.	Araştırma Bulguları.....	173
4.6.	Nicel Veriler	173
4.7.	Haber Metinlerinin “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” Yöntemiyle Analizi ..	177
4.7.1.	Cumhuriyet Gazetesi (1997-1998).....	177
4.7.2.	Hürriyet Gazetesi (1997-1998)	202
4.7.3.	Cumhuriyet Gazetesi (10-29Ağustos 2014).....	230
4.7.4.	Hürriyet Gazetesi (10-29 Ağustos 2014)	260
SONUÇ		285
KAYNAKÇA.....		291
ÖZGEÇMİŞ		313

GİRİŞ

Bir arada yaşama kültürünün benimsenip toplumun oluşmasıyla birlikte ortaya çıkan sınıfsal farklılıklar, ilk çağlardan başlayarak günümüze değin en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Eşitlik retoriği üzerine inşa edilmiş günümüz modern demokrasileri, her ne kadar eşitsizlikleri minimize etse de, tam anlamıyla bir eşitlikten söz etmeyi mümkün kılamamıştır. Eşitlik hipotezi kâğıt üzerinde kalması, soyut ve aşkın bir eşitsizliğin toplumsal yaşamdan siyasal pratiklere kadar her alanda kendini hissettirmesine yol açmıştır. Kültürel ve siyasal yapılara göre kaynakları farklılık arz eden eşitsizlik pratikleri içerisinde temel tartışma, yöneten sınıfın meşruiyet kaynakları ve ontolojik durumudur. Toplumu kim veya kimlerin yönettiği ya da yönetmesi gerektiği sorunsalından filizlenen elitizm, doğal olarak kimlerin de yönetmemesi gerektiğini, yani ötekileştirmeyi ortaya çıkarmıştır. Modern toplumlarda daha çok, kültürel, suni ve merkezi güce bağlı olarak değişkenlik gösteren elitizm ve ötekileştirme arasındaki diyalektik ilişkinin gözlenebileceği mecraların başında medya gelmektedir. Kimine göre demokratik sistemlerin bir parçası olarak dördüncü kuvvet, kimine göre de bilinç üreten bir kültür endüstrisi olan medyanın tartışılmayan yönü ise toplumsal ve siyasal yapıdan bağımsız olmadığıdır.

Toplumsal olandan, güç ilişkilerinden ve çatışmalardan bağımsız olmadığı bilinen medya, toplumsal iktidar yapılarının üretiminde ‘kendine ait, özerk’ bir yere sahiptir. Haberin görünmeyen yüzünde, bu güç ilişkilerinin etkileri vardır ve medya güçlü olanın, muktedir olanın ilkelerine bağlı kalarak çalışmalarını sürdürür. Söylem yoluyla dolayımlanan hâkim değerleri yansıtan medya, bireylere toplumsal kimlikler giydirerek, sosyo-kültürel bağlamda kabul edilmiş meşru tanımlamalar ve adlandırmalar yapar. Yapılandırılan haber söyleminde neyin/kimin iyi, neyin/kimin kötü olduğuna evrensel değerler veya toplumsal normlar yerine egemen paradigmayı referans alarak karar veren medya, böylece ‘biz’ ve ‘öteki’nin kim olduğunu tanımlar. Satır aralarına ustalıkla yerleştirilen ‘biz’ ve ‘öteki’ tanımlamaları, cümlelerin gramatolojik özellikleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır.

Medyada, güç ve iktidar odaklı yayıncılık anlayışı nedeniyle, toplumsal ve siyasal dinamiklerin değişmesi durumunda kimin nasıl sunulacağı da değişebilmektedir. Zira toplumsalda yaşanacak olası bir güç ve iktidar değişiminde, medyanın tavrının da değişme ihtimali yüksektir. Kar odaklı yapısı, arz talep dengesini gözetmesi ve holdingleşme sürecinin parçası olması bu değişim ihtimalini yükselten parametrelerden bazılarıdır.

Bu olgular göz önünde bulundurularak tasarlanan çalışma, elitizm ve ötekileştirme bağlamında politik figür imgesinin ana akım medyadaki dönüşümüne odaklanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde elit, elitizm ve siyasal elitizm kavramları açıklanmaktadır. Elit kavramının tanımı, ideolojik yükü ve etimolojik kökenine dair bilgiler aktarıldıktan sonra elitizm düşüncesinin tarihsel arka planında yer alan görüşler ele alınmaktadır. Zira sosyal bilimler literatüründe Mosca ve Pareto tarafından bilinirliği sağlansa da, elitizm düşüncesi modern çağın bir ürünü değildir. İlk çağ filozoflarından Platon'un düşünce evreninde doğup günümüze kadar zenginleşegelen bir düşünce biçimidir. Konuyla ilgili klasik ve çağdaş elit kuramcılarının yaklaşımlarının ayrıntılı olarak incelendiği çalışmada elitizm kavramı, siyasal elitizmle sınırlı tutulmamış ve toplumsal iktidarda pay sahibi olduğu düşünülen diğer elit grupların kimler olduğu da ortaya konmuştur. Modern toplumun karmaşıklığı ve birden fazla iktidar grubunu içinde barındırdığı düşünüldüğünde, bu elit türlerine yer vermek kaçınılmaz hale gelmektedir.

Türk siyasal yapısı özelinde yürütülmesi nedeniyle çalışmanın birinci bölümünde, Osmanlı'dan başlayarak günümüze Türkiye'sine kadar olan süreçteki siyasal elit profili ortaya konmaktadır. Kronolojik olarak ele alınan bölümde, Türk siyasetinde dönüm noktası sayılabilecek tarihsel olaylar, sınıflandırmada ve başlıklandırmada referans alınmıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanı, Cumhuriyet'in ilanı, çok partili hayata geçiş ve 12 Eylül Darbesi bu tarihsel olayların ilk akla gelenleridir.

Çalışmanın ikinci bölümünde öteki, ötekileştirme ve siyasal ötekileştirme kavramları irdelenmektedir. Felsefe, Sosyoloji ve Psikoloji gibi sosyal bilim disiplinlerinin kesişme noktasında yer alan öteki kavramı, etimolojik olarak açıklandığı gibi, epistemolojik olarak da kavramsallaştırılmaktadır. Günümüz toplum biliminin popüler konuları arasında olmasına rağmen, ötekilik ve ötekileştirme pratiklerinin Yunan site devletlerindeki "barbar" nitelemesinden, Yeni Dünya'nın keşif sürecinde yaşananlara

kadar kökleri derin bir toplumsal realite olduğu göz önünde bulundurularak, kavramın tarihsel seyri ortaya konmaktadır. Öteki kavramının ontolojik yapısının disiplinlerarası olması nedeniyle, kavramın kesiştiği diğer alt disiplinler ele alınmakta ve ötekileştirme sürecine etki eden parametrelerin arka planı ortaya konulmaktadır. Bölümün öznesi niteliğindeki siyasal ötekileştirme kavramı ve pratikleri ise Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa sürecinde benimsenen ilke ve prensipler merkeze oturtularak irdelenmektedir. Amerikalı Sosyolog Edward Shils'in kuramsallaştırdığı, Şerif Mardin'in ise Türk siyasetine uyarladığı Merkez-Çevre Modeli referans alınarak, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte sınırları belirlenen siyasal öznenin kavramsal çerçevesi belirlenmekte ve günümüze değin yaşanan siyasal ötekileştirme örnekleri ana hatlarıyla incelenmektedir. Siyasal ötekileştirme örneklerinin kategorizasyonunda birinci bölümdekine benzer bir yol izlenmiş ve önemli siyasal tarihsel olaylar referans alınarak başlıklandırma yoluna gidilmiştir.

Çalışmanın üçüncü, literatür kısmının ise son bölümünü oluşturan bölümünde elitizm, ötekileştirme ve medya kavramları bütüncül olarak ele alınmaktadır. Tezin ana gövdesini oluşturan birinci ve ikinci bölümlerdeki elitizm ve ötekileştirme olguları medya boyutuyla incelenmektedir. Medyanın, toplumsal rollerin pekiştirilmesinde son derece etkili bir silah olduğu ön kabulünden hareket ederek kaleme alınan metinde, ilk olarak medya metinlerinde temsil edilmeye etki eden temel faktörlere yer verilmektedir. Medyada neyin, nasıl temsil edileceği başlı başına bir tartışma konusu olması, söz konusu faktörlerin ortaya konmasını elzem kılmıştır. Söylemsel ve ideolojik bir davranış olduğu bilinen temsil, haber söylemi boyutuyla irdelenmiş ve bu noktada ikili bir tipolojiye gidilmiştir. Elitlerin ve ötekilerin nasıl temsil edildiği ile bu iki kavram arasındaki temsil farkları, söylem seçkini ve söylem düşkünü olmak üzere iki çatı kavram kullanılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Medyadaki söylem seçkini sunumuna etki eden faktörler temel başlıklar altında ele alınmış; söylem düşkünü kategorisinin içinin ise ne tür bir haber dili kullanılarak doldurulduğu belli başlı yönleriyle irdelenmiştir. Çalışmada ayrıca ana akım medyada ötekileştirmeye maruz kalıp söylem düşkünü kategorisine giren, bazı sosyal grupların, ötekileştirme nedenleri tartışılmaktadır.

İlk üç bölümü literatür taramasına ayrılan çalışmanın dördüncü bölümünde ise araştırma kısmı yer almaktadır. Güç ve iktidar ilişkilerinin haber metinlerindeki izlerinin

sürüldüğü araştırmada, Hollandalı Dilbilimci Teun Van Dijk'ın 'Eleştirel Söylem Çözümlemesi' kullanılarak metin analizi yapılmaktadır. Çalışmada, son dönem Türk siyasetine damga vurmuş bir politik figür olan Recep Tayyip Erdoğan'ın ana akım medyada nasıl sunulduğunu karşılaştırmalı olarak incenlemektedir. Erdoğan'ın 28 Şubat sürecinin bir parçası olarak DGM'de yargılandığı 1 Aralık 1997 ile 30 Eylül 1998 tarih aralığı araştırmanın ilk ayağını oluşturmaktadır. Halk oylamasıyla cumhurbaşkanı seçildiği 10 Ağustos 2014 ile cumhurbaşkanı koltuğuna oturduğu 29 Ağustos 2014 tarih aralığı ise ikinci ayağını oluşturmaktadır. Ana akım medya evrenini temsil ettiği düşünülen Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin ilgili tarih aralıklarındaki sayıları taranarak elde edilen Recep Tayyip Erdoğan konulu haberler Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemiyle incelenmekte; elde edilen bulgularla anlamlı görüşlere ulaşılmaya çalışılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELİT, ELİTİZM VE SİYASAL ELİTLER

1.1.Elit Kavramı

Farklı çağlarda ve toplumlarda birbiriyle benzerlik veya farklılık gösteren birçok anlamın yüklendiği elit kavramı, Latince “eligere-seçmek” fiilinden türemiştir. Avrupa’da 17. Yüzyıla değin üstün nitelikli malları tanımlamakta kullanılan ve daha sonra kullanım alanı genişleyip değişerek, birinci sınıf askeri birlikler ile aristokrasi ve ruhban sınıfı gibi üstün sosyal grupları kapsamaya başlayan elit kavramına (Karakoyun, 2005: 2) çok daha eski çağlarda da rastlanmaktadır. Tevrat’ta “seçkin bir kavim”den, Tanrının seçilmiş sevgili kulları İsrailoğulları’ndan söz edilmekte, İncil’in muhtelif bölümlerinde de seçkin din ulularına, cennete gidecek seçilmişlere, göndermede bulunmaktadır (Daver, 1965: 517). İngilizce, İspanyolca, İtalyanca, Fransızca ve Almanca gibi Latince temeller üzerinde filizlenmiş birçok batı dilinde, “seçilmiş olan parça”, “en iyisi” anlamına gelen (Turhan, 2000: 31) kavramın, Oxford sözlüğüne göre İngilizcede bilinen en eski örneği 1823’de toplumsal grupları kapsayacak şekilde kullanılması olmuştur (Bottomore, 1996: 7).

Bugün Türkçe’de yaygın şekilde kullanılan elit kavramı Fransızca’dan literatüre girmiştir. Kavramı Türkçeye seçkin olarak çevirmek mümkün olsa da, metaforik yapısı itibariyle seçkin kelimesi her zaman bu kelimenin batıdaki kullanılış manasını vermemektedir (Daver, 1965: 517). Günlük dilde toplumun kaymak tabakası veya kreması olarak adlandırılan kesimi çağrıştıran kavramın, Türkçe’de bazen seçkin kelimesiyle birbirini ikame edecek şekilde, bazen de seçkin kelimesiyle beraber kullanıldığı görülmektedir. Kavram, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde; “a) benzerleri arasında niteliklerinin yüksekliğiyle göze çarpan, üstün, mümtaz, güzide, mutena; b) bir toplumda saygın ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi, siyaset,

askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde tutan kişi veya grup (www.tdk.gov.tr)” şeklinde yer almaktadır.

Köken itibariyle her ne kadar antik çağlara kadar dayansa da, elit sözcüğünü sosyal bilimlerde ilk olarak İtalyan Siyaset Bilimci Gaetano Mosca, Fransız sosyolog Henri De Saint Simon’dan esinlenerek kullanmıştır. Bilimsel alanda ün kazanması ise bir başka İtalyan siyaset bilimci Vifredo Pareto sayesinde olmuştur (Arslan ve Gümüştakin, 2004: 3). “Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü” adlı eserinde Pareto, elit kelimesini etimolojik bağlamı içinde “en güçlü, en enerjik ve kötülük kadar iyiliğe de yeteneği olan” (2010: 35) anlamında kullanmıştır. Bir toplum bilim sorunsalı olan kavram sosyal bilimler sözlüğünde de “bir toplumda itibarlı ve etkin mevkilerde bulunan ve toplumun eğitim, ekonomi siyaset, askeriye, din, sanat vb. alanlarıyla ilgili etkinliklerin denetimini elinde bulunduran ve üstün özellikler atfedilen kişi veya kişilerdir” (Acar, 1992: 114) şeklinde açıklanmaktadır. Kavramı, sosyal bilimler sözlüğünü referans alarak çoğunluk üzerinde azınlık yönetimini şeklinde özetlemek mümkün olsa da (Marshall, 1999: 710), gündelik hayatta Pareto’nun etimolojik değerlendirmesine paralel olarak, moral ve motivasyon üstünlüğüne sahip, toplum içerisinde statüsü yüksek olan işlevsel, profesyonel ve mesleğinin zirvesinde bulunan (Bottomore, 1996: 13) kümeleri kapsayacak şekilde geniş tabanlı bir tanımı kullanmak daha yararlı görünmektedir. Konuya sentezci ve bütüncül bir açıdan yaklaşan Ali Arslan ise elit kavramını, “kurumsal iktidara sahip, sosyal kaynakları kontrol eden/edebilecek konumda bulunan, toplumsal karar verme sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileme yetisine sahip, karşıtlarına rağmen istek ve amaçlarını gerçekleştirebilen bireyler topluluğu” (2007a: 4) şeklinde tanımlamaktadır. Günümüzde elit, artık toplumun içinden çıkan ve sadece beceri ve yetenekleriyle kitleler arasından sıyrılan, sivil toplum örgütlerinin, holdinglerin, askeri ve sivil bürokrasinin en yüksek noktalarına kadar erişebilmiş yetenekli kişilere verilen bir ad olmuştur (Arslan, 2010: 12).

Tanımlarda da görüldüğü gibi tarihsel süreç içerisinde nispi değişikliklere uğrasa da elit kavramıyla ilgili yapılan bütün yaklaşımların ortak bir paydası bulunmaktadır ki o da, kavramın üstün nitelikleri ve gücü çağrıştırmasıdır. Bu tanımlardan hareketle fırsat eşitliklerinden yararlanıp toplumun herhangi bir zümresinden kişisel yetenekleriyle sıyrılıp çıkan, yığınlar arasından gelip siyasetin, ekonominin, bürokrasinin veya sanatın

zirvesine ulaşmayı başarabilmiş, karar alma süreçlerine doğrudan veya dolaylı etki edebilme potansiyeline sahip kişileri elit olarak tanımlamak mümkündür.

1.2.Temel Elit Göstergeleri

Her ne kadar toplumda bir elit sınıfın varlığının kabulü uygarlık tarihiyle yaşıt olsa da, kimlerin elit olduğu, kimlerin olmadığı tartışmaya açıktır. Konuyla ilgili çalışmalar yapan birçok toplum bilimci, elit zümreyi kategorize etme biçimlerinden dolayı eleştirilmektedir. Varlıkları toplumsal bir realite olan elitlerle ilgili “elit kimdir?” sorusunun cevabı ise sübjektifliğini ve muğlaklığını korumaktadır. Klasik elit kuramcıları ile çağdaş, demokratik elit kuramcıları ayrımın ölçütüne ve elitliğin kaynağına ilişkin çeşitli yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bunlara ilave olarak sınıf teorisi bağlamında Marks da elit/elit olmayan ayrımını mülkiyet temelli yapmaya çalışmıştır.

Paolo Zannoni’nin Elit Kuramcıları ve Kuramları Şeması

	Ayrımın Ölçütü	İktidarın Kaynağı	Alan
Pareto	Yetenek	Güç ve rıza	Toplum
Mosca	Üstünlük	Bir kısım örgütler	Toplum
Michels	Örgütteki mevki	Örgütsel araçların kullanımının tekelleştirilmesi	Karmaşık Örgütler
Ortega	Moral üstünlüğü	-	Toplum
Marks	Mülkiyet	Devlet	Toplum
Wright Mills	Örgütlerdeki statüler ve mevkiler	Toplumdaki her türlü iktidar kaynağının tekelleştirilmesi	Toplum
Plüralistler	Hatırı sayılır siyasal kaynağa sahip olma	Çeşitli siyasal kaynaklar	Toplum

Tablo 1: Zannoni, 1978: 19

Tabloda yer alan elit kuramcılarının yaklaşımlarından esinlenen Paolo Zannoni, temel elit göstergelerini, birçok bileşenin ortak paydasını oluşturacak şekilde dört maddeye indirgeyerek (1978: 20), “elit kimdir” sorusunun cevabını vermeye çalışmıştır.

- 1) **Üstünlük (excellence):** Belli özelliklerine göre seçilmiş üstün özellikleri olan bireyler hakkındaki inanç,
- 2) **Sayı (Number):** Bir toplumda üstün yetenekli az sayıda insanın inkar edilemez varlığı,

- 3) **Ayırt etme kriteri (criteria of distinction):** Elit-elit olmayan ayrımının ölçütleri,
- 4) **Gücün kaynağı (sources of power):** Azınlığa siyasal üstünlük sağlayan iktidar kaynağının kökeni.

Ali Arslan'a göre ise elit kavramına açıklık getirmede kullanılan üç temel kriter güç, kontrol ve etkidir (2007a: 5). Bu çalışmada da referans alınan Arslan'ın sınıflamasına göre bu üç kriteri taşımak elitliğe işaret etmektedir. Bireylerin güç sahibi olmaları, doğrudan veya dolaylı yollardan karar verme sürecini etkileyebilecek mevkileri işgal etmiş bulunmaları ve bir takım sosyal kaynakları kontrol edici konumda olmaları, onların elit olarak tanımlanabilmesi için gerekli ve yeterli koşullar olarak kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra, kategorize edilmiş bir elit kümesinin örgütlenme biçimine ve görev dağılımına değer atfetmesi yönüyle “işlevsel örgütlenme ve fonksiyonel paylaşım” ile seçkinleri geniş kitlelerden ayıran, mütecanis, küçük, dar ama yetenekli oluşlarına dikkati çeken “nitel azınlık - nicel çoğunluk” kriterlerinin de temel elit göstergeleri arasında sayılması mümkündür. Güç kontrolü, kontrol ise etkileme gücünü doğurmaktadır. Bu üçlü girift ve döngüsel yapıya dahil edilebilecek diğer kriterler ise gücün yenilenebilmesi ve sürekliliği için gerekli olan işlevsel örgütlenme ve fonksiyonel paylaşım ile, elitizmin doğası gereği olması gereken sayısal azlık ama yeteneksel çokluk, yani nicel azınlık, nitel çoğunluk özellikleridir.

Bir bireyi ya da grubu elit olarak konumlandırabilmek birtakım zorlukları barındırsa da, yukarıda sözü edilen kriterlere göre yapılacak bir değerlendirmeye, kişi ya da grup hakkında önemli ipuçları elde etmek ve anlamlı görüşler elde etmek olası görünmektedir. Tüm bunlara rağmen soyut ve görece değişkenlik gösterebilen yapısıyla kategorize edilmesi zor olan elit olup/olmama konusu eleştiriye açıktır.

1.2.1. Güç

En genel tanımıyla güç, bir sosyal ilişki içinde, bir aktörün hangi temele dayanırsa dayansın, direnmeyle karşılaşsa bile istediğini yapabilme konumunda olma ihtimalini ifade eder (Weber, 2011: 40; Giddens, 2000: 360-361). Bu tanımın, bireysel ve toplumsal ilişkiler ağında, yani örgütlerin veya sembolik öznelerin var olduğu durumlarda ve gerçek kişilerin gündelik hayatında geçerliliği kabul edilmektedir. Bir kişinin veya grubun doğrudan veya dolaylı yollardan güce hükmedebilmeleri temel elit göstergelerinden biridir.

Güçlü olmak, güce hükmetmek saygınlıktan, fiziksel üstünlükten veya herhangi bir yetenekten kaynaklanan bir eşitsizlik ilişkisinde boyun eğmeyi mümkün kılıp (Çiftçi, 1997: 12) devamlılığı sağlamaktadır. Güç, sosyolojik açıdan irdelendiğinde içeriği muğlak ve belirsiz bir kavram olsa da (Weber, 2011: 41), kendisine atfedilen değer itibariyle gücün, iktidarı, muktedir olmayı, hakimiyet ile özgüveni, moral üstünlüğünü ve farkı çağrıştırdığı bilinmektedir. Çağrışımları itibariyle güç ile elit kavramının birbirleriyle başat giden ve birbirleriyle özdeşleşmiş iki kavram olduğu görülmektedir. Elitten söz edilen bir yerde güçten bahsetmemek, güçten söz edilen bir yerde de elitten bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Her iki kavram da birbirini çağrıştıran ve birbirini tamamlayan döngüsel bir yapı içerisindedirler. Özetle, güç, kişiye, başka insanların eylemlerini kendi amaçları olarak kullanma yetisi kazandıran şeydir; daha genel bir ifadeyle güç, kişinin kendi amaçlarını seçmesi ve araçlarını hesaplaması üzerine başkalarının özgürlüğünün dayattığı kısıtlamaları azaltma yetisi kazandırır (Bauman, 2012: 130). Dolayısıyla bir kişi veya grup elitse, bu onun güçlü olduğu anlamına gelmektedir. Güçsüz bir birey veya gruptan elit olarak söz etmek mümkün değildir.

1.2.2. Kontrol

Elitlerin temel özelliklerinden biri, siyasal iktidarı az çok devamlı şekilde elinde tutan, onu kontrol eden mütecanis bir grup olmalarıdır. Bu kontrol nicel olarak azınlıkta olan yönetici grubun, iktidarın imkanlarına hükmedebilme, hukuki yaptırımlar uygulayabilme ekonomik kaynaklara daha kolay ulaşabilme veya sahip olabilme yetenekleriyle ilgilidir. Maddi veya sembolik kaynakları tekelinde bulundurup kontrol edebilmek güç ve kontrolle, dolayısıyla elit olup olmamaya doğrudan ilintili durumlardır.

Bütün toplumları iki sosyal sınıfa ayıran Marksist öğretide ekonomik veya sembolik üretim araçlarının sahibi olan ya da kontrol altında tutan kesim yönetici elit sınıfa, yani birinci sınıfa; bu üretim araçlarını kontrolünde bulunduramayan kesim ise sömürülen, yani yönetilen sınıfa dahil edilmektedir. Elit/elit olmayan ayırımını ekonomi temelli açıklamaya çalışan bu öğretiye göre, ekonomik üretim araçlarını kontrol eden elitler, sembolik bir güç olan ussal ve zihinsel üretim araçlarının kontrollerini de ellerinde tutarlar. Bu sebeple yönetici elit sınıf, toplumları yalnızca ekonomik açıdan yönetmez.

Bunlar ekonominin yanı sıra ideolojiyi de şekillendirip yaygınlaştırır (Etzioni, 1993: 37).

Bir kişinin elit olup olmama durumunun kamuoyu tarafından da kabul edilmiş, başka bir deyişle, yönetme yetkisinin sosyal destek bulmuş ve meşru temellere oturmuş olması gerekmektedir (Daver, 1965: 519). Bunun sağlanması da yine kontrol edebilme gücüyle doğru orantılıdır. Yani elitler, üstün oldukları iddiasını, kitle iletişim araçlarını, sivil toplum örgütlerini ve yasama organlarını kontrol edebilme yeteneği (Sorokin, 1941: 481) ölçüsünde sürdürebilmektedirler.

Son tahlilde, bir kişi ya da gruptan elit olarak bahsedilmesi için toplumsal kaynakları kontrol etme gücüne sahip olması gerekmektedir. Yani elit, ekonomik ve sembolik kaynakları kontrol edebildiği müddetçe elittir.

1.2.3. Etki

Güç, kontrol ve etki, iktidarla hem belirleyen hem de belirlenen ilişkisi içinde bulunur ve bu ilişki sayesinde iktidarın meşruluğunu kolaylaştıran bir esneklik kazanırlar (Çiftçi, 1997: 13). Bir kişinin açık tehdit veya yasak olmadan bir eylemi yapılabilmesini anlatan etki, iktidarın formasyonlarından biri olarak kabul edilir. Bertrand Russell iktidarı, “istenen etkilerin üretilmesi” şeklinde tanımlamaktadır (Çiftçi, 1997: 13). Toplumbilimde iktidar, diğer bireyleri etkileme yeteneği ve toplu karar alımını etkileme yeteneği olmak üzere ikiye ayrılır (Turhan, 2000: 41). İktidarın tanımında kitleleri ve karar alma sürecinde bulunanları etkileme olgusu olduğu gibi, iktidarın sahibi olarak kastedilen elitlerin ve elit kavramının teorik tanımında da yönetimlerin karar alma sürecini doğrudan ya da dolaylı olarak ciddi bir şekilde etkileme erkine sahip olma özelliği vurgulanmaktadır. Görüldüğü üzere yapılan bütün iktidar tanımlamalarında vurgulanan nokta, toplumları ve toplumsal karar alma sürecini etkileme yeteneğidir. Bu toplumsal kararlar toplumun tamamının paydaş olduğu bağlayıcı anayasal kararlar olabileceği gibi, toplumun belirli bir kesimini etkileyen orta düzeyde kararlar ve sadece belli bir coğrafyayı, belli bir etnik, dini, siyasi grubu veya sadece belli bir kültüre mensup sınırlı bir kümeyi ilgilendirebilen mikro ölçekli kararlar da olabilmektedir. Bu etkileme süreci yasa yapma yetisine sahip insanlar tarafından gerçekleştirilen ve doğrudan yapılan bir etkileme olabileceği gibi baskı grubu yaratma, kamuoyu

oluşturma, lobi ve kulis faaliyetleri yürütme gibi dolaylı yöntemlerle de yapılabilmektedir.

Tüm bu toplumsal realitelerden hareketle iktidarı belirli bir sosyal ilişki içinde, bu ilişkiyi kendi hesabına belirleme yönünde verilen imkanlar bütünü olarak değerlendirecek olursak, en ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda iktidarı belirgin kılan şeyin onun etkileri olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.4. İşlevsel Örgütlenme ve Fonksiyonel Paylaşım

İlkel toplumlardan modern toplumlara kadar bütün sosyal ve siyasal yapılarda örgütlenmiş bir azınlığın örgütlenmemiş bir çoğunluğu egemenliği altına alması kaçınılmaz bir olgudur (Turhan, 2000: 33). Toplumsalla yaşıt olan bu olguya göre insanlık yöneten ve yönetilen ayrımına gittiğinden beri toplumda eğer bir yönetici ekibi varsa, müessese her zaman nispeten bir egemenlik temelinde koordine edilmiş demektir (Weber, 2011: 41). Klasik elit kuramcılarına göre örgütsüz yönetilenleri kontrol etmenin daha kolay olabilmesi için yönetilen sınıf ne kadar kalabalık olursa, yönetenlerin de o kadar az olması gerekmektedir. Mosca'ya göre yöneten elit sınıf, sayıca sınırlı olması nedeniyle kolayca örgütlenip organize olabilmektedir (Arslan, 2010: 74). Yine Mosca, "elitler kararların oluşturulmasında toplumun diğer kesimlerinden daha etkin ve örgüt yapılanmalarında daha başarılıdır" (Yayla, 2003: 199) diyerek örgüt veya organizasyonun olduğu her yerde küçük, doğru görev paylaşımı yapmış ve iyi örgütlenmiş bir azınlık elitin oligarşik bir düzenle yönetime hâkim olacağının altını çizmiştir. Meisel de Mosca gibi yönetici azınlığın, kendi yararının bilincinde, tutarlı ve genel amaca yönelik bir etkinlikte bulunurken, koordineli çalışıp dayanışma gösteren bir azınlık olması gerektiğine (Sartori, 1996: 161) dikkat çekmiş, Aron ise elit birlikteliğinin ve dayanışmasının önemini vurgulamıştır. Aron'a göre elitler arasındaki bu birliktelik ve dayanışmanın sınırları ve dengesi, demokratik rejimler için hayati önem taşımaktadır. Çünkü elitlerin genel bir koordinasyon ve dayanışma içinde olmaları, bağımsızlık açısından önemliyken, dağınıklık ve parçalanmışlık içinde olmaları ise devletin sonunu getirme (Arslan, 2003a: 125) riski taşımaktadır.

Birçok elit kuramcısına - özellikle klasik elit kuramcılarına - göre yönetici elitler karşı konulmaz bir güce, göz ardı edilemeyen bir etkiye sahiptirler. Bu durum onların iyi

örgütlenmelerinden ve birlikte hareket etmelerinden ileri gelmektedir (Arslan, 2006: 371). Elitler iyi örgütlenebilir doğru görev paylaşımı yapabildikleri müddetçe güçlerini koruyabilirler. Aksi takdirde konumlarını kaybedecekleri ve yerlerini başka elitlerin alacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Örgütlenememe ve organize olamamamın neticesi bazen devletin devamlılığını dahi tehlikeye sokabilecek riskler barındırmaktadır.

1.2.5. Nicel Azınlık Nitel Çoğunluk

Sayı mı yoksa örgüt mü daha önemlidir sorusuna, birçok siyaset bilimci örgütsüz çokluğa karşı örgütlü azlığın daha etkili olacağı biçiminde yanıt vermektedir. Bunda birincinin bilinçsiz, ikincinin bilinçli olmasının rolü büyüktür (Kışlalı, 1991: 9). Elitist düşüncenin ruhunu, bütün sosyal yapılarda örgütlenmiş yöneten bir azınlık ile dağınık ve örgütsüz yönetilen bir çoğunluk olduğu, önermesi oluşturmaktadır. Kalabalık, güçsüz ve örgütsüz kitleleri ifade eden yönetilenlerin aksine nicelik yönünden azınlık durumunda olan yönetenler, toplumsal kaynakları kontrol eden, bu kaynaklardan en fazla payı alan, toplumsal politik süreçleri doğrudan yöneten veya etkileyen ve nitelikleri açısından hiç de azınlık olarak görülemeyecek kadar fonksiyoneldir. “Bütün toplumlarda bazıları diğerlerinden daha çoğuldur”(some are more plural than others) (Türküne, 2012: 392) görüşü de bu gerçeği perçinlemektedir.

Elitlerin sosyal yapılar içerisinde küçük ve mütecanis bir grup (Daver, 1965: 521) olmalarına rağmen yönetimi elinde bulundurmaları da, nicelik yönünden az ama nitelik açısından üstün olmalarıyla açıklanabilmektedir. Bu nitel üstünlüğün oluşmasında, eğitim, uzmanlaşma, aile ve sosyal çevre, yetenek veya karizma gibi birçok farklı değişkenin etkili olması mümkündür. Üzerinde konsensüs sağlanmış bir gerçek varsa o da, örgütlü azınlığın örgütsüz çoğunluktan daha önemli olduğu ve elitlerin de örgütlü, organize hareket eden, sınırlı ama etkili bir grup olduğudur.

1.3.Elitizm

Toplumsal küçük ve seçkin bir azınlık tarafından yönetildiği yolundaki temel görüşten yola çıkarak Platon’dan günümüze kadar birçok düşünür tarafından ileri sürülen ve siyasal literatürde elit teorileri adıyla yer bulan elitizm, yöneten ve yönetilen ayrımının toplumun temel niteliğini oluşturduğunu ya da oluşturması gerektiğini, bütün toplumlarda iktidarın küçük bir azınlığın elinde olduğunu ya da olması gerektiğini,

erkin her zaman seçkinlerin tekelinde bulunduğunu ya da bulunması gerektiğini savunan bir öğretisi (Karakoyun, 2005: 2; Güçlü ve Ark. 2002: 1289) ve görüşler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Düşünsel kökenleri ilk çağlara kadar uzanan elitizm öğretisi, toplumu iki kategoriye ve kesin çizgilerle ayıran Marksist sınıf kavramına karşı liberal kuramcılar tarafından geliştirilip sistematik hale getirilmiştir. İtalyan siyaset bilimciler Vifredo Pareto ve Gaetano Mosca tarafından bilinirliği sağlanan Elitizm kavramının geliştirilmesindeki amaç, kapitalist toplumlarda, insanın yaşam boyu bağlı kaldığı ya da soydan devredilen gerçek sınıfların yerine, bu toplumlarda girip çıkılması kolay bir takım katmanların bulunduğunu ortaya koymaktır (Duverger, 1995: 160). Özellikle demokrasiyle elitizm'i bağdaştırma gayretinde olan çağdaş demokratik elit kuramcılarının, sınıflar arası geçişlerin mümkün olduğunu savundukları bu yaklaşımların tamamında Marksist düşüncenin toplumu ikiye ayıran önermesi nispeten kabul edilse de, bu durumun katı ve değişmez olmadığı iddia edilmiştir. Bu anlayış en katı elitistlerde de belirgindir. Klasik Elitizm'in öncüleri olarak bilinen Pareto "Seçkinlerin Dolaşımı" teziyle, Mosca ise "Hareketli ve Hareketsiz Toplamlar" teziyle sınıflar arası geçişin mümkün olduğunu ileri sürüp elitizm düşüncesini mantıksal temellere oturtmaya çalışmışlardır.

Platon'un düşünsel mirası olarak siyaset bilimi literatüründe yöneten ve yönetilen sınıfların ayırımı bağlamında Pareto ve Mosca'yla hayat bulan Elitizm kavramının etimolojik kökenlerine ise 18. Yüzyıl Fransa'sında rastlanmaktadır. Elitizmin bugünkü anlamıyla 18. Yüzyıl Fransa'sında ortaya çıktığını ileri süren siyaset bilimci Rıza Arslan, bu görüşünü ticaret ve sanayi burjuvazisinin, toprak soylularına karşı giriştiği mücadeleye (2010: 6) dayandırmıştır;

"Elitizm kelimesi 18. Yüzyılda, sosyal mücadelede, Fransız ticaret ve sanayi burjuvazisi tarafından, aristokrasiye, ruhban sınıfına ve toprak soylusuna karşı bir slogan olarak kullanılmıştır. Fransız burjuvazisinin "elitleri isteriz" sloganıyla talep ettikleri şey ise aristokrasi, ruhban sınıfı ve toprak soylusunun yerine, toplumun içinden yükselen yeteneklilerin Fransa'yı yönetme istekleriydi. Yani küçük sanayi burjuvazisinin ve zanaatkârların "elitleri isteriz" sloganıyla kasıtları, geleneksel olarak babadan oğula geçen yönetme yetkilerinin sona erdirilmesi ve toplumun içinden yükselen yetenekli ve çalışkan bireylerin yönetime gelmelerinin sağlanmasıydı"

Etimolojik olarak kavramın kökeni 18. Yüzyıla kadar uzansa da, bugün dahi kabul gören ve kullanılan şekliyle elitizm, yöneten yönetilen ayrımına dayanan görüşler bütününe kapsayan, öncülüğünü Mosca ve Pareto'nun yaptığı bir siyaset bilimi sorunsalı olarak literatürde yerini almıştır. Sonuç itibariyle elitizm kavramının, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yöneten yönetilen ilişkisinde yöneten zümreyi simgeleyen bir kavram olarak kabul edilmiş olması günümüzde de geçerliliğini korumaktadır (Arslan, 2010: 15). Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişimi ivme kazanan çağdaş demokratik elit kuramlarıyla zenginleşegelen elitizm, sıradan vatandaşların içinden yükselen çalışkan, yetenekli ve liyakatli kişiler için de kullanılır olmuştur.

1.4.Elitizm Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı

Antik Yunandan günümüze kadar birçok filozofun ve bilim insanının dikkatini çeken elitist düşünce, günümüze değin farklı yaklaşımlar ve bakış açılarıyla zenginleşegelmiştir. Adı ister monarşi, ister oligarşi, isterse cumhuriyet olsun, tüm siyasal sistemlerde yönetimin küçük, dar ve homojen bir grubun elinde toplandığı, yani iktidarın merkezinde küçük bir azınlığın bulunduğu dikkatlerden kaçmamıştır (Daver, 1965: 521). Toplumlari seçkin bir azınlığın yönettiği/yönetmesi gerektiği düşüncesi Platon'dan Nietzsche'ye, Hegel'den Machiavelli'ye kadar farklı çağlarda birçok düşünür tarafından dile getirilmiş; yöneticiler, yöneten için gerekli nitelikler olan ve yalnızca mevcut yöneticilerin sahip oldukları niteliklere sahip ayrı bir kast olarak düşünülmüştür (Therborn, 2008: 107). Epistemolojik yansızlıktan uzak, olanı değil de olması gerekeni ortaya koyan tüm bu tartışmaların hipotezi Ortega'nın, "İnsanoğlu, hayatını, daha üstün azınlıkların oluşturduğu bir üstün makama teslim etmeye ihtiyaç duyar. Bu üstün bireylerin kimler olduğu konusu istenildiği kadar tartışılabilir ama onlar her kimse, onlarsız insanlığın aslını koyulamayacağı son derece nettir (2003: 108)" cümlesinde görölmektedir.

İdeal devlet siyasasının sınırlarını çizerken, "hükümet etmek, özel bir teknik yeteneği ve birikimi gerektiren bir uzmanlık işidir. Öyleyse yönetenlerin vasatın üstünde bir kişiliğe ve akla sahip olması lazımdır" (Platon, 2001: 27) diyen Platon, elitlerin yönetimini işaret etmektedir. Toplumu filozof kralların yönetmesi gerektiğine vurgu yapan bu görüş, elitist yönetim biçimini akıl ve erdem temeline oturtularak meşrulaştırmaktadır. Platon'dan etkilenen birçok İslam düşünürü de, en iyi siyasal rejimin, akıllı tek bir

kişinin ya da birkaç kişinin mutlakiyetçi yönetimi olduğunu savunmuşlardır (Turhan, 2000: 85). Modern toplumun, üretici olmayan bürokratlar tarafından değil de, bilim adamları ve sanayiciler tarafından yönetilmesi gerektiğini belirten Saint-Simon (Göle, 2012: 23; Ünlüler, 2006: 8) Platon'un bilge kral yönetimini çağrıştıran seçkinci ve yetkici bir önerme ortaya koymuştur.

Ortega, seçkinlerin idaresini çağın sosyal politik dertlerine karşı başvurulabilecek bir çare (2003: 38) olarak görmüş; Nietzsche de, toplulukların ancak üstün insanlar tarafından idare edilmesinin aydınlık ve mutluluk yaratacağını öne sürmüştür (Daver, 1965: 523) Açık bir şekilde Nietzsche'den etkilendiği gözlemlenebilen Weber ise doğrudan ifade etmese de, karizma kavramını ön plana çıkararak toplumların üstün meziyetleri olan yetenekli kişiler tarafından yönetilmesini meşrulaştırmış (Say, 2011: 590-591) ve Nietzsche'nin görüşlerine benzer bir tutum sergilemiştir

Fransız ihtilalinin düşünsel mimarları arasında sayılmakla birlikte, katı bir demokrasi taraftarı ve elit karşıtı olarak bilinen Rousseau'nun bazı görüşleri de öncülleri ve ardıllarından farklı değildir. Rousseau, demokrat Atinalılar'ı sevmediği gibi demokratlığı şüpheli olan Romalıları ve Spartalıları övmüş; tam bir aristokratik oligarşi olan Venedik Cumhuriyeti'ni ise göklere çıkararak (Sartori, 1996: 172), elitist yönetimlere değer atfetmiştir. Sartori, Rousseau'yu elit karşıtlarının ortaya koyduğu ölçütlere göre katıksız bir elitist yazar ilan etmiştir. Hegel de, tıpkı öncülü Rousseau gibi, demokrasinin yüce bir sistem olarak imkânsızlıklarını sıralayıp, elitist bir yönetim ve yönetici sınıfını zorunlu görmekte ve demokrasiyi ütopyalaştırarak reddetmektedir (Çetin, 2010: 336). O'na göre özü itibarıyla aristokratik bir kuruluş olan devleti ve kamuyu yönetmek işi, "bireyden belli bir nitelik, derin bir bilgi ve görgü, ayrıntılı bir deneyim ve yadsınamayacak yetenekleri zorunlu kılar" (Yenişehirlioğlu, 1985: 236). Zira "demokrasi denilen rejimlerde bile, siyasetin en tepesinde karar vericiler olarak her zaman birkaç deneyimli ve yetenekli birey vardır. Bu yüzden adı ne olursa olsun tüm yönetim biçimleri aristokratik bir elit iktidardır" (Çetin, 2010: 251).

"Halkın kendi kendini yönetecek yetenekte olmadığını" (Ağaoğulları, 2011: 552) iddia eden Fransız Düşünür Montesquieu, halkın yönetimde olması gerektiğini, fakat yönetimin bütünüyle alt tabakadan olan kişilerin eline geçmemesi gerektiğini vurgulamış, yapılacak olan yasal düzenlemelerle alt sınıfların önemli görevlere gelmesinin engellenmesini önererek toplumun elitler tarafından yönetilmesi gerektiğini

savunmuştur. Montesquieu'ya benzer bir şekilde demokrasiyi yeteneksizlerin, bilgisizlerin ve delilerin iktidara gelmesine imkan tanıyan yönetim biçimi olduğu gerekçesiyle enterne edip mutlak monarşiyi savunan Bodin de, en yetenekli, en bilge, en seçkin kişilerin yönetime gelmesi gerektiğine vurgu yaparak, mutlak monarşiyi seçkin bir sınıfı ön plana çıkarmaya elverişli yönetim biçimi olarak kutsar (Ağaoğulları, Akal ve Köker, 1994: 41).

“Silahlı peygamberlerin zafer kazandığı” yolundaki meşhur sözü naklederken, siyasi yöneticilerin kuvvete dayanan durumlarıyla meşgul olan ve toplumların içindeki bir azınlığın çoğunluğa nasıl hükmedebildiğine (Daver, 1965: 521) dikkati çeken Machiavelli halkı, başında biri olmadığı zaman iyiyle kötüyü ayırt edemeyen, kararsız ve çaresiz bir sürüye benzeterek seçkin bir yönetici sınıfın olmazsa olmazlığını vurgulamış ve hiçbir devletin elit bir önderlik olmadan ayakta kalamayacağını ileri sürmüştür.

Yukarıdaki görüşlerden yola çıkarak, 20. yüzyılda İtalyan düşünürler Vifredo Pareto ve Gaetano Mosca tarafından bilinirliği sağlanan elit teorilerinin düşünsel arka planının zenginliği ve derinliğinin uygarlık tarihiyle yaşıt olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar Mosca ve Pareto'nun sistematik hale getirmesiyle ete kemiğe bürünse de; elitist düşüncenin, farklı çağlarda ve farklı toplumlarda, birçok düşünür tarafından irdelendiği ve farklı perspektiflerden ele alındığı görülmektedir. Mosca ve Pareto aracılığıyla modern çağa uyarlanarak günümüzde de tartışılmaya devam eden bu anlayış, Halis Çetin'e göre gelecekte de tartışılmaya devam edecektir (2010: 408);

Birey ve bireysel tercihlerden ziyade elitlerin iktidar mücadelesinin toplumsal ilişkilere ve siyasete yön verdiğine; her siyasanın kaçınılmaz olarak bir azınlık iktidarını temsil ettiğine; ekonomideki servet dağılımındaki eşitsizlik gibi entelektüel ve moral yeteneklerinin dağılımında da bir hiyerarşinin tüm toplumlarda var olan bir gerçeklik ve doğal bir durum olduğuna; ekonomik, siyasal ve toplumsal tüm ilişkilerin güce dayandığına; tüm yönetim biçimlerinin, eninde sonunda etkir bir elitin tekelinde odaklaştığı oligarşiye varacağına; bu oligarşinin yalnızca zorunlu bir süreç değil, aynı zamanda yararlı bir sonuç olduğuna; demokrasinin yalnızca kötü ve irrasyonel bir yönetim biçimi değil aynı zamanda gerçekleşmeyecek bir ütopya olduğuna; eğitimin, yalnızca kapalı tabaka oluşturacak yönetici sınıfa açık tutulması gerektiğine; organizmacı ve hiyerarşik toplumsal yapı ve güce dayalı siyasal ilişkilerin tek siyasal gerçek olduğuna

ve hayatın bir savaş alanı olduğuna inanan elitizm anlayışı totaliter soyla geleneğin modern tüm anlayışına sinmiş bir uzantısı olarak varlığını sürdürecektir.

1.5. Klasik Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri

Siyaset, toplumsal gruplar arasındaki iktidar ilişkileri olarak irdelenen bir disiplin olmasına rağmen bazı düşünürler siyasal sürece farklı yaklaşmakta ve tartışmayı yönetenler ile yönetilenler ayrımı üzerinden yürütmektedirler. Politikanın esas konusunun bu yönde olması gerektiğini savunan düşünürlerin hipotezi “siyasal kararları alanlar kimlerdir?” sorusuyla temellendirilmektedir (Kapani, 2009: 123). “Toplumu kim yönetmelidir veya kim yönetmektedir” sorusuna “elit bir azınlık” şeklinde peşin bir cevap veren Klasik Elitizm Teorisi, elitleri daha çok psikolojik ve biyolojik faktörlerden hareketle tanımlamaya çalışan, söz konusu elitlerin varlığını kaçınılmazlık şeklinde değerlendirmeye kalmayıp; elitizmin gerekli, arzulanan bir yönetim tarzı olduğunu savunan (Karakoyun, 2005: 3) görüşler olarak tanımlanmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi düşünsel kökenleri Platon’a kadar uzanan bu görüşü, sosyolojik yaklaşımla bilimsel bir çerçeveye oturtup teorize edenler Gaetano Mosca ve Vilfredo Pareto olmuştur. Pareto ve Mosca’nın yanı sıra bir diğer önemli klasik elit kuramcısı ise Robert Michels’dir. Michels, Mosca ve Pareto’dan farklı olarak tezini oluştururken toplumun genelini incelemek yerine parti ve sendika gibi sivil toplum örgütlerini incelemiştir. İncelemesi örgütsel yapılarla sınırlı kalsa da, ulaştığı sonuç itibarıyla Mosca ve Pareto’nun düşünceleriyle paralellik göstermektedir.

Pareto, Mosca ve Michels demokrasiye karamsar yaklaşarak güçlü iktidar ve sınırlı bir demokrasiyi savunmuş, hatta ve hatta bir çoğunluk yönetimi olan demokrasinin pratikte gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu iddia etmişlerdir. Bu ekolün evrensel ve kaçınılmaz bir olgu olarak ileri sürdükleri tez; “insanlık tarihinin her döneminde bütün toplumlarda çoğunluk daima bir azınlık tarafından yönetilmiştir ve çoğunluk, yönetici azınlığı kontrol etme imkânına sahip değildir” (Kapani, 2009: 130) şeklinde özetlenebilmektedir. Onlara göre, eşitsizlik toplumsal yaşamın değişmez bir parçasıdır. Eşitsizlik var olduğu sürece - ki hep var olacaktır - demokrasi adı altında biçimlenen siyasal sistemler bir aldatmaca ve yanılsamadan ibarettir, çünkü gerçekte demokrasi erişilmesi mümkün olmayan bir idealdir (Vergin, 2011: 124). Her üç düşünürün de buluştukları nokta, elitler ile kitle arasındaki farkın toplumsal bir yasa ve değiştirilemez bir kader olduğudur.

Eşitsizliği determinist bir yaklaşımla kader olarak yorumlayan klasik elitizm, bir reçete sunmaktan ziyade bir olguyu tespit iddiasıyla elit yönetiminin toplumsal hayatın kaçınılmaz ve değiştirilemez bir gerçeği olduğunu ileri sürmüştür. Özellikle Pareto ve Mosca'nın, demokrasinin özünü oluşturan ilkelere biri olan eşitlik kavramının anlamsızlığını ve geçersizliğini ileri sürmesi, onların demokrasi karşıtı olumsuz bir tutum sergiledikleri görüşünü perçinlemiştir.

1.5.1. Vilfredo Pareto

Siyasal literatüre elit sözcüğünün girmesini ve bilinirliğini sağlayan ilk isim Vilfredo Pareto'dur. Yönetici sınıf modelini geliştiren çağdaşı Gaetano Mosca'dan etkilendiği gözlenen Pareto, Mosca'nın teorisini genişletip geliştirerek sosyolojik bir boyut kazandırmıştır. Yaptığı ikili tipolojiyle elitler arası bir sınıflandırmaya giden Pareto, yönetici elitler ve yönetici olmayan elitleri birbirinden ayırmıştır. Bu modellemeye göre her elit yönetici olamayabilir ama her yönetici elittir sonucuna ulaşmak mümkündür. Toplumsal yaşamdaki eşitsizliğin doğasına vurgu yapan birinci tanımında Pareto, konuyu en genel şekliyle ele alır (Bottomore, 1996: 7-8);

“Her insan faaliyeti dalında her bir bireye, aynı okul sınavlarında çeşitli konularda verilen notlara benzer bir biçimde, kapasitesinin bir göstergesi olarak bir endeks verildiğini varsayalım. Sözelimi, en üstün hukukçu tipine on verilsin. Müşteri bulamayan hukukçuya bir verilsin-tepeden tırnağa salak olanda sıfırı haketsin-. Milyonlar kazanmış bir insanı-dürüst ya da dürüst olmayan yollarla başvurmuş olması önemli değil-on verelim. Binlerce lira kazanmış olana altı verelim. Yoksullar evine düşmemeyi ancak başaran bir, yoksullar evine düşene ise sıfır... Tüm insanı faaliyet dalları için aynı şekilde... böylece kendi faaliyet dallarında en yüksek endekslere sahip olan insanlardan bir sınıf oluşturalım ve bu sınıfa elitler adını verelim”

Pareto'nun toplumsal faaliyet dallarında en yüksek puanı almış kişilerden oluşan bir sınıf olarak açıklamaya çalıştığı elitler, en yetenekli, en kurnaz, en zeki, en hırslı, en ileri görüşlü, en başarılı kimselerden, kısacası toplumun kaymak tabakasından oluşmaktadır (Daver, 1993: 122). Yaptığı puanlamayla toplumu elitler ve elit olmayanlar diye iki sınıfa ayıran Pareto, elitler sınıfına girenleri de ikili bir ayrıma tutarak kendi içinde sınıflandırır. Buna göre, mesleklerinin en iyi olanları elit sınıfında olabilirler, ancak yöneten elitler sınıfında yer alabilmeleri için elit sınıfının içinde de en iyiler arasında yer almaları gerekmektedir (Arslan, 2010: 66). Pareto'nun elit kavramını

sosyolojik bir temele oturttuğu bu yaklaşımı, asıl inceleme konusu olan yönetici elitler konusundaki görüşlerinin de temelini oluşturmuştur (Bottomore, 1996: 8);

“Bu sınıfı (seçkinler) hükümette dolaylı ya da dolaysız olarak önemli rol oynayan bireylerin oluşturduğu yönetici seçkinler ve geri kalanların oluşturduğu yönetici olmayan seçkinler şeklinde iki kategoriye daha ayırmak, özgül araştırma konumuz olan toplumsal denge durumunun incelenmesi için yararlı olacaktır... Böylelikle bir toplumda iki katman bulunmaktadır: (1) Hükümet üzerindeki olası etkileri bizi burada ilgilendirmeyen bir alt katman, yani seçkin olmayanlar; (2) a. Yönetici seçkinler ve b. Yönetici olmayan seçkinler olarak ikiye ayıran bir üst katman, yani seçkinler”

Pareto, böylece elitlerin her sınıftan çıkabileceğinin altını çizmektedir. O’na göre her sınıftan tüm mesleklerin en iyileri kendi mesleklerinin elitleri olmaktadır, ancak ‘yöneten elit’ olabilmek içinde bu elitlerden daha üstün yeteneklere sahip olmak gerekmektedir ki bu yetenekliler de genelde aristokrat sınıfta bulunmaktadır (Arslan, 2010: 60).

1.5.2. Gaetano Mosca

Klasik elit kuramı dendiğinde akla gelen bir diğer isim İtalyan Siyaset Bilimci Gaetano Mosca’dır. Kimi araştırmacılar, çoğulcu ve demokratik bir elitizmi benimsediği görüşünü savunup, fikirlerinin Yirminci Yüzyılın önemli Marksist düşünürlerinden biri olan Gramsci’yle paralellik arz ettiğini yazsa da (Vergin, 2011: 131) Mosca, klasik elit kuramcılarının başında gelmektedir. En önemli klasik elit kuramcıları arasında sayılmasına rağmen, “Elit” kelimesini kullanmamıştır. Elit kelimesi yerine “Yönetici Sınıf” kavramını tercih etmiş ve teorisini de bu kavram üzerine oturtmuştur (Kapani, 2009: 124).

Elitler ile yığınlar arasındaki yöneten ve yönetilen ayrımını bir sistematığe oturtan ilk teorisyen olan Mosca, genel olarak tek bir istekle hareket eden örgütlü azınlıklarla örgütsüz çoğunluklar arasındaki kuvvet dengesizliğine dikkat çekmiş ve örgütlü azınlıkların daima dağınık çoğunluklara üstün olacağını söylemiştir (1939: 53). Uygarlığın doğuşundan bu yana, tüm sistemlerde örgütlü ve güçlerini birleştirmiş bir azınlığın, örgütsüz çoğunluğu yönettiğini belirten Mosca (Arslan, 2010: 74), “elitler kimlerdir?” sorusunun yanıtını da örgütlü olmaya bağlayarak vermeye çalışmaktadır (Türküne, 2012: 394);

“Bütün toplumlarda, en ilgisiz kişilerin bile gözünden kaçmayacak bir olgu vardır: uygar olsun olmasın, her toplumda iki sınıf insan bulunur: yöneten bir sınıfla, yönetilen bir sınıf. Her zaman sayıca az olan birinci sınıf siyasal işlevleri yerine getirir, gücü elinde tutar ve gücün nimetlerinden yararlanır. Buna karşılık sayısı daha çok olan ikinci sınıf, birincisi tarafından bazen meşru, bazen de keyfi bir şekilde yönetilir. Yönetici azınlık örgütlüdür ve içinde yer aldıkları toplumlarda saygı duyulan, etkili özelliklere sahiptirler”

Toplumu yöneten ve yönetilen olmak üzere iki sınıfa ayıran Mosca, yöneten sınıfın da iki katmandan oluştuğunu ileri sürer. Bu katmanlar, üst katman/yönetici ile ikinci katman/alt katman ya da aracı katmandır. Bu sınıflamada değerli olan ise üst katmandır. Liderlik için gereken vasıfların tamamı bu katmanda toplanmıştır (Türköne, 2012: 397). Mosca, demokratik rejimlerde bile bu üst katman geleneksel elit zümrenin önemli yönetim pozisyonlarında bulunduklarını, kamu kurumlarını ve ülkeyi şekillendirmeye devam ettiklerini belirtmektedir. Bu bağlamda demokrasi geleneksel yöneten sınıfı tasfiye etmemiştir, sadece farklı egemenlik temelinde yönetimde tutmasını bilmiştir (Arslan, 2010: 89-90).

Mosca'nın teorisinde altı çizilmesi gereken bir diğer kavram da “siyasi formül”dür. O'na göre yönetici sınıf iktidarını manevi ve hukuki bir temele dayandırmak zorundadır. Aksi halde gücü zedelenir. Bunun için, her yönetici sınıf bir siyasi formül oluşturmak zorundadır. Manevi ve hukuki temel olarak nitelenen de aslında bu siyasi formüldür (Türköne, 2012: 398).

1.5.3. Robert Michels

Klasik Elit Kuramının Mosca ve Pareto'dan sonraki en önemli temsilcisi Alman Sosyolog Robert Michels'dir. Michels'in teorisi, kapsamı bakımından Mosca ve Pareto'dan ayrılır. Mosca ve Pareto'nun teorisi bütün toplumu kapsadığı halde Michels, sendikalar ve siyasi partiler gibi sivil toplum örgütlerindeki elit yapıyla ilgilenmiştir. Mosca ve Pareto'nun aksine Michels, elit/elit olmayan ayrımını kişisel yeteneklere bağlamaz. O'na göre elit olmada belirleyici etken, kişilerin örgütlerde tuttıkları mevkiler ve o mevkide bulunmanın sağladığı iktidarın kullanımudur (Turhan, 2000: 34). Almanya'daki siyasi partiler ve işçi sendikalarında demokrasinin olabilirliğini inceleyip elde ettiği bulguları “Oligarşinin Demir Kanunu” adıyla kuramlaştıran Michels, açıkça ve katı biçimde demokrasinin olanaksız olduğu sonucuna varmış ve bunu tavizsiz bir

tutumla savunmuştur (Sartori, 1996: 162). Örgütlü yapılarda demokrasiden söz edilemeyeceği gibi oligarşinin kaçınılmaz olduğunu savunan Michels, kanununu “seçilmişlerin seçmenler, vekillerin vekâlet verenler, delegelerin delege edenler üzerinde egemenlik kurmasına yol açan şey örgütün kendisidir. Örgütten bahseden, gerçekte oligarşiden bahsetmektedir” (Dereli, 2008: 14) cümlesiyle özetlemektedir. Michels’e göre bu bir demir yasadır; ne kaçınılabılır ne de önlenebilir. Her partinin olabildiğince çok sayıda üyeye sahip olmaya çalışması önlenemez. Bu yüzden, fikir partilerinin gitgide örgüt partilerine dönüşmeleri kaçınılmazdır. Örgütte gereksinimler çoğaldıkça liderin nüfuz ve iktidarı da çoğalır, dolayısıyla tüm parti örgütü oligarşik bir yapıya dönüşür (Sartori, 1996: 163).

Michels’e göre parlamenter yönetim sisteminin hayata geçirildiği ülkelerde de her ne kadar kitlelerin iktidarından bahsedilse de, pratikte yöneten-yönetilen ilişkisi devam etmektedir. Ancak bir farkla, Ortaçağ’da geleneksel elitler miras yoluyla yönetime gelirken, modern demokrasilerde seçimle yönetime gelmektedirler (Arslan, 2010: 100). Çünkü modern toplumlarda, devletin siyasal örgütlenmesini ve onun sürekli karmaşık hale gelen mekanizmalarını tek bir bakışta kavramak olanaksızdır. Bu gerçeğin üzerine bir de üyeler arasındaki kültür ve öğrenim farklılıkları eklenir. Bu farklılıklar üyeler tarafından lidere duyulan ihtiyacı sürekli olarak artırır (Dereli, 2008: 16). Bu ihtiyaca cevap vermek adına giderek profesyonelleşen örgüt yöneticileri, sosyal kökenleri açısından içinden çıktıkları tabaka ile ilişkilerini keserler ve tüm sınıflardan ve gruplardan farklı bir seçkin zümreye dönüşürler. Genellikle de bunu, uzun süre korumaya; çevresine hep kendilerine bağlı olan kişileri toplamaya ve çekilme zamanları geldiğinde de bu kişileri yerlerine geçirmeye çalışırlar (Duverger, 1995: 176). Böylece örgütlerin tümü, hatta yapıları resmen demokratik olanlar bile, yapılarını fiilen oligarşiye dönüştüren demirden bir kanuna tabi olurlar (Öztürk ve Coşkun, 2003: 81). Michels, siyasi partilerdeki ve sivil toplum örgütlerindeki oligarşik eğilimi esas olarak üç temel nedene bağlamaktadır (Turhan, 2000: 34-35);

Teknik etkenler: kitlelerin kendilerini doğrudan doğruya yönetmeleri olanaksızdır. Çünkü tüm büyük örgütler kaçınılmaz olarak teknik uzmanlaşmayı ve uzman liderliği gerekli kılar.

Entelektüel etkenler: örgüt yöneticileri, büyük ve karmaşık bir örgütte uzmanlaşmış, yönettikleri yığınlardan daha yüksek bir kültür düzeyine erişmiş ve bu nedenle yönetilenler için kolay kolay vazgeçilmez kişilerdir.

Psikolojik etkenler: kitleler, güçlü ve istikrarlı liderlere ihtiyaç duyarlar. Bu psikolojik gereksinim, liderlerin yığınlar gözünde yüceltilmesi ve üstün insan olduklarına inanılması sonucunu doğurur.

Tüm bu etkenler bir araya geldiğinde, örgütlerin yöneticileri sosyal pozisyon olarak yönetilenlerin sınıfına mensup olsalar da, giderek yönetici oligarşinin bir parçası haline gelirler. Diğer bir deyişle kitlelere liderlik edenler de artık iktidar elitlerinin parçasıdır (Dereli, 2008: 16). Elit sınıfın parçasına dönüşen yöneticiler, kendine özgü çıkarlar ve amaçları için temsil ettikleri tabanın adına karar verebilir, hatta ve hatta zıt kutupta yer alan başka örgütlü yapıların yöneticileriyle uzlaşa içinde olabilirler (Barry, 2012: 73). Farklı kutuplardaki yöneticiler arasında kurulan bu dayanışma genellikle, onları tabana bağlayan dayanışmadan daha güçlüdür. Robert de Jouvenal’ın dediği gibi “karşıt partilerden olan iki milletvekili arasındaki fark, aynı partiden olan bir milletvekili ile bir militan arasındaki farktan daha azdır” (Duverger, 1995: 176).

Michels’in Demir Yasası, siyasal literatürde kabul gördüğü kadar da eleştirilmiştir. Çok çeşitli örgütlenme türleri olduğunu ve hiçbir sınırlama yapmadan bütün oligarşilerin demokrasiye aykırı olduğu sonucuna ulaşmanın yanlış olacağını ileri süren Sartori, bürokrasinin “demir yasası” olabileceğini ama oligarşi konusunda Michels’in önermesinin - asla demirden olmayan - yalnızca bir “tunç yasası” olabileceğini (1996: 163) ortaya atarak konuya daha esnek bir bakış açısı getirmiştir. Zaten günümüzde de Michels’in teorisi literatürde Oligarşinin Demir Kanunu olarak değil de Oligarşinin Tunç Kanunu olarak anılmaktadır.

1.6. Elit Değişim Kuramları

Toplumsal yaşamın olduğu yerde bir yarış ve mücadele, yarışın, mücadelenin ve rekabetin olduğu yerde de değişim kaçınılmazdır. Toplumsal değişimin kaynakları çeşitlilik göstermekle birlikte, genellikle yönetici kadroların değişimi, kaynaklar arasında ön plana çıkmaktadır. Bu değişiklik demokratik sistemlerdeki hükümetin veya iktidarın el değiştirmesi şeklinde olabileceği gibi, rejim değişikliği gibi köktenci bir formasyon şeklinde de gerçekleşebilir. İktidarın el değiştirmesi, siyasal değişimin

önemli bir aşamasını oluşturur. Bu nedenledir ki, bu el değiştirmenin hangi süreçlerin etkisiyle gerçekleştiği, siyaset biliminin başlıca ilgi alanına girmektedir (Kışlalı, 1991: 77). Değişime giden süreçte, toplumda yeni alışkanlıkları gerektiren yeni bir inanç, bireyler arasında gitgide daha çok tutunur ve en sonunda, yeni düşüncelere ayak uyduramayan eski yönetim değişir. Yerine ise yeni inançlara ve toplumsal değerlere uyum sağlayan güçlü bir yeni elit ortaya çıkar (Russel, 2002: 101). Ortaya çıkan bu yeni elitlerin iktidara gelmesinde iki ana yol vardır (Turhan, 2000: 65);

- 1- Kooptasyon: Gelecek yöneticinin iş başında olan yönetici tarafından atanması.
- 2- Ayaklanma: İktidarın ani olarak zorla el değiştirmesi.

İkinci yol genellikle elitliğe giden meşru yolların tıklandığı durumlarda ortaya çıkmaktadır. Yerleşik elit yeni toplumsal hareketin önderlerini kendi içine almazsa bu önderler sistem karşıtı elit zümreyi oluştururlar ve zorla iktidarı ele geçirmeye girişebilirler. Her iki durumda da üzerinde durulması gereken asıl nokta iktidarda bulunan şahısların değişiminin elit değişimi demek olmadığıdır. Çünkü elit değişimi siyasal sistemin üst yerlerinin yalnızca değişik kişilerce değil; değişik türde kişilerce doldurulması demektir (Turhan, 2000: 65).

Elit sınıfın değişmez ama elit sınıfı oluşturan bireylerin değişken olduğunu kabul eden klasik elit kuramcıları Vilfredo Pareto ve Gaetano Mosca, geliştirdikleri “elitlerin dolaşımı” ve “hareketli, hareketsiz toplumlar” kuramlarıyla konuya sistematik bir yaklaşım getirmeye çalışmışlardır. Bunlara ilave olarak Henri Pirene’nin “Farklı Sınıfların Başatlığı” ile Joseph Schumpeter’in “Bireysel ve Toplumsal Etmenler” başlıklı çalışmaları da mikro düzeyde elit değişimi konusuna getirilmiş kuramsal yaklaşımlar olsa da, siyasal yazında yaygın şekilde kabul gören değişim kuramları Pareto ve Mosca’nın çalışmalarıdır.

1.6.1. Vifredo Pareto ve Elitlerin Dolaşımı

Elitlerin nitel ve nicel değerlerinde zayıflama oldukça yerlerine başkalarının geçmesinin kaçınılmaz olduğunu savunan Pareto, toplumsal tabakalar arasında sürekli aşağıdan yukarıya doğru bir hareketliliğin olduğunu düşünmektedir. Marksist teorinin sınıf mücadelesini kesin bir dille reddeden Pareto, onun yerine sınıf mücadelesini de ikame ettiğini ileri sürdüğü elitlerin dolaşımı teorisini önerir. “Tarih aristokrasiler

mezarlığıdır” diyerek siyasal kuramının en temel düşüncelerinden biri olan elit dolaşımı teorisini formüle etmektedir (Turhan: 2000: 50). Bu teoriye göre tarih, belirli bir azınlık elit grubunun bir diğeri tarafından ikamesinden ibarettir. Bütün toplumlarda bir elit tabaka kitle ayırımı vardır, ama topluma damgasını vuran, toplumun niteliğini oluşturan kitle değil, bu elit tabaka yani seçkinler zümresidir (Vergin, 2011: 125). Pareto elit dolaşımını esas olarak bir yanda elit üyelerinin, diğeri yanda alt katmandakilerin psikolojik niteliklerinin değişimleri ile açıklamaya çalışmaktadır. İnsanın duygu, tutku ve içgüdüleriyle davranma eğiliminde olduğunu ileri sürerek, bu güdülere “tortular”; davranışlarını haklı gösterme çabasına ise “türetme” adını veren (Turhan, 2000: 50) Pareto’ya göre, elit değişimi ya kurnazlık ya da kaba güç sonucu meydana gelir. O’na göre bazı elitler kurnazlıkları, bazıları ise güçleriyle egemenliklerini kanıtlarlar (Bottomore, 1996: 52). Kurnazlığıyla egemen olan elitler tilkilerdir. Oysa ki, karşısında güçlü olan, ama gücünü kullanma hünerinden yoksun olanlar da vardır ve bunlar arslanlardır. Günün birinde, güçlüler de hünerli önderler bulabilirlerse zafere ulaşacak ve iktidarı ele geçireceklerdir (Vergin, 2011: 126).

Pareto’nun, seçkinlerin dolaşımı kuramında açık bir şekilde İbn Haldun’dan etkilendiği görülmektedir. Bedevilikten uygar topluma, yani göçebe yaşamdan kent yaşamına geçilirken yöneticilerin rahatlıklar içinde zayıfladıklarını ve onların yerini başkalarının aldığı gözlemi İbn Haldun’da açıkça işlenmiştir (Kışlalı, 1997: 2011). Asabiyet ve cesaretin kaybolmasıyla yöneticilerin de değiştiğini dile getiren İbn Haldun’un, Pareto’nun kuramına model oluşturacak görüşleri dikkat çekicidir (2011: 34-35);

“Devleti yönetenler rahatlığa ve sakin bir yaşayışa kavuştuktan sonra, bu durum onlar için olağan bir davranış olur. Devlet kurulmadan önceki çöl yaşamında sergiledikleri kötü huyları düzelir, göçebelik alışkanlıkları kaybolur. Halbuki onlar, cesaret, korkusuzluk, atılganlık ve zorluklara tahammül gibi güçleri sayesinde devlet kurmayı başarmışlardı. Bu rahatlıklara alıştıktan sonra cesaret ve atılganlıklarını yitirirler, azimleri kırılır ve devlet ihtiyarlık safhasına girer. Bu durumun sonucu olarak, başka bir hamiden yardım almak zorunda kalır ve onun tebaası haline gelirler”

Sosyal değişimin insanların toplumsal statü ve konumlarını önemli biçimde etkilediğini kabul eden İbn Haldun, toplumdaki her bireyin, varlığı ve nitelikleri itibarıyla sürekli bir oluş ve yok oluş med-ceziri arasında yaşadığını vurgulamıştır (Say, 2011: 597). İbn Haldun’un görüşlerinden etkilenen sadece Pareto değildir. Benzer bir

önerme de Bernard Russell tarafından yirminci yüzyılda ortaya konmuştur. Russell’a göre, “uzun bir iktidar geçmişine sahip örgütler, bir kural olarak üç evreden geçerler: birincisi, fanatik olan, ama geleneksel olmayan ve fetihlere yol açan inanç evresi; ikincisi, yeni iktidarın hızla geleneksel bir biçim alan genel onaya ulaşması evresi; üçüncüsü de iktidarın, gelenekselliğini reddedenlere karşı kullanılarak, yeniden yalın biçim aldığı evredir. Bir örgütün karakteri, bu evrelerden geçilirken büyük ölçüde değişikliğe uğrar ve nihayetinde örgüt yöneticileri değişir” (2002: 79).

1.6.2. Gaetano Mosca ve Hareketli, Hareketsiz Toplular

Yönetici Sınıf kuramıyla klasik elit kuramcıları arasında başı çeken Mosca, değişik varyasyonlarla elit sınıfa dahil olmanın kolaylıkları ve zorluklarını inceleyerek, hareketli ve hareketsiz toplumlar ayrımını geliştirmiş ve elit değişim sürecini bu ayrıma dayanarak açıklamaya çalışmıştır. Sınıflar arası geçirgenliğin fazla olduğu toplumları hareketli, geçirgenliğin az olduğu toplumları ise hareketsiz olarak değerlendiren Mosca, hareketliliğin fazla olduğu modern demokratik toplumlara ayrı bir değer atfeder. Bu yönüyle de çelişkili gibi görünmekle birlikte elit teorisiyle demokrasiyi ilişkilendirmeye çalışan ilk kişinin Mosca olduğunu söylemek mümkündür (Türküne, 2012: 400).

Mosca da Pareto gibi, alt sınıfların yetenekli üyelerinin zamanında elit sınıfa alınmasıyla devrimlerin önlenebileceği görüşündedir. Fakat Pareto’dan farklı olarak elit değişiminin elit üyelerindeki psikolojik değişmelerle değil, yeni toplumsal güçlerin yükselişiyle açıklanabileceği kanısındadır (Turhan, 2000: 57). O’na göre, “komuta etmeye, siyasal denetimi kullanmaya yatkınlık artık bir tek yasal yöneticilerin malı olmaktan çıkıp diğer insanlar arasında yeterince yaygınlaşmıştır. Egemen sınıf dışında, yönetim sorumluluklarını paylaşma yetisine sahip olmakla birlikte, kendisini iktidardan yoksun bulan başka bir sınıf oluştuğunda-demek ki, o yasa temel bir gücün yolunda engel haline gelmiştir ve şu ya da bu yolla ortadan kaldırılması gerekir” (Bottomore, 1996: 55).

Bu yönüyle elit değişiminde sosyo-ekonomik faktörlere atıfta bulunan Mosca, üretim ilişkilerini dikkate alarak Marks’ın sınıf kavramından etkilendiğini göstermektedir (Turhan, 2000: 57). Bu sosyo-ekonomik faktörleri Mosca, “sosyal güç” kavramını kullanarak açıklamaktadır. Mosca, tüm beşeri faaliyetleri “sosyal güç” olarak nitelemiştir. Sosyal güç kavramı, para, din, eğitim, bilim, askeri başarı gibi unsurlardan

meydana gelir. Yönetici sınıfa girebilmenin yolu bu sosyal güçleri kontrol edebilmeye, onlara sahip olabilmeye bağlıdır. (Türküne, 2012: 398). “Sosyal güç” olarak kavramsallaştırılan değerler bütününe değişmez nitelikte olmadığı gerçeğini de göz önünde bulunduran Mosca, olası bir değişiklikte güç merkezlerinin de değişeceği görüşündedir. O’na göre “siyasal güçler dengesinde bir değişme olduğunda yönetici sınıfın oluşma biçiminde de değişiklik olur. Eğer toplumda yeni zenginlik kaynakları gelişirse, bilginin uygulamadaki önemi büyürse, eski bir din çökerse veya bir yenisi doğarsa, yeni düşünce akımları yayılırsa, o zaman yönetici sınıflarda geniş kapsamlı çatlaklar meydana gelir” (1939: 65). Dolayısıyla Mosca, elitler arasındaki savaş sonucu eski elitin yerini yeni bir elit grubun almasından ibaret olan görüşleriyle klasik elitizme; var olan seçkinlerin arasına toplumun alt sınıflarından bireylerin savaşmadan, normal yollardan girmesini kabul ederek de çağdaş demokratik elitizme yakın durmaktadır.

1.7. Çağdaş/Demokratik Elit Kuramları ve Kuramcıları

20. Yüzyıl düşünürleri Mosca ve Pareto’nun öncülüğünde formüle edilmeye çalışılan elitist düşünceye yöneltilen eleştiriler haklı veya haksız ne olursa olsun; her iki düşünürün yaptığı çalışmalarla elit kavramına dikkat çekerek yeni araştırmalara yol açtıkları ve çağdaş siyasal yazına katkıda bulundukları inkâr edilemez bir gerçek olarak görülmektedir. Mosca ve Pareto’nun düşüncelerini savunup bu ekolden devam eden düşünürler olduğu gibi elitlerin toplumsal hayatta oynadıkları rolün önemi ve sınırlılıklarıyla ilgili her iki düşünürü reddeden karşıt ve değişik görüşler de ortaya çıkmıştır. Fakat özü itibarıyla elitizm görüşünü reddedenler bile gözlemlenebilir bir sosyal olgu olarak elit olgusunu ele almak ve incelemek zorunluluğu duymuşlardır.

Mosca ve Pareto’nun klasik elit kuramlarından yola çıkan çağdaş kuramların en belirgin yönü, toplumun daima bir azınlık tarafından yönetildiği gerçeğini kabul edip, bu realiteyi demokrasiyle örtüştürme çabalarıdır. Siyasal yazında Plüralist (Çoğulcu) çağdaş veya demokratik diye farklı veya eş anlamlı adlarla anılan kuramlar, özellikle birçok üçüncü dünya ülkesinin bağımsızlığını kazandığı İkinci Dünya Savaşı’yla Vietnam Savaşı arasındaki dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nde yaygınlık kazanmıştır (Turhan, 2000: 17). Bu üç adlandırmaya ilave olarak Ali Arslan, Eva Etzioni’den esinlenerek Demo-elit yaklaşımı ortaya atmıştır (2003a: 116). Yaygın şekilde kullanılan ilk üç isimden herhangi birini kullanmak doğru kabul edilmektedir. Zira çoğulculuk (plüralizm) demokrasinin asgari şartı, demokrasi ise çağdaş/modern

toplumlara özgü bir yönetim sistemidir. Demo-elit yaklaşım da zaten demokratik elit kuramlarının bir açılımı ve devamı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla her üç isim birbirini ikame edebilen niteliklere sahiptir.

Demokratik elit kuramlarının en önemli özelliği, elitlerin doğal üstünlükleri düşüncesinin terk edilmiş olmasıdır. Yönetici azınlığın varlığının bir gerçek olduğu, ama onların yönetilenlere karşı sorumlu olmaları ve gerektiğinde görevden uzaklaştırılabilmeleri koşuluyla bunun demokrasiyle çelişmediği savunulmaktadır (Kışlalı, 1997: 300). Onlara göre bir toplumda elitlerin varlığı ve bunların politikada etkin bir role sahip bulunmaları, o toplumda mutlak anti demokratik bir yönetim olduğu sonucunu doğurmaz. Ancak demokrasinin klasik tanımındaki gibi, “Halkın, halk için, halk tarafından yönetimi” olduğu da günümüzün realitelerine uygun düşmez (Kapani, 2009: 132). Çünkü demokrasilerde yönetimin çoğunluğun elinde olması pratik açıdan imkânsızdır. Çoğunluk ancak ve ancak kendisini yönetecek kadroyu işbaşına getirmek için oy kullanmak suretiyle demokratik yönetim sürecinde yer alır.

Elitlerin varlığının demokratik sistemlerde dahi kaçınılmaz olduğunu Weber de kabul eder. Özellikle de demokratik süreçte karizmatik liderlerin rolüne bir önem atfeder. O’na göre demokrasi, liderleri, halk desteğini kazanabilmek için rekabetçi bir mücadeleye zorlaması nedeniyle en yetkin ve en karizmatik olanı işbaşına getirir (Arslan, 2003a: 123). Duverger ise seçkinci öğretilerde demokrasiyi, halkın yönetimi olarak değil, aksine halkın, halk arasından çıkan bir elit aracılığıyla yönetimi olarak ele almak gerektiğini savunmuştur (1974: 538). Tüm bu nedenlerden dolayı demokratik elit kuramları saf bir elit kuramı değildir, aksine taraftarlık için rekabet mücadelesi bağlamında elit-kitle ilişkilerini tartışan bir kuramdır (Schmidt, 2002: 116).

1.7.1. C. Wright Mills

Çağdaş kuramcılar içinde, toplumu tek bir seçkin grubun yönettiğini savunanların başında, Amerikalı toplumbilimci Wright Mills gelmektedir. Mills, çağdaş demokratik elit kuramcılarından tamamen farklı, hatta ve hatta onların görüşleriyle taban tabana zıt tezleriyle dikkat çekmektedir. Wright Mills’in elit anlayışı karışıktır; Mills’in elit kavramının iki değişkene bağlı olduğu söylenebilir: toplumda egemen kurumları elde bulundurmak ve toplumun üst katmanlarından birine üye olmak (Turhan, 2000: 35).

Egemen kurumlardaki hiyerarşinin en tepesinde bulunan bu gruplara Mill, “iktidar eliti” adını vermektedir.

Mills’e göre, Amerika Birleşik Devletleri’nde bu iktidar eliti sınıfını oluşturan üç ayrı grup vardır: Siyasal liderler, askeri liderler ve büyük şirketlerin yöneticileri. (Kapani, 2009: 137). O’na göre, “Ekonominin en üst noktalarında kenetlenmiş zenginler topluluğu arasında üst yöneticiler bulunmakta, siyasal kurumun en üst noktalarında siyasal direktuvar üyeleri yer almakta; ordu kurumunun en üst noktalarında ise genelkurmay kuruluşları ve diğer üst derecede askeri organlarda görevlendirilmiş asker-devlet görevlileri bulunmaktadır” (Mills, 1974: 15). Toplumsal yaşamı etkileyecek kararları alma konumunda bulunan bu üst kademe yöneticiler, iktidar, servet ve ün sahibidir. Toplumsal bir sınıf oluşturmakla birlikte, kökenleri, kültürleri ve yaşam biçimleriyle birbirlerine benzerler (Kışlalı, 1997: 302-303). İktidar da gitgide bu üçlü koalisyonun elinde toplanmakta, büyük kitlelerin kaderlerini tayin eden hayati kararlar, bu küçük azınlık tarafından alınmaktadır. Buna karşılık, yönetilenler siyasal kararlarda söz sahibi olabilme imkanlarını gitgide kaybetmektedirler. Zira bunlar bölünmüş, pasif, güçsüz durumdadırlar (Kapani, 2009: 137).

Mills’in Pluralist demokratik kuramcılardan ayrıldığı nokta, determinist bir tutumla Pareto’nunkine benzer düşüncelerinden ileri gelmektedir. Mills’e göre “toplumda tek tek tüm üyeleri saptanmış, değişmez bir üst sınıf yoktur; ama her toplumda her zaman bir üst sınıf olmuştur. Bir sınıf içindeki üyelerin değişmesi, bu yer değiştirme ne denli hızlı olursa olsun, sınıfın varlığını sürdürmesi, bir sınıfın içinde hep aynı kişilerin aynı ailelerin bulunmasından değil, aynı toplumsal tiplerin bulunmasındadır” (1974: 74).

Bunlara ilave olarak Mills’e göre, demokratik kuramcıların ileri sürdüğü iktidar elitinin diğer elit gruplar veya halk tarafından gerçek bir denetime tabi tutulduğunu iddia edebilmek de hayli güçtür. Bu yaklaşımıyla Mills, çeşitli elit grupları arasındaki rekabet ve karşılıklı etkileşim sayesinde demokratik düzenin korunduğu yolundaki çoğulcu görüşü reddederek (Kapani, 2009: 137) demokratik elit kuramcılarından uzaklaşmaktadır.

1.7.2. Joseph Schumpeter

Demokrasiyi bir halk yönetimi değil de, elit grupların yarışı olarak gören anlayışın öncülüğünü yapan Joseph Schumpeter, klasik demokrasi kuramının varsayımlarını eleştirerek halkın, iddia edildiği gibi, siyasal kararlar almak ve rasyonel tercihler yapmak bakımından gerekli yeteneklere sahip olmadığını ileri sürmektedir (Kapani, 2009: 132). Schumpeter'a göre demokrasi, açık bir yarışma sonucunda halkın güvenini kazanan siyasal kadronun toplumu yönetmesini öngören bir yöntem olduğu için (Turhan, 2000: 36), “halk tarafından onaylanan yönetim” demek daha doğru olur. Bu siyasal yöntem, halkın desteğini kazanan kadronun, topluma yön verecek kararları alma mevkiine gelmesini sağlar. Halkın seçimden seçime kendisini yönetecek olanları belirlemekten öteye aktif bir fonksiyonu olamaz (Kapani, 2009: 133). Schumpeter “Demokrasi halkın yönetimi anlamına gelmez ve gelemez. Demokrasi sadece halkın, yönetenleri kabul etmek ya da reddetmek fırsatına sahip olduğu anlamına gelir” demek suretiyle demokrasinin, gerçekte politikacılar ile yüksek bürokratları kapsayan elitlerin yönetimi anlamına geldiğini belirtmiştir (Vergin, 2011: 133). Bu anlamda demokrasi, halkın kendi iradesini gerçekleştirebilmek için, toplanacak kişileri seçerek sonuçlar üzerinde son sözü söylemek suretiyle müşterek iyiliğe yol açan politik kararları almayı sağlayacak olan bir organizasyon (Schumpeter'dan akt. Kaya, 2013: 493) tekniğinden öte bir şey değildir. Halkın, karşısına çıkan elit grupları onaylayıp onaylamamaktan öte yönetim sürecinde rolünün olmaması denetim sorununu ortaya çıkarır. Bu yüzden bağımsız elitlerin gücü büyük önem taşır. Seçimle iş başına gelmiş olanlar ancak bağımsız elitler tarafından denetlenebilir. Bu kontrol edici ve dengeleyici elitlerin başında ise bağımsız akademi, yargı, bürokrasi ve medya elitleri gelir (Arslan, 2003a: 124).

Elit grupların yer değiştirme veya yönetimi ele geçirme sürecine de değinen Schumpeter, değişimin nedenlerini güç ve yetenek bağlamında açıklamaya çalışır. İnsanlar arasında yetenek farklarının olduğunu düşünen Schumpeter, her sınıfın toplumsal bağlamda bir görevi bulunduğunu ileri sürer. Bir sınıf, toplumda üstlendiği görevin gerektirdiği yetenekleri yitirince, güçlenen bir başka sınıf o görevi üstlenir. Yöneticilik için de aynı süreç söz konusudur (Güngör, 1995: 9). Gücünü ve yönetsel yeteneklerini kaybeden elitler, yerlerini güçlenen ve daha yetenekli olan elit gruba terk etmek zorunda kalır. Dolayısıyla modern demokrasilerde bir meslek olan siyaset, ister

istememez bu meslekte olanlar arasındaki güç ve yetenek savaşına dayanır. Bu yüzden Schumpeter'in yaklaşımına göre siyaseti, elitler arasındaki rekabet olarak tanımlamak mümkündür (Vergin, 2011: 132-133).

1.7.3. Raymond Aron

Demokratik elit kuramlarının gelişimine katkı sağlayan öncü düşünürlerden biri de Fransız toplumbilimci Raymond Aron'dur. Aron'a göre günümüze kadar toplumun halk tarafından veya bir çoğunluk tarafından yönetildiği görülmemiştir. Bütün rejimler daima bir azınlık tarafından yönetilir ve bu bakımdan oligarşik bir karaktere sahiptir (Kapani, 2009: 135).

Modern demokratik rejimleri, halkın kendi kendini yönettiği bir rejim gibi gerçekleşmesi mümkün olmayan bir fikirle kıyaslamayı dahi kabul etmeyen Aron'a göre demokratik denilen rejimler, gerçekte özel tipte oligarşiler ve iktidarın zenginler sınıfında olduğu plutokratik yönetim biçimleridir (2011: 106-107). O'na göre karmaşık toplumlarda halk için yönetim vardır fakat halk tarafından yönetim yoktur (Aron, 2011: 43). Gerçekte iktidar halk tarafından değil, fakat halk adına küçük bir azınlık tarafından kullanılır. Bu küçük azınlık grubun homojen, seküler bir yapıya sahip olması da gerekmemektedir. (Aron, 1992: 287). Sovyetler Birliği gibi Marksist rejimlerde de işçi sınıfının iktidarı kullanması diye bir şey yoktur. Orada da iktidar, işçi sınıfı adına küçük bir grup insan tarafından kullanılır ve bütün kararlar bu grup tarafından alınır (Kapani, 2009: 135). Bu nedenle demokratik denilen yönetim biçimlerinde demokrasiden bahsedilmesini eleştiren Aron, bu yönetim biçimlerini iktidara gelmek için mücadele eden az sayıda insanın yarışı (2011: 36) şeklinde değerlendirmektedir.

Elitlerin dağılımına göre toplum tiplerini sınıflandıran Aron'a göre, iki ideal tip toplum ayırt edilebilir: bunlar elitlerin tek bir grup olarak birleştiği toplumlar ve çeşitli elit gruplarının birbirleriyle az veya çok açık bir yarışma içinde bulunduğu toplumlardır (Turhan, 2000: 36). Birincisi Sovyet tipi topluma, ikincisi ise Batı tipi topluma örnektir. Sovyet tipi toplumda tek tip bir elitin bulunmasına karşılık, batı tipinde elit grupları daha çok ve parçalıdır. Bu yüzden batıda yönetici sınıf yerine, birbirlerinden farklı yönetici kesimlerden söz etmek daha doğrudur. Buna rağmen her iki toplum tipinde de, halk yönetici seçkinlere karşı korumasızdır ve hiçbir zaman yöneten değildir (Kışlalı, 1997: 302). Aron elitlerin evrensel ve kaçınılmaz olduğunun altını çizse de batı tipi

modern toplumları, parçalı elit yapısının dengeleyici nitelikte olması bakımından olumlar. O'na göre, modern toplumlarda birçok güç grupları olmasına rağmen bunlardan beş tanesinin toplumsal yapı içerisinde ayrı bir yeri vardır. Bu grupların ilki siyasi liderlerdir. Diğerleri ise hükümet yöneticileri ekonomi elitleri, askeri elitler ve işçi liderleridir (Arslan, 2003a: 125). Bu yüzden modern toplumlara önem kazandıran şey, bu yönetici elit gruplar arasındaki rekabet (Aron, 1992: 286) ve birbirini dengeleyici siyasal yapıdır.

1.7.4. Giovanni Sartori

Bir diğer Çağdaş elit kuramcısı olan Giovanni Sartori ise modern demokrasileri elitler arası yarışa fırsat veren bir rejim olarak görür ve bu elitleri ayrıca demokratik sistemin devamlılığında garantör olarak değerlendirir.

Sartori'ye göre, demokratik rejimlerde yönetici elit gruplarının ve liderlerinin rolünü görmezlikten gelmek veya onların oynadıkları rolü kuşkuyla karşılamak ve demokrasiyle bağdaşmaz saymak gerçekçi bir tutum değildir (Kapani, 2009: 134). Aksine yetenekli azınlıkların ülkeyi yönetmeleri, demokrasinin kusuru değil, güvencesidir. Ancak tersi olması durumunda sistem yozlaşır, bozulur. Birçok demokrasinin seçkin azınlıkların çabasıyla kurulduğu ve halk ayaklanmalarıyla yıkıldığı unutulmamalıdır (Kışlalı, 1997: 301-302). Seçimlerin amacının, halkın yönetime katılmasını sağlamak değil, yönetici liderlerin belirlenmesinin sağlanması olduğunu ileri süren Sartori'ye göre demokrasi, işletilmesi güç bir rejimdir. Bu rejimin yozlaşması ve çoğunluğun hegemonyasına dönüşmesi, ancak seçkin liderlerin ve üstün yetenekli siyasal elit gruplarının ortaya çıkması ile önlenabilir (Kapani, 2009: 134). Bu bağlamda elitlerin varlığını demokrasiyle uzlaştıran Sartori'ye göre “Demokrasi, a) seçim pazarındaki yarışmacı niteliği açık bir poliarşi yaratan, b) halka iktidar veren ve c) özellikle yönetenlerin yönetilenlere karşı duyarlılığını güçlendiren usul ve/veya bir düzenektir” (1996: 170). Oluşturduğu tipolojiden de anlaşılacağı üzere Sartori'ye göre demokrasi hem seçilmiş elit poliarşisi hem de birbirleriyle rekabet halinde bulunan elitlerin ayıklanma sistemidir (Daver, 1993: 126).

Demokrasiyi bir hükümet sistemi olarak algıladığı netleşen Sartori, lidersizliğin bir çözüm olmadığını belirtmektedir. “Hiç şüphe etmeyelim ki, iyiyi seçmeye değer vermemekle kötüyü seçeriz; liyakatte eşitliğe değer vermemekle de liyakatsizlikte

eşitlik sağlarız” diyen yazara göre, “seçkin”le “eşitlik” birleştirilerek somut bir değerler yükselmesi gerçekleştirilecektir (Sartori, 1996: 186). Günümüzde bu değerler yükselmesinin henüz istenilen düzeyde olmaması nedeniyle halkın kendi kendisini yönetmesini mite indirgeyen Sartori, demokrasiyi tehdit eden vahim tehlikeyi, manipüle edilen seçmenin yanlış seçimde bulunması olarak belirler. Bu nedenle seçkin liderlerin olmadığı toplumlarda demokrasi değil anarşizm olacağını ifade eder (Demir, 2013: 97). Sartori, yöneten ile yönetilen ayrımına yapılan eleştirilerin yersiz olduğunu dile getirerek bu eleştirileri sorunun tam olarak kavranamamış olmasına bağlar. Bu duruma işaret ettikten sonra, eşitliğin demokrasinin temel değerlerinden biri olduğunu kabul etse de (Demir, 2013: 98), O’na göre, “ne kadar kusurlu olursa olsun, yönetici azınlıkların varlığının, demokrasinin ilkeleri ile çelişmekte olduğu ispatlanamaz. Nitekim bu azınlık, veraset yoluyla değil de yönetici azınlık önderlerin oluşum sürecinin sonunda ortaya çıkan “çokcul elitler”in bir poliarşisi durumunda ise, aslında bir demokrasi ile karşı karşıyayız demektir” (Demir, 2013: 97).

1.7.5. Robert Dahl

Çağdaş elit kuramcılarından Robert Dahl, toplumda birden fazla elit grubu olduğunu savunduğu teorisini, literatürde bilinirliğini sağladığı Poliarşi kavramı üzerinden tartışmaktadır. Dahl, Poliarşi kavramıyla, çoğunluğun egemen olduğu ve iktidar merkezlerinin çeşitli olduğu bir devlet şeklini anlatmaktadır. Ayrıca kavramı, mükemmel bir demokrasi idealine en yakın olan bir siyasal sistemi anlatmak için kullanmaktadır (Köktaş, www.tid.gov.tr). Özetle Dahl, günümüzde demokratik addedilen ülkelerdeki plüralist sistemlere Poliarşi adını vermektedir. Dahl’a göre bu ideal demokrasi sistemine en yakın sistem olan Poliarşi’nin temel özellikleri şu şekildedir (Balkaya, 2015: 71);

- Örgütlenme ve örgüte girebilme özgürlüğü
- İfade özgürlüğü
- Oy kullanma hakkı
- Kamu görevine seçilebilme hakkı
- Siyasal liderlerin oy için yarışabilme hakkı
- Farklı kaynaklardan bilgi alabilme hakkı
- Serbest ve özgür seçimler
- Oylama ve beklentilerini ifade ederek kamu düzeni oluşturabilme gereği

Bu özelliklerden yola çıkarak Dahl, Poliarşi'yi, “seçimle iş başına gelmiş yöneticilerin, her mevki için var olan yarışma hakkının, alternatif bilgilenmenin varlığının ve örgütsel özerkliği” (1993: 278) bulunduğu bir sistem olarak tanımlar.

Dahl'a göre, toplumda tek bir elit değil, çeşitli kaynaklara dayanan ve birbiriyle yarışma içinde olan çok sayıda elit bulunur. Bu çok sayıdaki elitlerden her birinin nitelendirilmesi, özel bir siyasal kaynağa daha fazla sahip olması açısından sistemin koşuludur (Turhan, 2000: 36). Elitler arasındaki yarışmanın oluşturduğu denge demokrasiyi olanaklı kılar. Hiçbir elit grubun tüm iktidarı tekeline alması söz konusu olamayacağı için, etkili olabilmeleri, aralarında oluşturacakları geçici koalisyonlarla (Kışlalı, 1997: 301) doğrudan ilintilidir. Bunlara ilave olarak Dahl, ekonomi elitleri ayrı bir parantez açmaktadır. Dahl'a göre temel politikalar ile toplumun tamamını derinden etkileyen ekonomik ve sosyal kararlar genellikle belli bir azınlık ekonomi elitleri grubu tarafından şekillendirilir. (Arslan, 2003a, 117). Bu yönüyle ekonomi elitleri diğer elit gruplara oranla karar verme sürecinde daha fazla etkinliğe sahiptir.

1.7.6. Harold D. Lasswell

Çağdaş elit kuramlarının bir diğer teorisyeni Harold D. Lasswell, iktidar ilişkilerini açıklama çabalarında siyasal elitleri toplumdaki diğer seçkin gruplarından ayrı olarak ele alır. Bu yönüyle Wright Mills'den ayrılırken, toplumda siyasal elitlerin hayati olduğunu ve demokrasiyle çelişmediği yönündeki görüşleriyle de Sartori'yle paralellik gösterir.

Lasswell siyasal elitlerin toplumda iktidarı elinde bulunduranlar olduğunu, bu durumun demokrasiyle çelişmediğini belirtmektedir. O'na göre, toplumsal uyum için, 'orquestra şefi' görevini yüklenerek olan siyasal elitlere her zaman gereksinme vardır (Kışlalı, 1997: 301). Siyasal elitlerin konumlarının ve sorumluluklarının belirlenmesi, hesap verebilir duruma getirilmesi ve yönetilenlerin istediği zaman bulundukları konumları terk etmeleri halinde, demokratik bir toplumdan bahsedilebilir (Lasswell, 1965: 3-6). Lasswell yönetimin her zaman bir azınlığın elinde olduğunu; temel sorunun ise liderleri uygulamalarından ötürü sorumlu tutabilmeye bağlı olduğunu belirtmiştir (Turhan, 2000: 36). Bir toplum küçük bir elit grubu tarafından yönetildiği halde yine de demokratik bir toplum olabileceğini ısrarla vurgulayan Lasswell'e göre, “yeter ki elit grubunun sorumluluğu sağlanmış olsun. Bütün mesele buradadır. Yani, siyasal elitin yönetilen

kitle karşısında çeşitli yollardan sorumluluk ve hesap verme durumunu sağlamışsa, o toplum demokratiktir” (Kapani, 2009: 134).

1.8.Diğer Elit Türleri

1.8.1. İktisadi Elitler

Birçok siyaset bilimci siyaset kurumu ile ekonomik güce hükmeden iş dünyasının, birbirini olumlu ya da olumsuz etkileyen ve birbirinden ayrı düşünilemeyecek iki taraf olduğu yönünde hemfikirdir. İleri demokrasiyle yönetilen modern toplumlarda her siyasal iktidar ya ekonomik iktidara ya da toplumsal iktidara dayanmak mecburiyetindedir. Toplumsal iktidarın desteğine dayanarak köklü reformlar yapmak isteyen siyasi iktidar, olası ekonomi elitlerinin direncini de göz önünde bulundurmak zorundadır (Kışlalı, 1995: 153). Parlamenter demokrasilerle yönetilen toplumlarda iktidarın siyasal kredisi açısından bu denli büyük önem taşıyan iktisadi elitleri veya ekonomi elitlerini kısa ve öz olarak; şirketler dünyasının üst düzey yöneticileri yani sahipleri ile kapitalist çarkın aktif senaristleri, ülke ve dünya ticaretinin önemli şahısları, uluslararası finans kuruluşlarının yöneticileri olarak tanımlamak mümkündür (Mengi, 2004: 18). Şirketler dünyasıyla siyasal elitler arasında yapısal bir bağlantının var olduğunu ileri süren Mills, Amerikan toplumunun siyasal yönetimini, hükümet diye görüp bilinen mekanizmanın içinde yer alan politikacıların değil; kendi ekonomik çıkarlarını ve çok yönlü ayrıcalıklarını savunmak için her çeşit araç ve iktidara sahip bulunan ekonomi elitlerinin yönettiğini (1974: 169) iddia etmektedir.

Şirketler dünyasına hükmeden sermaye sahibi ekonomi elitlerini yönetici sınıf olarak adlandıran İngiliz sosyolog Aaronowitch de, en önemli ve kritik siyasi ekonomik kararların kapitalistlerin yararına ve yine onların temsilcileri tarafından alındığını; ekonomik olarak dominant olan bu sınıfın, demokratik kurumları da yönettiğini (Arslan, 2003a: 119) ileri sürmüştür. Finans gücünü kontrol eden ekonomi elitlerinin siyasi iradeyi de yönlendirdiği (Sayın, 1990: 14) iddiasında olan ve ekonomi elitlerinin fonksiyonel üstünlüğüne dikkati çeken tüm bu görüşler, siyasal işleyişin patronların güdümünde olduğu paydasında birleşmektedir.

Bazı yazarlar da ekonomi elitlerinin gücünü yadsımaksızın söz konusu elitlere siyasal iradeyi doğrudan yönlendirmek yerine hükümetleri dengede tutan ve otokontrol sağlayan bir işlevsellik yüklemektedirler. Bunlardan Robert Dahl, ekonomi elitlerine

diğer elitlerden farklı olarak özel bir değer atfeder. O'na göre, ekonomi elitleri yönetime etki eden diğer elit gruplarından çok daha güçlüdürler. Bu nedenle de politikada önemli roller üstlenmektedirler. Pluralist elit kuramcılarının hükümetin çok sayıda elit grubu tarafından dengede tutulduğu yönündeki görüşünün aksine Dahl, bu dengenin daha çok ekonomi elitleri tarafından sağlandığını savunmaktadır (Arslan, 2003a: 117). Korporatistler de Dahl'ın düşünceleriyle benzer bir şekilde toplum açısından en önemli politikalar ve kararların devlet elitleri tarafından belirlense de kapitalistlerin, iktidar yapısı içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ve hükümetlerin ekonomi elitlerini görmezden gelemeyeceğini kabul etmektedir (Arslan, 2003a: 131). Tüm bu yönleriyle ekonomi elitleri hükümetleri doğrudan yönlendiren de olsa dengeleyip kontrol eden de olsa her halükarda kabul edilmesi gereken gerçek; ekonomi elitlerinin toplumların yönetiminde ve hayati önem taşıyan kararların alınmasında söz sahibi olduklarıdır.

1.8.2. Askeri Elitler

İlkel toplumlardan günümüze değin insanoğlu, yaşamını kılıcın gölgesi altında idame ettirmiştir. Her ne kadar askeri örgütlenmelerin temel görevi toplumsal hayatın güvenliği olsa da; toplumda gerçek ya da sıradan bir bunalım, bir sarsıntı olduğu zaman askeri elitler ya idareye doğrudan el koymakta ya da dolaylı olarak idareleri yönlendirmektedirler (Mengi, 2004: 19). Formasyonları süreç içerisinde farklılık gösterse de, bu askeri vesayetin örneklerine tarihin her döneminde rastlamak mümkündür.

“Ordu neden siyasal işleyişle ilgilenir?” sorusunu siyaset bilimci Samuel E. Finer, “Ordu tüm diğer sivil güçlerden yüz kez daha iyi örgütlenmiş olduğuna ve modern silahlara sahip bulunduğuna göre, askerlerin niçin bazen siyasal yaşama karıştıklarını sormak yerine, niçin her zaman karışmadıklarını sormak gerekir” (Kışlalı, 1997: 278) şeklinde başka bir soru sorarak; askeri elitlerin işlevsel örgütlenmesi ve homojen yapısıyla siyasal hayatın akışına doğrudan müdahale etmesini kendince meşru bir zemine oturtmuştur. Finer'ın askeri elitlerin siyasal alanda olmasını meşru temellere oturtturarak açıklama çabasına Dahl'ın yaklaşımı ilginçtir. Dahl, askerin siyasal rutinle ilgilenmesini “Eğer yalnız başına veya diğerleriyle birleşerek ordu bir yönetici elit sınıfı oluşturabiliyorsa ya kendi asli işlerini idare etmekte inanılmaz derecede yetersizdir ya da yönetimin başarısı konusunda şaşırtıcı bulduğum bir derecede ilgisizdir” (1961: 159) sözleriyle açıklamaktadır. O'na göre asker asli görevleri yerine, seçilmiş sivillerin

yapması gereken yönetsel işleyişle ilgileniyorsa ve bir yönetici seçkin sınıf kompozisyonunda yer alıyorsa, askerlerin asli görevlerinde aksayan bir şeyler olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Üst düzey askerlerin yönetici elit sınıfına dahil edilmesinin nedenleri ne olursa olsun, sonuç olarak toplumların idaresinde bir şekilde var oldukları herkes tarafından kabul gören bir realitedir. İktidar elitleri olarak tanımladığı askeri, siyasi ve ekonomi elitleri içinde elindeki imkanlardan en fazla yararlanan elitin askeri elitler olduğunu söyleyen Mills de (1974: 385), askeri eliti oluşturan üst rütbeli askerlerin, siyasal atama ile göreve gelmelerine ve siyasal bir sorumluluk taşımamalarına rağmen, en önemli siyasal kararların alınmasına katıldığını belirterek, askeri elitlerin ülke idaresindeki varlıklarına ve gücüne dikkat çekmektedir.

Modern toplumlarda ileri teknolojik silahlar ve modern iletişim aygıtlarına sahip olması nedeniyle sivil idareye karşı askeri elitlerin bir adım önde olması (Kışlalı, 1997: 279), az gelişmiş ya da gelişmekte olan toplumlarda daha da belirgindir. Gelişmekte olan ülkelerde sivil siyasi figürlerin güçleri, ülkenin silahlı gücünü elinde bulunduran askeri elitler ile olan yakınlığına bağlı olduğu gibi, askerlerin eğitimleri ve toplumsal kökenleri de siyasal alanın düzenlenmesine etki eden faktörler olarak ön plana çıkmaktadırlar. Orduların, az gelişmiş ülkelerdeki en modern kurumlardan biri olması, mensuplarını modern teknikler ve öğretimle eğitmeleri, onlara bulundukları toplumun yönetiminde söz sahibi olmaları konusunda avantaj sağlamaktadır. Askerlerin iyi bir eğitimden geçmiş olmaları nedeniyle, gelişmekte olan ülkelerde ordunun siyasal önder yetiştirme kurumları haline geldiği görülmektedir (Kurt, 2003: 81).

Modern toplumlarda da, az gelişmiş veya gelişmekte olan toplumlarda da askeri elitler, diğer elit gruplardan farklılık arz ederek, daha avantajlı bir konuma sahiptirler. Bu avantajlar sahip olduğu teknik imkanlar ve zor kullanma gücünden ileri gelmekte ve askerlere devletin temel sorunlarıyla ilgilenen bir teyakkuz grubu misyonu yüklemektedir. Özellikle altı çizilmelidir ki, rütbeli askerlerin sahip olduğu “elitlerin eliti” konumu, esasen ekonomi, edebiyat ve benzeri diğer alanlarla değil, temel devlet meseleleriyle ve devletin bizzat kendisiyle ilgilidir (Karpas, 2010: 156). Birçok toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da askeri elitler kendilerinde bu hakkı görerek sivil siyasal elitlerin arasındaki rekabeti düzenlemekte, siviller çatışmanın üstesinden gelemediklerinde de çoğu zaman ideolojiye bakmaksızın müdahale etmektedirler (Karpas, 2010: 155). Türkiye’de 1960 ve 1980 yılları arasında ordunun gerçekleştirdiği müdahalelerde, gerçekte halkın siyasete katılımını ve elitler içindeki hareketliliği

arttırdığı için askerin kendi kendini siyaseti düzenlemekle görevli sayması; tarafsız, siyaset üstü bir elitlerin eliti davranışına örnek gösterilebilir.

1.8.3. Medya Elitleri

Medya, toplumdaki bireylerin tutum ve davranışlarını etkileyebilmenin, etkilemekle de kalmayıp bunları değiştirmenin en etkin yöntem ve araçlarına sahiptir. Yaygın şekilde kullanılmaya başlamasından beri değişerek gelişen medya, modern çağda artık diğer sektörel kuruluşlar gibi daha karmaşık ve daha fazla uzmanlık isteyen kurumsal yapılara dönüşmüşlerdir. Yaşanan bu dönüşümle birlikte medyanın kontrolü artık, medya patronlarının etkisinden nispeten uzaklaşmış ve teknokrat sınıfın eline geçmiştir. Medyanın endüstriyelmesi ve şirketlerin büyüyüp halka açılmasıyla birlikte gücün mülkiyet sahibinden profesyonel yöneticilere, menajerlere kayması, kuruluşların yönetimi kendi alanlarında mülk sahibinden özerk hareket edebilen elit bir yönetici sınıfı doğurmuştur (Kurt, 2003: 94). Günümüzde medya, sektör profesyonellerine büyük oranda esneklik tanıyan otonom yönetici medya seçkinlerinin elindedir. Pierre Bourdieu, medyanın ruh ve düşüncesini oluşturan profesyonelleri, akademisyenler, yazarlar, sanatçılar ve yönetmenlerle birlikte “sembolik seçkinler” olarak tanımlamaktadır (Mora, 2008a: 1). İzleyiciler de belirli yollarla, medyayı kendi öncelikli ihtiyaçlarına ve isteklerine göre kullanma yeteneğine sahip olarak görmektedirler (Thompson, 1992: 248). Medyayı kontrol eden medya elitleri, toplumun en etkili ve en güçlü kesimlerinden biri haline gelmiştir. Sembolik seçkinler olarak addedilen bu elit grubu, medya kuruluşlarının yöneticilerinden, yazı işleri müdürlerinden editörlerinden ve etkili köşe yazarlarından oluşmaktadır (Arslan, 2004: 18)

Günümüzde, medya kuruluşlarının büyük holdingler bünyesinde olması ve bu holdinglerin yatay, dikey ve çapraz tekelleşmeye bağlı olarak sektör dışı iş kollarında da faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte; artık bu elit medya yöneticileriyle ekonomi elitleri ve siyasal elitlerinin karmaşık ve geçirgen bir zeminde etkileşimleri de artmıştır. Bu durum siyasi erk veya ekonominin patronları nezdinde, geniş kitlelere erişebilen kitle iletişim araçlarının yöneticilerinin veya eşik bekçilerinin önemini daha da artırmıştır. Çeşitli iktidar elitleri ve hükümet kontrolünden uzak, farklı ellerde, çeşitlilik ve çoğulculuk anlayışına uygun işleyiş özelliklerine sahip ve kamusal sorumluluk

duygusuyla hareket etmesi gereken medya ve medya elitleri, siyasi erkle veya finansal yapısı itibariyle güçlü ekonomik kuruluşlarla daha fazla içli dışlı olmaya başlamıştır. Artık genel yayın yönetmeni, başyazar, temsilci ve yayın koordinatörü gibi üst düzey medya elitleri, siyasi elitlerden haber/bilgi alma misyonlarının ötesinde birtakım fonksiyonları da yerine getirebilmektedirler (Seçkin, 1997: 358). Belirli bir izler kitlesi olan ve toplum içerisinde kanaat önderi olarak addedilen bu üst düzey medya elitleri, artan ekonomik ve politik nüfuzuyla karar alma sürecine daha fazla etki edebilmekte, devlet kurumlarını ve tüzel kişilikleri refere edebilmekte veya hedef gösterebilmekte; tüm bu yeteneklerini de kar amaçlı bir takım ticari ilişkilere dönüştürebilmektedir. Bu karmaşık ilişkiler zinciri, ticari ilişkilerle biten sonuçları itibariyle medya elitlerinin ekonomi elitleri ve siyasal elitler tarafından da göz ardı edilemeyecek kadar güçlü bir figür olarak kabul edildiğini göstermektedir. Siyasi ve iktisadi gücü elinde tutan toplumsal iktidar çevreleriyle kar amaçlı ilişkiler kuran sembolik seçkinler, haber kaynağı olarak sıklıkla medyada yer alan askeri, ekonomik ve siyasi elitlerin toplumsal iktidarın kurulmasında ve yeniden üretiminde önemli rol oynarlar (Mora, 2008a: 14). Her ne kadar geleneksel kitle iletişim araçları karşısında alternatif medya kanalları gündelik hayata girse de, medya elitleri siyasal ve iktisadi elitler nezdinde de, kamuoyu nezdinde de sembolik güçlerini korumaktadır.

1.8.4. Bürokratik Elitler

Toplumların gelişmesiyle birlikte kurumsallaşan devlet yapısı, uzman, teknokrat gibi kavramların önemini artırmış ve beyaz yakalı olarak tabir edilen bürokrasi sınıfı, sosyal piramit içerisinde daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. Bu kurumsallaşan örgütsel yapıya işlerlik kazandıran bürokrasi sınıfı, donatıldığı yetkiler itibariyle zaman zaman atanmışlar/seçilmişler polemiği yaratılıp yetkileri tartışmaya açılabilir, en geri kalmışından en modernine kadar bütün devletlerde, yönetimin vazgeçilmez çarkları olagelmışlerdir. Fransız maliyesinde önemli yenilikler yapan İskoç maliyeci John Law, bürokrasinin devlet yönetiminde ne kadar önemli olduğunu vurgulamak için Fransız devlet adamı Marquis d'Argenson'a, "Ne parlamentonuz, ne mülkünüz, ne valileriniz var. Onların iyilik ve kötülükleri, verimlilik veya verimsizlikleri tümüyle, eyaletlere gönderilmiş olan otuz dilekçe memuruna bağlı" (Kingsley, 2004: 78) sözleriyle dile getirmiştir. Bottomore da, aydın ve bürokratları orta sınıf olarak tanımlamış, orta sınıf üyesi saymakla birlikte bürokratik elitlere, siyasal pratikteki daha belirgin rolleri

nedeniyle ayrı bir değer atfetmiştir (1996: 102-105). Sınıfsız toplum iddiasıyla yola çıkan Lenin'in Sovyetler Birliği'nde bile devleti yöneten elit bir bürokrat azınlığın ayrıcalığının varlığı net bir şekilde görülmektedir (Kışlalı, 1995: 231). Görüldüğü üzere her toplum için önemi tartışılmaz olan bu şişkin orta sınıf içerisinde işgal ettikleri konumları itibariyle birçok konuda karar merci sayılan üst düzey bürokratlar, bürokratik elit olarak tanımlanmaktadır. Bu bürokratik elitler arasında, yüksek yargı üyeleri, müsteşarlar, üniversite başkanları (rektör-dekan vb.) ve genel müdürler sayılabilmektedir.

İleri demokrasilerde yok olmasa da etkinliği sınırlı olan bürokratik elitler, az gelişmiş veya siyasal kültürün oluşmadığı ülkelerde daha etkin ve yönetimde daha fazla pay sahibidirler. Böylesi ülkelerde bürokratik elitlerin etkileri yalnızca siyasal iktidara danışmanlık yapmakla sınırlı kalmamaktadır. Bu ülkelerde yaygın olarak görülen tek partinin içinde de, bizzat yasama organında da doğrudan ve önemli oranlarda temsil edilmektedirler (Kışlalı, 1997: 305). Weber de, meşru otorite tiplerini sınıflandırırken, plebisiter önderliklerin veya oturmuş bir siyasal kültürün olmadığı - ki bu durum az gelişmiş ülkelerde görülmektedir - toplumlarda, bürokratik hegemonyayı ve memur egemenliğini kaçınılmaz görmektedir (Schmidt, 2002: 118). Sömürge döneminden kalan seçkin ve muhafazakâr bürokrasileri miras almış (Demir ve Ark. 2012: 86) pek çok az gelişmiş ülke de bu tip bürokratik elit hegemonyasına örnek teşkil etmektedir.

Bu doğrultuda her toplumun tarihsel evrimi içinde en etkili ve en uzun ömürlü elit grubunun bürokratik elit grubu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yönetim şekli ister krallık, ister demokrasi olsun; değişmeyen tek olgu, bürokrasi sınıfının devletin işlerliğinde vazgeçilmez olduğudur. Bu vazgeçilmez süreklilik sayesinde de bürokratik elitler, yönetime doğrudan veya dolaylı olarak etki edebilmekte ve toplumların kaderini tayin edebilmektedirler.

1.8.5. Aydın Elitler

Toplumların ilerlemesinde ve aydınlanmasında etkin bir rol oynayan veya oynaması beklenen aydın elitler, statüleri tanımlanmış bir meslek mensubu, sınıf veya homojen yapıya sahip bir sosyal grup değildir. Toplumdan bir adım önde yürüyen ve "aydınlatma fişeği" işlevi görmesi beklenen aydın elitler, her toplumda entelektüel, sanatçı ve düşünürlerden oluşan bir kompozisyonudur.

Zaman zaman bürokratik elitlerle karıştırılsa da, aydın elitler toplumsal rolleri ve yüklendikleri misyon itibariyle bürokratik elitlerden ayrı bir zümre olarak konumlandırılmaktadır. Bürokrat elitlerin toplumsal konumlarının belirginliğine karşın, aydın elitler kısmen sınıfsız bir tabaka sayılabilirler. Bürokratik elitlerle aydın elitlerin toplumsal kökenleri birbirinden çok farklı olduğu gibi, tutum ve düşüncelerini de geldikleri toplum kesiminin özellikleriyle açıklamak olanaksızdır (Kışlalı, 1997: 305). Aydın elitlerle bürokratik elitlerin en temel ayrım noktası da, bürokratların yaptıkları iş gereği uzmanlaşmış olmalarına (Güngör, 1995: 18) karşın, aydın elitlerde böyle bir uzmanlaşmanın söz konusu olmamasıdır. Bir yandan toplumdaki kültür düzeyinin yükselmesine, öte yandan da yeni ideolojilerin yayılmasına katkıda bulunan (Kışlalı, 1997: 306) aydın elitler, özellikle az gelişmiş ülkelerde belirli bir gelişme düzeyi sağlanana kadar yöneticilik, idarecilik gibi diğer elit gruplarının yapması gereken siyasal rolleri de üstlenebilmektedirler. Bu tip ülkelerdeki aydın elitler genellikle Batı'da ya da batı kültürü etkisindeki eğitim kurumlarında eğitim görmeleri nedeniyle, demokratik siyasal kültürün oturmasına ve toplumsal kalkınmaya önemli katkılar sağlamaktadırlar.

Aydın elitler gelişimini tamamlamış modern toplumlarda da işlevsellik açısından diğer elit gruplardan farklı değerlendirilmektedir. Kalkınmış toplumlardaki sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmişliğe rağmen o toplumlardaki siyasal elitlere bilim elitleri ve aydın elitler etki edebilmektedir (Daver:1965: 525). Lenin ve Mao gibi Marksist devrimciler bile toplumun yönetilmesinde aydın seçkinlerin fikirlerini önemsemiş (Kışlalı, 1997: 307) ve bu elit grubuna toplum içerisinde farklı bir değer atfetmişlerdir. İnsanlık tarihinin her döneminde toplumları etkileyebilmiş ve etkilemekte olan aydın elitler, en ilkelinden en gelişmişine kadar bütün toplumlarda kurumlar ve değerler üstü yapısıyla varlıklarını ve etkinliklerini sürdürmektedirler.

1.9.Türk Siyasal Kültüründe Siyasal Elitlerin Tarihsel Arka Planı

1.9.1. Osmanlı'da Siyasal Elitler

Değişen toplumsal, ekonomik ve siyasi koşullara paralel olarak, Türk iktidar seçkinlerinin sosyal kompozisyonu, günümüzdeki durumuna ulaşana değin önemli bir değişim sürecinden geçmiştir (Arslan, 2003b: 3). Bu değişim sürecinde Türk toplumunun parlamenter sistemle tanışmasıyla birlikte Cumhuriyet Türkiye'sinin ve son yüz elli yılında Osmanlı Devleti'nin siyasal tarihine, halkın siyasete katılımını

genişleten bir elitler arası mücadele damgasını vurmuştur (Karpas, 2010: 153). Modern Türkiye'nin, tarihsel mirası üzerine kurulduğu Osmanlı İmparatorluğu'nda her ne kadar demokratik veya yarı demokratik bir parlamenter sistemden-son dönemleri hariç-ve siyasal elitlerden bahsetmek mümkün olmasa da; imparatorluğun beylik olarak kurulduğu günden yıkıldığı tarihe değin bir iktidar eliti zümre tarafından yönetildiği tarihsel bir gerçektir.

İmparatorluğun kuruluş yıllarındaki hızlı büyümesi, beylerin, göçebe aşiret liderlerinin ve kırsal aile reislerinin, askeri liderlere ve bir yönetici elit sınıf haline dönüşmesinden kaynaklanmaktadır (Heper, 2012: 48). İlk yıllarda, Çandarlılar, Turahanoğulları, Malkoçoğulları gibi Osmanlı sosyo-politik sisteminin belkemiğini oluşturan soylu aileler, geniş toprakları ellerinde bulundurdukları gibi, devletin yönetici elit sınıfını da oluşturmuşlardır (Karpas, 2010: 42-43). Devletin, İstanbul'u fethedip imparatorluğa dönüştüğü tarihe değin devlet yönetiminde etkili olan bu soylu elit ailelerin, büyük çoğunluğunun Türk kökenli oluşları dikkate değerdir.

Fatih Sultan Mehmet'in, Çandarlı Halil Paşa'nın kellesini vurdurup yerine devşirme Zağanos Paşa'yı sadrazam yapması imparatorlukta yeni bir dönemin başlangıcı sayılmaktadır (Kışlalı, 1997: 308). Yaygın olarak Batı'daki mutlakiyetçi kralların elit sınıfı oluşturan yöneticileri çoğunlukla taşradaki aristokrasinin üyelerinden seçmelerine karşın, bu elim olayla birlikte Osmanlı ülkesinde devşirme kul sistemine geçilmiş ve bu kullar merkezde de taşrada da önemli görevlere atanmışlardır (Heper, 2012: 49). Zağanos Paşa'nın sadrazam yapılmasıyla birlikte devşirme kul sisteminin uygulanmaya başlamasının akabindeki iki yüzyılı aşkın bir süre Türk kökenli hiç kimse, padişahın sonraki en önemli yer olan sadrazamlık makamına getirilmemiş; aynı durum bu zaman zarfında, vezirlerin ve komutanların büyük çoğunluğu için de geçerli olmuştur. Devletin yönetici elit sınıfını temsil eden söz konusu önemli görevlerin istisnasız tamamına Avrupalı Hristiyan kökenli devşirme kullar getirilmiştir. İmparatorluk yönetimi teslim edilen ve kul takımı olarak tabir edilen bu devşirme elitlerin en çelişkili özelliği ise hem köle olmaları hem de cihana hükmeden bir imparatorluğu yönetecek gücü elinde bulundurmalarıdır. İstisnasız devletin bütün birimlerinin yönetiminde bulunan bu devşirme elitlerden, Mümtazer Türköne "topluma uzak ve köksüz elit zümre" (2012: 411) diye bahsetmektedir.

Etnik açıdan devşirme kullardan, kölelerden oluşan klasik Osmanlı yönetici eliti, sosyolojik açıdan değerlendirildiğinde ise sultan ve kullarından oluşan yekpare bir varlıktan, yani patrimonyal bir bürokrasiden ibarettir ve kendisi dışında herhangi bir grubun iktidar mücadelesiyle karşılaşmamıştır (Karpas, 2010: 156-157). Siyasi iktidarına gölge düşürmemek ve rakip yaratmamak amacıyla Osmanlı sultanlarının bürokrasi üzerinde tam bir denetim kurduklarını söylemek mümkündür. Bütün siyasal iktidarın sultanın kişiliğinde toplandığı devlet sisteminde, sultan çok geniş bir bürokratik örgüte sahip olmasına rağmen, iktidarını bu bürokratik elit grubuyla paylaşmamıştır (Turhan, 2000: 87).

Devlet üzerinde mutlak bir kontrole sahip olan siyasal elit sınıfı sultan ve bürokrasi iken; onun arkasında devletin otoritesini meşrulaştırmak için ihtiyaç duyulan argümanları sağlayan yerleşik İslam'a mensup dinsel elitler ile halkın itaatini temin etmek için gerektiğinde başvurulmuş, genellikle Türk kökenli ailelerden gelen ve görece özerk askeri elitler vardır (Karpas, 2010: 154). Sultan ve bürokrasi sınıfından oluşan yönetici elitlerin ardından ikinci derece öneme sahip bu dini ve askeri elitlerin temel özelliği, yönetime sınırlı oranda katılabilse de, toplumsal hayatta sarsılmaz bir hakimiyet kurmalarıdır. Teokratik temele dayanan ve fetih esasına yaslanan bu düzen, kimilerine göre temel çizgileriyle Cumhuriyet dönemine kadar devamlılığını sürdürmüştür (Daver, 1965: 531).

Osmanlı toplumunun yönetiminde sultan ve bürokrasisi ile ulema sınıfı ve askeri elitlerden sonra söz sahibi olan bir diğer elit zümreyi ise yerel yöneticiler oluşturmaktadır. Tımar sahipleri, ayanlar, ahiler ve tacir sınıfı liderleri bu yerel elit grubunu oluşturmaktadır. Bu yerel elitlerin oluşturduğu bir seçkin zümresi olsa da, Osmanlı'da taşra elitleri hiçbir zaman Kıta Avrupa'sındaki gibi halka zulmeden, ağır vergiler altında ezen ve zaman zaman sultanla pazarlık ederek yeni imtiyazlar elde eden derebeyliklere ve feodal otonomlara dönüşmemiştir. Avrupa'da durum, merkezdeki yönetici elitler ile taşradaki yerel elitlerin ilişkisi sürekli yerel yöneticilerin genişleyen imtiyazlarıyla sonuçlanan anlaşmalardan ibaret olsa da, Osmanlı'da hiçbir zaman saray, köylülerin ve kırsalda yaşayan tebaanın zararına yerel elitlerle anlaşmaya girmemiştir. Aksine saray, yerel elitleri sürekli kendi amaçlarını gerçekleştirmek için kullanmıştır. Önceleri padişah iradeleri ayan, eşraf ve lonca liderleri aracılığıyla halka duyurulmuş; daha sonraları, tımar sisteminin yerini sırasıyla iltizam ve doğrudan doğruya vergi

toplama sistemleri aldığından yerel elitlerin oynadığı rolün önemi artırılmıştır (Turhan, 2000: 89). Her ne kadar yerel elitlerin yetkileri genişletilip taşra teşkilatının yönetimindeki etkileri artırılsa da, gerileme dönemine değin yerel elitler hiçbir zaman merkezi idareden bağımsızlaşamamıştır.

19. yüzyıla kadar Osmanlı yönetici elit sınıfını tüm iktidarı uhdesinde toplayan sultan, devşirme kullardan oluşan üst düzey bürokratlar, yerleşik İslam kültüründen yetişmiş ulema, Türk kökenli askerler ve taşradaki tımar sahipleri ile eşraf ve lonca önderlerinin oluşturduğu görülmektedir. İktidarı paylaşan bu Osmanlı iktidar elitleri, toplumun önce yerel meclislerle sonra da parlamenter sistemle tanıştığı 19. Yüzyıla değin - ilk yıllardaki kadar olmasa da - etkinliğini hissettirmiştir.

1.9.2. Sened-i İttifak ve Taşralı Siyasal Elit Olarak Ayanlar

Osmanlı İmparatorluğu'nda taşra her zaman elit eğitiminde önemsiz bir yer olarak kalmıştır. Taşralıların büyük bir çoğunluğu çocuklarını modern okullara gönderememişler veya göndermek istememişlerdir. Taşralı çocuklardan sadece üstün nitelikte olanlar İstanbul'a getirilip modern okullarda okutulmuşlardır (Turhan, 2000: 90). On dokuzuncu yüzyılda toplum daha karmaşık hale gelip farklılaşınca, siyasal elitlerin yapısı ve ideolojisi de değişmiştir. Kapitalizmin ve modern bir eğitim sisteminin ortaya çıkışının yanı sıra hizmet temelli bir bürokrasinin yükselişi, taşralı alt sınıfların toplumsal basamakları tırmanarak yönetici elitlerin bir parçası haline gelmesine olanak sağlamıştır (Karpas, 2010: 154). Gündelik yaşamın değişen ideolojisi ve eğitimin taşralı tebaanın öncelikleri arasına girmesinin yanı sıra taşralı yerel elitler, biraz da değişen dünyanın konjonktürel etkisiyle yönetimlerde daha fazla söz sahibi olma hevesine kapılmışlardır. Bu taşralı elit sınıfında kategorize edilen ve merkezden uzak, gayri resmi de olsa yarı otonom hüküm süren Ayanlar, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılda taşra yöneticileri tarafından merkezi hükümete karşı gerçekleştirilen ayaklanmaların baş destekçisi haline gelmiştir (Karpas, 2010: 153).

Taşra elitleri olarak adlandırılan Ayanların ilk isyanı da dini, ekonomik veya toplumsal bir nedenden değil, yaşanan siyasal ve idari hoşnutsuzluktan kaynaklanmıştır. Öncelikle ordu olmak üzere devlette bir dizi reform hareketine girişen yenilikçi padişah III. Selim'in Kabakçı Mustafa isyanıyla tahttan indirilip yerine IV. Mustafa'nın tahta çıkması sonucu başta Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa olmak üzere çok sayıda

Rumeli ve Anadolu ayanı kuvvetleriyle birlikte İstanbul'a gelerek IV. Mustafa'yı tahttan indirmiş ve bu kez II. Mahmut'u tahta çıkarmıştır. Aşağıdan yukarıya gerçekleşen ilk sivil hareket olan ayanların isyanı, iktidardaki siyasal elitleri, ikinci derecedeki siyasal elitlerin görüşlerini dikkate almaya zorlamıştır (Karpaz, 2010: 162). Osmanlı'da taşralı sivil elitinin kazandığı bu ilk zaferin sembolü ise Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olarak atanması olmuştur.

Alemdar Mustafa Paşa'nın sadrazam olmasından sonra İmparatorluk içinde birliği kurmak, merkezin otoritesini iade etmek ve yeni bir ordunun kurulmasını sağlamak amacıyla yüksek devlet memurlarıyla ileri gelen eşraf ve ayanlardan oluşan yönetici siyasal elitler ve yerel elitler grubu İstanbul'da bir toplantıya, Meşveret-i Amme'ye çağırılmıştır (İnalçık, 1964: 606). İlk kez olarak siyasal alanda bir yeri olduğu kabul edilen ayanlar ile devlet erkani, ulema ve ocak ağaları bir araya getirilerek tartışılacak, Osmanlı soyunun egemenliği altında, çıkarlarının çatışma halinde olduğu iyice belirlenen bu güçler arasında varılacak bir uzlaşma senede bağlanacaktı (Berkes, 2014: 138). Eylül 1808'de İstanbul'da düzenlenen ve Serezli İsmail Bey, Kalyoncu Mustafa, Cebbarzade Süleyman Bey, Karaosmanoğlu gibi (Özçelik, 1959: 3) önemli Rumeli ve Anadolu ayanlarının da katıldığı toplantıda konuşan Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa, merkezi hükümetin ayanların nüfuzlarını kendi bölgelerinde meşru olduğunu kabul edeceğini belirtmiştir. Buna karşılık ayanlardan padişahın her emrine uyacaklarına ve istenildiği zaman ona askeri yardım sağlayacaklarına dair söz vermeleri istenmiştir. 29 Eylül 1808'de bu koşullar "Sened-i İttifak" adı verilen bir anlaşma belgesi haline getirilmiş ve ayanlar tarafından imzalanmıştır. İmzalanan yedi maddelik anlaşmayla merkezdeki yönetici elitlerle taşradaki yerel elitler arasında bir denge kurulmak istenmiştir, yani padişah II. Mahmut mutlak otoritesinin tanınmasına karşılık Anadolu ve Rumeli'ndeki eşraf ve ayanlardan oluşan yerel elitlerin varlığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Aynı zamanda ayanların kendilerine bağlı küçük ayanlar üzerindeki hakimiyetleri tanınmış ve imtiyazların babadan oğula devredilmesi garanti altına alınmıştır (Önsoy, 1986: 27-28). Bu belge merkezi otoriteyi kuvvetlendirmekle beraber padişahın teorik mutlak iktidarına gölge düşürmüştü; aynı zamanda merkezi otoriteyi askeri konularda bile yerel elitlere bağımlı hale getirmiştir (Sakaoğlu, 1999: 407). Sonuç olarak Sened-i İttifak'ın mutlak idareyi sınırlama gayesi güden bir sözleşme olması, taşralı siyasal elitler tarafından merkezi idareye karşı başlatılan ilk sivil hareket olması ve mutlak otoriteden taviz verilip yönetimin nispeten yerel elitlerle paylaşılması

nedeniyle Türk demokrasi tarihinde bir aşama olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Alemdar Mustafa Paşa'nın yaklaşık dört ay süren iktidarından sonra, hükümsüz bir vesika haline gelerek unutulmuştur.

Osmanlı ülkesinde Ayanlar hareketi olarak başlayıp Sened-i İttifak'ın elde edilmesiyle neticelenen ve Alemdar Mustafa Paşa iktidarının bitmesiyle tamamen hükümsüz hale gelen bu sivil edinimlerden sonra yerel elitlerin yönetime katılması kesintiye uğramış ve Tanzimat Fermanı'yla başlayıp, Islahat Fermanı'yla devam eden reform sürecine kadar herhangi bir gelişme olmamıştır. 1864 yılında kabul edilen ve uygulamaya konulan Vilayet Nizamnamesi, ayanlar hareketinden sonra taşra elitlerinin yerel yönetimlerde söz sahibi olması için ilk adım olmuş ve kırsal kesimin ileri gelenlerinin vilayet yönetimlerine katılması sağlanmıştır. Vilayet Nizamnamesinin en önemli özelliği ise bütün vilayetlerde yerel idare meclislerinin kurulması sonucu orta sınıfın yerel yönetimin bir parçası haline gelmesi ve bugünkü anlamıyla yerel bir siyasal elit sınıfın ortaya çıkmasıdır (Karpaz, 2010: 133).

Sened-i İttifak'la başlayıp vilayet meclisleriyle devam eden süreç, Osmanlı siyasal kültürüne önemli oranda katma değer sağlamış ve zenginleştirmiştir. Taşradaki tebaanın hak talep etmesi ve yerel yönetimlere katılım konusunda gösterdiği isteklilik, siyasal elit kavramını oraya çıkarmış ve topluma siyasal bilinç konusunda tecrübe kazandırmıştır. Özellikle eğitimli kesimlerde daha fazla reaksiyon alan bu tecrübeler, yine bir yerel siyasal elit olan Mithat Paşa'nın sadrazam olmasının da etkisiyle Osmanlı ülkesinde ilk defa bugünkü anlamıyla halkın temsil edilebildiği Meclis-i Mebusan'ın açılmasına önemli katkıda bulunmuştur.

1.9.3. 1876 Osmanlı Meclis-i Mebusanı

Osmanlı ülkesinde Tanzimat döneminde açılmaya başlayan batılı modern okullarla birlikte, zihinlerde o an için olmasa bile, tesirini yavaş yavaş göstererek sonunda mevcut siyasî rejimin ağırlığını ve memleketin sosyal ve siyasal durumunun arz ettiği tehlikeyi hissedebilen bir zümre meydana çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, Tanzimat devri, meşrutiyet rejiminin kurulabilmesini sağlayan şartları, zümreyi ve havayı yaratmıştır ki, bu yeni elit zümre "Genç Osmanlılar"dır (Kızıltan, 2006: 254). Çoğu Avrupa ihtilallerini görmüş olan bu yeni elit sınıf, Tanzimat'ın siyasî düşüncesini olgunlaştırmış

ve ilk anayasanın yapılıp Meclis-i Mebusan'ın açılmasıyla başarıya ulaşan ilk Genç Osmanlılar hareketini meydana getirmişlerdir.

Köken olarak geleneksel elitlere ait olan ve Genç Osmanlılar diye adlandırılan yeni elit zümre geleneksel elitlerle çatışmadan da geri durmamıştır. Daha sonra açılan Meclis-i Mebusan'da, yeni elit sınıfı temsil eden bürokrat kökenli mebuslar ile geleneksel elitleri savunan taşra eşrafı ve kasabalardaki mesleki grupların temsilcileri arasında yaşanan tartışmalar da bu çatışmaların örneği kabul edilebilir (Karpas, 2010: 62). Çatışmalarda bazen Meclis Başkanı Ahmet Vefik Paşa'nın, milletvekillerinin konuşmalarını kesip, tamamen üstten bakan bürokratik bir üslupla, onlara konu hakkında hiçbir şey bilmediklerini ve hatta saçmaladıklarını söylemesi (Lewis, 2014: 230), Osmanlı elitlerinin halka bakış açısıyla ilgili de ipuçları vermektedir.

Geleneksel elitlerle yeni elitlerin karşıtlığı ve çatışması, ileride demokrasiye yol açacak projelerin olgunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Böylece demokrasiye hevesli bu yeni elitler, eylemlerini doğrudan doğruya mutlak iktidara ve padişaha yöneltmiştir (Turhan, 2000: 93). Zaten padişahı hedef alan söylemlerin sahibi de sadece bu dar bürokrat kökenli yeni elitlerdir. Parlamento ve parlamenter sistemin ortaya çıkışında Batı Avrupa'daki gibi padişaha karşı geniş halk kitlelerini içine alan örgütlü bir mücadelenin olduğu da söylenemez (Sesli ve Demir, 2010: 8). Bu mutlak iktidar karşıtlığında ilginç olan ise, sultanı hedef alan yeni elit zümrenin hemen hemen hepsinin sultan tarafından bizzat açılan ve kullanan batılı eğitim kurumlarından yetişmiş olmasıdır. Ülkede esmeye başlayan batılılaşma rüzgarıyla yetişip, batıdan ilham alan ve daha çok aydın memurlardan kurulu bu elitler grubunun çabalarıyla, yarı laik, anayasal bir düzenin temelleri atılmaya çalışılmıştır (Mardin, 2012: 96). Liberal görüşlere sahip bu bürokrat-aydın elitler siyasal ve kültürel birliğin, temsili kurumlar aracılığıyla ve toplumun özelliklerini yansıtan bir Osmanlı-Müslüman milliyetçiliğinin benimsenmesi yoluyla sağlanmasını savunmuşlardır (Karpas, 2010: 61).

II. Abdülhamid, tahta geçmeden önce Mithat Paşa'nın başı çektiği üst düzey bürokrat elitlere verdiği taahhüt uyarınca Anayasa hazırlanıp parlamento açılacaktı. Kanun-i Esasi hazırlanıp meclis açılmadan önce vekiller, mülkiye, ordu ve ulema mensupları gibi üst düzey iktidar elitlerinden oluşan ve sayıları 200'ü bulan katılımcıyla Meşveret adı verilen Şura gerçekleştirilmiş ve meclisin nasıl olacağı, anayasanın neleri içereceği gibi usul ve esasa yönelik bir dizi kararlar alınmıştır. Şuranın kilit ismi Mithat Paşa,

alışmalar aleyhinde yapılan “Kanun-ı Esasî kâfir işidir, Meclis-i Mebusan’a girecek olan Hristiyanlar, şer’i şerife mugayir kanunlar koyacaklar (Kızıltan, 2006: 260)” gibi propaganda ve kışkırtmalara rağmen parlamentonun açılması için üstün gayret sarf etmiştir.

Meşveret Şurası’nda alınan kararlar gereği 1876 Anayasası’nın kabul ettiği parlamentonun ismi “Meclisi-i Umumî” olarak belirlendi. Bu meclis, iki ayrı meclisten meydana gelecek bunlardan birisi “Heyet-i Âyan”, diğeri de “Heyet-i Mebusan” olacaktı. Heyet-i Âyan üyeleri doğrudan padişah tarafından seçilerek ve bunların toplamı Heyet-i Mebusan üyelerinin toplam sayısının üçte birinden fazla olmayacaktı (Kızıltan, 2006: 262).

Parlamente sistemine geçişle özdeşleşmiş bir bürokrat elit olan Mithat Paşa’nın ve diğeri elitlerin mahalli idare meclislerinde edindiği demokrasi birikiminin ilk meclise de yansıdığını söylemek mümkündür. Karpat da, Mithat Paşa’nın taşradaki katılımcı yerel yönetim deneyiminin, ilk Meclis-i Mebusan’da halkın yönetimde temsil edilmesi fikri üzerinde derin bir etkisi olduğunu vurgulamıştır (2010: 136).

Nihayet 23 Aralık 1876’da, ilk Osmanlı anayasası olan Kanun-ı Esasî ilan edilmiş, Meclis-i Mebusan ve Ayan Meclisi 19 Mart 1877’de açılmıştır. Kısmen Belçika anayasası model alınarak hazırlanan bu anayasa, Türkiye’nin modern politik sisteminin resmi başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Lewis, 2014: 225). Her ne kadar bugünkü anlamıyla bir millet meclisi (Meclis-i Mebusan) açılmış olsa da, Osmanlı’nın o güne değin bir seçim geleneği yoktur. Mebuslar, vilayetlerdeki ayan ve ulema kökenlilerin de içinde olduğu, yerel taşra elitlerinden oluşan idare meclisleri tarafından seçilmiştir (Karpat, 2010: 165). Bu yüzden Meclis-i Mebusan’a gönderilen mebusların çoğunun halk tarafından değil yerel bürokrat-eşraf elitlerin doğrudan etkileriyle Mebus seçildikleri görülmektedir. (Turhan, 2000: 98). İlk siyasi parti 1859’da kurulmuş olmasına rağmen (www.tbmm.gov.tr), henüz bir siyasal kültürün oluşmaması ve dönemin teknik ve iletişim imkanlarının Osmanlı ülkesinde yetersizliği, sağlıklı bir seçim yapılmasına engel olmuştur.

İlk Osmanlı parlamentosuna bakıldığında en ilginç özellik olarak parlamente elitlerin etnik ve dini özelliklerine göre sandalye dağılımı dikkat çekmektedir. İmparatorlukta egemen olan Müslümanların yanı sıra gayrimüslimlerin temsil oranının hayli yüksek

oluşu ilginçtir. Bu durumun ilginç olmasının nedeni, Avrupa’da olduğu halde Avusturya-Macaristan monarşisinde bile Çek, Hırvat, Sloven gibi azınlıkların haksızlık derecesinde düşük olmasına karşın despotluğun kalesi olarak görünen Osmanlı İmparatorluğu’nda bunun tersi olmasıdır (Ortaylı, 1978: 171-172). Ülke demokrasisi için çok önemli bir tecrübe olan meclisin ömrü ise uzun olmamıştır. 130 üyelik meclis, 86 toplantı yaparak, 14 Mart 1878’de II. Abdülhamit tarafından olağanüstü durumlar ve halkın siyasal kültürünün yetersizliği gerekçesiyle kapatılmıştır (Sencer, 1974: 22). Sonuç olarak, Osmanlı toplumu parlamenter sistemle geç tanışmış ve erken veda etmiştir. Ülke kamuoyu meclisin tekrar açılmasını ikinci Meşrutiyete değin, yaklaşık otuz yıl daha bekleyecekti.

1.9.4. 1908 Osmanlı Meclis-i Mebusanı

Abdülhamid’in ilk meclisi kapatmasının ardından Osmanlı’da yönetim şekli eskiye dönmüş ve padişah tarafından bizzat atamayla gelen üst düzey iktidar elitleri ülkeyi yönetmeyi sürdürmüştür. “İstibdad” diye adlandırılan bu dönemde, gizli faaliyet sürdüren birçok cemiyet ve örgüt kurulmuş, özellikle okullarda, ordu ve bürokrasi içerisinde ikinci kuşak Jön Türkler olarak adlandırılan Osmanlı elitleri güç kazanmıştır. Bu örgütlerden biri olan ve ordudaki genç subaylar arasında geniş taraftar kitlesine ulaşan İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin üyesi subayların 1908’de dağa çıkıp isyan etmesi sonucu II. Abdülhamit Kanun-i Esasi’yi tekrar yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Yürürlüğe konulan 1876 Kanun-i Esasi’sinin, meşruti yönetimle bağdaşmayan bir özellik taşımasına rağmen, İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yeni bir anayasa yapılmamış eskisiyle devam edilmiştir (Sencer, 1974: 36). Tarihe İkinci Meşrutiyet olarak geçen dönem 24 Temmuz 1908’de resmen başlamıştır. Kanun-i Esasi’nin tekrar yürürlüğe koyulmasıyla birlikte Türkiye tarihinde gerçek anlamda çoğulcu siyasal yaşam da ilk kez İkinci Meşrutiyet döneminde başlamıştır. 1908-1918 yılları arasında 50’ye yakın siyasal niteliği olan parti veya cemiyet kurulmuştur (www.tbmm.gov.tr). İkinci Meşrutiyet, sağladığı özgürlük ortamı, çok sayıda parti, cemiyet veya sivil toplum örgütünün kurulması ve basında sansürün kaldırılıp çok sesliliğe fırsat tanınması nedeniyle birçok tarihçi tarafından devrim olarak kabul edilmektedir.

Devrimden sonra yapılan seçimde, ittihatçıları destekleyen modernistler 54 sandalye elde ederken, liberal ve muhafazakâr meşrutiyetçiler ile ekonomik kalkınma taraftarları ve sosyalistleri içine alan ılımlı modernistlerin bütün renkleri toplam 147 sandalye elde

etmiştir (Karpas, 2010: 177-178). Muhafazakâr gelenekçiler, saltanat taraftarları ve gayrimüslim ve Müslim azınlıkların temsilcileri 74 sandalye kazanmıştır. Etnik Türkler 153 sandalyeyle meclisin çoğunluğunu oluşturmuştur (Zürcher, 2013: 148). Devrim ile iktidara gelen yeni elitler, sadece modernistleri değil, gözü yükseklerde olan milliyetçi ve bürokratik entelektüel elitleri de içine alıyordu. Köken açısından her ne kadar kimi farklılıklar taşıdılar da yeni elitlerin hatırı sayılır bir kısmı taşra kasabalarında ve şehirlerinde doğmuş ve modern okullarda yetişmiş insanlardı (Karpas, 2010: 175). Birçok yeni toplumsal unsurlar yönetici elit içine girmiş ve siyasal parti merdivenlerinden yürüyerek ilerlemek ve bu yolla siyasal elit içine girmek de yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. Siyasal parti yoluyla yükselmeye örnek olarak, sıradan bir posta memurluğundan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkin kişiliği haline gelen Talat Paşa örnek verilebilir (Turhan, 2000: 111). Talat Paşa gibi ansızın ülkeyi yönetmek zorunda kalan İttihat ve Terakki Partisi'nin diğer önderleri de yine alt sınıftan gelen elitlerden oluşuyordu (Sencer, 1974: 39). Rustow bu yeni dönemin siyasal özelliklerini ve değişen siyasal elit profilini şöyle açıklamaktadır (Akt. Turhan, 2000: 111-112);

Genç Türk döneminin ana özelliği olan askerlerin, sivil bürokratların ve serbest meslek sahiplerinin siyasal elit içine girmeleri, ittihatçı rejim altında partizanca hükümet faaliyetleriyle; 1913 ve 1914'de eski subayların atılması ve valiliklere ve hatta Şeyhülislamlık makamına bile İttihat ve Terakki yandaşlarının atanmalarını da içermek üzere, daha da yoğunlaştı. Savaş zamanında çok fazlaşmış olan ekonomiyi düzenleme yetkilerinin partizanca kullanılması, tarihte ilk kez olarak Müslüman-Türk işadamları sınıfının yükselmesini sağladı.

İktidara gelen ve Osmanlının yeni siyasal elit sınıfını oluşturan İttihat ve Terakki'nin temel amaçlarından biri devletin bekası için çeşitli etnik gruplar arasında var olan ayrılık duygusunu yok etmektir. Bunu sağlamak için de, Abdülhamit döneminin Osmanlıcılık ve İslamcılığını muhafaza etmiş ve Türk milliyetçiliğinin özüne bunların ruhunu aşılarmıştır. İktidarları boyunca İttihatçı elitler mecliste her milletvekilinin kendi ırk veya din toplumunu değil Osmanlı milletini temsil ettiğini savunmuşlardır (Turhan, 2000: 106).

İkinci Meşrutiyet döneminin bir diğer özelliği ise gelecek kuşaklar üzerinde büyük bir etkiye sahip olacak olan Ahmet Rıza, Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın özel elit kuramlarını yaratmış olmasıdır.

Meşrutî hareketin önemli figürlerinden olan Ahmet Rıza, politik sistemini “güç” ve “iktidar” kavramına dayandırmış olan Auguste Comte’un etkisiyle, elitist ve otoriter bir devlet anlayışını ifade eden ilkeler geliştirmiştir. Ahmet Rıza kitlelere bırakılamayacak olan devlet yönetimini bir elit gruba teslim etme amacı güden bir görüşü savunmuştur. O’na göre askeri bir devlet olan Osmanlı’da, Avrupa’nın kaynaklarına göz diktiği bir dönemde, nitelikli personelden oluşması gereken ordu, amaç olarak gaza fikrini değil, vatanseverliği benimsemelidir. O halde, bu yeni askeri elit, politikaya karışarak, iktidarın yetersiz sivilin eline geçmesine izin vermemelidir (Sencer, 1974: 27-28). Bu görüşleriyle Osmanlı küçük bürokrasisinin ideolojisini elitist bir sistematığa sokan Ahmet Rıza, darbeyi ve ordunun idareye el koymasını da meşrulaştırmıştır.

Dönemin bir diğer önemli teorisyeni Ziya Gökalp de siyasal, sosyal kökenlerine ve memleketlerine bakılmaksızın her insana, istediği eğitimi alma ve kendi yetenekleri ve millete bağlılığı temelinde liderlik seviyesine yükselme imkânının sağlandığı demokrasilerde gerçek elitlerin ortaya çıkabileceğini savunmuştur (Türkdoğan, 2005: 33). Bu anlamda elitizm ve popülizmi birleştiren Gökalp’e göre elitler, bilimi, teknolojiyi ve çağın uygarlığını alt sınıflara götürmeye, onlardan da halkın saf kültürünü almaya mecburdur. Gökalp eski Osmanlı elitini suçlamasına karşın demokrasiyi alt sınıfların egemenliği olarak değil, “halka rağmen halk için” hareket eden elitlerin yönetimi olarak görmüştür.

Akçura ise millî burjuvaziye dayanan güçlü bir millî ekonominin yaratılmasıyla ekonomik yapı içinde Müslüman-Türk sanayicilerin ve tüccarların gayrimüslim ticaret burjuvazisinin yerine geçmesiyle köylülerin gelişeceğini ve yeni bir burjuva sınıfıyla birlikte elit zümrenin oluşacağını savunmuştur (Karpas, 2010: 181-182).

Tüm bu gelişmelerle birlikte meşrutî yönetimin ardından Türk toplumunun siyasal kültürü zenginleşmiş ve bu zengin siyasal kültür cumhuriyet dönemine miras olarak kalmıştır.

1.9.5. İlk Meclis ve Cumhuriyet Dönemi Siyasal Elitler

Ulusal kurtuluş mücadelesini veren ilk meclis ile Cumhuriyetin ilanından sonra oluşan meclislerin, siyasal elit profili ve sosyo-demokratik özellikleri itibarıyla İkinci Meşrutîyet döneminin devamı olduğunu söylemek mümkündür. Birtakım siyasal

tarihçiler tarafından cumhuriyetin kuruluşu Osmanlı geçmişinden keskin bir kopuş olarak değerlendirilse de, derinlemesine bir bakışla birçok önemli devamlılık unsurlarının da var olduğu söylenebilir. Süreklilik unsurlarının belki en önemlisi Osmanlı iktidar elitlerinin cumhuriyette de süregelen hakimiyetidir. Rustow, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurmay subaylarının yüzde 93'ünün, devlet memurlarının da yüzde 85'inin İmparatorluğun dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde hizmete devam ettiğini saptamıştır (Özbudun, 1995: 7).

Ulusal kurtuluş mücadelesini veren ülkede cumhuriyet rejimine gidilen süreci yöneten ilk meclis, din adamlarından küçük memurlara, beylere, reislerle, şöhretleri memleket sınırını aşmış kumandanlara kadar yerel elitlerle askeri ve sivil elitlerin ağırlıkta olduğu, heterojen bir sosyal yapı görünümündedir. Eşrafın, kendi bölgelerini işgale karşı savunmak için yerel ve kişisel amaçlarla oluşturduğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin merkezi bir birliği niteliğindeki Mecliste, ulusal bir ideolojiyle yurt ve ulusun bağımsızlığını sağlamak amacına yönelmiş askeri ve sivil bürokrat elitler, aynı düşmana karşı verilen savaşı ortak bir cephe halinde sürdürebilmek için eşrafa ve taşralı yerel elitlere dayanmak zorunda kalmışlardır (Sencer, 1974: 91-92). Cumhuriyetin kurulmasına öncülük eden bu kadroyu bir araya getiren, ortak bir ideoloji veya acil sıcak müdahale şartları ile ortak bir gelecek projesi değil, hâlihazırda kurtarılması gereken ve sonrasında fazla gündeme gelmeyen bağımsızlık düşüncesi olmuştur. Bu yüzden mevcut iktidar elitlerini kendilerine has değerler sistemi olan bir sosyal grup olarak görmek güçtür (Sherif, 1966: 53)

Ulusal Kurtuluş Savaşı ve özellikle Atatürk zamanında TBMM'de bürokratlar çoğunlukta olmuştur. Bu toplumsal kategori Kemalist düşünceye daha yatkın olduğu gibi, bu düşünceleri kuvvetten fiile geçirebilme yeteneğiyle de ön plana çıkmaktadır (Turhan, 2000: 117). Ankara'da toplanan ilk Büyük Millet Meclisi'nin üyeleri arasında 138 memur, 53 asker, 53 din adamı ve 5 aşiret reisi olması, kuruluş yıllarındaki bürokrasi elitlerinin ağırlığını göstermektedir (Lewis, 2014: 495). Savaş pratikte bütün elitlerin işbirliği aracılığıyla kazanılmış olmasına karşın, askeri ve sivil bürokrasi elitleri diğerlerini yok sayarak zaferi tamamen kendilerine mal etmişlerdir (Karpat, 2010: 199). Zaferi sadece ve sadece kendilerine mal eden bürokrasi elitlerinin, savaşı tek başına kazanmasalar dahi liderlik rolünü üstlenmiş olması ve parlamentodaki ağırlıkları, onlara cumhuriyet döneminde de özel bir önem kazandırmıştır.

Savaş sonrası ilan edilen Cumhuriyet rejimi, elit yapısının kuruluşunda ve siyasi elitin değer yargılarında köklü bir değişimi getirmiş, dini elitin siyasi alandaki üstünlüğüne son verildiği gibi, kayıtsız şartsız halk egemenliği fikri - teorik planda da olsa - ön plana çıkmıştır (Daver, 1965: 532). Rejim değişimiyle birlikte Türk siyasi elitinin temel öğelerini askerler, memurlar, eşraf ve profesyonel politikacılar oluşturmaya başlamıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra resmi ideolojisinin ve iktidar elitlerinin siyasi adresi Cumhuriyet Halk Fırkası olmuştur. Partinin temelini Kurtuluş Savaşı'ndaki yerel direniş örgütlerinin tek çatı altında toplanmasıyla meydana getirilen 'Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri' oluşturmaktadır. Parti bu şekilde hem örgütlü bir halk temeline sahip olmuş hem de kazanılan zaferin prestijinden istifade etmiştir (Bostancı, 2008: 125).

Diğer yandan gerek milli mücadele döneminde gerekse cumhuriyet rejiminde Halk Fırkası çatısı altında toplanmış bu yönetici elitin dışında kalan, çevrede bekleyen ve zaman zaman iktidar mücadelesine giren alternatif siyasal elit kadrolar da vardır. Bostancı bu kadroyu Robert Michels'den ödünç aldığı kavramla, "Entelektüel Proletarya" olarak tanımlamaktadır (2008: 124). Cumhuriyetin ilanından önce Halk Fırkası'nın nüvesini oluşturan Birinci Grup'un nicel ve nitel etkinliği karşısında, örgütlenme olanağı bulamayan İkinci Grup, bu "Entelektüel Proletarya" yakıştırmasına uymaktadır. Zaten İkinci Grup 1923 seçimlerinde, hiçbir üyesi aday gösterilmediğinden meclisin ikinci dönemine katılamamıştır (Sencer, 1974: 113). Cumhuriyetin ilanından önce muhalefet misyonunu üstlenen İkinci Grup'a benzer bir şekilde cumhuriyetin ilan edilmesinin akabinde de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ana muhalefet görevini üstlenmiş ve kenarda kalan siyasal elitler sıfatını yüklenmiştir.

Ulusal kurtuluş mücadelesini veren meclis ve kurucu meclis ile ilgili bir diğer dikkat çeken ayrıntı ise İstanbul Meclis-i Mebusan'ına göre çok daha demokratik olmasıdır. Askeri başarıları herkes tarafından kabul edilen Mustafa Kemal'in bile meclis tarafından başkomutan yetkisiyle görevlendirilmesi önergesi verildiğinde büyük tartışmalardan sonra başkomutan seçilebilmesi (Turhan, 2000: 117), meclis çatısı altındaki demokratik yapının açık göstergesidir. Yine bir kısmı İkinci Grup üyelerinden oluşan ve liderliğini silah arkadaşı Kazım Karabekir Paşa'nın yaptığı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası için Mustafa Kemal, "Bırakınız, karşımıza çıksınlar, memleket işlerini münakaşa edelim (Sencer, 1974: 131)" sözleriyle hoşgörüyü karşılaması bu demokratik atmosferle ilgili

ipuçları vermektedir. Lakin bu demokrasi ortamı uzun sürmemiş, ülkenin güneydoğu bölgesinde başlayan Şeyh Said İsyanı'nın partiyle ilişkilendirilmesi nedeniyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmıştır.

1.9.6. Tek Partili Dönemde Siyasal Elitler

Cumhuriyet tarihi içerisinde “Tek Parti dönemi” olarak anılan 1923-1946 yılları arasında, ulusal Kurtuluş Savaşı'nın lider kadrosunu oluşturan askeri ve sivil bürokrasi kökenli elit zümre Cumhuriyet Halk Fırkası çatısı altında örgütlenmiş ve potansiyel muhalif kadroların tasfiye edilmesinin ardından ülke yönetiminin mutlak hakimi olmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda ülkeyi yıkılma sürecinden kurtaran bu modern bürokratik elit zümre, bu kez yeni bir ülkeyi yaratma misyonunu üstlenmiştir. Halktan kendisini soyutlayan modern bürokratik elit kesim, Cumhuriyet reformlarının yegane yürütücüsü olmuştur (Yılmaz ve Ark. 2013: 281). Siyasal elitlerle bürokratik elitlerin ayırt edilemediği bu dönemde, bürokrasi sınıfı altın çağını yaşamış; Halk Fırkası'nın bürokrasi orijinli lider kadrosu, 1850'lerden beri modernistler arasındaki belirgin bir eğilimin sonucunda, tam bir hakim sınıfa dönüşmüştür (Karpas, 2010: 186). “Devletin partisi” düşüncesinin hüküm sürdüğü bu dönemde, kendilerini “istiklal” ve “asrileşme” hareketinin doğal öncüsü addeden Halk Fırkası'nın yönetici elitlerinin, bu duyguyu yurt geneline yayılmış örgüt yöneticileriyle birlikte içselleştirmiş oldukları açıktır. Dolayısıyla iktidarın sağladığı güç yine “partililer” için doğal bir “hak” olarak algılanmıştır (Kılınçkaya, 2012: 17).

Bu dönemde bürokrat kökenli Kemalist elit zümrenin üstünlüğü tartışmasız olmakla birlikte; taşrada söz sahibi olan yerel feodal figürlerin toplumsal güçleri de göz ardı edilmemiştir. Fırkanın dümeninde hala bürokrat ve aydın elitler olmasına karşın, iktidarlara meşruiyeti başta burjuvazi olmak üzere çeşitli sınıfların birlikte oluşturduğu bir bütünlüğe ve dolayısıyla halk içinde en güçlü sınıf olan eşraf temeline dayandırmıştır (Sencer, 1974: 116). Belirli bir sayıda yerel çıkarları savunan eşraf kökenli lider siyasal elit içine alınmış ve bu tür siyasal devşirmenin yardımıyla görece olarak yerel elitlerin suskunluğu sağlanabilmiştir. Hatta ve hatta parti yönetimi, parlamenter elit seçiminde belirlenen olmazsa olmaz kriterler arasında bölgesinde güçlü olma ilkesine yer verilmiş ve Halk Fırkası'nda mebus olma kriterleri aşağıdaki gibi şekillendirilmiştir(Turhan, 2000: 129);

1. Entelektüel statü

2. Resmi mesleksel statü
3. Yöresel olarak güçlü bir durumda bulunmak

Parti tarafından alınan kararlar gereği her üç niteliği de taşıyan kişilerin özellikle parlamenter elit olmaları sağlanmıştır. İktidar politikaları çerçevesinde karar mekanizmasının kilit noktalarında yine bürokrasi kökenli elitlerin hegemonyası sürse de, yöresel yanları ağır basan tüccarlar, geniş toprak sahibi çiftçiler ve bölgesinde saygınlığı olan eşraflar önemli ölçüde mecliste temsil fırsatı bulmuşlardır. Bu, o dönemdeki siyasal elit içinde iki ayrı unsurun güçlerini göstermektedir. Ağırlık asker ve sivil bürokrat aydın elite olmakla birlikte, tüccar ve çiftçiden oluşan eşraf da önemli ölçüde etkide bulunabilecek gücü elinde bulundurmuş ve din adamlarının durumuna düşmemiştir (Turhan, 2000: 118).

Tek parti döneminde iktidarın mutlak hakimi olan Halk Fırkası, eşraf ve yerel elitlerle askeri ve sivil bürokrasi elitlerinin ittifakına dayanan bir kadro partisi izlenimi vermektedir. Ayrıca fırka lider kadrosunun, modern eğitilmiş Batılılaşmış elitlere yönelmek yerine, özellikle köylü kitlelere yönelmiş olması ve parti tabanını genişletmek için kırsal kesimden destek alma çabaları ise ilginç bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir (Özbudun'dan akt. Turhan, 2000: 136). Söz konusu ittifak çok partili hayata geçilen 1945'e değin sürdürülmüştür.

Tek parti dönemi, siyasal çeşitlilik anlamında yavan olsa da, yapılan sanayi hamleleri ve yükseköğretim yatırımları, ilk kez devletçi siyasal elitlere kafa tutmayı başarabilecek yeni bir profesyonel elit oluşturmuş ve iktidarı talep eden ikinci bir siyasal organizasyon (Karpat, 2010: 187) olan Serbest Cumhuriyet Fırkası siyaset sahnesine çıkmıştır. 1920'lerin sonunda başlayan dünya ekonomik bunalımı genç cumhuriyetin tarıma dayalı ekonomisine ağır darbe vurmuş ve muhalif sesler yükselmeye başlamıştır. Biraz da muhalefeti denetim altında tutmak için bizzat Atatürk'ün yakın arkadaşı Ali Fethi Okyar tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ve parlamentoda eksikliği hissedilen muhalefet ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.

Savunduğu liberal ekonomi ve dinsel özgürlükle Serbest Cumhuriyet Fırkası, cumhuriyet rejiminin ekonomik ve sosyal uygulamalarına karşı olan sınıfların ihtiyaçlarına en uygun kuruluş olarak dikkat çekmiştir. Örgütlediği muhalefetle, ulusal ideolojinin sözcüsü bürokratlara olduğu kadar, ulusal endüstri ve ticaret burjuvazisinin

ve büyük toprak sahiplerinin çıkarlarına uygun düşmediği için bu fırkanın da ömrü kısa olmuştur (Sencer, 1974: 148). Menemen olayları ve partinin muhafazakar kesimin çatı örgütü konumuna doğru kayması nedeniyle, siyasi hayatına son verilmiştir.

Çok partili hayata geçiş denemesinin örnekleri Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla sınırlı değildir. 1930 yılında Adana'da Ahali Cumhuriyet Fırkası ve Edirne'de Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi kurulsa da (Sencer, 1974: 147), siyasi bir varlık gösterememiş ve ömürleri kısa olmuştur.

Bu dönemde dikkat çeken bir diğer nokta ise çok partili hayata geçişle birlikte yaşanan keskin kırılmadır. Tek parti iktidarı döneminde askeri ve sivil bürokrasiden oluşan ve kendisini halktan soyutlayan modern bürokratik elit ve aydın kesim, 1946 yılında çok partili siyasal hayata geçişle birlikte üstünlüğünü yitirmiş ve ülke yönetiminde ticaret, sanayi burjuvazisinin ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır (Yılmaz ve Ark. 2013: 264).

1.9.7. Çok Partili Hayatta Siyasal Elitler

Türkiye'nin yaklaşık 150 yıllık parlamenter siyaset kültüründe çok partili sisteme geçiş, nedenleri ve sonuçları itibariyle dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sadece siyasal birikim açısından değil, sosyal ve kültürel olarak da bir değişimin simgesi olarak kabul edilen bu geçiş, demokratik seçimlerin yapılmasını sağlamış ve ilk defa bir muhalefet partisine iktidara gelme imkanı tanımıştır. İkinci Meşrutiyetle birlikte İttihat Terakki Fırkası muhalefetten yükselerek iktidar koltuğuna oturmuştur. O dönemde muhalefetin illegal şekilde ve mutlak iktidar sahibi olan sultana karşı yürütülmüştür. Ülkenin demokrasi kültürünün oluşmamış olması ve iktidara talip olacak başka siyasal organizasyonların henüz ortaya çıkmamış olması nedeniyle, bunun çok partili hayattaki demokratik yollarla iktidara gelme örneğiyle kıyaslanması mümkün değildir.

1800'lerden 1945'e değin Osmanlı İmparatorluğu ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme sürecine damgasını vuran şey, önce batı tipi bürokrasi ile aydın sınıfın doğuşu ve bu sınıfların iktidar eliti olarak ülke yönetimindeki mutlak hakimiyeti olmuştur. Bu sürecin özellikle ikinci devresinde iktidar elitleri arasına katılımın, eğitim ve siyasetle mümkün olması ile birlikte söz konusu zümreye katılımcı tabanının genişlemesi (Karpas, 2010: 64); ülke yönetimini elinde bulunduran bu elit zümrenin sosyo-kültürel yapısındaki değişimi de beraberinde getirmiştir. Yaşanan değişimin

sonucunda Türk siyasal kültürünün elitist niteliğinin çok partili hayata geçişle birlikte kırılmaya uğradığını (Sarıbay, 1998: 60-61) ve siyasal aktörlerin toplumsal kökenleri itibariyle çeşitlenerek heterojen bir görünüme kavuştuğunu söylemek mümkündür.

1945’de profesyonel ve ticari elitlerin büyüyüp farklılaşması, çeşitli alt grupların oluşması ve ülke kamuoyu ile dış dünyanın baskıları sonucunda genel oy ve doğrudan seçim ilkelerine dayanan demokratik parlamenter sisteme geçilmiştir (Karpas, 2010: 187). Yeni parlamenter sisteme geçişin ardından kurulan ilk parti Milli Kalkınma Partisi olmuş, arkasından birçok siyasi parti kurulmuştur. 1945-1950 yılları arasında birçok muhalefet partisi kurulmuş olsa da, güçlü yapısıyla Demokrat Parti muhalif partiler arasında ön plana çıkmıştır. 21 Temmuz 1946’da Cumhuriyet’in ilk çok partili genel seçimi olan bu seçim adli denetim dışında, açık oy, gizli sayım ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılmıştır. Seçimlere Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi Cumhuriyet Halk Partisi’nin meclis grubunda başlayan muhalefetle doğmuş olan (Sencer, 1974: 198) Demokrat Parti ile iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi katılmış ve sandıktan çıkan sonuçlara göre CHP iktidarını korumuştur. Her ne kadar “açık oy gizli sayım” ilkesi seçimlerin adil yapılmasına gölge düşürse de, Cumhuriyet tarihinde yapılan bir seçimde ilk defa birden fazla partinin yarışması demokrasi adına önemli bir gelişme addedilmiştir. Gelen tepkiler neticesinden açık oy gizli sayım ilkesi terk edilmiş ve 1950’de yapılan seçimlerde bugün de kullanılmakta olan gizli oy açık sayım ilkesi benimsenmiştir. Seçimler önemli olaylar çıkmadan ve genel kanıya göre, gerçekten sağlıklı yapılmış ve yüzde 80 gibi dönemin şartlarına göre yüksek bir katılım oranıyla Demokrat Parti’yi iktidara getirmiştir (Zürcher, 2013: 318). Demokrat Parti’nin kuruluşunda Celal Bayar daha çok tanınan kişi olsa da, takip eden süreçte Adnan Menderes ön plana çıkmıştır. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti kullanılan oyların %53,35’ini CHP ise %38,38’ini almıştır. Aradaki %15’lik farka rağmen Meclise 480 Demokrat Partili milletvekili girerken Cumhuriyet Halk Partili sadece 39 milletvekili girmiştir (Ahmad, 2012: 132). 1950 seçimleriyle başlayan ve on yıl sürecek olan Demokrat Parti iktidarıyla birlikte siyasal elitlerin farklılaştığı ve uzmanlaşmış profesyonel bir politikacı sınıfının ortaya çıktığı görülmektedir (Turhan, 2000: 181). 1946’dan önce kurulan partilerin liderleri, sosyo-kültürel olarak aydın, eski bürokrat ve tarımsal gruptan gelirken, bu dönemde genel olarak bürokrat ve aydın seçkinlerin ülke yönetimindeki etkisi azalmaya başlamıştır. Çünkü yeni siyasal iktidar, toplumda gelişen yeni güçlerin temsilcisi olan yeni elitlerin etkisindedir. Ticaret ve zamanla sanayinin

gelişmesiyle güçlenen, kendi elitlerini yetiştiren bir burjuva sınıfı ortaya çıkmıştır (Kışlalı, 1997: 310). Böylece bir yanda asker, bürokrat ve devletçi aydınlardan oluşan ve gücünü devletten alan devletçi elit, bir yandan da seçilmiş siyasetçilerden oluşan ve gücünü toplumdan almış olan siyasal elit şeklinde iki blok belirmeye başlamıştır (Çaha, 1997: 261).

Bu dönemin önemli sonuçlarından biri de ülkeyi yöneten siyasal elitler arasındaki Kemalist birliğin parçalanmasıdır. Aslında hep var olan ve alttan alta yürütülen çatışma gün yüzüne çıkmış, liberal politikalar izleyen Demokrat Parti hükümetleri on yıllık iktidarları boyunca toplumdaki bürokrasiyi azaltmaya çalışmış; geleneksel devletçi elitlerse bu politikalara güçlü bir dirençle karşılık vermişlerdir. Demokrat Parti yöneticileri bu tavrı milli iradenin kabul edilemez şekilde engellenmesi olarak yorumlarken (Özbudun, 1995: 16); bürokratik elitlerse, cahil bir kitlenin seçtiği yeteneksiz ve liyakatsiz politikacılara karşı kamu yararının gözetimini görev addedip, dirençlerine meşru zemin oluşturmaya çalışmışlardır. CHP yöneticisi Cevdet K. İncedayı'nın "memleket yönetimini hassalara memolara teslim edeceğiz" (Çaha, 1997: 259) cümlesi, liyakate göndermede bulunan meşrulaştırma çabalarının tipik örneklerinden bir tanesi olarak Türk siyasal kültüründeki yerini almıştır.

1.9.8. 1960 Darbesi ve Siyasal Elitler

Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama devrinden itibaren yeniçerilerin kazan kaldırmalarıyla Türk toplumunun tanıştığı askeri müdahaleler, toplumsal değişmelerle paralellik gösterip formasyon değiştirse de, Cumhuriyet Türkiye'si'ne de miras kalmış ve dönem dönem parlamenter demokrasiyi sekteye uğratmıştır. Bu olumsuz imparatorluk mirasının ürünü olan ve Cumhuriyet tarihinin demokrasiyi kesintiye uğratan ilk darbesi olarak siyasal literatüre giren 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, nedensellik bakımından çok partili hayata geçiş sürecinin getirdiği yeni idare tarzından duyulan hoşnutsuzluk temelinde filizlenmiştir. İktidarın önemli bir parçası olan askeri ve sivil bürokrasi elitleri 1946'dan sonra iktidarını eşraftan ve yeni burjuvaziden kurulu bir ittifaka kaptırmış; iktidarın yeni sahipleri ise, aydın zümre olarak konumlandırılan bürokratik elit sınıfın beklentilerinin zıttı yönünde toplumu yönetmeye kalkmıştır (Turhan, 2000: 187). Geleneksel bürokratik elitlerin beklentilerinin aksine Demokrat Parti'nin devletçi zihniyeti terk edip liberal politikaları benimsemesi neticesinde asker ve sivil elitlerin itibarını, hatta statülerini kaybetmesi ve burjuva-bürokrasi dengesinin

ticaret burjuvazisi lehine değişmesi (Burak, 2011: 52) askeri darbeye giden yolun kilometre taşları olmuştur. Davut Dursun'a göre, bu dönemde Türk siyasi sisteminde merkez ile kenar (evre) arasındaki fay hattının karşıt değerler ve ilkeler üzerinden yükselmesi ve her iki kesimin de temsilcilerinin demokratik tutumlara öncelik tanımaması darbeyi beslemiştir (2001: 37).

Politik bağlamda merkez ile evre arasındaki gerilim, sosyolojik olarak da ekonomik istikrarsızlık, artan enflasyon oranı ve işsizlik gibi faktörler ile Menderes ve partisinin otoriter icraatları ve duruşları 27 Mayıs 1960 tarihinde emir-komuta zinciri dışında gelişen bir askeri darbeye kapı aralamıştır (Burak, 2011: 52). 27 Mayıs darbesi, ordunun çoğunun ve ordu dışında pek çok değişik elit grubun farklı motivasyonlarla desteklediği bir toplumsal eylem niteliğine bürünmüştür (Kongar, 2008: 169). Darbeyi gerçekleştiren askeri elitlere niversite profesörleri, teknokratlar, aydınlar ve öğrenciler de açık destek vermişlerdir. Darbeye destek veren ve alkış tutan sosyal gruplar incelendiğinde kentli, bürokrasi orijinli aydın zümrenin ön plana çıkması da, 1950-1960 yılları arasında yaşanan gerilimin saflarıyla ilgili net bir fotoğrafı ortaya koymaktadır. Demokrat Parti'nin temsil ettiği tarım, sanayi ve ticaret burjuvazisinin aksine bürokratların başı çektiği eski iktidar elitlerinin açık desteğiyle ordunun ülke yönetimine el koyması bir anlamda askeri-sivil bürokrat elitlerin rvanşı biçiminde de yorumlanabilir (Kışlalı, 1997: 310). Hatta darbeden sonra oluşan ve günümüze değin gelen 27 Mayıs literatüründe bir kısım aydınların bu askeri müdahaleden darbe değil de ihtilal olarak söz etmesini koşulsuz desteğin açık göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Darbeye idareyi ele alan askerlerin iktidarı, toplumun birçok kesiminin beklentilerinin aksine kısa sürmüştür. 1961 yılına kadar ülkeyi yöneten 38 rütbeli askerden mürekkep Milli Birlik Komitesi içerisindeki demokrasi yanlılarının baskın çıkması ve yönetimi sivillere devretme eğilimi sonuç vermiş, 1961 yılında tekrar genel seçim yapılarak ülke yönetimi sivil hükümete devredilmiştir. Literatüre '61 Anayasası' olarak geçen yeni anayasanın halk oylamasıyla kabul edilmesinin akabinde 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimler, kesintiye uğrayan demokrasinin toplumsal hayata yeniden dönüşünü sağlamıştır. Seçimlerde, ülkeyi kontrol eden iktidar elitlerinin tüm baskı ve ikna faaliyetlerine karşın CHP'nin, Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi'ni kıl payı geçmesi ise, ülkedeki genel temayülün tescili olmuştur. CHP, oyların yüzde 36,7'sini (173 sandalye) alarak, yüzde 34,7'lik (158 sandalye) oy oranına sahip AP'nin biraz

üzerine çıkabildiği için büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Yine Demokrat Parti'nin devamı niteliğiyle ön plana çıkan bir diğer parti olan Yeni Türkiye Partisi ise yüzde 13,7 ve muhafazakâr CKMP yüzde 13,4 oranında (Zürcher, 2013: 358) oy almıştır. Demokrat Parti'nin devamı niteliğindeki partiler bir bütün olarak düşünüldüğünde genel temayül daha da netleşmektedir.

1961 seçimlerinden sonra parlamentoya giren milletvekillerinin toplumsal kökenlerinin incelenmesinden ortaya çıkan en önemli sonuç ise, Türkiye'de 1960'lardan sonra siyasal elitin toplumu daha fazla temsil eder niteliğe bürünmüş olmasıdır (Turhan, 2000: 230). Bu, toplumdaki plüralizmin siyasal elite yansıdığını açıkça göstermektedir. Bir diğer önemli değişim ise bu dönemden sonra 27 Mayıs'tan alınan dersle, yeni elitlerin sivil ve özellikle de askeri elitler arasından müttefikler aramasıdır. Bunun sonucu olarak başlayan yollar ayrımı, ordunun siyasal iktidara yaptığı 12 Mart müdahalesiyle daha da belirginleşmiştir (Kışlalı, 1997: 311).

27 Mayıs, cumhuriyet rejiminin ilk askeri darbesi olma özelliğinin yanı sıra sonuçları itibariyle de ilklere yol açmıştır. Her ne kadar ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında var olsa da, cumhuriyet döneminde ilk defa ikili meclis sistemine geçilmiştir. Milletvekillerinin yanı sıra cumhuriyet senatörleri seçilmiş ve yasama erki bu iki siyasal elit gruba teslim edilmiştir. 1980 yılına değin devam eden iki meclisli sistemin ömrü yirmi yıla yakın sürmüş ve yürürlükten kaldırılmıştır.

Nedenleri ve sonuçları itibariyle 1960 darbesi, Türk parlamenter sisteminde dönüm noktalardan biri kabul edilmektedir. Cumhuriyet döneminde demokrasi ilk defa kesintiye uğradığı gibi, bu tarihten sonra ortalama on yılda bir demokratik kurumlar askeri müdahalelere maruz kalmıştır. Askeri elitler lüzum görülmesi durumunda yönetime el koyma hakkını meşru kabul etmiş ve bu meşruiyet özellikle ülkenin kuruluşunda da etkin rol oynayan bürokrasi aydın kökenli elit düşünce tarafından olumlu karşılanarak desteklenmiştir.

1.9.9. 1980 Sonrası Türk Siyasal Elitleri

1970'li yılların ortasında ülkeyi kuşatan sağ-sol çatışması ile gençlerin kamplaşması, çatışma ortamının doğurduğu kanlı yıllar ve siyasi istikrarsızlık, 12 Eylül darbesine giden süreci hazırlayan başlıca unsurlar olmuştur. Yönetime meşru olmayan yollardan

el koyma girişimlerini bir “demokrasiyi kurtarma”, “Atatürk reformlarına sahip çıkma” ve benzeri yüksek idealleri savunma eylemi olarak meşrulaştıran, asker, aydınlar, üniversiteler ve basın oluşturduğu koalisyonun (Karpas, 2010: 121-122) müdahalesi sonucu demokrasi kesintiye uğramış ve asker idareye el koymuştur. Demokrasiye dönüş çabaları yaklaşık üç yıl sürmüş ve 1983 yılında seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Darbe öncesinin siyasal aktörlerinin yasaklı olduğu 1983 seçimlerine yalnızca Turgut Özal’ın Anavatan Partisi, Necdet Calp’ın Halkçı Partisi ve eski bir asker olan Turgut Sunalp’ın Milliyetçi Demokrasi Partisi katılabılmıştır. Bu sınırlandırma yasaklı liderlerin siyasete dönme hakkı elde ettiği 1987 yılına kadar sürmüştür. Seçimlerde Anavatan Partisi yüzde 45’in üstünde oy alarak ezici bir zafer kazanmıştır. Halkçı Parti oyların yüzde 30’unu alırken, generallerin Milliyetçi Demokrasi Partisi ise yüzde 23’le üçüncü olmuştur. Bu sonuçlara göre Özal başbakan olurken yeni bakanlar kurulu “mühendisler kabinesi” diye anılmıştır. Çünkü kabinede Özal’dan başka dokuz mühendis daha bulunuyordu (Zürcher, 2013: 406).

Kendisi de modern sanayi burjuvazisinin ve Anadolu’nun küçük işadamlarının bir koalisyonu olup, eski Adalet Partisi’nin, dinci Milli Selamet Partisi’nin ve ülkücü Milliyetçi hareket Partisi’nin desteğini alan (Zürcher, 2013: 406) Anavatan Partisi, yeni tipte bir Türk orta sınıfı partisi olarak dikkat çekmektedir. Zira bir yandan kırsal kesimdeki toprak sahiplerinden oluşan eski eşrafın modern bir versiyonu imajı vermekte, bir yandan da çeşitli İslamcı-modernist ve milliyetçi grupları kucaklamaktadır (Karpas, 2010: 149). Eski yasaklı liderlerin siyaset hayatına dönmesine rağmen 1987 seçimlerinden de zaferle ayrılp başarısını perçinleyen Anavatan Partisi, 1989 yılında Özal’ın cumhurbaşkanı seçilip Çankaya Köşkü’ne çıkmasıyla düşüş trendine geçmiştir. Başlayan düşüş eğilimi Özal’ın ölümüyle birlikte partinin temel misyonunu kaybetmesine neden olmuştur. 1993’te Turgut Özal’ın ölümüyle birlikte halkın taleplerini siyasal alanın merkezine taşıma işlevi sağ siyasetten İslamcılık’a devredilmiş oldu. Önce belediyelerle başlayan bu eğilim, Refah Partisi’nin 1996’da iktidara taşınması ile birlikte merkez sağ siyasetçileri halktan uzaklaştırmış ve devlet elitleri ile aynı safa getirmiştir (Yılmaz, 2011: 60).

Uzun süren bunalımlı ve istikrarsız koalisyonların ardından 1995 genel seçimlerinde Türkiye, yeni bir sosyo-politik durumla karşı karşıya kalmış, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren laiklik ve pozitivizm üzerine inşa edilen Türk

modernizasyonunda, dini söylemlere sahip bir partinin seçim zaferiyle müstesna bir durum açığa çıkmıştır. Zürcher (2013: 428), 24 Aralık 1995 seçimlerindeki “İslamcı Refah Partisi”nin (RP) % 21,4’le ülkenin en büyük partisi haline gelmesini Türkiye’nin modern tarihinde gerçek bir dönüm noktası olarak kabul eder. Aslında bu, toplumsal geçmişi olan yeni bir siyasal elit sınıfın yükselişinin final noktasıdır. Anadolu Kaplanları adıyla da anılan, muhafazakâr kökenli yeni yükselen orta sınıfın Türkiye siyasetinde etkisi Turgut Özal döneminden başlayarak kendini hissettirmeye başlamıştır (Yılmaz, 2011: 51). Muhafazakar burjuva kökenli bu yeni siyasal elitin ekonomi yönetimi konusunda başarılı uygulamaları iktidarları döneminde kendini göstermeye başlamıştır. Türkiye’de ilk denk bütçenin yapıldığı bu dönemde ekonomik anlamda istikrara doğru gidilirken RP’ye “radikal dinci”, “gerici” yakıştırmalarıyla hükümet, seküler düzeni yıkmak ve yerine din temelli bir düzen kurmakla suçlanarak topyekün bir yıpratma kampanyası başlatılmıştır. 28 Şubat 1997’de yapılan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) toplantısında gündeme gelen iddialar ve hükümete dayatılan çeşitli kararlarla siyasi krizler yaşanmış ve hükümet düşürülmüştür. Güçsüz koalisyonla tekrar nükseden istikrarsızlık, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik topyekün bir çatışmaya dönmüştür. “İlk Post-modern darbe” (Zürcher, 2013: 430-433) olarak nitelenen bu süreçte dindar kesimlere yönelik siyasi linç kampanyaları başlatılmıştır. 28 Şubat Post-modern Darbesini tam bu sahici siyasi temsile karşı yapılmış bir darbe olarak addetmek mümkündür. Çünkü bu darbeyle birlikte İslamcı elitler siyaset alanının dışına çıkarıldığından, devlet elitleri karşısında halkın taleplerini siyasal alana taşıyacak siyasal aktör kalmamıştır (Yılmaz, 2011: 60).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖTEKİ, ÖTEKİLEŞTİRME, SİYASAL ÖTEKİLEŞTİRME

2.1.Öteki kavramı

İnsanın toplumsal bir varlık olduğu, hatta bu toplumsallığın onun varlığına ait olduğu ve başkalarıyla birlikteliği genel bir kabuldür. Bu birlik düşüncesi, varlıklar arasında özel bir fark olmadığı, farkın sadece görünüşten ibaret bir derece farkı olduğunu ileri sürer. Derece farkı, tarihsel/toplumsal/kültürel bakımdan da her türlü ayrımcılığın kaynağında bulunur ve her ‘Ben’ kendi ‘Öteki’sini oluşturur (Gündoğan, 2011: 97). Sosyal Bilimler disiplinlerinin kavşak noktasında yer alan Öteki kavramı, salt kavram olarak değerlendirildiğinde ayrı, öbür, diğer anlamına gelmektedir. Bu ayrılık veya diğerlik durumu etnik köken, dini inanç, coğrafi farklılık ve benzeri parametrelerden ortaya çıkabileceği gibi Marksist paradigmanın esas aldığı ekonomik (S. Çoban, 2009: 63) veya sınıfsal nedenlerden de kaynaklanabilmektedir.

Kavram, asıl olarak epistemolojik açıdan değerlendirildiğinde bilimin tartışma konusu haline gelmektedir. Taşıdığı ideolojik yüklerle birlikte, yalın anlamından uzaklaşarak yeni anlamlar kazanmaktadır. Bu noktada ‘öteki’ olmak, diğeri olmakla aynı anlam taşımaz. Çünkü öteki kavramında etnosantrizme, kültüre dayalı metaforik bir etiketleme ve kategorize etme vardır. O nedenle öteki, Erol’un da belirttiği gibi ‘anamlı diğerler’dir (2009: 15). Bu anlamlı diğerleri ‘ben’in dışında olup aynı zamanda ‘ben’le ilişki içerisinde olanlardır. Ben ve ötekinin birbirine göre konumlanması, var olma ve belirleme ile tanıma ve tanınma yakın ilişki içindedir. Ben, var olabilmek, fark edilebilmek ve hem kendisini hem de öteki’leri tanımak için ben’i içeride, ben olmayana dışarıda bırakan sınırlar çizmektedir. ‘İçeri’nin değerini gerçek anlamda vermek için bir ‘dışarı’ (Bauman, 2012: 53) olması gerekliliği, geometrik nesnel mekana veya ben’i çevreleyen somut dünyaya değil, varoluşun bir konumla sınırlanmasına, sosyal zeminle kurulan bir ilişkiye gönderme yapar. Asıl mesele de bilincin alacağı konuma kendisinin karar vermesinden çok, o konumdan kaynaklanmaktadır (Levinas, 2005: 19). Bu konuma

göre belirlenen öteki'nin sınırı, ben tarafının bittiği yerde başlamaktadır. Bir anlamda öteki'ni sınırın dışına atarken ben'in konumu da belirlenmektedir. Öteki olumlu ya da olumsuz ben'den farklı olsa da (Millas, 2005: 22), yalnızca ben için var olduğu ölçüde varolur; bu, her kim olursa olsun birinin bir öteki olarak oluşturulabilmesi için bir bağlılık biçiminin gerekli olduğu anlamına gelir. Aradaki sınırlara rağmen öteki, bende hiçbir duygu ya da heyecan uyandırmayan ya da benden tamamen uzak biri olamaz (Enriquez, 2004: 62). Uzak olmayan ama ben de olmayan öteki sayesinde 'ben' kimliği inşa edilir. İnşa sürecinde insanlar, Taylor'ın da dediği gibi, kendileriyle konuşarak değil, ötekiler ile diyalog kurarak benliğini oluşturur (akt. Baumann, 2006: 118). Kurulan bu diyalog sayesinde 'ben'de olmayan özellikler veya eksiklikler sınır dışında bulunan öteki'nin ontolojik vasıfları haline getirilir. Hobsbawn'ın da ifade ettiği gibi “hissettiğimiz şikayetlerden, belirsizliklerden ve yönelimsizliklerden ‘onlar’ sorumlu tutulur, tutulmalıdır” (1993: 204). Olumlu davranışlar, vasıflar ve yetenekler ben'e atfedilirken tüm negatif metaforlar ötekine yüklenir. Siyah-beyaz, eril-dişil gibi kavramsal konumlandırmada her zaman siyah ve dişil olan öteki, beyaz ve eril olan ise ben'dir. Ben daima baskın, öteki ise zayıftır (Rutherford, 1998: 8). Öteki, ben'in kıyaslandığı ama ondan farklı olandır. Kıyaslama sonucunda kavramlar anlam kazanmaktadır. Siyah olmadan beyazın, dişil olmadan erilin bir anlamı olmayacağı gibi öteki olmadan da ben'in bir anlamı yoktur. Bauman'ın “Biz ancak biz olmayan ötekiler, ‘onlar’ varsa ‘biz’ oluruz. Onların hiçbirisi ‘bizden biri’ değildir. Kavramların ikisi de kendi anlamlarını, çizdikleri sınır çizgisinden türetir. Böyle bir bölünme olmaksızın, kendimizi ‘onlar’ karşısına koyma ihtimali olmaksızın, kendi kimliğimizi anlamlandırmada zorluk çekeriz” (Bauman, 2012: 65) şeklinde açıkladığı bu diyalektik ilişkide öteki, 'ben'in ya da 'kendi'nin benleşmesi/kendileşmesi sürecinde gerekli ve geçici bir yabancılaşmayı ifade etmektedir (Uluç, 2009: 27). Yabancılaşma, hoşlanmama, istememe ve yok etme eğilimi içeren dışlayıcı bir tavırla, ben'in kültürel öğeleri ölçü alınarak kurulur. Bu yabancılaşma/yabancılaştırma sürecinde oluşturulan sosyal mesafe de öteki, ben'in eksik halidir ve hiçbir zaman da ben olamayacaktır. Zira ben'de olanlar öteki'nde, öteki'nde olanlar ise ben'de yoktur. Bu zıtlık durumundan dolayı öteki'yi, “ben'le ilgisi olan ama ben'in özelliklerini taşımayan” şeklinde tanımlamak mümkündür.

2.2.Özne ve Öteki Diyalektiğinin Kurulumu

Gündelik yaşam pratikleri içerisinde her toplumsal ilişki, özne ile öteki'nin diyalektiği üzerine kuruludur. Hobbes'un "insan insanın kurdudur" sözünde, Kant'ın insanı bir araç olarak değil, amaç olarak gören insan ve ahlâk anlayışında, Hegel'in köle-efendi diyalektiğinde, Schopenhauer'in başkasına duyulması gereken merhametinde hep bu diyalektiğe vurgu yapılmaktadır (Gündoğan, 2011: 97). Özne ve öteki diyalektiği, insanla özdeş bir olgu olup bebeğin elini, vücudunun uzuvlarını fark etmesiyle oluşan ve ben kavramının hemen ardından ötekinin algılanması ile gelişen bir süreçtir (Uluç, 2009: 32-33). Ötekinin varlığı kabul edilmeden öznenin toplumsal eyleme geçmesi beklenemez. Zira öteki yoksa özne de yoktur. Bu kabul aynı zamanda, Ben'in sürekli olarak ve her seferinde kendisini yeniden tanımasını ve konumlandırmasını zorunlu hale getirir. Diyalektiğin merkez kutbunu oluşturan özne, yani başkasının karşıtı olarak Ben, kendi varlık meşruiyetini kendi içinde taşıyan bir yeterlilik ve bunun neticesi olarak da kendini diğerinden yalıtın özelliğini (Arslan, 1997: 175) ön plana çıkararak dünyaya hep sıfır noktasından bakar. Özne hep merkezdedir ve ona göre onun öznelliği dışında kalan her şey, her yer, her zaman, her insan ötekidir (Nalçaoğlu, 2004: 33). Kendisini sıfır noktasına, yani merkeze yerleştiren özne, dolayısıyla doğayı da yaşadığı çevreye hükmetme güdüsüyle öteki konumuna yerleştirir. Bu duruma tamamıyla hâkim olunca da kendisine başka ötekiler bulma istenciyle çevresindeki tüm varlıkları öteki konumuna yerleştirir (Oral, 2014: 168). Ben kavramıyla birlikte ortaya çıkan bu merkez çevre ayrımı, öznenin herhangi bir nesneden ayrılığı veya farklılığı gibi değil; en az iki özne arasındaki ayrılık ve karşıtlıktır. Her ikisi de birbirinin ötekisi konumundadır. Çünkü ben ego ise, öteki bir alter-egodur. Birbirinin ötekisi olan her iki ego da birbirlerini tamamlayan ve birbirleri üzerinden kendilerini tanımlayandır. Özne, ötekinin varlığıyla kendini özne olarak oluşturur ve öteki üzerinden kendisini tanımlar. Özne için öteki vazgeçilmezdir, varoluşunu tanıyabilmesinin zorunlu koşuludur. Bu zorunluluk Zizek'in "kendi kimliğimi tanımlamak için 'Öteki Özne'ye ihtiyaç duyarım. Öteki'nin benim ne olduğum hakkındaki düşüncesi, benim en mahrem öz kimliğimin yüreğine kazınır" (2006: 97) sözleriyle ifade ettiği gibi kaçınılmaz ve olgusaldır.

'Ben' ve 'öteki' diyalektiğinin grup dinamiğine yansımaları olan 'biz' ve 'ötekiler'de de durum aynıdır. 'Biz' tam ve gerçek anlamıyla hayali cemaattir. Aynı mevkiden, aynı gelir düzeyinden ve aynı kültürden insanların oluşturduğu topluluklar, derin çıkar

çatışmaları, kolaylıkla uzlaştırılamayan inançlar ve hedeflerde bölünmeler yüzünden parçalanabilir. Birlikteliklerinde bu tür çatlaklar olabilir ama üstleri ‘biz’ imgesi ile boyanır.

Enriquez’in “Ötekiler mevcut olmasaydı, biz de insanlık durumuna erişemezdik” (2004: 63) cümlesinde söz ettiği gibi iki zıt grubun üyeleri birbirini tamamlar ve koşullandırır; onlar bütün anlamlarını zıtlarından alırlar. ‘Onlar’ın olan ‘bizim’ olmaz ve ‘onlar’ ‘biz’ değildir; ‘biz’ ve ‘onlar’ ancak birlikte, karşılıklı çatışma içinde anlaşabilirler. Bu çatışma ortamında da ‘ben’ kendi iç grubunu ‘biz’, grup dışında kalanları ise ‘onlar’, ‘ötekiler’ olarak görmeye başlar (Bauman, 2012: 51-56). Çatışmaya neden olan, ötekini tehdit olarak gören öznenin korkuları ve kaygılarıdır. Öznenin korkusu, yani ötekinin tehdidi kurgusaldır, gerçekte böyle bir şey yoktur, ama tam da bu nedenle, onun hayaletvari, düşsel varlığı dayanılmaz bir strese, gerginliğe yol açar (Zizek, 1996: 68). Habermas toplumsal çatışmaya neden olarak da tarafların birbirlerini bu biçimde algılaması ve birbirinden korkmasını göstermektedir (2001: 112). Kendini ‘biz’ olarak tanımlayan her iki grupta, grubu içinde kendini daha güvende hisseder, “onlar” diye tanımlanan ötekilerden gelebilecek kötülükleri hayal ederek gruba karşı örgütsel bağlılığını pekiştirir. Bauman bu bilişsel durumu şöyle özetlemektedir (2012: 51);

‘Biz’ ve ‘onlar’ yalnızca iki ayrı insan grubunu değil, tümüyle farklı iki tutum arasındaki, duygusal bağlanma ve antipati, güven ve kuştu, güvenlik ve korku, işbirliği ve çekişme arasındaki ayrımı temsil eder. ‘biz’ ait olduğumuz grup anlamına gelir. Bu grup içinde olanları gayet iyi anlarım ve anladığım için nasıl sürdüreceğimi bilirim, kendimi güvenli ve evimde hissederim. Bu grup adeta benim doğal ortamım, içinde olmaktan hoşlandığım ve huzur içinde döndüğüm yerdir. ‘Onlar’ ise tersine ne ait olmayı isteyebileceğim ne de istediğim bir grubu anlatır. Dolayısıyla o grupta neler olup bittiğine ilişkin gözümde canlanan şeyler, belli belirsiz ve kopuk kopuktur; o grubun işleyişine ilişkin pek bilgim yoktur ve bu yüzden o grubun yaptığı her ne ise benim için genelde kestirilemez ve aynı şekilde korkutucu şeylerdir

Karşılıklı olarak var olan bu korku ve kaygıları insanın doğasına gönderme yapan temel benlik ve ‘ego’ kavramlarıyla açıklamak yetersiz kalmaktadır. ‘Biz’ ve ‘onlar’ arasındaki etkileşimi, iletişimi veya iletişimsizliği yönlendirip sınırlamaları sunan toplumsal normlardır (Jenks, 2007: 109). Toplumsal normlarla örülüp sınırları çizilen toplumsal yaşamda insan, bu genel geçer normlar çerçevesi içerisinde hareket eden bir

yapıya kavuşmuştur. ‘Biz’ ve ‘onlar’ın oluşumunda bu belirlenmişlik önemli bir parametredir. ‘Biz’ belirlenmişliğin içinde olandır, ‘onlar’ ise dışarıdadır.

2.3. Öteki Kavramının Tarihsel Arka Planı: ‘Barbar’dan ‘Öteki’ye

‘Öteki’ ve ‘başka’lık üstüne düşünme modern toplumla birlikte doğmamıştır. Öteki ile ilgili düşünme ve mantıksal çıkarımlarda bulunma yolları Yunan Antik Çağ’ından bu yana birikerek günümüz insanına miras kalmıştır. Antik Çağ’da Yunan dilini bilmeyen, kökenleri Doğu topraklarına dayandırılan Öteki/Barbarlar, vatandaşlık haklarından habersiz, fiziksel görünüşleri nedeniyle, kargaşalık yaratabilecek varlıklar olarak algılanmıştır (Gönen, 2010: 93). “Barbaroi” kelimesinden gelen barbar, ‘geveze, boşboğaz’ ya da ‘Yunanca konuşmayan kişi’ gibi anlamlarla donatılmıştır. Yunanlılar için herhangi bir kişi veya ırktaki böyle bir kabiliyetsizlik, çoğunlukla negatif bir insan durumunu sergilemektedir; çünkü dil, aklın aracıdır. İnsanların Yunanca konuşamadıklarını söylemesi, düşünme kabiliyetlerinin olmadığını ve mantıklı hareket edemeyeceklerini vurgulamak demektir (Sardar, Nandy ve Davies, 2004: 26). Antik Yunanda ötekinin, esas olarak farklı ve aşağı kabul edilmesi, kâh genel olarak Yunan kültürünün ya da sitenin dışından olmasına, kâh başka bir yapı taşımasına dayanmaktadır. Sitede ötekilerin algılanmasını ve onlara ilişkilerin nasıl kurulacağını düzenleyen pek çok karışıklık vardır: yerli ve yabancı, Yunanlı ve barbar, yurttaş olan ve olmayan, özgür insan ve köle gibi (Schnapper, 2005: 36).

Görüldüğü gibi Antik Yunanda barbarlık, coğrafi yakınlığı, dil birliğini ve ortak kültürel değerleri esas alan kolektif kimlik üzerinden kurulmaktadır. Öteki imgesini Yunanlılarınkine benzer şekilde inşa eden yaklaşımları farklı medeniyetlerde görmek mümkündür. Örneğin ilk Türk metinlerinden sayılan Orhon-Yenisey yazıtlarında bile ‘biz’e karşı ‘Çinli’ler görülmektedir (Millas, 2005: 30). Yine Herodotos’un Persler için söylediği “Kendi halkları bir yana, öteki halkları değerlendirirken öncelikle en yakın komşularına, sonra o komşularının komşularına değer verirler ve kendileriyle aralarındaki mesafeye göre bu böylece sürüp gider; en uçta bulunan halklar, onların gözünde en az değer taşıyan insanlardır. Her bakımdan en asil halkın kendileri olduğunu düşündükleri için diğerlerinin saygınlığı bu kurala uygun olarak değişir; en uzaktakinin en değersiz uluslar olduğuna inanırlar” (Schnapper, 2005: 14) sözü bir başka örnektir. Dolayısıyla modernizm öncesi her kültürel yapı, ötekisini benzer parametrelerle, benzer dinamikler üzerine kurmaktadır.

Avrupa da barbar konseptini Yunanlılardan öğrenmiştir. Ortaçağ Avrupa'sının ötekilik ikonografisinin büyük bir kısmı, Yunanlıların orijinleştirdiği coğrafik eklektisizmle beraber bulunan, fikirlerin direk bir transmisyonudur (Sardar, Nandy ve Davies, 2004: 27). Yunan sitesinde farklar saptanmakla beraber, kurumsallaştırılmıştır. Ben'in üstünlüğünün altı çizilirken, Atinalı olmaları için ötekilere dayatmada bulunulmamıştır. Ortaçağ toplumu ise ötekiliği farkçılığa dayandırmış; marjinallerin hukuksal anlamda dışlanması için kaba bir sistem kurmuş ve kendi birliğini bu yolla güvenceye almıştır (Schnapper, 2005: 36). Orta Çağ Avrupa'sında artık 'öteki', 'biz'lerin olumsuz imgeleri haline dönüşmüştür. Dönemin Avrupa'nda Skolastik düşüncenin önemli isimlerinden 13. Yüzyıl filozofu St Thomas Aquinas, Aristote'ın ortaçağ anlayışını sistematikleştirip, Öteki'nin iki genel kategorisini belirlemiştir. Aquinas'a göre bu kategorilerin birincisi, İncil'in mesajını duyan ve iflah olmazlıkları yüzünden onun mesajını kabul etmeyi reddedenlerdi. Bu kategori, Müslümanlar, Yahudiler ve diğer Sami ırkından olanlarla, Avrupa'nın varlığı süresince onun tecrübesinin bir parçası olan Öteki'leri kapsıyordu. İkinci kategori, hiçbir hatası olmayıp, İncil'in mesajlarıyla hiç karşılaşmamış ve bununla birlikte Hristiyanlığa döndürülüp, İncil'in öğretilerine katılacak kişileri kapsamaktaydı (Sardar, Nandy ve Davies, 2004: 55). Bu kategorize etme şeklinde de görüldüğü üzere öteki tanımları, Avrupa yayılcılığının önceki dönemde farklılıklar göstermektedir. Modernite ve uluslaşma öncesini ifade eden Avrupa yayılcılığının önceki dönem; öteki tanımlarının dinsel kimlik temel alınarak yapıldığı bir dönemi ifade etmektedir (Poyraz ve Arıkan, 2003: 62).

Deniz aşırı seferlerle birlikte Yenidünya'nın keşfedilmesi, sonlu bir dünyada halkların, ülkelerin ve yaşam tarzlarının sonsuz çeşitlilik içinde olabileceğini hesaba katma zorunluluğunu doğurmuştur (Schnapper, 2005: 25; Tural, 2001: 32). Farklı medeniyetlerle karşılaşma olarak nitelenen Yenidünya'nın keşfinde Kolomb, karşılaştığı Kızılderilileri anlamaya çalışmak yerine onları dönüştürmeyi hedeflemiştir. Kızılderililerin dillerini anlamayıp geleneklerini bilmeyen Kolomb, onları; "her şeyden yoksun, ne mezhep var ne put, silahları da yok yasaları da" diyerek olumsuz bir biçimde betimlemektedir (Uluç, 2009: 17). Kolomb'un cümleleri Batı medeniyetini üstün, diğer medeniyetleri vahşi ve barbar olarak resmetmekte ve modern benliğin egemen kimlik olarak kurulması, farklı kimliklerin ise ötekileştirilmesi gerektiğini ortaya koyan tipik Batı bakış açısını özetlemektedir. Çünkü Batı'nın gözünde tuhaflığın, yabancılığın ve öteki olmanın çözümü yoktur. Ebedi ve köktendir. Böyle olmasını istemek bile söz

konusu değildir. Böyledir (Baudrillard, 2012: 132). Hegel de bu bakış açısını, yani gelişmiş milletlerin geri kalmış milletleri barbar olarak değerlendirmesini makul karşılamaktadır. Ona göre, “uygar milletler, devletin aynı cevheresel momentine erişmemiş olan öteki milletlere barbar gözüyle bakmakta ve onlara karşı böyle davranmakta haklıdırlar. Böylece, bir çoban kavim, avcı kavimleri; bir çiftçi kavim bunların her ikisini barbar olarak görebilir” (akt. Uluç, 2009: 29). 18. yüzyıl Avrupa’sında incelikle işlenen öteki kavramı, negatif, vahşi, tarihsiz, dinsiz ve moral değersiz, yok olan dünyanın bir parçası olarak yorumlanırken (Fabian’dan akt. Uluç, 2009: 88); 19. Yüzyıl anlatılarında ise bilinmeyen, tanınmadık olan olarak kendine yer bulmuştur. Özellikle bu yüzyılda Avrupalı düşünürler ön yargılarını, ahlaki ve politik yargılarını ötekini betimlerken çekinmeden kullanmışlardır. Hem egzotik öteki hem de vahşi olarak anılan öteki imgeleri bu çağda pekiştirilmiştir (Tutal, 2001: 30).

Modern siyasal toplumun ortaya çıkması ‘öteki’ ile ilişkinin iki temel durumu da ortaya çıkarmıştır. Birinci durumda düşünce farkın saptanmasına dayanır. ‘öteki’ ötekidir ve ‘ben’ ‘öteki’ne değer biçerken ben’in kültürünün ölçütleri kullanılır. Böylece ‘öteki’ benim eksik halim olarak kendini gösterir ve değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde kalır (Özsüer, 2012: 275). İkinci durumda ise evrenselcilik ilkesi ön plana çıkar. Her ne kadar asimilasyonculuk tehlikesini beraberinde getirirse de (Schnapper, 2005: 28) evrenselcilik ilkesi, sadece insan olmaktan ötürü tüm insanların eşit olduğu ilkesi benimsenir ve ötekinin bir başka kendi olduğunu öne sürer.

Görüldüğü üzere ötekine atfedilen ideolojik yük yüzyıllar boyunca birikerek farklı boyutlar kazanmış ve tartışma zemini çoğalmıştır. Tarihsel süreçte ötekiliğin tasviri farklı farklı değerler yüklenerek yapılmıştır. Bu değer atfetme kronolojisini psiko-sosyal perspektiften değerlendiren Piret’in de açıkladığı gibi “ötekine yaklaşımlarda öncelikle ötekiyi çoğunlukla ırkla ilişkilendirerek radikal bir farklılığa gönderen kolonyalist psikiyatri, sonrasında göçün psikiyatrisi ya da ötekiye olan ilginin zoolojik ya da botanik bir metafordan esinlendiği transplantasyon psikiyatrisi ve dışlanmış konumdaki halklara yapılan ayrımcılık sorusunun baskın olduğu güncel koşullara kadar da kültürün etkisini dar bir folklorik tarzda sıklıkla tek anlamlı olarak vurgulamış etnopsikiyatri gelmektedir” (2012: 33).

2.4. Öteki Sorunsalının Paydaşları

2.4.1. Kimlik

Öteki sorunsalıyla ilgili tartışmaların merkezinde bulunan kimlik kavramı, salt kelime anlamından ve kavramsal karşılığından sıyrılarak aynılık veya başkalık ekseninde tartışılmaya başlandığı yirminci yüzyıldan beri sosyal bilimlerin en popüler konularından biri olarak günümüzde de önemini korumaktadır. Günümüzde toplumsal tartışmalara konu olan yerleşik meseleler, kimlik eksenini etrafında dönmekte olan söyleme uymak için farklı biçimde yeniden ele alınmakta ve yeniden düzenlenmektedir (Bauman, 2005: 174). Bu bağlamda kimlik kavramına ilk tanımlamayı yapan John Locke, kimliği; hatırlama, idrak ve şuurculuk hali olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre kimlik, insanların düşünme, kendilerini ifade etme ve geliştirme biçimlerinin asli ve değişmez karakteri olarak tanımlanmıştır (Anık, 2012: 21). Başka bir tanıma göre de kimlikler bizim konumlayan ve kendimizi konumladığımız farklı durumlara verdiğimiz isimler, geçmişin öyküleridir (Hall, 1998: 178). Türkçede hüviyet, aidiyet, kişilik, benlik gibi kavramları karşılayan kimlik, kelimenin kapsamı dikkate alındığında, sınırlı ve yavan bir anlam taşımaktadır (Sarup, 2002: 47). Zira başkalarıyla ortak yönlere vurgu yapmasının yanı sıra, eşsizliğe farklılığa (Lawler, 2008: 5) göndermede bulunan kimlik, yalıtılmış ve salt kelime anlamıyla ele alınması mümkün olmayan bir kavramdır. Zaten sosyal bilimlerde kavramın farklılığa, başkalığa atıfta bulunan yönleriyle ilgilenmektedir.

Asla durağan bir konum olmayıp, geçmişin ve ne olacağının izlerini taşıyan kimlik, farklılıklar oyununda ve kendi yaşamlarımızın anlatısında kesin olmayan, geçici bir noktadır (Rutherford, 1998: 25). Bu yönüyle hiçbir zaman sabit olmayıp değişken özellik taşıyan ve sürekli yeniden konumlanan (Parmar, 1998: 121) kimlikler asla yansız değildir. Zira taraf olma süreci aynı zamanda bir keşif ve inşa sürecidir. Kişinin kendi benliğini ve ötekilerini tanıması bir keşif, kendini yahut ötekilerini tanımlaması ise bir inşadır (Anık, 2012: 22). Birey bazı insanlarla nelerinin ortak olduğunu ve başkalarından nelerinin farklı olduğunu sorgulayarak inşa ve keşif sürecini gerçekleştirir. Keşif ve inşa sürecinin arka planında çoğunlukla çatışan değerler vardır. Kim olduğumuzu, ne olduğumuzu, neye inandığımızı, ne istediğimizi (Weeks, 1998: 86) ve aynı zamanda ne olmadığımızı, ne istemediğimizi de ifade ederek aradaki farkı kalın çizgilerle çizeriz. Farklılığın kesin olarak vurgulanması yoluyla kimliğin

sağlamlaştırılması, ötekiliğin inşa edilmesi yoluyla da kimliğin öz güveninin kazandırılması sağlanır. Farklılığın tanımlanması kimliğin mantığı içinde yer etmiş olan bir gerekliliktir, ötekiliğin inşa edilmesi ise bu mantığın içinde kendiliğinden gelişmektedir (Connolly, 1995: 24; Canbay Tatar, 2012: 93). Kimlik ve farklılık ilişkisindeki bu paradoksal unsur, kişisel ya da kolektif kimliklerin üzerine doğruluk damgasını basma yönündeki çeşitli dürtüleri pekiştirerek, farklılıkları ötekiliğe, ötekiliği de günah keçilerine çevirme işlevi görmektedir (Connolly, 1995: 96). Bu süreçte birey kendini öteki ile tanımlar. Bizden olana, aynı ya da benzer olumlu özellikler, öteki olana da, olumsuzluklar atfedilir. Öteki negatif anlamıyla bizden olmayana, bizden farklı olanı çağırır. Bu karşıtlık bireye, kimliğin kavranmasını kolaylaştırırken ötekinin varlığıyla kendi kötülüklerinden arınmasını sağlar. Ötekine yüklediği olumsuz niteliklerle onu kendi dışında konumlandırır ve kendi rahatlamayı sağlar (Karaduman, 2010: 2889). Toplumsal grupların mevcut durumunu koruması, yeni sorunlarla başa çıkabilmesi bakımından bir öteki icat etme süreci işlevsel bir yöntemdir. Öteki, toplumun önemli sorunlara rasyonel açıklamalar getirilemediği durumlarda suçlanacak, (Bilgin, 2007: 176) suçlanması gereken biridir. Çünkü Saussurecü sistemde olduğu gibi, her kimlik, kendi ‘ne’liğini yalnızca tüm diğer kimliklerden farklı olduğu yönleriyle ve diğer kimlikleri suçlayarak, ötekileştirerek kazanır (Laclau, 2000: 28). Connolly de bu suçlamanın kaçınılmaz olduğunu ileri sürer; kimliğin var olmak için farklılığa ihtiyaç duyduğunu, kendi kesinliğini güvence altına almak içinde “farklılığın ötekiliğe dönüştürüldüğünü ve suçlandığını” (1995: 93) söyler.

Suçlayıcı tavrın kimliklerin evrensel doğasında olduğu iddia edilse bile (Rutherford, 1998: 10), doğal gelişen bir refleks olmayan suçlamaya neden olan farklılık ve ötekiliğin cisimleşmiş birçok nedeni olabilmektedir. ‘Ben’in kuvvetle içermimediği ‘öteki’ suçludur ve etnik, dinsel farklılıklar, ekonomik-sınıfsal ayrımlar, aile geleneği, cinsiyet gibi farklılık parametrelerinin herhangi biri, birkaçı veya hepsi (Karaduman, 2010: 2888) suçlu olması için yeterli sebeplerdir.

Kimlikler iki boyutta incelenebilir; bireysel ve kolektif kimlikler. Bireysel kimlikler çok yönlü (aile, toplumsal cinsiyet, sınıf, bölge, din ve millet) ve sıklıkla durumsal olup, farklı zamanlarda koşullarda bağlı olarak önem dereceleri değişebilir. Bununla birlikte kolektif kimlikler (etnik ve milli bağlar) çoğu zaman ‘durumsal’ değil, ‘kapsayıcı’dır (Smith 2002: 139). Dolayısıyla kişisel kimliğe ait tecrübe edilmiş her anlayış belli

kolektif kimlik standartları yansıtır (Connolly, 1995: 208). Kişisel ve kolektif kimlik özgürlük kanalıyla birbirine bağlanır. Eğer ben kendimi özgür biri olarak tanımlamak istersem, oynamaya davet edildiğim toplumsal roller ile düşünerek benimsediğim amaçlar arasında tutarlılık olması gerekir. Eğer biz kendimizi özgür; bir halk olarak özgür görmek istersek, seçim sorumluluğuyla ilgili devlet kurumlarının en fazla değer verdiğimiz kolektif amaçları teşvik edecek etkiyi barındırdıklarına inanmamız gerekir (Connolly, 1995: 251).

2.4.1.1. Bireysel Kimlik

Bireysel kimlik, insan olmak veya belli konularda ortak özelliklere ve paylaşımlara sahip olmak gibi temel ortak noktalar içermekle birlikte, daha ziyade bir bireyin ötekilerden farklılığını ifade etmek için başvurduğu bir kimlik türüdür (Simmel, 2009: 211). Bireysel kimliğin inşasında ‘farklılık’ altı kalın çizgililerle çizilmesi gereken bir kavramdır. Çünkü bütün kimlik türlerinde olduğu gibi bireysel kimlik tartışmaları da farklılık ve benzerlik üzerinden yürümektedir. Pierre Tap’a göre farklılık ve benzerlik ikileminden hareketle, bireyin kimlik arayışı sırasında beliren olgular ışığında bireysel kimlik şu şekilde açıklanabilir (akt. Yavaşgel, 2004: 196-197);

- a) Kimlik duygusu zamansal bir boyut içerir. Benlik bilincinin ve kendine ilişkin bilginin zamansal boyutu olan bu duygu, bireye gerçeklik kesimlerini denetleme olanağını sağlayan bilinç alanı varlığına gönderir. Benlik, bir zaman ufkunun kavranması ve kucaklanmasıyla süreklilik duygusundan itibaren örgütlenir.
- b) Bireysel kimlik, bir birlik ya da tutarlılık duygusu içerir. Benliğin zamansal örgütlenmesi, bireyin farklı zamanlar boyunca aynı kişi olduğu, bir olduğu duygusunu yaratır. Zaman içinde süreklilik ve aynı oluş duyguları birbirini pekiştirir.
- c) Bireysel kimlik çok sayıda kimliği bütünleştiren bir düzendir. Özellikle çağcıl toplumlarda, bireylerin ‘benim’ dediği çeşitli kimlikleri vardır ve bu türliliğin dinamik örgütlenmesi bireysel kimliği zenginleştirir.
- d) Bireysel kimlik ayrılmayı, özerkliği ve kendini ortaya koymayı içerir. Bireysel kimlik, bireyin dış dünyaya ya da ötekine, ayrı bir varlık olarak karşıtlığında, ‘ben’ ve ‘ben değil’ ya da ‘ben’ ve ‘öteki’ ayrımında kurulur.
- e) Bireysel kimlik, özgünlük duygusunda pekişir. Birey, ötekilerden farklılaşma ve özerkleşme durumuna ulaştığı ölçüde tekliğini hisseder. Böylece kimliğin süreklilik ve birlik boyutuna teklik boyutu eklenir.
- f) Bireysel kimlik, bir eylem ve yapıt verme/üretme etkinliğinde kök salar. Bireysel kimlik, benlik kavramı teriminin çağrıştırdığı gibi soyut bir düzen değildir. Bir oyuncu

ve üretici olarak, sorumlu ve yaratıcı olarak bir etkinliğe bağımlı olduğumuz ölçüde, kimliğimiz belirginleşir ve pekişir.

- g) Bireysel kimlik, bir değer olarak yerleşir: Her birey, bir özsaygı gereksinimi duyar. Benliğin gelişmesinde, diğerlerinin ve kendinin gözünde değerli olmak, toplumsal olarak tanınmak ve onay görmek temel bir etkidir.

Bütün kimlik türlerinin ortak bir bilinci temsil ediyor olmaları itibariyle aynı zamanda birer kolektif kimlik (Anık, 2012: 39) olduğu realitesi göz önünde bulundurulduğunda, bireysel kimlikle kolektif kimliğin birbirinden bağımsız tartışılması imkansız hale gelmektedir. Çünkü kendi kimliğini gruplarla özdeşleşerek hazırlayan birey, belli bir kolektif kimlikle var olan bağıntısı sayesinde kendi kimliği hakkında bilgi edinimini sağlamaktadır. Bu sayede bireyin kimliği, onun kendi aidiyet grubunda yarattığı saygınlık ve bu grubun diğer gruplar karşısındaki konumuna bağlı olarak gelişmektedir (Schnapper, 2005: 151). İbn Haldun Mukaddime’de bu yöndeki gelişime vurgu yapmaktadır (Anık, 2012: 41);

Milletlerin ve alemlerin ahvalı, cemiyetlerin adetleri ve dindarlıkları bir tek vetire (süreç) ve istikrarlı bir yol üzere devam etmez. Bu cihet günler ve zamanlar geçtikçe vukua gelen bir değişiklik ve bir halden diğer hale intikalden ibarettir. Nitekim bu husus şahıslarda, vakitlerde ve şehirlerde de mevcuttur. Ülkelerde, bölgelerde, zamanlarda ve devletlerde de durum böyledir.

Bu gelişim bireyin kimlik edinimi sürecinde yadsınamayacak kadar büyük önem taşımaktadır. Zira bireyler bir gruba ait olmaktan ve çoğunlukla bu grubun diğer gruplara oranla, iyi/olumlu/başarılı gibi nitelikler taşımasından haz almaktadırlar (Bezirgan, 2009: 10). Bireyin kendini özdeşleştirdiği aidiyet grubunun kültüre dayalı toplumsal gruplar ve sosyal yapılar olması mümkün olsa da bu durumun çoğu zaman ırk ve etnisite tabanlı gruplar etrafında olduğu bilinmektedir. Çünkü kimlik ve kültür birbirine karışmaz. Kimliklerin, kültürün, başkalarıyla beraber benimsenen ama çoğu kez sağlam cemaat bağlarından yoksun (Doytcheva, 2013: 20) olduğunu söylemek mümkündür. Irk, etnisite ve zayıf ihtimalle de olsa kültür etrafında bir ortak kimlik oluşturma ihtiyacına bağlı olan (Parmar, 1998: 121) bireysel kimliği, insanın olmak istediği şey ile dünyanın olmasına izin verdiği şeyin buluşma noktası olarak tanımlayan Erikson’a göre bu oluşumda, ne koşullar ne de istek tek başına belirleyici değildir (akt. Anık, 2012: 31). Bireysel kimlik oluşumunu aidiyet grubu bağlamından kopararak kişisel tercihler ve seçimler üzerinden değerlendiren Erikson, kimlik oluşumunu, kişinin

çeşitli konularda seçimler yapması olarak değerlendirir ve bu seçimlerin çoğu zaman meslek, dini inanç, siyasi görüş ve cinsel eğilim gibi sosyal rol tanımı konularını kapsadığını ileri sürer. Buradan hareketle tercihe dayalı olup, farklılık gösteren özelliği nedeniyle bireysel kimliklerin öteki kimlik türlerine göre değişime daha fazla açık olduğunu söylemek mümkündür.

2.4.1.2. Kolektif Kimlik

Her kimlik arayışı insanın kendisini olmadığı şeyden ayırmasını içerdiğinden, bu arayış doğal olarak bir farklılık yaratma çabasını da beraberinde getirmektedir. Kolektif kimlik de, belirli bir alanda kök salmış bir takım grupların öteki gruplardan farklarını ortaya koyma, vurgulama isteğidir. Bir diğer deyişle bir grup bireyin, kendilerini tanımak, ilgilerini, mekanlarını ve toplumsal ilişkilerini ortaya koyarak grup oluşturmak için geliştirdikleri bir eğilimdir (Uluç, 2009: 57-58). Dolayısıyla kolektif kimlik ya da aidiyet güdüsü sosyal bir fenomendir. Aidiyet edinme veya kimliklenme süreçleri bireyin kendi kendine gerçekleştirdiği süreçler olmayıp, başkaları ile beraber ya da başkalarına karşı oluşan süreçlerdir. Çünkü tek başına yaşayan bir kişinin aidiyetinden veya ortak kimliğinden bahsetmek olanaksızdır (Yurdusev, 1997: 102). Toplumun kendini anlama çabası ve kendine atfettiği kolektif kimliğin, ötekiyle karşılıklı etkileşim süreciyle (Çırakman, 2013: 52) oluştuğu gerçeği bize, onun başkalık olgusu ile beraber var olduğunu gösterir. Başkalık olmadan aidiyet olmaz. Dolayısıyla aidiyet ve kimlik, başkalık ve öteki ile tanımlanır. Derrida'nın deyişiyle, bütün aidiyetler farklarıyla beraber vardır. Kendisinin başkası olmayan hiçbir kültür ya da kültürel aidiyet yoktur. En temelde ben ve öteki olarak ifade edilen bu ayrım (Yurdusev, 1997: 102), kolektif kimliğe değer atfeden bütün aidiyet kategorilerinde 'biz' ve 'öteki' formatında karşımıza çıkar. Bu sayede, hem biz'i hem de biz'den farklı olanı, bize benzemeyeni ve bizim de benzemediklerimizi (zi) yani ötekileri tanımlar. Kolektif kimliği 'biz' ve 'öteki' inşasına iten ve Öteki'ne karşı harekete geçiren temel argümanlar 'farklılık', 'rakiplik', 'düşmanlık' ve 'tehdit'tir. Bu duyguların ortaya çıkış koşulları farklılık gösterebilse de, her halükarda öteki, kolektif kimliklerin oluşma sürecinde icat edilmesi gereken, varlık ve devamlılık sürecinde ise mücadele edilmesi gereken bir kimliktir (Bezirgan, 2009: 49).

Çoğu zaman durumsal olmayıp, kapsayıcı olan kolektif kimlikle önemli olan, bireylerin seçenek ve hisleri değil, aidiyet grubuyla olan kolektif bağın niteliğidir (Karaduman,

2010: 2888). Aidiyet grubuna olan bağlılık öncelikle kimin bizden olduğu veya olmadığıyla kendimizi, eylemlerimiz, amaçlarımız ve kurallarımızla olduğu kadar kaynaklarımızla da başkalarından nasıl ayıracağımızla ilgilidir. Yani toplumsal olarak temel olan, öteki'ler ile kıyaslandığında hangi konumda olduğumuzdur. Van Dijk, bu farklılıkların belirlenip, sınırların oluşturulmasında aşağıdaki soruların belirleyici olduğunu ileri sürmektedir (2003: 56);

Üyelik: Biz kimiz? Kim bizden? Kimler kabul edilebilir?

Etkinlikler: Ne yapıyor ya da planlıyoruz? Bizden ne bekleniyor?

Amaçlar: Bunu niçin yapıyoruz? Ne elde etmek istiyoruz?

Kurallar: Yaptığımız şeyde neler iyi, neler kötü neye izin veriliyor, neye verilmiyor?

İlişkiler: Düşmanlarımız ya da dostlarımız kimler? Toplumdaki durumumuz nedir?

Kaynaklar: Başkalarının sahip olmadığı nelere sahibiz? Başkalarının sahip olduğu nelere sahip değiliz?

Bu tür sorular, ortak nitelikleri ya da aynılıkları belirleyerek grup üyelerinin kimden ve neden farklı olduğunu ortaya koyma çabasıdır. Bu durum aynı zamanda kimliğin 'birleştirici' ve 'farklılaştırıcı' iki ayrı boyutu olduğunun cisimleşmiş halidir.

2.4.2. Stereotipler

Sosyal bir varlık olan insan, doğası gereği kavramları ve kategorileri referans alarak sosyal gerçekliği bir düzene sokma çabası gösterir. Karmaşık bir yapı olma özelliği taşıyan toplumsal bu şekilde kategorileştirerek anlamaya çalışır. Toplumsal bir sürecin ürünü olan kategorileştirme, bilinmezi bilinir kılarak bireyin gündelik yaşantıyı yönlendirmesini ve nesneleri tanımlamasını sağlar. Bu süreç algıları genelleştirmeye, gruplar arasındaki aykırılıkları vurgulamaya ve üstü açık ya da kapalı, olumlu ya da olumsuz değer yargıları atfetmeye yol açarak toplumsal stereotipleri besler ve muhafaza eder (Schnapper, 2005: 154).

En basit anlatımla bir kişi ya da grup hakkında yapılan genellemeler olarak özetlenebilen stereotip, etimolojik olarak Yunanca stereos (katı) ve typos (damga) sözcüklerinden türetilmiştir (Uluç, 2009: 65). İlk kez 1700'lü yıllarda Fransız matbaacı Didot tarafından bir kâğıdı kopyalama sürecini tanımlamada kullanılan stereotip, uzun yıllar teknik bir terim olarak kullanılmıştır. Kavram günümüzdeki anlamını ise, 1922 yılında Amerikalı gazeteci Walter Lippman'ın ortaya koyduğu tanım ile kazanmıştır.

Lippman kavramı, sarsıcı değişimlere karşı genelde dirençli olan, kafamızdaki sabit, dar ufuklu resimleri karşılayacak şekilde geliştirmiştir. O'na göre, “genellikle aşağılayıcı bir anlam yüküyle kullanılan stereotip, sosyolojik tipleştirme sürecinin karşısında yer alan bir bakışı temsil etmektedir” (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 136). Alman halkbilimci Hermann Bausinger ise stereotipleri “değişmelere göreceli olarak direnen, sınamalardan kaçan, eleştirisiz genellemelerdir. Bilimsel olmayan bir düşüncenin bilimsel adıdır” (Kartarı, 2006: 214) şeklinde tanımlamıştır. Geliştirilen tanımlarda da belirtildiği gibi stereotipler bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmeyen basit, genelleştirilmiş ve negatif zihinsel resimlerdir.

Stereotip üretme toplumsal yaşamda kaçınılmaz bir olgudur. Zira insan, toplumsalı daha basit formlara sokarak ve değer atfederek anlamaya çalışır. Dewey'in de vurguladığı gibi, nesneler anlam kazanmak zorundadır. Bunun için de açık anlaşılabilirlik, farklılık, tutarlılık, ya da dayanıklılık gibi niteliklerin nesnelere yüklenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde belirsiz kalacaktır. Stereotipler de bu algılama dünyasındaki anlaşılabilirlik ve tutarlılık yaratma çabasının sonucudur (İmançer, 2004: 128). Mary Douglas ise, insan uğraşları arasında, dur durak bilmeksizin süren 'etiketleme' işinin hayati bir rol oynadığına işaret etmiştir. Çünkü insan hayatı için can alıcı farklılıkların çoğu, kendiliklerinden mevcut değildir; bulunmaları ve öğrenilmesi gerekir (Bauman, 2012: 67-68). Bunlar ailede, okulda öğrenilmekte ve toplumsal miras olarak sürdürülmektedir. Stereotipler, temsil bütünü olarak eklemlenme olmaksızın düşünülemez, çünkü eklemlenme insanlar arası iletişimde ortaya çıkmaktadır ve toplumsal anlamı oluşturmada temeldir. Zira stereotiplerde, genellikle kamusal iletişim sürecinde gerçekleşen kolektif temsil şemaları söz konusudur (İmançer, 2004: 131).

Stereotipleştirme ise, bireylerin ya da grupların genelleştirilmiş ve basitleştirilmiş bir şekilde toplumsal olarak sınıflandırılmalarıdır. Bu sınıflandırma insanlar hakkında sınanmamış varsayım ve yargıları içerir (Uluç, 2009: 65). Lippman bilinenin aksine stereotipleştirme sürecinin her zaman zararlı olmadığını söylemekte ve stereotipleştirmenin üç temel fonksiyonu olduğunu belirtmektedir. (Sabuncuoğlu, 2006: 81-82);

Düzenleme süreci: Kategorileştirmeler, genellemeler, örneklemeler toplumun kendi anlamlarını ifade edebilmeleri için kullandıkları araçlardır. Bu tür düzenlemeler

yanlı/taraf tutan düzenlemelerdir ancak her zaman da yanlış değildirler. Sadece kesin bilgi değildir.

Kısa yol: Stereotipler işaretler gibidirler; kısıdırlar, çarpıcıdırlar ve kolayca kavranabilirler.

Danışma: Birer işaret olarak stereotipler, bizlerin gerçekten bildikleri şeylerden bahsederler ve bunlara gönderme yaparlar, gerçek fikirler ile ilişki kurarlar. Gerçekleri yorumlamamıza yardımcı olurlar. Bu bağlamda stereotipleştirme süreci değerleri “gerçek dünyanın” içine koyma ve onları göstermedir.

Stereotipleştirme, misyonu itibariyle öteki kavramının ve ötekileştirme sürecinin doğal müttefiki durumundadır. Çünkü stereotipleştirme kişilerin, ‘öteki’leri, öteki kültürleri basite indirgeyerek toplumsal sınıflandırmalara dahil edilmesini (Gönen, 2010: 103) kaçınılmaz kılar. Bu indirgemeci anlayış toplumsal yaşam içerisinde azınlıkta olan etnik ve dinsel grupların ötekileştirilmesi ve toplumsal tüm çelişki ve olumsuzlukların nedeni olarak belirlenmesi süreci için bir zorunluluktur (B. Çoban, 2009: 47). Stereotipleştirmeye ‘biz’ ve ‘onlar’ ayrımı temelinden bakıldığında; genellikle ‘onları’ ayırt etmenin aracıymış (Bezirgan, 2009: 18) gibi görünse de, yalnız ‘yabancı’yı algılama, sınıflandırma ve tanımlamaya yaramaz, aynı zamanda bireyin kendisini veya ait olduğu grubu algılamasına, sınıflandırmasına ve tanımlamasına da yardım eder (Kartarı, 2006: 222-223). Bu tanımlama ve sınıflandırma sayesinde gruplar içinde, ‘öteki’ ile olan gerginlik ve çatışmalara değer atfedilmesine yol açarak üyeler arasındaki bağlılık artar. Böylece grup içi ve grup dışı arasındaki sınır belirginleşir, grup üyeleri için yaşam daha kolay hale gelir (Kartarı, 2006: 225). Prensipten her şey stereotipleştirmeye örnek olabilir. Kartarı gündelik hayatta karşılaşılması muhtemel stereotipleştirme örneklerini dört başlıkta toplamıştır (2006: 218);

1. Günlük yaşamda, karmaşık olanları başta olmak üzere bütün şeylerin kalitesi ile ilgili stereotipler oluşur. Bausinger, özellikle reklamı yapılan mallar için (olumlu) stereotipler yaratmak niyetine yönelik atıflara işaret etmiştir.
2. Stereotipleştirme, ‘hastalık’, ‘yoksulluk’, ‘vatan’, ‘aile’, ‘egemenlik’ gibi haller, durumlar ve kurumlarla da ilgilidir. Bunlar yalnız genellemelere dayalı olarak tanınıp anlaşılmaz, birey, onlara ilişkin stereotip değerlendirme ve hareket tarzını da hazır bulur.
3. Stereotipleştirme özellikle, ulusal bakış açısına bağlı olarak daha çok olumlu ya da olumsuz olduğu belirsiz tarihsel olaylar ve durumlarda gözlenir. Güneydoğu Avrupa

için ‘Bizans’ ‘Osmanlı’ ya da ‘Avrupalılaşıma’ ulusal kimliğin oluşturulmasına hizmet eden ve duygulara hitap eden ve hep yeniden üretilen stereotip örnekleridir.

4. En tanınmış ve yaygın olanlar kuşkusuz sosyal stereotiplerdir. Yani tek tek bireyler ve özellikle insan grupları hakkındaki tutumlar ya da onların nitelikleriyle ilgili değişmeyen düşüncelerdir. Stereotipler cinsiyet, yaş, sosyal gruplar, din, etnik gruplar gibi toplumsal kategorilerle ilgilidir.

Stereotipleştirme süreci, sosyal düzeyde, çeşitli sosyal eylemleri açıklayan ve meşrulaştıran grup ideolojilerinin yaratılması ve korunmasına katkıda bulunur. Çünkü stereotipleştirmenin farklılık yaratma işlevi vardır. Bu işlevi ile sosyal çevreyi tanıtır hale getirmesine karşın, önyargıların oluşumuna zemin hazırladığını söylemek mümkündür (Göregenli, 2013a: 30). Kolay ve kısa yoldan anlatıma imkan veren bütün zihinsel resimler kişiler ve gruplar hakkında üretilen ön yargıları da beraberinde getirmektedir.

2.4.3. Önyargı

Biçimi ne olursa olsun başkalarıyla ahbablık etmek, belli bir uyum çabası gerektirir ve bu çabadan kaçınmaya çalışmak da olağandır. Bize benzemeyeni itme ya da bize benzemeyenler karşısında duyduğumuz doğal antipati evrensel ve olağan bir görüngü olarak kabul edilir (Schnapper, 2005: 150). Bu çaba göstermeme ve benzemeyene antipati duyma gibi davranışların tamamını önyargı şemsiyesi altında toplamak mümkündür. Genel ve özel kullanımlarında bir taraf tutma biçimi şeklinde özetlenebilecek olan önyargı, “bir kimse veya bir şeyle ilgili olarak belirli şart, olay ve görüntülere dayanarak önceden edinilmiş olumlu veya olumsuz yargı, peşin yargı, peşin hüküm, peşin fikir” (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanabilir. Önyargı, kişinin kullandığı olguların diğer olgularla karşılaştırıldığında, kişi tarafından atanan değerlerin doğru olmaması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu sağlama sonucunda cisimleşen önyargılar, dış grubun niyetlerinin iyi olabilmesi ya da düşmanlar ne söylemişse onu demiş olabilecekleri ve barış önerilerinin samimi, gizli dürtülerden arınmış olabilecekleri ihtimalinin kabul edilmesini engeller (Bauman, 2012: 58).

Adorno ve arkadaşları önyargıyı, her şeyden önce temelde kendinden pek emin olmayan ya da ‘ego-yabancılaşmış’ bir kişiliğin belirtisi olarak değerlendirse de (Uluç, 2009: 60-62), Önyargılar yalnızca kişilik özellikleriyle açıklanamamaktadır. Bireyler ve onların

bağlı olduğu sosyal gruplar arasındaki ilişkilerin rolü, önyargıya etki eden en temel değişkendir. Nitekim Allport da önyargıyı, “eğer yalnızca kişiliğin yapısı ve dinamiğinden yola çıkarak ele alırsak onunla ilgili bütünsel bir açıklama getiremeyiz. Durum, tarih ve kültürle ilgili etkenler de önemlidir” (Schnapper, 2005: 139) tespitinde bulunarak, toplumsal örgütlenmenin ürünü olarak değerlendirmektedir. Toplumsal ağın yansıması olarak önyargının hedefi olan kişinin, herhangi haklı bir dayanak bulunmaksızın, grubu nedeniyle peşin hükümlerle ve olumsuz yönde yargılanması söz konusudur (Bezirgan, 2009: 12). Çünkü önyargılar, aidiyet grubunun genel geçer görüşlerinin, yanlış tanımanın ya da hiç tanımanın bir sonucudur. Önyargı oluşturulurken bir grubun üyelerinin bir başka gruba karşı benimsedikleri düşünce ya da tutumlara göndermede bulunulur. Toplumsal miras yoluyla devir alınan ve doğrudan kanıt yerine söylentiye dayanan bu tutumlar, yeni bilginin ortaya çıkışıyla bile kolay kolay değişmezler. İnsanların kendilerini özdeşleştirdikleri gruplara olumlu, ötekilere karşı ise olumsuz önyargılar beslemesi sürekli yeniden üretilerek idame ettirilir (Giddens, 2000: 227). Bu toplumsal miras eşitlerarası tanışmaya ve birbirini anlama çabasına kadar sürüp gider. Çünkü insanlar ancak ve ancak birbirlerini tanırlarsa önyargılarından vazgeçerler. İlişkiler, kuruldukları koşullara bağlı olarak, yani bireylerin eşit konumda oldukları bir ortamda kurulduğu takdirde önyargılar zayıflamaktadır. Buna karşılık önyargılı davranışta bulunanlar, somut bir deneyimle bağlantı kurmayı reddederek kendi mantığını geliştirdiği taktirde ilişkiler etkisiz kalabilmekte (Schnapper, 2005: 136) ve yaklaşım tarzı değişmemektedir.

Önyargılı davranışları kategorize etme çabalarında da, yukarıda sözü edilen grup dinamiğinin başlıca belirleyen olduğu gözlenmektedir. Zira önyargılı davranışların genelinin grup temelli olması, başlıca belirleyenleri netleştirmektedir. Bu bağlamda gündelik hayatta karşılaşılması muhtemel önyargılı eylemleri Allport, beş farklı kategoride ele almaktadır (Ataman, 2012: 63);

1. **Yabancı Karşıtlığı:** Çoğu insan yabancılar hakkında bir önyargıya sahiptir. Bunu da açık bir dille arkadaş ortamlarında dillendirir. Ancak bu patetik bir söylemin ötesine asla geçmez.
2. **Çekinmek; Uzak Durmak:** Eğer önyargı oldukça güçlüyse, birey hoşlanmadığı gruptan uzak durur. Burada önyargının doğrudan zarar verici bir etkisi yoktur.

3. **Ayrımcılık:** Önyargının daha da güçlü olduğu durumlarda kişi ayrımcılık nedeniyle politik haklardan, eğitimden ve barınma hakkından yararlanamaz.
4. **Fiziksel Saldırı:** Kişi rengi, dini ve ulusal kökeni gibi nedenlerle saldırıya uğrar.
5. **İmha:** Önyargının en uç noktasıdır. Kendisini linçler, katliamlar ve soykırım olarak gösterir.

Genellikle önyargılarla stereotipler birbiriyle karıştırılmaktadır. Her ne kadar ön yargı ve stereotip kavramları aynı ifadelermiş gibi görünse de, aralarında belli ayrımlar vardır. Önyargılar ve stereotipler, sosyal gerçekliği kabaca şematize etmeye dayanan sürecin, birbirinden farklı ama birbirini tamamlayıcı birer ögesidirler. Stereotipler tamamen olumsuz değildir. Olumsuz anlam yüklenen bir grubun içinde olumlu taraflar da çıkarılabilir. Oysa ön yargılar daha çok olumsuz ifadeleri içinde barındırırlar (Özsüer, 2012: 276; Göregenli, 2013a: 29). Yine önyargılar, stereotiplerden farklı olarak bireyler, gruplar, ilişkiler ve nesnelerle ilgili değerlendirici yargılardır. Önyargılar yalnız uluslar ya da kültürlerle karşı değil, aynı grubun diğer kısımlarına, altkültürlere ve aynı toplumdaki azınlıklara karşı da oluşabilir (Kartarı, 2006: 216). Zaman zaman önyargılı kişiler kendi grubundan veya altkütüründen olup kendi görüşlerine uygun olmayan gerçekleri görmezlikten gelir veya kendi görüşlerine uydurmaya çalışırlar.

Önyargı ve klişe/stereotip arasındaki ilişki ise, önyargılı düşüncenin stereotiplerden beslenmesinden (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 138) ileri gelmektedir. Söz konusu girift ilişki nedeniyle ötekinin yaratılma sürecinde de önyargılar ve stereotipler bir halkanın zincirleri gibi birbirinin devamı, tamamlayıcısı niteliğindedir. Ötekinin yaratılması toplumsal bir süreç olarak bir grup önyargısı geliştirme sorunudur. Diğer bir deyişle bir grubun üyelerinin bir başka grup ve üyeleri hakkındaki genellikle olumsuzluk yüklü ortak önyargıları söz konusudur (Uluç, 2009: 65). Bu grup önyargısı oluşumunda da stereotipler devreye girer. Çünkü önyargı, kişilerin stereotipleştirme ihtiyaçlarından bağımsız düşünülemez (Özçalık, 2008: 3).

2.4.4. Etnosentrizm

Toplumsalın ortaya çıkışından bu yana birçok insan kendi kültürünü evrenin merkezine koyar ve O'nu, dünyada olup biten her şeyi anlama sürecinde ölçüt olarak kullanır. Kendi grubunu diğerlerinden önemli sayma düşüncesi, bireyin yaşadığı sosyokültürel çevresinde kendini kabul ettirme çabalarının başlangıcını oluşturur. Sosyal bilimlerde

ilk kez 1906 yılında W. G. Sumner tarafından “entomerkezcilik” olarak adlandırılan bu düşünce (Kartarı, 2006: 208), toplumsal ilişkiler ağında belirleyici bir etkiye sahiptir. Yunanca ethnos “halk” ve centre “merkez” kelimelerinden oluşan Etnosentrizm, bir aşirete, kabileye, boya ve benzeri gruba bağlı olup, bu grubun kültürünü temel alarak diğer kültürlerin değerlendirilmesi süreci olarak tanımlanır (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 138-139).

Etnosentrizm 20. Yüzyıla ait bir kavram olsa da düşünsel arka planının Avrupa tarihiyle yaşıt olduğunu söylemek mümkündür. Zaten Etnosentrizm tartışmalarını kıta Avrupasından bağımsız düşünmek de olanaksızdır. Çünkü Avrupa tarihi bir anlamda etnosentrik tutumların ve ötekileştirmenin tarihidir. Uygarlığın ilk dönemlerinde soy kavramı üzerinde temellenen etnosentrizm, eski Yunanda Yunanca konuşup Yunan kültürünü özümsemiş toplulukların ‘Helen’, ötekilerin ise ‘barbarlar’ olarak; Roma’da da Roma vatandaşı olup dili ve kültürü benimsemiş kimselerin Romalılar, geri kalanların da ‘öteki halklar’ olarak ayrılması şeklinde biçimlenmiştir (Uluç, 2009: 93). Sömürgeci devletlerin küresel çaptaki yayılmaları ve kolonileştirme faaliyetlerinde bulunmaya başlamalarıyla birlikte (Yanık, 2013: 37) etnosentrik tutumları pekişen Avrupalılar için öteki önce Müslümanlar ve Türkler, sonra sırasıyla yenedünyanın barbarları, Museviler, komünizm, günümüzde de üçüncü dünya ülkelerinin göçmenleri ve yine Müslümanlar (Erdenir, 2005: 134) olmuştur. Avrupa’nın hiyerarşik dilinde yabancı, ötekiliği, farklılık alanını ve korkuların yöneldiği nesneyi simgeler (Rutherford, 1998: 8). Bu yüzden de Avrupalı olmayan herkes üstün ‘beyaz’ın gelişmiş askeri, siyasi ve toplumsal düzenlerine uymak, dolayısıyla da modern bir köle olmak zorundadır (Yanık, 2013: 38).

Etnosentrik konular genellikle ırksal konularla benzerlik gösterir. Irkçı teorinin çoğu, her kültürün kendi toplumunda kalıtsal olan özelliklerinden bahseder ve insan ırklarını belirli genetik özelliklerinden dolayı, ötekilerden farklılaştıran kültürel ve toplumsal bilgiye dikkat çeker (Gönen, 2010: 118). Zira kavram da zaten, bir kişinin kendi etnik grubunun diğer gruplara göre daha üstün olduğu yönündeki algı kalıbı etrafında şekillenmektedir (Yanık, 2013: 37). Zygmunt Baumann da, etnosentrizmin ırk ve etnik köken bağlamında tartışılan yönüne göndermede bulunmaktadır (2012: 193);

Etnik merkezcilikte kişinin kendi milletinin ve onunla ilişkili her şeyin haklı, ahlaki olarak övgüye layık, güzel ve bir alternatifin sunulabileceği her şeyden üstün olduğuna

kişinin kendi milleti için iyi olan şeyin de başka herkesin çıkarlarından önce gelmesine duyulan bir inançla kendini gösterir. ...böylesine bariz bir etnik merkezîyetçilik, bildik olanın dışında koşullar ve edinilmiş becerilerin değerini düşürür ve böylelikle karışıklığın sorumlusu, ‘yabancılar’da odaklanan bir rahatsızlık ve belli belirsiz bir öfke hatta düşmanlık duygusuna neden olur. ‘Öteki’lerin tarzları onların geriliklerinin ve küstahlıklarının kanıtı olarak görülür.

Yukarıda sözü edilen görüşler görece geçerliliğini koruduğu gibi, özellikle son dönemde bazı araştırmacılar biyolojik ırkçılığın sona erdiğini belirterek yerine yeni ırkçılık olarak salt etnosentrizmi koymaktadır. Yeni ırkçılık kavramını savunanlar kültürel alışkanlıklara vurgu yaparak bir grubun veya halkın üstünlüğünü savunmaksızın, daha çok bir yaşam biçimi ve geleneklerin uyumsuzluğunu ve sınırların kaldırılmasının zararlı olduğunu belirtirler (Balibar’dan akt. Uluç, 2009: 95). Yeni ırkçılıkta ırklar yerine insan toplulukları ve kültürler konulmuştur. Irkın yerine öteki kültürleri koyan birey, kendini üyesi olduğu grubu ve kültürü evrenin merkezine yerleştirir ve diğerlerinin yerini buna göre belirler. Birey kendi normlarına, değer yönelimlerine, alışkanlıklarına ve davranış kalıplarına uymayan her şeyi değersiz, düşük, hatta anormal olarak değerlendirir ve ötekileştirir (Kartarı, 2006: 208-209). Zira Sumner da zaten bu terimi daha çok gurur, kibir, bir grubun inançlarının diğerlerinkine üstün görme ve aşağılama anlamında kullanmıştır. Davranış kalıplarına uymayan her şeyin anormal olduğu duygusu denenmiş olanın doğru olduğu güdüsü ile birleştiğinde de kültürel farklılıklara karşı duygusal tepkiler ortaya çıkar. Sözkonusu tepkiler bireylerin farklı kültürlerin özelliklerini anlama istekliliğini azalttığı gibi (Uzunçarşılı Soydaş, 2010: 139) bireyin ileri etnosentrik davranışlar sergilemesine yol açabilir. Bu durumda bireyler dış grupları aşağı ve hor görürler, dış grupların değerlerini reddederler, içgruptaki sorunlar için onları suçlarlar (Uluç, 2009: 96) ve dış grup üyeleri ile aradaki duvarı daha yoğun bir şekilde tahkim ederler.

Etnosentrizm kavramının genel anlamı itibariyle kişinin sahip olduğu topluluğun ya da grubun diğerlerine göre ahlaki kodlamalar anlamında bir üstünlüğü içermesi, doğal olarak ötekileştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Öteki, toplumsal ve politik anlamı içerisinde toplumsal normlara, genel ahlak sistemine uymayana ait bir nitelemedir (Yanık, 2013: 37). Çünkü ötekine değer biçilirken toplumsal normlar kullanılır ve bu genel anlamıyla kültürle karıştırılır. Bu durumda öteki, toplumun, dolayısıyla ‘ben’in

eksik halinden başka bir şey olamaz. Öteki bu frakla kabul görür, ancak değiştirilmesi mümkün olmayan bir aşağıda olma hali içinde donup kalır (Schnapper, 2005: 25-26).

2.4.5. Çokkültürlülük

İster etni, ister ırk, kültür ya da etnisite olsun, insan toplulukları her zaman kültürel çeşitlilik arz etmiştir (Doytcheva, 2013: 16). Bu çeşitlilik içerisinde her insan dünyaya geldiği çevresinde ve kendi kültür değerleri içerisinde gelişmesini sürdürürken zamanla ‘benim’ veya ‘bizim’ dediği neyi varsa onların hepsine karşı içinde bir sempati oluşur. Önce kendini kendi yapan ailesi ve çevresi, kültürü, dili, dini, sanatı, ilmi ve tüm değerlerine karşı yakınlık hisseder (Yavuz, 1997: 321-322). Çünkü bu değerlerin tamamı onun habitatına aittir ve içerisinde o’nun kültürüne has özellikler barındırır. Bir kültürün kendine has özelliği, onun kendi kendisine özdeş olmamasından ileri gelmektedir. Bu özdeş olmamanın nedeni, bir kimliğe sahip olmaması değil ama kendi kendisinin özdeşliğini saptamasının, ‘ben’ veya ‘biz’ demesinin bir özne biçimi alabilmesinin ancak kendi kendisine özdeş olmamaklığı koşuluna (Derrida, 2011: 14-15), yani başka kültürlerle kıyaslanabilmesine bağlıdır. ‘Biz’ ile ‘onlar’, ‘burası’ ile ‘orası’, ‘içerisi’ ile ‘dışarı’, ‘yerli’ ile ‘yabancı’ ayrımları kültürlerin kurduğu ve sürdürdüğü kıyaslama kalıplarından bazılarıdır. Yapılan bu kıyaslamalarla kültürler, kendi bölünmez düzenleri için hak talep ettikleri ve her tür rekabetten korumak istedikleri alanın sınırlarını çizer (Bauman, 2012: 177). Kıyaslamanın yapıp farkın saptanması için doğal olarak birden fazla kültürün var olması gerekmektedir. Zira kültür olmaksızın kendi kendisiyle ilişki, kendi kendisiyle özdeşlik mümkün değildir (Derrida, 2011: 16). Gruplar arasındaki düşmanlığın içgüdüsel olduğu kuramı olgulara dayanmamaktadır (Schnapper, 2005: 150). Zaten sosyal psikologlar da, bize benzemeyen karşısında duyulan tiksintiye küçük çocuklarda rastlanmadığını, bunun kültürlenme sırasında edinilmiş bir tepki olduğunu ispat etmişlerdir. Bu realite nedeniyle dışa kapalı bir toplumda kendine ‘öteki’ni/ötekinin kültürünü referans alma ya da kendini ‘öteki’ne/ötekinin kültürüne göre tanımlama söz konusu olamaz. Oysa kültürel kimliğin keşfinde, farkı saptamak yatar. Bu da bir başka kültürle yapılan kıyaslama sonucu ortaya çıkar (Poyraz ve Arıkan, 2003: 62).

Bu bağlamda çokkültürlülük kavramı bir toplumda sınırları net ve farklılıkları saptanmış birden fazla kültürün olduğuna atıfta bulunan bir olgudur. İngilizcede çok genel ve tanımlayıcı bir anlamda kullanılan çokkültürlülük, bir devlet himayesinde yaşayan farklı

kültürlerin ya da kültürel grupların varlığına işaret etmektedir (Yanık, 2013: 41). Zaman zaman çokkültürcülükle karıştırılan bir kavram olan çokkültürlülük, yukarıda da değinildiği gibi bir toplumda farklı kültürlerin varlığına işaret eden bir olgudur. Çokkültürcülük ise, siyasal anlamda çokkültürlülüğün tanınmasını içermektedir. Bir toplumda bir kültürün ön plana çıkartılıp ötekilerinin bastırılmasının aksine; farklı etnik, dinsel veya cinsel kimliklere ait kültürel farklılıkların kabul edilmesi ve bunlara yaşam alanının tanınmasını kapsamaktadır (Anık, 2012: 12).

Tek başına farklılık ve kimlikle ilgili bir kavram olmayıp, kültürle kaynaşmış ve ondan beslenen farklılık ve kimliklerle, yani bir grup insanın kendilerini ve dünyayı anlamakta, bireysel ve toplu yaşamlarını düzenlemekte kullandıkları inançlar ve uygulamalar bütünü (Parekh, 2002: 3) olarak değerlendirilebilen çokkültürlülük, sosyal bilimlerde görece yeni ortaya çıkmış bir kavramdır. Mehmet Ali Kılıçbay, çokkültürlülüğün yeni bir olgu sayılmasının nedeni olarak, geçmişte çoğul kültürülük kavramının kullanılmasını göstermektedir (Anık, 2012: 79). Kavramın tarih sahnesinde yer almasındaki temel etmen uluslararası göç ve bu göçün yarattığı kültürel, dilsel, dinsel ve etnik talepler olmuştur (Yanık, 2013: 43). Sıfat olarak ilk kez 1941 yılında İngilizcede eski milliyetçiliklerin bin anlam ifade etmediği önyargısız ve bağısız bireylerden oluşan kozmopolit bir toplumu nitelemek için kullanılan (Lacorne'dan akt. Doytcheva, 2013: 15) kavram, isim olarak da 1970-1980 arasında, başlığında çok kültürülük geçen tüm kitaplarda yer almıştır (Glazer'den akt. Doytcheva, 2013: 15). Bu kitapların tamamına yakınının ya Kanada ya da Avustralya'da basılmış olması önem arz etmektedir. Zira çokkültürlülük tartışmalarında Kanada önemli bir yer tutmaktadır. Kymlicka, çokkültürcülük kavramının Kanada'da esas olarak göçmenlerin etnik kimliklerini ifade etme hakkı olarak kabul edildiğini belirtmektedir (2015: 47).

Sıklıkla farklı sosyal çevrelerden, dini inançlardan, etnik kökenlerden veya milliyetlerden gelen bireylerin oluşturduğu çağdaş toplumların bir özelliği olarak tanımlanabilen çokkültürlülük, toplumun bir özelliği olduğu gibi, aynı zamanda bir ideal ya da bir siyasi programdır. Bir siyasi proje olarak çokkültürlülük modernlikten ve eşitlik üzerine kurulmuş siyasi rejimlerin ortaya çıkmasından ve bir anlamda evriminden ayrılamaz gibi görünmektedir (Doytcheva, 2013: 24-25). Toplumun yapışıl özelliği bağlamından koparılıp siyaset perspektifinden değerlendirildiğinde kabul edilen genel geçer çokkültürlülük tanımlarını da zenginleştirme ihtiyacı doğmaktadır.

Dolayısıyla çokkültürlülüğü, modern demokrasilerin kurumlarını yeniden biçimlendirerek kişilere farklılıklarını geliştirmek ve aktarma imkanını vererek farklı kültürlerin tanınması gerektiği düşüncesini temel alan tarihsel bir siyasi program, entelektüel tartışma ve protik deneyim bütünü olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

2.4.6. Irk ve Etnisite

İnsanların, ait oldukları grubun değerini ortaya koymalarının nedeni kendi onurlarına ve kendi saygınlıklarına kesinlik kazandırma ihtiyacıdır. Bu da ötekiler değersizleştirilerek kazanılmaktadır. Değer atfetme ve değersizleştirme çabaları aidiyet grubuyla olan bağın kuvvetiyle doğru orantılıdır. Aidiyet grubuyla olan bağ, inanç, dil veya kültür gibi değişken parametrelerle mümkün olabileceği gibi ırk, etnisite veya ten rengi gibi değiştirilemez özelliklerle de olabilmektedir. Aidiyet grubuyla olan bağlar içinde toplum tarihi boyunca en baskını ırk ve etnisite olmuştur. Etnik kökenlere göre insanların kategorize edildiği bir sistem olarak değerlendirilebilen ırk kavramı epistemolojik açıdan yarı-biyolojik anlamı içerisinde muhafaza edilmiş ve aynı zamanda etnisite kavramının bir alternatifi olarak kullanılmıştır (Yanık, 2013: 33). Kavram her ne kadar gruplar arası ilişkiler bağlamında toplumbilimlerin tartışma sınırları içinde gibi görünse de; birçok bilim adamı biyolojik yapıya göndermede bulunarak konuyu açıklamaktadır. Onlara göre, biyolojik bakımdan farklı, yani keskin eşitsiz ırklar vardır; bu biyolojik ayırt edici özellikler ile toplumsal davranışlar arasında zorunlu bir bağ bulunur. Bir başka deyişle biyolojik olan toplumsal olanı belirler (Schnapper: 2005: 9). Bu düşünce tarzı, gruplar arasında temel farklılıkların daimi olduğu ve kesin eşitsizliklerin sürdüğü fikrine dayanır. Nitekim Le Bon, “farklı ırklar aynı tarzda hissedemez, düşünemez, davranamazlar, dolayısıyla birbirlerini anlayamazlar” (Schnapper, 2005: 77) sözleriyle biyolojik temelli bu keskin eşitsizlik yaklaşımını olumlamaktadır. Bu görüşlere paralel olarak zencilere has koku nedeniyle Amerika’nın kuzey eyaletlerinde yaşayan beyazların, zenciler ile aralarına mesafe koyma tutumlarını açıklamaya çalışılmıştır. Her ne kadar bu tutum ve davranışlarla ırksal özellikler arasında bağ kurulamamışsa da düşünsel girişim açısından önemlidir. İrksal özellikleri nedeniyle eşitsizliğin kesin ve değişmez olduğu yönündeki görüşün aksine bazı çevreci bilim adamları gruplar arasındaki farkların toplumsal değişkenlerle açıklanabileceğini; ırkçı önyargıların, gruplar arasındaki nesnel farklarla doğrulanmayacağını ve bunların ya edinilmiş ya da bireylerin toplumsallaşması

sırasında öğrenilmiş olduklarını ileri sürmüşlerdir (Schnapper, 2005: 127). Bu bağlamda Barth da, farklı etnik gruplar arasındaki kültürel sınırların aslında geçirgen olduğunu ve insanların bu sınırlar arasında gidip geldiğini söyler (Akt. Anık, 2012: 52). Toplumbilim sınırları içerisinde süren tüm bu tartışmaların merkezinde, farklılığın genel geçer mi yoksa değişken mi olduğunu saptama motivasyonu bulunmaktadır. Farklılığı belirlemek için kavramsal ve ampirik olarak ırk, bir takım sorunsallara neden olmuştur. Özellikle Nazi deneyiminden sonra aşırı derecede tehlikeli bulunan ırk kavramı toplumsal tartışmalarda geri plana atılmıştır. Bu nedenle etnisite kavramı sunduğu esneklik ve değişkenlik nedeniyle daha yaygın kullanılır olmuştur (Yanık, 2013: 33-34).

Her ne kadar birçok kişi ırk ve etnisiteyi birbirini karşılayan anlamlar içeren iki özdeş kavram gibi kullansa da, metaforları itibariyle ikisi birbirinden farklı kavramlardır. Zaten etnisite ile ilgili çalışmalarda, bu kavramın ırk kavramından farklı olduğu da özellikle belirtilmektedir. Kullanımı gitgide yaygınlaşan ve üzerindeki sis bulutu azalan etnisite, doğanın kendi işleyişinin değil, insanların eylem ve özdeşleştirmelerinin bir ürünüdür. Bu nedenle etnisite aynı kandan ya da soydan gelmeye göndermede bulunan ırk kavramını karşılamamaktadır. En fazla, doğanın baştan verdiği ancak sonlandırmadığı tüm olanakların yetiştirilmesi ve rafineleştirilmesi (Baumann, 2006: 65) olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda ırk kavramının altında biyolojik değişkenler ele alınırken, etnisite deyince daha çok kültürel, dilsel ve toplumsal benzerliklerin kastedildiği vurgulanmaktadır (Somersan'dan akt. Anık, 2012: 50). Başka bir ifadeyle ırk kavramı çerçevesinde sıklıkla belirtilen köken vurgusunun, biyolojik bir göndermede bulunmasına karşılık, etnisitede yapılan köken vurgusunun biyolojik olmaktan ziyade sosyolojik bir anlam içerdiği ifade edilmektedir (Anık, 2012: 50).

Sosyoloji literatüründe çoğunlukla belirsiz bir kavram olup, Glazer ve Moynihan sayesinde kullanımı yaygın hale gelen etnisite kavramının kök olarak izlenebileceği en son yer Yunanca ethnos/ethnikos'tur. Eski Yunancada "halk" anlamına "ethnos" sözcüğünden türetilen etnisite, atalara ait ortak mirasla karakterize edilen ve aynı topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmektedir (Anık, 2012: 50). Kavram, Yunanca bu kök ifadesini 19. yüzyıla kadar sürdürebilmiş fakat daha sonra karakteristik özelliklerin ağır bastığı bir anlam yüklenmiştir (Williams, 2012: 144). Tarihsel süreç içerisinde etnisite kavramı günümüzdeki kullanım biçimine en yakın anlamda ilk kez 1940'lı yılların başında Amerika Birleşik Devletleri'nde azınlık halklarının kimlik

taleplerini ifade etmek için kullanılmıştır (Doytcheva, 2013: 19). Üzerindeki biyolojik temelli ırk yükünden kurtulan Etnisite kavramı, günümüzdeki tanımıyla bir kişinin sahip olduğu toplumsal, tarihsel kökenlerine bağlı olduğu gelenekler, görenekler ve ritüeller ile birlikte ulusal, bölgesel ve kabilesel aidiyetliklere atıfta (Yanık, 2013: 31) bulunan bir anlam ihtiva etmektedir.

Kan ve soy birliği yükünden kurtulsa da, tarihsel ve kültürel ortaklığı temsil eden etnisite, hala çok popüler bir toplumsal örgütlenme biçimidir. Sadece grubun toplumdaki ötekilerle bağlantılı genel konumlanışının değil, aynı zamanda etnik politikaya girişenlerin o topluluk içindeki ötekilerle belli ilişkilerinin sonucu olarak, topluluğu ve onun çıkarlarını kuran (Doğan, 2009: 149) bir siyasal süreç olarak da değerlendirilebilen Etnisite, ‘biz’ ile ‘ötekiler’ arasında kesintisiz bir dikotomizasyon sürecidir. Zira aktörler, kendilerini ve etkileşim amacıyla başkalarını kategorileştirmek için etnik kimliklerini kullandıkları ölçüde örgütsel anlamda etnik gruplar oluştururlar (Schnapper, 2005: 163). Bu realite, etnik grup toplumu oluşturan bütün içerisinde nicel yönden azınlık veya çoğunluk olsa da değişmez.

2.5. Ötekileştirme

Toplumlarda farklı parametrelerin etkisi sonucu ortaya çıkmış birçok yaşam biçimi mevcuttur. Farklı tarihsel ve kültürel yerleşimlerde üyelik, güvenlik refah ve siyasal erk gibi sosyal değerlerin paylaşımı bu topluluklarda hakim siyasi düzenlemeler tarafından belirlenir ve meşrulaştırılır (Ballı, 2001: 173). Toplumsal hayatın kaçınılmaz gerçeği olan bu durum, toplumsalı oluşturan insanın davranış biçimlerine de doğrudan etki etmektedir. Beklenmeyen bir durumla karşılaştığında tüm insanlarda ortaya çıkma eğilimi gösteren ve sağlam psikolojik temellere dayanan en klasik tavır, kendiyle özdeşleştirdiği kültürel, dinsel, toplumsal, estetik biçimlere uzak düşen biçimlerin açıkça yadsınmasıdır (Levi-Strauss, 2010: 26). İnsan, habitatına uzak, hiç tanımadığı yaşam ve düşünce biçimleriyle karşılaştığında, monist bir tavırla düşüncelerini tiksinti ve ürperti içeren kaba tepkilerle ifade eder. Bu tepkilerin arka planını oluşturan ahlaki monizm yalnızca bir tek hayat tarzının tamamen insani, doğru veya iyi olduğunu, diğer hayat tarzlarının ise ondan ne kadar farklıysa o kadar yanlış olduklarını savunur (Parekh, 2002: 21). Çünkü onun için tek doğru ait olduğu kültürel, dinsel ve düşünsel dünyanın ritüelleridir. Onun gibi düşünmeyen, onun gibi yaşamayan, özetle ona benzemeyenler sapkındır ve ötekileştirilmelidir.

En basit anlamda ötekileştirme, siyasi, kültürel, toplumsal alanda kendi sınırlarını çizen birey ve/veya toplumun, bu sınırlar dışında kalan birey ve/veya topluma karşı kendi açısından addettiği bir meşruluk alanı olarak tanımlanabilir (Ekici, www.academia.edu). Bir başka tanıma göre ötekileştirme, mesafeli durulan veya aidiyet grubunun dışında konumlandırılan hedef grup hakkında bir takım tutum, kanaat, inanç, imaj ve anlamlar ile önyargı ve stereotipler gibi çeşitli bilişsel öğelerin bütününe ifade eden sosyal temsil geliştirmeyi içerir (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 138). Her iki tanımında ortak paydası ötekileştirilecek kişi ve/veya grubun meşruluk sınırının dışında yer almasıdır. Bu meşruluk sınırı kültürler ve toplumsal özelliklere göre değişiklik gösterebilir.

Ötekileştirme bu günün sorunu değildir. Yalnızca bir hayat tarzının iyi olduğu ve diğerlerinin de o hayat tarzına göre yargılanabileceği, hatta sınıflandırılabilceğini savunan eğilimler Platon’a kadar uzanır (Parekh, 2002: 25). İlk çağda Yunan kültürünün içinde yer almayan her şeyi “barbar” adı altında toplanmışken, modern çağlarda Batı uygarlığı yaban deyimini aynı anlamda kullanmıştır. Her iki sözcükte de kültürel çeşitlilik olgusu yadsınır; meşru yaşamı düzenleyen normlara uymayan ne varsa kültürün dışına, doğaya atılması yeğlenir (Levi-Strauss, 2010: 26). Dolayısıyla ötekileştirme, bu anlamda, tarihin her döneminde görülebilen tarihsel, sosyal, kültürel ve kaçınılmaz bir olgudur. Çünkü ilk çağdan günümüze değin bütün toplumlar, iç çatışmalarının ve problemlerinin çözümünde dış düşmana, bozguncuya, yani ötekinin varlığına ihtiyaç duyarlar. Birlik, beraberlik ve toplumsal özellikler ön plana çıkarılarak, “öteki”nin tehlikesine karşı önlem alınmış olur. Homojen bir kütle olduğu iddi edilen öteki, toplumun düşmanı ilan edilir (Özçalık, 2008: 3). Toplumsal bütünlüğün korunmasına katkı sağlayacak, ötekileştirilecek bir günah keçisi, düşman her zaman vardır. Yoksa bile ivedilikle yaratılmalıdır. Wallerstein’in dediği gibi “eğer ortada hiçbir siyah yoksa ya da bu rolü oynamak için sayıları yetersizse beyaz siyah derililer icat edilebilir” (2000: 46).

Ötekileştirmeyi besleyen iki temel faktör vardır. Bunların birincisi, farklı gruplar arasındaki sosyal mesafedir. İkincisi ise sosyal karşılaştırmadır. “Sosyal mesafe insanlar arasındaki sosyal temasın azlığını vurgulamaktadır. Sosyal karşılaşma ise birlikte yaşayan insanların görüş ve yetenekleri bakımından kendilerini diğerleriyle karşılaştırdıkları; bunu yaparken de kendilerine benzer olanları seçtiklerini savunan görüştür” (Erol, 2009: 13-14). Sosyal karşılaşmanın neticesinde benzer olmayanlara

yönelik sergilenen tutum ve davranışlar bazen beklenenden daha sert ve radikal bir tarzda yapılabilir. Bu tarzlar çoğunlukla kendilerine benzemeyen grupların aşağılanması olarak vücut bulur. Sosyal gruplar arasındaki bu ilişki biçiminin gözlenen en çarpıcı örnekleri, özelleştirme, eşitsizlikleri meşrulaştırma, insanlıktan dışlama ve insanlıkta alçaltma şeklinde tezahür etmektedir (Bezirgan, 2009: 19-20). Ötekileştirme sürecinin dikkate değer bir diğer yönü ise, iktidar ve hakimiyet olgularıyla doğrudan ilintili olmasıdır. Toplumsal ilişkiler örüntüsünde ötekileştiren genellikle hakim kültüre mensup olup iktidarı elinde tutan gruptur. Ötekileştirilen ise iktidara boyun eğen ve tabi olandır. Bu güç mücadelesinde bizden olmayanlar dışlanarak veya ırksal, dinsel, kültürel, ekonomik ve siyasi arka planları çerçevesinde başkalaştırılarak ötekileştirilmektedir (Yanık, 2013: 91; Aktay ve Kızılkaya, 2014: 4). Zira iktidarı elinde bulundurması nedeniyle hakim grup, ötekileştirme gerekçelerini -somut dayanağı olmasa da- kendince bir takım argümanlarla meşrulaştırdığı gibi yasal düzenlemelerle resmi bir boyut kazandırabilir.

2.6. Siyasal Ötekileştirme

Modern bir toplumun, bütün üyelerine eşit vatandaşlar olarak kamusal karar mekanizmasına katılma ve siyasi gücü paylaşma hakkı vermesi, demokrasilerin asgari koşuludur. Siyasal erki ve bu erkin imkanlarının kullanımı bireylerin ekonomik ve sosyal pozisyonlarından bağımsız olması modernliğin gereğidir. Bohman'ın da belirttiği gibi "kültürel üyelik hakları ortak vatandaşlık için gerekli olan hakları ve ifade hürriyetini kesinlikle ortadan kaldırmaz" (1995: 271). Çokkültürlülük çalışmalarında mihenk taşı niteliği taşıyan Taylor'ın çoğulculuk anlayışı da, farklı yaşam pratikleri içinde oluşan kültürel farklılıkların siyasi düzeyde tanınması ve eşit ölçüde saygı değer kabul edilmesi esaslarında tanımlanmaktadır (Yanık, 2013: 83). Bu genel geçer görüşün merkezinde bulunan eşitlik kavramı Aristoteles'ten günümüze değin tartışılmıştır. Demokratik bir kavram olan eşitlik, aynı zamanda siyasi bir kavramdır ve ayırım yapılabilirliğe, ötekileştirmeye işaret eder. Bu nedenle siyasi anlamdaki demokrasi, tüm insanlarda fark gözetmeme düşüncesine değil, yalnızca belirli bir halka ait olma (Habermas, 2013: 44) düşüncesini ortaya çıkarır. Zira her toplumda bazıları daha eşittir. Siyasal erki eşit kullanma noktasında tartışmaya katılan Rawls, insanların tutumlarında içine doğdukları sosyal evrenin izlerinin olduğunu ve çevreden kopuk, bağımsız düşünce ürünü bir davranışın mümkün olmadığını belirterek bu eşitsizliği olumlar. O'na

göre, “bir toplum içerisinde doğan insanların kendi kaderlerini kendilerinin belirlemeleri söz konusu olamaz. İçerisinde doğdukları toplumun temel yapısı, yani toplumdaki mevcut sosyal, siyasal, hukuki ve ekonomik kurumlar insanın gelecek hakkındaki planlarını büyük oranda belirler” (Rawls, 1972: 7). Dolayısıyla insanlar arasındaki ortaya çıkacak eşitsizlikler önemli ölçüde bu sosyal yapının ürünü olacaktır.

Eşitsizliği kadercı bir tutumla olumlayan yaklaşımlara göre bu durum, iktidarı kullanma hakkından mahrum olan ötekilerin unutulması anlamına gelmemektedir. Çünkü siyasal ya da toplumsal yöneticiler, üstün değerlerin temsilcileri olarak kabul edildiler; kullanılmış, dışlanmış ve ötekileştirilmiş sessiz halkı savunmak gibi bir görevleri olduğu iddiasında bulundular (Touraine, 2011: 100). Bu şekilde düzenlenmiş bir siyasa herkesin mutluluğu içindir. Rawls’un ifade ettiği gibi eşitsizlik, eğer toplumun bütününe faydası dokunacaksa adildir (1972: 7-8). Onlara göre belli bir grubun sosyal alandaki gücünü siyasal alana aktarmasına yol açma riski taşımaktadır (Ballı, 2001: 276) ve bu grupların siyasal alandan uzak tutulmaları gerekmektedir. Bu grupların siyasal olarak ötekileştirilip toplumsal meşruiyetlerini yitirmelerinin sağlanması ve birtakım yurttaşlık haklarının elinden alınması ve kamusal alanın bu gruplara kapatılması toplumun genelinin menfaatinde. Zaten devlet iktidarını elinde bulunduran veya ele geçirmek için mücadele eden siyasi partilerin siyasi tartışmalar yoluyla başvurduğu siyasal ötekileştirme (Habermas, 2013: 156) yöntemlerinde sıkça ‘ortak iyi’ ve ‘kamusal yarar’ vurgusu yapılmakta ve siyasal alandaki dışlayıcı davranışlar haklı sebeplere dayandırılmaya çalışılmaktadır.

Bireysel ayrımcılıktan toplumsal ayrımcılığa uzanan siyasal ötekileştirmenin, birçok yöntemi ve çeşidinin olduğu bilinmektedir. Genellikle ötekileştirme argümanı olarak etnik kökeni kullanan siyasi aktörler, kendi çoğunluklarını oluşturarak hedef aldıkları kesime karşı ayrımcılık söylemlerini kullanırlar (Maral, 2012: 98). Ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalan siyasal ötekiler iktidar tarafından bir “sessizlik kültürü” içerisinde yaşamaya zorlanırlar. Ötekilerin siyasal düşüncelerini yok sayarak kurgulanmış olan bu düşünce, tüm siyasal farkları sorun olarak kabul eder ve siyasal ötekileri asimile etmeyi hedefler (B. Çoban, 2014: 52-53). Asimile sürecinde siyasal ötekilerden beklenen, sahip oldukları kimliklerden arınarak ve aidiyet gruplarından koparak siyasal karar alma sürecine katılmalarıdır (Ballı, 2001: 276). Serbestlik ve özgürlük kavramlarına atıfta bulunan Klasik Liberal Teori dahi, toplum üyelerinin grup

temelinde tanınmasının ve bu grup kimlikleri ile siyasal karar alma sürecine katılmalarına sıcak bakmamakta (Ballı, 2001: 275), salt yurttaş kimliğiyle, yani asimile olup gelmelerini tavsiye etmektedir. Direnenler ise siyasal erke bir kez daha ötekileştirme fırsatı verirler. Çünkü kendisini hâkim siyasal erk tarafından ötekileştirilmiş hissedenlerin verdikleri farklılık mücadelesi, siyasal sistem içinde bölücülük, ayrılıkçılık olarak algılanmakta ve bu durum ötekileşme denilen süreci daha da beslemektedir (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 5). Siyasal ötekileştirmeye maruz kalan azınlıklar ya da siyasi yasaklılar, bu tür durumlarda insan haklarının evrensel ölçekte geçerli olmasını talep etse de bir sonuç elde edemez. Devlet seçkinleri genellikle bunları reddetmekte ve bunu yaparken kültürel-tarihsel farklılıklarına dikkat çekerek (Baumann, 2006: 15) ötekileştirmeyi yeniden üretip haklılaştırmaktadır.

2.7. Türkiye Cumhuriyetinin İnşasında Siyasal Özne ve Ötekileri

Kültürel topluluklar, üyelerinin kimlikleri açısından kural koyucu bir değer yaratan, uyulmadığı takdirde kendi üyelik anlayışlarını ve aidiyetlerini etkileyen değerlere, normlara ve geleneklere bağlılıkları etrafında inşa edilir (Benhabib, 2006: 130). Modern inşanın sürecinin felsefesini oluşturan bu soyut değerler ise yüzyılların birikiminden, tarihsel mirasından meydana gelir. Batı toplumları, Rönesans'la başlayıp Aydınlanma Çağı'yla devam eden zorlu ve sancılı bir süreçten sonra bu modernleşmeyi sağlayabilmişlerdir. Batı dışındaki toplumlarda ise geleneğin birikerek kabul edilmesi değil de tepeden öğretilmesi söz konusu olmuştur. Bu tepeden öğretici toplum tipinin klasik örneklerinden biri de Türkiyedir.

Batı'da bir süreç olarak yaşanan Aydınlanma ve modernizm, Türkiye Cumhuriyeti'nde de tepeden inmece bir anlayışla toplumsal bir projeye dönüştürülmüştür. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türk kimliği inşa edilirken geçmiş ile süreklilik kırılarak gelenekselliğin can damarı kesilmiştir. Cumhuriyet elitlerinin inşa edici tavrının (Kadıoğlu, 1997: 279-280) merkezinde de bu kırılma yer almaktadır. Özellikle 1923-1932 yılları arasında yapılan köktenci düzenlemelerle bu kırılma tahkim edilmiş, geçmişle bağı olmayan, modern bir toplum, yeni bir ulus ve yeni bir milli kimlik yaratılmaya çalışılmıştır. İnşa sürecinde geçmişle olan bağ koparıldığı için millet tanımının ve milli kimliğin referansları da değişim göstermiştir. Zira egemen elitlere göre millet tanımı artık dini kaynaklardan türetilmemeliydi. Dinsel kaynaklardan arınmış yeni yorumuyla milli devlet inşasının elzem bir unsuru olarak biçimlendirilen

milli kimlik, milliyetçiliğin bünyevi gerilimini teşkil eden iki yanlılığa tabi olmuş; bir yandan vatandaşlık bağıyla belirlenen siyasi-hukuki bir kimlik tanımı yapılırken; diğer yandan etnik bir temele dayanıp, biricikliğiyle kutsallaştırılan özcü bir kimlik tanımı (Bora, 1997: 53) yapılmaya başlamıştır. Milliyet ve yurttaşlık bağlamında yeniden formüle edilen milli kimlik kavramında artık dinsel simgelere yer yoktur. Kemalist reformcu elitlere göre zaten dinsel motiflerle doldurulmuş ümmet kimliğiyle modern ulus devletin bağdaşması da mümkün değildir. Çünkü modern devlet; toplumu yöneten, öğreten ve terbiye eden bir aygıt olarak tasarlanır. Dinin toplum üzerindeki belirleyici, denetleyici ve terbiye edici konumunun yerine modern devlet yapısı yerleşir (Başbuğ, 2013: 60). Dolayısıyla modern devlet, dinin kamusal hayattaki terbiye edici ve dizginleyici misyonunu yerine getirdiği için, din kamusal alandan çıkarılıp özel alana konumlandırılması gereken bir değer halini alır. Hayal edilen Türkiye, bu anlamda, bireylerin dinsel ve cemaatsel arka planlarından sıyrılmış, evrensel özgürlük anlayışı ile milliyetçilik ve laiklik kavramları üzerine kurulmuş modern bir devlettir (Yanık, 2013: 221). Bu motivasyonla Kemalist elitler Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak" üçlemesinden yalnızca birinci ve üçüncü kavramları gündemine almış, özellikle ikinci kavram olan İslamlaşmak maddesini dışarıda bırakarak pozitivist modernleşme projesini uygulamaya koymuştur (Yılmaz, 2013: 89). 1920'lerde başlayan değişim süreci toplumda ümmet kimliğinin yerine ulusal kimliğin ve geleneksel yaşam biçiminin yerine modern yaşam biçiminin geçirilmesi yönünde işlemiştir. Eski dinsel kimlik semboller birer birer kaldırılıp Batılı sembollerle yer değiştirilmiştir (Sobel, 1997: 80). Ümmet kimliğinin yeniden üretilmesine yol açabilecek bütün ideoloji ve kurumlar toplumsal yaşamdan temizlenmeye, yerini ise hızlı modern yaşamın gereği olan modernist anlayışın alması için çaba gösterilmiştir (Dereboy ve Dereboy, 1997: 422). Nitekim hilafet kaldırılmış ve gündelik hayatta dinin ilişkisi kesilmiştir. Hilafetin kaldırılmasını, Şeyhülislamlığın lağvı, dini mahkemelerin kaldırılması, Şapka İnkılabı, dini tarikatların dağıtılması, Miladi Takvim'in kabulü, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabulü, Latin alfabelerin kabulü ve Ezan'ın Türkçeleştirilmesi (Mardin, 2013b: 97) izlemiştir. Karpat 1930-1945 yılları arasında kurulan Tarih Kurumu, Dil Kurumu ve Halkevleri gibi kültürel yapılarında bu projenin bir parçası olduğunu ve İslam kültürünü kazıyıp yerine ulusal Türk kültürünü koyma (2011: 28) amacı güttüğünü ileri sürmektedir. En nihayetinde 1928'de Anayasa'dan, İslam'ın devletin dini olduğunu belirten madde çıkarılmış, laiklik yeni rejimin en üst ilkesi olarak 1937'de anayasaya konmuştur (Mardin, 2013b: 121).

Pozitivist modernleşme beraberinde laikleşmeyi getirmiştir. Aslında bu laikleşme cumhuriyet rejiminin ilan edilmesiyle birlikte ete kemiğe bürünse de, düşünsel arka planı daha derinlere gitmektedir. Zira ulusçu hareket, Kurtuluş Savaşı sırasında ortak bir dil ve kültürü vurgulayarak, ümmet kavramından soyutlanmış laik bir söyleme sık sık gönderme (Doğan, 2009: 136) yapmıştır. Laiklik 19. Yüzyılda Fransız anayasal pratiğinden ortaya çıkan ve devletin herhangi bir dini mezhep ve sınıfının dayanmamasının gereğine işaret eden bir kavramken (Mardin, 2013b: 35), Türkiye’deki öyle bir laikleşmedir ki tanrılı bir din yerini tanrısız bir beşeriyet dinine bırakmaktadır (Kadıoğlu, 1997: 280). Gerek Kıta Avrupa’sında gelişen laiklik, gerekse Anglo-Sakson gelenekte gelişen sekülerizm, özgürlüğün ve eleştirel düşüncenin üzerindeki Hristiyan dogmalarını ve tekeline kaldırmaya hizmet etmişken; Türkiye’de laiklik serbest düşünce ve özgürlük ortamına karşın CHP kaynaklı dogmalar getirmiştir (Çaha, 1997: 261). Dünyadaki örneklerine hiç benzemeyen bu laiklik modeli, asker-bürokrat aydın kesimden gelen cumhuriyetçi elitlerin zihinlerinde yer etmiş olan Türk Ulus idealinin vazgeçilmez bir unsuru olduğu için ısrarla oturtulmaya çalışılmıştır. Dini devlet işlerine karıştırmayıp devletin dine müdahale hakkı olduğu pratiğine dayanan Türkiye’deki laiklik anlayışı Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze değin tartışma konusu olmuş ve olmaya da devam etmektedir.

2.8. Cumhuriyet Rejiminin Öznesi

İnsanoğlu, tarihin her döneminde dünya tasarımını ‘biz’ ve ‘onlar’, yani ‘özne’ ve ‘öteki’ perspektifinde oluşturmuştur. ‘Biz’ ve ‘onlar’ın kapsamı toplumsal ve siyasal örgütlenme biçimine göre değişse de, kimliğin bir ifade biçimi olarak sembollerin kullanılma mecburiyeti ve alışkanlığı değişmemiştir (Bostancı, 1998: 252). Biz ve onlar arasındaki gerilim, karşılıklı tarifler, yaşanan hatıralar ve bütün bunların bir toplamı olarak oluşan ‘biz’ bilincinin ihtiyaç duyduğu metafizik cevaplar, sembollere de mistik bir değer kazandırır (Bostancı, 1998: 252-253). ‘Biz’ bilinci bu semboller ve soyut değerler üzerinden kendini yeniden üretir ve ötekinin varlığını hatırlar. Grup dinamiğinin harcı olma özelliği taşıyan ‘biz’lik duygusunu oluşturma süreci, ulus kimliği yaratma çabalarıyla paralellik göstermektedir. Zira ulus birliği oluşturmaya çalışan milliyetçi hareketler de geleneksel ‘ben’ ve ‘öteki’ diyalektiği üzerine kurulur. İlk ulusal ötekini tanımlar ve reddeder, sonrasında ulusal bir ‘ben’ tanımlar ve yaratır (Danforth, 1995: 20). Bir öteki imgesine bakıp onu icat ve inşa eden ulus kimliği bu

sayede hem kendilerinin farkına varır hem de birlik duygusu oluşturur (Bezirgan, 2009: 70). Ulus kimliğinin öznesini oluşturan ‘biz’lere bayrak, ulusal marş, anıt, özel günlerde kutlama gibi sembollerle toplumsalı oluşturan bireylere ortak geçmişleri, kültürel paydaşlıkları hatırlatılarak ortak kimlikleri ve aidiyet duyguları pekiştirilir (Smith, 1992: 35).

Toplumsalla yaşıt olan bu realite, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte artık kaçınılmaz olmuştur. Çünkü ‘biz’ yaratma zorunluluğu modernizmin ve ulus devletlerin temelini oluşturmaktadır. Birey münferit öznel kimliğini her ne kadar korumaya çalışsa da, modernizmin genel dizgesinden kaçamaz. Sistemin kendisi tarafından üretilen ‘ben’in karşısında yine sistem tarafından üretilen ‘öteki’ yerleştirilmiştir. Sistemin parçası olan birey de doğal olarak taraftır. Çünkü sistemin kendisi ‘öteki’ne ihtiyaç duymaktadır (Güreşçi, 2007: 103). İhtiyaç duyulan ve yaratılan ötekinin kendi haline bırakılması da söz konusu değildir. Zira modernizmin temelinde farklı olana hoşgörünlü olmak, ötekini kendi haline bırakmak, kendini ötekine, ötekiliğe açmak değil; ötekini asimile etmek, evcilleştirmek, öteki olarak dışlamak yok etmek vardır (Uluç, 2009: 25). Türk modernleşmesi de milli kimlik kavramıyla cisimleştirilen ‘biz’i tarif ederken doğal olarak ötekileri de belirlemiştir. Türk modernleşmesinde “Merkez” ve “Çevre” ayrımı üzerinden yürütülen ‘biz’lerin ve ‘öteki’lerin konumlandırılmasının düşünsel kökenleri cumhuriyet rejiminden çok daha eskilere, Jön Türk akımına kadar uzanmaktadır. Amerikalı sosyolog Edward Shils tarafından ortaya konmuş olan ve Şerif Mardin tarafından Türk siyasetine uyarlanan Merkez-Çevre ayrımında Shils, her toplumun bir merkezi alanının olduğunu ve bu alanın belirli bir kutsiyete sahip olduğunu belirtir. Merkezî alan, herkesi etkileyebilecek ölçüde sahip olduğu gücünü, varlık sebebi olan değerler ve inançlar dünyasından almaktadır. Dolayısıyla bu merkez, toplumu yöneten semboller, değerler ve inançların da merkezini oluşturmaktadır (Akt. Gülener, 2007: 37).

Ergun Özbudun’a göre Türkiye’de 1889 yılından başlayarak ‘biz’lik duygusuyla hareket eden merkez, modernleştirici asker ve sivil bürokrasi, yani devlet elitleridir. Merkezin siyasal felsefesinin ana unsurları, modernleşme ideali, milliyetçilik, laiklik, merkeziyetçilik ve vesayetçi reform anlayışdır (Akt. Özkır, 2014: 90). Günümüze değin etkinliğini sürdüren ve kendini cumhuriyetin öznesi olarak gören bu tarihsel blok, rejimden yola çıkarak üretilen ötekileştirici söylemlerin kaynağını oluşturmuştur. Zira

merkez, kaygılarını, çelişkilerini, akıldışılıklarını alt terime yükler ve onu kendi kimliğinin antiteziyle doldurur. Öteki, bütün yabancılığıyla, merkezin yakından tanıdığı ama kendisinin dışına yansıttığı şeyleri basit bir biçimde gösterir ve temsil eder (Rutherford, 1998: 23). Türkiye’de birçok farklılık üzerinden ötekileştirme örnekleri görülse de genel olarak tüm ötekileştirme türlerinin aslında bir merkez-çevre ayrışmasından doğduğunu söylemek mümkündür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında merkez ile çevrenin ayrımını belirleyen temel özellik laiklik ile kırsal, dinsel yapı diyalektiği olmuştur. Merkezde bulunan ve modernleşme sürecini yöneten Kemalist elitler, kendine öteki olarak İslamcı projeyi almış ve Cumhuriyet kurumlarını bu anti bakış çerçevesinde şekillendirmiştir. Çünkü yeni rejimde mevcut olan değerler sistemi yerine yeni bir merkezi değerler sistemi ikame edilmeye çalışılmış bunun sonucu olarak da bu değerler sistemini benimsemeyen toplum kesimleri, çevrenin unsurları halini almıştır (Gülener, 2007: 37). Baskın özellikleri itibariyle çevre, geleneklerine bağlı, dolayısıyla İslami hassasiyetleri daha güçlü geniş halk kitlelerinden oluşmaktadır”

Elizabeth Özdalga da, Mustafa Kemal’in önderliğinde kurulan yeni cumhuriyette merkezin yani ‘ben’in, dini duyguları yoğun, İslami hassasiyeti ağır basan toplumsal düşünceye ve yaşam pratiklerine karşı konumlandırıldığının altını çizmektedir (Yılmaz, 2013: 90). Çünkü pozitif bir Batılı ‘benlik’, ancak negatif olan ‘baskın öteki’, yani İslam dururken yerleşebilirdi (Cizre, 1999: 124). Bu süreçte Kemalist elitler tarafından modernleşmenin önündeki en büyük olarak görülen ve ötekileştirilen, geleneksel dinsel muhafazakarlığa karşı savaşılmıştır. Cumhuriyetin laiklik anlayışıyla, sadece devlet aygıtlarından dinin etkisini temizlemek için değil aynı zamanda bir sistem olarak toplumsal hayatta dinin etkisini sınırlandırmak için uğraş verilmiştir (Özdalga’dan akt. Yılmaz, 2013: 91). Reformcuların amaçları devleti laikleştirmekle birlikte topluma da laik batılı bir benlik kazandırmaktır. Çünkü var olan hastalıklı, geri kalmış toplum değil; yaratılacak yeni, erdemli bireylerden oluşan toplum yeni rejimin temel dayanak noktası oluşturacaktı. (Çaha, 1997: 259). Böyle olunca toplum mevcut haliyle, değerleriyle, kimliğiyle ve kurumlarıyla bir referans olarak kabul görmemiş; Kemalist elitlerin düş gücünü bağlı olarak ortaya çıkan bu yeni anlayış, dini referans olarak almayan laik, homojen bir toplum yaratma (Belek, 2006: 87) ve yeni bir millet tanımlama gayretine girişmiştir. Atatürk’ün yaptığı millet tanımlaması içerisinde din unsuruna yer

verilmemesi de bu yeni anlayışın ürünüdür. Atatürk’e göre Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabii ve tarihi vakıalar şunlardır (1969: 22);

1. Siyasi varlıkla birlik
2. Dil birliği
3. Irk ve menşe birliği
4. Tarihi karabet
5. Ahlaki karabet

Atatürk’ün milletin belirleyenleri olarak sıraladığı beş maddeden çıkan sonuç, cumhuriyet kadrolarının yeni rejimi özümsemiş laik, Türk etnisitesine mensup olup Türkçe konuşan ve Türk kültür tarihi mirasına sahip, kamusal hayatta dinin referans alınmadığı homojen bir toplum hayali kurduğudur. Bu açıdan bakıldığında ideolojik ve pragmatik nedenlerden ötürü yeni Türk ulus kimliği hem kapsayıcı hem de dışlayıcıdır. Türk vatandaşlarının laik modernist değerlere sadık olması üzerinden tanımlandığı sürece kapsayıcıdır. Ancak, tek bir dil ve tek bir etnisiteyle tanımlandığında dışlayıcı olmaktadır (Neyzi, 2011: 23).

Bir süreç olarak işleyen toplumsal öznenin değiştirilmesi projesinin Kemalist elitlerin hayalini kurduğu düzeyde olmasa da, amacına ulaştığını söylemek mümkündür. Bostancı da bu görüşü desteklemektedir (1998: 153);

Biz bugün, iki yüz yıl öncesinin Osmanlısı gibi konuşmuyorsak, bu “biz” kavramıyla ifade edilen öznenin değişimi nedeniyledir. Mesela, iki yüz yıl öncesi Osmanlı dilinin siyasal alanda önemli referansları imparatorluğa, çokdintliliğe, geçmişin haşmetine atıf yaparken, bugün biz ulusa, homojen bir kültüre, gelecekte yakalanacak bir ihtişama atıf yapıyoruz. Burada değişen, özne ve kendisiyle birlikte değiştirdiği, yeniden kurduğu ve inşa ettiği dildir

2.9. İdeal Öznenin Paydaşları

2.9.1. Ulus Devlet

Ulus, coğrafi açıdan yerleşim ve komşuluklarla, kültürel açıdan da ortak dil, töre ve ananelerle devlete ilişkin örgütlenme biçimi çerçevesinde kaynaşmış soy topluluklarıdır (Habermas, 2013: 18). Ulus kavramı 1250’ler civarında İngiltere’de ortaya çıkmıştır. Her siyasal birim gibi ulus da içte içine aldığı hakları kapsamak; dışta da siyasal ulus-birimlerinin varlığı ve aralarındaki ilişkiler üzerine kurulu bir dünya düzenine kendini

tarihsel bir özne olarak kabul ettirebilmek için savunduğu egemenliği ile tanımlanır (Schnapper, 1995: 33). Ulusçuluğu besleyen siyasal arka planı, monarkların Tanrı'dan kaynaklanan egemenlik haklarına son vermeye başlanması, egemenliğin monarklardan alınıp ulusa verilmesiyle gelişen bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkışı ve feodal ayrıcalıklar karşısında eşitlik ile liberalizmin savunulması (Okutan, 2009: 21) olarak üç başlık altında toplamak mümkündür.

Anderson ulusu “hayal edilmiş siyasal bir topluluk” olarak tanımlamaktadır. Hayal edilmiştir zira bir ulusun üyeleri, kendileri gibi aynı ulusa üye olan diğer kişileri tanımasalar da, zihinlerinde ulusal değerlere karşılık gelen ortak simgeleri paylaşırlar (Anık, 2012: 55). Ortak simgelerden ve değerlerden yola çıkan Craig Calhoun da ulus kavramının temel özelliklerini on başlık altında toplamıştır (2012: 6);

1. Sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi
2. Bölünmezlik-ulusun bir bütün olduğu kavramı
3. Egemenlik ya da en azından egemenlik ülküsü taşımak ve böylece özerk ve kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer uluslarla şekli eşitlik.
4. Üstün bir meşruiyet kavramı
5. Halkın kolektif olaylara katılımı
6. Doğrudan üyelik
7. Dilin, paylaşılan inanç ve değerlerin, alışılmış pratiklerin bir birleşimini içerecek biçimde bir kültür
8. Zamansal derinlik
9. Ortak mezhep veya ırk özellikleri
10. Belli bir toprakla tarihi, hatta kutsal bir bağ

Ulus-devlet ise meşruiyetini bir ulusun belli bir coğrafi sınır içindeki egemenliğinden alan devlet şeklidir. Genel olarak sosyal bilim yazınında ulus-devletlerin Fransız Devrimi sonrasında tarih sahnesine çıktığı kabul edilir. Bu aynı zamanda feodalizmden kapitalizme geçiş sürecini belirleyen dönemdir. Fransız İhtilalinin meyvesi olarak kabul edilen bu süreçte çokkültürlü imparatorluklar bünyesinde yaşayan halklar girdikleri kültürel ve siyasal bağımsızlık mücadelesine ulus inşa etme motivasyonu ile başlamışlardır. Ulus inşası terimi, bir tarafta ideal olarak, genellikle çok uzun bir tarihsel süreçte, başlangıçta birbirine gevşek bağlarla bağlanmış toplulukları, bir ulus-devletin ona tekabül ettiği ortak bir toplum haline getirmeye yol açan sosyo-politik bir gelişim süreci anlamına gelir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 50). Ulus-devletlerden önce,

kültürel topluluklar ortak haklara sahip olarak görülmüş, geleneklerini yaşamalarında serbest bırakılmışlardır. Oysa ulus-devletler farklı bir toplumsal birlik anlayışına dayanmış; hakların sahibi olarak yalnızca bireyleri tanıyarak, eşit politik birimlerden oluşan homojen bir kanun alanı yaratmaya çalışmışlardır (Kubilay, 2010: 136).

Ulus-devletin temelini oluşturan başlıca iki kavram etnisite ve seküler toplum yaşamıdır. Öze uygun icat edilmiş kültürel kodlarla donatılan etnik birliğin sağlanmasıyla, ortak bir tarihsel mirasa atıf yapılarak kolektif yapı pekiştirilir. Her ne kadar temel belirleyen etnisite birliği olsa da ulus-devletlerin tamamında yüzde yüzlük bir homojenlikten bahsetmek mümkün değildir. Etnik farklılıklar olabileceği gibi kültürel farklılıklara da rastlanabilmektedir. Bu farklılıklar ötekileştirmeyi de beraberinde getirmektedir. Zira sırf ırksal veya etnik bir birliktelik olmamakla birlikte, bütün ulusal devletlerde, belirli bir ırktan veya etnisiteden olanların, aynı sınırlar içerisindeki ötekilerine göre daha merkezi konumda olduğu ve ulus-devletlerin yönetiminde ötekilerine göre daha belirleyici olduğu kesindir (Anık, 2012: 58-59). Dolayısıyla ulus-devlet için öteki, mutlaka bir başka ulus ya da etnik köken veya sabit, değişmez hedefler olmak zorunda değildir. Homojen sayılan bir toplumda bile ulusun bir parçası sayılmayan birileri mutlaka vardır. Nitekim Adorno'nun da belirttiği gibi mikro milliyetçilik ve ötekileştirme ulus-devlet klişesidir (2011: 69). Sekülerlik ise ulus-devletin bir diğer belirleyenisidir. Kamusal alanı dini pratiklerden arındırıp dünyacı yasalar, suni bayramlar, kutlamalar ve ritüellerle doldurmaya çalışan bu anlayış ulus-devletin varlık nedenidir. Süavi Aydın'ın "ulus-devlet formasyonları bir ulusal kültürü esas sayar ve bu 'tayin edilmiş kültür'ün içini, icat edilmiş geleneklerle tasarlanan 'öze uygun' bir tarihle doldurur" (Akça, 2007: 7) şeklinde özetlediği bu yeni toplumsal anlayışa Robert Bellah "sivil din" adını vermektedir (1975: 164). Bu görüşlerin aksine Baumann ise üretilen sivil dinin seküler olmaya çalışan ulus-devletin kendisiyle çelişmesine yol açtığını ve bu yüzden seküler olmadığını ileri sürer (2006: 48);

Ulus devlet hiçbir şekilde seküler değildir. Yani dini kurumları ve ibadeti özel alana iter, ancak gizemli retorik ve ritüelin ardında bıraktığı boşluk hızla devlet yapımı bir tür din ile dolar. Tüm devletlerin ulusları, üstün ahlaki bir süperetnos buyruk varmışçasına oluşmuş hayali topluluklar olarak inşa edilmiştir ve ulus-devlet dinsel olanlarından hiç de geri kalmayan bir simgesel değerler, yerler ve tarihler ağına dayanmaktadır.

Ulus-devletin inşa ve evrilme sürecinin tüm emareleri, Kemalist elitlerin yaratmaya çalıştığı Türk ulus-devletinin kuruluş evresinde karşımıza çıkmaktadır. Merkezde

bulunup ‘biz’i temsil eden elitler, Türkiye’de bir ulusal kimlik üretmek için sadece “Türk” etnisitesini seçmiştir. İmparatorluğun kalıntılarından laik bir ulus-devlet inşa etmek isteyen kadrolar, Cumhuriyet’in yeni tarif ettiği üst kimliğe direnen ya da isyan eden cemaat kimlikleri ve sınıf kimliklerine karşı baskıcı bir tutum izlenmiştir. Gayrimüslim etnik grupları temizliğe girişmiş, Müslüman etnisiteleri ise yoğun asimilasyona tabi tutarak (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 50) inkar etmiştir. Din ise özel alana hapsedilmiştir. Dinin sosyo-politik alandan kovulmasıyla doğan boşluk, bir nevi din olarak algılanan ulusalcılık duygusuyla doldurulmaya (Belek, 2006: 103), Bellah’ın deyimiyle “sivil din” yaratılmaya çalışılmıştır. Bu baskı Cumhuriyet’in kurucu elitinde, Osmanlı’nın parçalanma ve yıkılma deneyimine dayanan paranoyadan kaynaklanmış ve Cumhuriyet tarihi boyunca ‘birlik ve bütünlüğü’ tehdit eden gruplar ‘potansiyel düşmanlar’ ve Öteki’ler olarak sabitlenmiştir (Bezirgan, 2009: 127). Bunlar dahili ötekiler olarak ulusçu söylemin inşası sırasında üretilmiş ve yeniden üretilmeye devam edilmektedir. Çünkü günümüzde de öteki, tüm olumsuzlukların kaynağı olarak gösterilerek ulusal düzenin meşrulaştırılmasında rol alır (Akça, 2007: 4-10).

2.9.2. Yurttaşlık

Konumu itibariyle yurttaşlık, modernliğin belirleyici özelliği olan demokratik pratiğin merkezinde yer alır. İnsanların, farklılıklarının ve maddi koşullarının ötesinde, onurluluk açısından eşit oldukları ve gerek hukuksal, gerek siyasal anlamda eşit muamele görmek durumunda oldukları fikrine dayanır (Schnapper, 1995: 10). Bir başka deyişle yurttaşlık, ulus-devlette eşit siyasal ve yasal üyelik anlamına gelmektedir. Demokratik ulus-devletlerde haklara ve yetkilere erişim ve bunlardan eşit yararlanma, yurttaşlığın temelini oluşturmaktadır. Zira sosyoekonomik eşitlik, demokratik vatandaşlık haklarının etkili biçimde uygulanmasının bir önkoşuludur (Benhabib, 2006: 121). Dinsel tarafsızlık işte bu nedenle modern ulus-devletin temel bir sıfatıdır: dinsel aidiyetlerin çeşitliliğinin aşılmasını, inanç ve ibadetlerin özel alana geçmesini, demokratik kamu alanının, hangi dine ve tarikata ait olurlarsa olsunlar tüm yurttaşların ortak, dinsel açıdan tarafsızlaştırılmış yeri olmasını sağlar (Schnapper, 1995: 11).

Demokratik ulus-devletin kurucu ilkesi; tikel aidiyetleri, bunlar ister ırksal, ister cinsel, tarihsel, ekonomik, toplumsal, dinsel ya da kültürel olsun, yurttaşlık kavramıyla aşmak olsa da ulus-devlet sistemi kendi içinde daima, bazı yurttaşlarını dışarıda bırakmaya dayalı bir adaletsizlik potansiyelini taşır (Benhabib, 2006: 71). Çünkü ulus-devlet,

vatandaşlarından yalnız yasalara uymasını, ülke çıkarlarına hizmet etmesini istemekle yetinmemekte; ülkenin resmi tarihine, milli ülküsüne, mitoslarına inanmasını, resmi kimliğini bir üniforma gibi övünç ve inanç ile taşımasını (Maier'den akt. S. Çoban, 2009: 68) beklemektedir. Türkiye Cumhuriyetinin inşasında da reformcu elitin toplumdan beklediği tam anlamıyla budur.

Osmanlının son döneminde bireysel özgürlüklerin sınırlı olması, bireyler üzerinde devam eden 'kul' ya da 'tebaa' algılayışı, Cumhuriyet döneminde sorgulanmıştır. Zira modern Türkiye'de bir cumhuriyet kültürü oluşturabilmek (Yanık, 2013: 221) için kul ya da tebaa kavramları ihtiyaca cevap vermediği gibi laik ulus-devlet felsefesiyle de çelişmekteydi. Cumhuriyet'in ilanının ardından devlet eliyle yaratılmak istenen kamusal alan, bu yapılanmasına uygun bir yurttaşlık tasarımı gerektiriyordu. Çünkü Durkheim gibi Atatürk de, modern devletin bir "yurttaşlık dini" ile desteklenebileceğine inanıyordu. Türkiye'de vatandaşların bağlılığını sağlamak için, yurttaşlık dininin gelişmesini teşvik edecek kurumların yaratılmasına ihtiyaç vardı (Mardin, 2013b: 119). Amaç sadece yurttaşlık bağıni pekiştirmek değil; aynı zamanda kamusal alanın tasarımıydı. Dolayısıyla kemalist yurttaşlık tasarımının temel özellikleri, cumhuriyetin kurucu ideolojisince öngörülen kamusal alanın niteliğinin ortaya (Kubilay, 2010: 146) koyması açısından da önemlidir. Bu amaç doğrultusunda Atatürk tikel aidiyetlerinden soyutlanmış, tektip yurttaşlık ülküsünün üstünlüğünü olumladı. İmparatorluğun kurduğu millet kurumu ortadan kaldırarak tüm yurttaşların eşitliğini ilan etti (Schnapper, 1995: 10). Cumhuriyet'in öngördüğün bu tektipleşmiş yurttaştan beklenen, kamusal alanda yönetimi eleştirmesi ve denetlemesi değil; devletçi elitler tarağından belirlenen ortak iyiyi taşıması, bir başka deyişle "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" için gerekli olan görevleri yerine getirmesidir (Kubilay, 2010: 151). İlave olarak kemalist elitler, günümüz toplumbilimcileri tarafından "makbul vatandaş" olarak adlandırılan yurttaş tanımının içine rejimin taşıyıcısı olma, elçiliğini ve savunuculuğunu yapma misyonlarını da yerleştirmiştir.

Her ne kadar kemalist elitlerin tasarladığı modern Türkiye'nin bütün yurttaşları kanunen eşit sayılsalar da, günümüze değin bazıları diğerlerinden daha eşit olmuştur (Neyzi, 2011: 23). Zira devletin eşit muamelesini celbetmek, millet kavramının doğası gereğı, ancak bazı kültürel unsurlardan feragat edebilme şartına bağlanınca, eşitlik ideali (Uluç, 2009: 112) daha başlangıç aşamasında sakatlanmıştır. Aslında bu Türkiye

Cumhuriyeti'ne has bir problem değildir. Bilindiği üzere Fransız Devrimi'nin, yurttaşlığın evrenselliğini ilan ettikten hemen sonra siyasal hakların tamamını kullanma yetkisini taşıyacak olanların yalnızca etkin yurttaşlardan oluşmasına karar vererek (Schnapper, 2005: 52), kendi kendiyile çelişme pahasına bazı yurttaşların daha eşit olduğunu ilan edilmiştir. Modern Türkiye'de de İslam, evrensel haklarla donatılmış bir yurttaşlık ilkesine dayalı modern Türk kimliği yanında, kültürün belirleyen unsuru olarak hor görülmüş (Cizre, 1999: 88), dolayısıyla eşitlik anlayışı inandırıcılığını yitirmiştir. Bu eşitsizlik günümüzde de tartışılmaktadır. “Yasalar önündeki eşitliğin fiili eşitliği sağlamadığı; tersine eşitsizlik üreterek baskın kültür dışındaki yaşam biçimlerinin, kültürlerin özel alana itilmesine ya da ulusal kimlik içinde eritilmesine neden olduğu savı, modern yurttaşlığın eleştirisindeki mihenk taşlarından biri haline gelmiştir” (Kubilay, 2010: 142).

2.9.3. Kemalizm

Cumhuriyetin ideolojisini oluşturan ve günümüzde “Atatürkçülük” veya “Kemalizm” olarak adlandırılan anlayış, aslında rejimi inşa eden kurucu elitlerin reform felsefesini oluşturmaktadır. Tek parti döneminde “Atatürk’ün İlkeleri” adıyla altı başlık altında toplanan Kemalizm, Mustafa Kemal’in karizmatik kişiliği etrafında şekillenen ve geleneksel olanın reddini temel alan modernist değerlere dayanmaktadır (Neyzi, 2011: 18). Aslında bu öğreti, Cumhuriyet’le birlikte ortaya çıkmış değildir. Osmanlı modernleşmesinin, merkezileşmeyle birlikte yeni yönetici sınıf olarak güçlü bir bürokrasi yaratmış olmasının ürünü olan jön Türk ideolojisinin öğeleri, Kemalizm’in cumhuriyetle birlikte (Köker, 2012: 138) hayata geçirdiği anlayışın düşünsel arka planını oluşturmaktadır. Her ne kadar altı başlık altında toplanmış olsa da, hiç şüphe yok ki Kemalist felsefenin ağırlık merkezini “Laiklik” ilkesi oluşturmaktadır. Günümüz Türkiye’sinde dahi Kemalizm dendiğinde akla ilk gelen şeyin laiklik olması bu ilkenin önem derecesini göstermektedir. Zira kuruluş evresinde toplumsal yaşamda uygulanan, 30’lu yıllarda ise anayasaya sokulup rejimin başvurduğu bir referans haline getirilen Kemalizm, devlet kontrolünden çıkan İslam ve şeriat tehlikesi gibi üretilmiş korkular sayesinde, yani laiklik bağlamında günümüze değin toplumsal iktidarını yeniden üretme fırsatı bulmuştur (Yılmaz, 2013: 53).

Cumhuriyetin elit kadroları İslam’ın, yapısı gereği maddi ilerlemeye ve özellikle de Avrupa uygarlığına karşı olduğunu savunmuşlardır. Bu yüzden Cumhuriyet rejiminde

laiklik, Türklerin zihinlerini İslam'ın egemenliğinden kurtarmak için geliştirilmiş pozitivist bir ideoloji (Karpas, 2011: 39) olarak benimsenmiştir. Yalnız Kemalizm'in benimsediği laiklik anlayışı Batı'daki muadillerine pek benzememektedir. Dinin toplum hayatının çeşitli yerlerindeki etkisinin kaybolmasını (Giddens, 2000: 493) betimleyen Batı'daki siyasal laiklik modeli, dinin devletin işlerine karışmaması kadar, devletin de dini alanlara karışmadığı ve bu alanlara saygı gösterdiği iki taraflı bir müdahalesizlik ilkesi üzerine inşa edilmiştir (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 216). Kemalist laikliğe göre ise, devletin her zaman dini anlayışları kontrol altında tutmak ve dini alanlara müdahale etmek gibi doğal bir hakkı vardır (Rabasa ve Larrabee, 2008: 11). Bu hakka dayanarak cumhuriyet tarihi boyunca kurumsal tedbirler almıştır. Bu yönüyle Türk laikliği, din ve devletin birbirinden ayrılması ilkesine dayanan John Locke'un evrensel laiklik anlayışından ziyade, Auguste Comte'un pozitivist motiflerle bezenmiş Fransız laikliğine benzemektedir. Zira Comte, Kemalistlere esin kaynağı olacak şekilde toplumların doğa bilim metotları ile sosyal mühendisler tarafından biçimlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır (Kadıoğlu, 1997: 280). Bu seçimin nedeni ise Kemalist elitlerin hedefleriyle ilgilidir. Kemalist elitlerin öncelikli hedefi, devleti, eğitimi ve hukuku laikleştirmek, daha sonra dinsel simgelerin üstüne gitmek ve bunların yerine Avrupa uygarlığının simgelerini koymak, son olarak da toplumsal yaşamı laikleştirmek ve gerektiğinde popüler İslam'ın üstüne gitmekti (Zürcher, 2013: 276). Kemalist elitlerin topluma müdahale etme konusundaki ısrarlı tutumunun arkasında, halkın büyük bir çoğunluğunca benimsenmiş olan dinsel içerikli değerler sisteminin toplumu yönetmesi ve arzulanan toplumsal yeniliklerin önünde engel olarak görülmesi yatmaktadır (Mardin, 1971: 197-211). Bu açıdan bakıldığında reformcu kadrolar için laiklik, kültürel bir içerik de taşımaktadır. Bugün dahi bu anlayışın etkisini görmek mümkündür. Çünkü laiklik, cumhuriyet tarihi boyunca sadece bir yönetsel ilke olarak değil, aynı zamanda bir hayat tarzı ve politik kimlik oluşturmak için kullanılmıştır (Aktay ve Kızılkaya, 2014: 120)

2.10. Kemalizmin Ötekileri

İnsanlık tarihi boyunca toplumsal, küçüklü büyüklü birçok sosyal gruptan meydana gelmiştir. Grubun belirleyeni inanç, etnisite, ırk, dil birliği ve benzeri değişmezler olabildiği gibi, soyut ideolojik veya politik faktörlerinde olduğu bilinmektedir. Grup üyeleri paydaş oldukları çıkar veya hedefleri doğrultusunda birbirine tutunurken,

gruptan farklı olan ve grup için potansiyel tehdit olarak algılanan dış yapılardan da nefret edip kin besleyerek, örgütsel bağlılığını pekiştirir. Freud'un "Küçük Farklılıkların Narsizmi" (Narcism of Minor Differences) olarak adlandırdığı bu dışarıya karşı yöneltilen küçümseme ya da nefret duygusu, grubun iç uyumunu güçlendirdiği gibi, grubu düşman olarak algılanan yabancılarla olası savaş konumuna yerleştirir (Kaya, 2007: 5). Böylece ortaya örgütün üyelerini birbirine bağlayan duygusal bağın anlaşılmasını sağlayacak olan eksik öge ortaya çıkar. Bu kaçınılmazdır çünkü sevgi yeterli değildir; nefretin, dışarıya yöneltilen yok etme itkisi boyutuyla ortaya çıkan ölüm içgüdüsünün yanında yer alan nefretin de mevcut olması gerekir (Enriquez: 2004: 77). Bu realite de gösteriyor ki örgütlü bir yapı varlığını idame ettirebilmek için düşman veya düşmanlar bulması, yani bir 'öteki' yaratması temel zorunluluktur.

Merkezinde Anadolu'nun bulunduğu bir coğrafyada altı yüzyıl hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından yeni bir devlet, yeni bir rejim, yeni bir kimlik ve yeni bir sosyal yapı inşa etmeye kalkışan cumhuriyetin kurucu elit kadroları da idealleri doğrultusunda yarattıkları siyasal özneye birlikte nefret edilmesi gereken düşmanları ve ötekileri de belirlemişlerdir. Kendisini merkezde, görüşlerini ise resmi ideoloji olarak konumlandıran Kemalist kadrolar, ideolojik/politik karşıtlıklara dayalı gerilim alanları yaratarak birçok ötekileştirme pratiği geliştirmişlerdir. Böylece yeni rejim gerek anayasada gerekse gündelik yaşamın akışında, toplumsal değerlerin önemli bir kısmını dışarıda bırakma pahasına ontolojik durumunu tahkim etmiştir. Zira nefret edilecek, gerekirse savaşılabilecek düşmanlar bulunmuştur. Aslında bu kaçınılmazdır. Arent'in da ifade ettiği gibi her cumhuriyet içeridekileri ve dışarıdakileri yaratan bir paradokstur. Politik eşitlik sığınağı bazılarını koruyacak biçimde genişletilse bile herkesi kapsayacak kadar genişleyemez (Benhabib, 2006: 75-76). Bu bağlamda Türkiye'de cumhuriyetin kuruluş aşamasında birçok kesimin, ötekileştirilmeye maruz kalarak dışarıda bırakıldığı, toplumun her alanında karar alma ve yönetme sürecinden uzaklaştırıldığı bilinen bir gerçektir. Ötekileştirilenlerle ilgili birçok örnek vermek mümkün olduğu gibi akla ilk gelenler, Osmanlılık kimliği, dinsel pratikler ve dinsel pratiklerin politik alana yansımaları olan Siyasal İslam'dır.

2.10.1. Osmanlılık Kimliği

Kurtuluş Savaşı'nın ardından ülkede ipleri eline alan Kemalist elitler, yeni ve modern bir devlet kurmak istiyorlardı. Ülkenin geri kalmışlığını doğunun kültürel kodlarıyla

donanmış Osmanlı devlet ve toplum yapısına bağlayan Kemalistler, Osmanlı'yla taban tabana zıt, batılı ve modern bir Türkiye kurma gayesiyle köklü reformlara başlamışlardır. Reformlarda sürekli çağdaş, batılı modernizme atıf yapılması, aşk-nefret ya da hayranlık-öfke duyma arasındaki gelgitlerin yoğunluğu, Batı'yla ilgili sabit bir öteki imgesinin oluşmasına izin vermemiştir (Başbuğ, 2013: 73). Dolayısıyla somut bir öteki imgesi ülkenin kendi tarihi içinden bir iç düşman tanımıyla yaratılmıştır. Bu iç düşman ya da işbirlikçi imgesi, yakın geçmişin temsilcileridir. Tanıl Bora'nın da belirttiği gibi Cumhuriyetin ilk yıllarında güçlü bir dış düşman imgesi yoktur. Türk milli kimliğinin öteki imgesi, Türkiye'nin tarihsel toplumsal gerçekliğiyle içseldir, yani eski Türkiye'dir, Osmanlıdır. Yani dini dünya görüşünün egemen olduğu eski medeniyettir (1997: 58). Yeni devleti bütün kurumlarıyla imparatorluğun anti-tezi olarak kurgulayan Kemalist elitlerin anti-tez kurgusu en açık şekilde "öteki" imgesinde kendisini göstermiştir. Öteki imgesinin tikel öteki kimliklerle ilgili tasavvurlara da biçim veren somut kalıbı ise doğal olarak "Eski Türkiye", yani Osmanlı olmuştur (Nişancı, 2002: 124). Kemalizm, İmparatorluğun aidiyetini belirleyen tüm temel değerleri ötekileştirerek kendini inşa etmeye başlamış (Belek, 2006: 86) yapılan kurumsal ve toplumsal reformların meşruluk zeminini oluşturmak için eski kimliğin negatif yönlerine sürekli atıf yapılmış, yeni düzen tekrar tekrar kutsanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Batılı olmayan ama Müslüman bir ülke olan Türkiye'nin, geçmişini bir kenara bırakmayı tercih edip modern ve farklı bir devlet olarak Batı'ya katılmak istemesi, Batı'da büyük kabul görmüştür (Zürcher, 2013: 285). Zira doğulu köklerini reddedip ötekileştiren bir Türkiye'ye Batının bakışının olumlu olması beklenen bir şeydir.

Kemalist elitler Osmanlılık kimliğini salt bir toplumsal formasyon veya devlet-tebaa ilişkisi bağlamında değerlendirmemiştir. Osmanlı dendiği zaman Kemalistlerin aklına saltanat sistemiyle birlikte dinsel motiflerin kamusal hayata hükmettiği gerçeğinin gelmesi bu değerlendirmede belirleyici olmuştur. Çünkü bünyesinde barındırdığı cemaatlerin din temeline göre örgütlenmesi nedeniyle çokkültürlü bir toplum olan Osmanlı İmparatorluğu'nda din toplumsal hayatın tek hakimidir. Dolayısıyla İslam, Kemalist elitler için eski medeniyetin Osmanlı'nın bakiyesini cisimleştirme potansiyeli bakımından (Bora, 1997: 58; Neyzi, 2011: 22) dikkat edilmesi gereken bir tehlikedir. Zaten daha 1920'de Misak-ı Milli belgesiyle Pan-Türkizmi ve Osmanlıcı siyasetleri terk ederek Anadolu ahalisini esas alan bir ulus-devlet milliyetçiliğini benimseyen Kemalist

hareket, fikir kadrosunu oluştururken İslamcı yönleriyle bilinen isimlerden uzak durarak, (Okutan, 2009: 91) gelecekteki tavrıyla ilgili ipuçları vermiştir. Direniş hareketinin başarıya ulaşmasıyla birlikte bu tavır daha da netleşmiş, Osmanlılık kimliği ve bu kimliğin kalbini oluşturan din sosyal alandan uzaklaştırılmıştır. Dinin sosyo-politik alandan kovulmasıyla doğan boşluk da, bir nevi din olarak algılanan ‘ulusalcılık duygusu’yla doldurulmaya çalışılmıştır. Neredeyse tamamen İslam’la özdeşleşmiş ve kendilerini Türk olarak değil, Müslüman olarak tanımlayan Osmanlı tebaası Türkler’den artık ‘Ne Mutlu Türküm Diyene’ demeleri istenmiştir (Belek, 2006: 103-108). Bunu yeni kimliğin inşası, eski kimliğin ise reddedilme çabasının dışavurumu olarak değerlendirmek mümkündür.

2.10.2. Din Referanslı Yaşam Pratikleri

Türkiye’nin inşa sürecinde din, Kurtuluş Savaşı’ndan cumhuriyetin ilanına kadar olan dönemde farklı, cumhuriyetin ilanından sonra ise farklı misyonlar yüklenmiş bir değerdir. Kurtuluş Savaşı sırasında milli mücadelenin yaslandığı bir değer olarak konumlandırılmıştır. Halk tarafından ‘dinsiz’ nitelenmesine maruz kalmamak adına Mustafa Kemal ve kadrosu için dinin araçsal kullanımı, daha sonra benimseyecekleri laikliğin aksine, daha gerçekçi ve işlevsel bir seçenek olmuştur. Yani başlangıçta din, Kemalist kimliğin inşasında istenmeyen ama dışlanmayan da bir unsurdur (Belek, 2006: 100). Bu nedenle İkinci Meşrutiyet döneminde ittihatçıların iktidarıyla birlikte, hukuk ve siyaset alanında hızlı bir laikleşme sürecine girilmesine rağmen Kurtuluş Savaşı döneminde din bağı alabildiğince canlandırılmıştır. Mevlevi ve Bektaşî tarikat şeyhleri meclise milletvekili olarak katılmış, içki yasağı uygulaması getirilmiştir (Karatepe, 2011: 51). Gürler’e göre meclisin açılışı da Cuma gününe denk getirilerek halkın desteği sağlanmaya çalışılmıştır (Gürler, 2010: 80);

Vatanın istiklali, makamı refii hilafet ve saltanatın istihlası gibi en mühim ve hayati vezaifi ifa edecek olan bu Büyük Millet Meclisi’nin yevm-i küşadını cumaya tesadüf ettirmekle, yezm-i mezkurun mebrukiyetinden istifade ve bilumum mebusin-i kiram hazarâtı ile Hacı Bayram Veli cami şerifinde Cuma namazı eda olunarak envâr-ı Kur’an ve salattan da istifaza olunacaktır.

Kurtuluş Savaşı günlerinde benimsenen dini tanım, laiklik ilkesinin belirginleştiği 1924 yılından sonra bir daha asla bu netlikte ifade edilmemiştir (Belek, 2006: 102). Savaşın

sonra ise devleti ele geçiren Kemalist kadronun İslamiyet'e karşı tutumu değişerek, düşmanca bir nitelik kazanmıştır. Kemalistler İslamiyet'i, yapacakları toplumsal dönüştürmeler için en büyük engel olarak görmüşlerdir (Karatepe, 2011: 51). Çünkü Cumhuriyet rejiminin yaratmak istediği yeni birey rasyonel, din karşıtı, bütün meselelere entelektüel açıdan ve tarafsız yaklaşacak kişiydi. Kemalistlere göre, Türklerin nihai amacı çağdaş uygarlığı yakalamak, hatta geçmekti ve uygar kişi, mantıklı davranan kişiydi (Heper, 2012: 115-116). Bu nedenle yapılan reformların temel hedefi, dinin toplum ve siyasal hayat üzerindeki zincirlerini kırmak olmuştur. Modern bir devletin önünde İslam bir engel olarak gösterilirken yeni sistem yanlıları ilerici, sistemin otoriter yanlarına vurgu yapanlar ise gerici olarak tanımlanan bir denklemin içine oturtularak yeni ötekiler yaratılmıştır. Burada yaratılan öteki kurucu ideolojiyi meşrulaştırmak, ona siyasal alan yaratmak için önemli bir işlevi yerine getirmiştir (Yılmaz, 2013: 53). Ulema ve onların temsil ettikleri din, gericilikle eş anlamlıdır. Birçok batıl ve temelsiz inancın toplamadırlar sadece. Bu yönleriyle de söz konusu kişi ve gruplar, milletin inşası ve ilerlemesi yolundaki en büyük engellerden biridir (Saraçgil, 2005: 217). Bu nedenle yeni düzendeki yerlerini yok etmek için önce toplumun gözündeki itibarları zedelenmiş, daha sonra da iç düşman olarak ele alınıp ötekileştirilmiştir (Başbuğ, 2013: 71).

Yeni rejim, ötekileştirilen değerleri yok etmek için laiklik adına din eğitimi önce sınırlandırmış, daha sonra ise tamamen yasaklamıştır. Medeni Kanun ile birlikte sivil ilişkilerin İslami esaslara göre düzenlenmesine son verilmiş, tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. Ezan Türkçeleştirilirken, hızla gelişen başkentte cami yapımına bile izin verilmemiştir (Karatepe, 2011: 51-52). İslamiyet'ten kaynaklanan her türlü toplumsal norm, resmi uygulama ve tören gelişmenin önünde engel olarak görülerek etkisiz hale getirilirken manevi değerleri önemsemeyen, kaba bir materyalizm ve hazcılık özendirilmiştir. (Karpat, 2011: 39-40).

Kurulan yeni seçkin düzenin resmi ideolojisi olarak laikliğin baskın olduğu 1923-1946 arası dinin ve dindarların ötekileştirilmesi örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Bu dönemde din ve dini kurumlar suçlanmış, camiler depoya dönüştürülmüş, istenmeyen kişilere "imam kılıklı sevimsiz adam" diye hakaret edilmiştir (Sakal, 2009: 158). Resmi ideolojiyi taşrada yayma misyonu bulunan Halkevleri'nde sahnelenen Burhan Cahit'in

“Gavur İmam” adlı üç perdelik oyunundaki imam karakteri de, dinin ve din adamının nasıl ötekileştirildiğini açıkça göstermektedir (Başbuğ, 2013: 68);

- Peki, ama düşman kimdir?
- Anzavur, Gâvur İmam, Kara Hüseyin... Bunlar dini taassup uğruna milli varlığı uçuruma götürüyorlar.
- Sebebi Nedir?
- Cehalet.

Tiyatro oyunlarında dahi işlenen dönemin hakim retoriğinde yobazlık, cehalet ve Allah’ın emrini kullandığını iddia eden padişahın yaymaya çalıştığı dini taassup, milletin karşısındaki en büyük düşman olarak görülmektedir. Bu sayede hem dinin hem de eski medeniyetin ikonu olan padişahlık kurumu ötekileştirilmektedir.

2.10.3. Siyasal İslam

Dinin siyasileşip bir iktidar ve güç aracı olarak kullanılmaya başlaması neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Tek tanrılı dinlerden Hristiyan ve İslam dinlerine kadar hemen hepsi incelendiğinde çeşitli mezhepler, tarikatlar ve cemaatler arasındaki siyasal çekişmeler (Tekinalp, 2005: 81) yer yer tüm dünyayı etkileyecek savaflara neden olmuştur. Modern ulus-devletlerle azalsa da, dinin siyasal alana etkisi günümüzde de yadsınamayacak orandadır. Başta Fransa olmak üzere birçok ülkede dinin devlet işleyişinden soyutlanması sancılı olmuş ve uzun zaman almıştır.

Cumhuriyetin inşa sürecinde de Türk toplum yapısını ve siyasasını Batılılaştırıp modernize etmeyi amaçlayan yönetici elitlerin başlıca tartışma konusu, din siyaset ilişkisinin nasıl konumlandıracağı olmuştur. Kemalist laiklik anlayışı, ilk ifade edilmeye başlandığı tarihten itibaren hep din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı tutulması, dinin siyasete alet edilmemesi üzerinde durmuştur. Bu vurgulama Atatürk ve çevresi açısından büyük bir siyasal anlam da ifade etmektedir (Köker, 2012: 171). Çünkü gündelik hayata nüfuz eden İslam, çoğunluğu elde eden muhafazakâr siyasal partiler kanalıyla iktidara da etki edip, cumhuriyet rejiminin yapmak istediği reformların rafa kaldırılmasına yol açabilirdi. Bu kaygılarla rejim, İslam’ın siyasetten ve devlet işlerinden ayrılması veya benzer bir şekilde ayrışan devletin İslam’la olan ilişkisini kesmesi ve onu kontrol altına alması (Işın, 2013: 40) için çeşitli sembolik sınırlara başvurmuştur. Sembolik sınırlar, kimliklerin türdeş yurttaşlık anlayışı ile

sınırlandırılmasıdır. Kimlikler sembolik olarak tanınır ancak, siyasal olarak temsil yoktur. Siyasal temsiliyet, ulus devlet sınırları içinde ulusal kültüre mensubiyet çerçevesinde yapılır (Tekinalp, 2005: 84). Yurttaşlık ülküsünü olumlayan bir ulus-devlet olma çabasında olan Cumhuriyet rejimi de din referanslı ideolojileri sembolik sınırların dışında tutmaya gayret göstermiştir.

Yasal düzenlemelerle koruma altına alınıp sembolik sınırları çizilen yeni siyasal alanın tasarımı projesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nda uzun asırlar boyu siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda hakimiyetini sürdüren İslam, siyasal alanın dışına çıkarılmıştır. İslam yeniden tanımlanarak, kişi ile Allah arasında var olan bir ilişki olarak yorumlanmıştır. Dinin siyasal hayattaki önemini vurgulayan eski törenler yerine, monarşiyi ve dini kökenli sembolleri aşağılayan yeni törenler icat edilmiştir (Karatepe, 2011: 51-52). Yeni rejim “irtica” olarak nitelediği Siyasal İslam’ı kendi “ötekileri” olarak kurgulamış ve halka bu yönde telkinde bulunmuştur (Neyzi, 2011: 123). Bu sayede iktidarın yeniden üretimi kolaylaşmış, toplumsal çatışma pahasına da olsa rejimin benliğini oluşturan kitle sürekli tehdit ve korku içinde tutularak, din ve mezhep paranoyaları yaratılmıştır. Merkezin değer ve inançlarının yansıması olan laiklik karşısında, çevredekilerin söylemi olan din, siyasal alandan uzaklaşmıştır. Dinsel sivil güç odaklarının yasadışı ilan edilip zayıflatılması, toplumda devlete karşı sivil muhalefet olanağını ortadan kaldırılmıştır (Somel, 1997: 80).

İslamcı ideolojinin ötekileştirilip sembolik sınırların dışında bırakılması cumhuriyet rejiminin gereği olan çoğulcu demokrasi anlayışıyla çelişme pahasına yapılmış, gerekçe olarak da rejimin bekası gösterilmiştir. Zira toplumun, demokratik mekanizma içinde siyasal tercihlerde bulunması durumunda; rejimin temel niteliklerine dönük tercihlerin (Çaha, 1997: 263) ortaya çıkmayacağı aşîkardır. Bu nedenle Cumhuriyetçilik ilkesinin ikinci ögesi olan rejimi her türlü tehlikeye karşı korumak düşüncesi, halkın siyasal tercihlerinin serbestçe belirlenebileceği bir çoğulcu demokrasi anlayışının (Köker, 2012: 157) oluşmasına ket vurmuştur. Zaten cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olmasında da belirleyici neden, rejimin her türlü tehlikeye karşı korunması motivasyonudur.

2.11. Kemalizmin Ötekisi Olarak Siyasal İslam

Cumhuriyet tarihi boyunca rastlanan ötekileştirme örneklerinin tümü, özü itibariyle merkez-çevre ayrışmasından doğan siyasal ötekileştirme örnekleridir. Merkezi temsil eden laik siyaset ile çevrenin siyasal formasyonunu oluşturan Siyasal İslam diyalektik bir ilişkiyle konumlanmış ve bu karşıtlık zaman zaman keskinleşmiştir. Tek partili hayatta ‘Siyasal İslam’ın ötekileştirilip kamusal hayattan uzaklaştırılması bile, bu iki kutuplu toplum yapısını ortadan kaldırmamıştır. Çok partili hayata geçiş denemelerinde de net olarak gözlemlenebilen ayrım, Türk siyasetinin iki ana damardan beslenmesine sebep olmuştur. Sonraki süreçlerde laikliğe tehdit olarak görülen Siyasal İslam’ın sürekli yükselişi, merkez tarafından cumhuriyet rejiminin temel unsuru olduğu varsayılan eşitlik ve demokratik yurttaşlık ilkesine aykırı bir şekilde engellenmeye çalışılmıştır. Muktedir olan rejim yanlısı laik kadrolar ‘Siyasal İslam’ı ötekileştirmiş ve toplum nezdinde itibarlarını yok etme çabası gütmüş, çevreyi temsil eden İslamcı akım ise ayakta kalma mücadelesi vermiştir. Bu nedenle günümüzde dahi tartışma konusu olan ‘Laiklik’ ve ‘Siyasal İslam’ kavramları hiç şüphesiz ikili Türk siyasal hayatının temel belirleyeni olmuştur.

2.11.1. Tek Parti Dönemi Siyasal Ötekileştirme

Cumhuriyet tarihi içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidar olduğu 1923-1946 yılları arası, tek parti dönemi olarak adlandırılmaktadır. Cumhuriyet rejiminin gereği olan çok partili sistem denemelerinin 1924 ve 1930 yıllarında başarısız olmasıyla birlikte Halk Partisi’nin 1931’deki parti kongresinde Türkiye’nin siyasal sistemi tek parti sistemi olarak resmen ilan edilmiştir (Zürcher, 2013: 261). Doğası gereği tek partili sistemlerde parti fikriyatının dışında kalan bütün din, mezhep, ideoloji, kılık kıyafet, siyasal düşünce ve davranışlar muzır ilan edilir. Bunların mensupları ötekileştirilir, hakarete varan ifadelerle anılırlar. Tek partinin yanlıları ise ‘makbul vatandaş’ sayılır (Sakal, 2009: 158). Türkiye’deki tek parti döneminde de bu davranışların tamamıyla karşılaşmak mümkündür. Parlamento seçimlerini, laikleştirilmiş Halk Partisi aracılığıyla denetleyen Atatürk’ün dini otoriteleri tecrit edip, siyasi görevlere aday olanlardan dinsel kimliği baskın olanları listeden çıkarması (Mardin, 2013b: 162) bunun en bariz örneklerinden biridir. Bu denetimle bir nevi siyaset alanı halka kapatılmış, halkı temsil etme gayesi güden muhafazakar kimlikler ötekileştirilmiş, siyaset yalnızca Atatürk’ün ve Halk Parti yöneticilerinin onayından

geçen devletçi elitler tarafından yapılabilmektedir. Zaten Kemalist yurttaşlık tasarımı, çoğulcu demokrasiden ziyade, devletçi elitler tarafından tanımlanan ‘ortak iyi’nin yurttaşlar tarafından taşınmasına dayalı bir anlayışa yaslanmaktadır (Kubilay, 2010: 151). 1937’de laiklik ilkesinin Parti’nin diğer yol gösterici beş ilkesiyle birlikte anayasaya sokulması sayesinde, siyasal alan dini kaynaklardan iyice arındırılmış, ancak bunların yerini dolduracak laik nitelikte yenileri üretilememiştir. Ortaya çıkan boşluk ise dini nitelikler kazandırdıkları kendi fetişleriyle doldurulmuş (Karatepe, 2011: 53), başta Mustafa Kemal’in kişiliği olmak üzere bir dizi kutsal ve saygıdeğer nesne oluşturulmuştur. Siyasal arenada bu dayatmalara itiraz edenler ise “gerici”, “laiklik düşmanı” gibi suçlamalarla sindirilmiştir. Zaten modern Türk siyasi tarihi, incelenen muhalefet hareketlerinin tamamının aynı ithamla suçlandıklarını göstermektedir. Bunlar milleti bölme ve laik cumhuriyeti yıkma suçlamasına maruz kalmıştır. Ne zaman yönetimdeki partinin ülkeyi modernleştirme çabalarını muhalefetin engellediğine inanılsa, aynı suçlamalar gündeme getirilmiştir (Mardin, 2013a: 179-180). Tek parti döneminde dini inançlara saygı duyduğunu savunup, İslam dininin düşmanları olmadığını altını çizen her iki muhalif parti de aynı suçlamalardan nasibini almıştır. İlk olarak Terakkiperver Fırkaya yöneltilen gericilik suçlaması, farklı görüşten olan muhalifleri sindirmede kullanılan bir tehdit aracı olarak güncelliğini bugün de korumaktadır (Karatepe, 2011: 29).

Yeni rejimin ilk muhalefet partisi olma özelliği taşıyan Terakkiperver Fırka, Halk Fırkası’ndan ayrılan Hüseyin Rauf Bey ve çevresindeki 32 milletvekili tarafından 17 Kasım 1924’te kurulmuştur. Partinin “Cumhuriyet” sıfatını kullanacağı söylentisi Halk Fırkası’nın ismini Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirmesine yol açmıştır (Zürcher, 2013: 250). Parti yurt genelinde çok kısa bir sürede örgütlenerek önemli bir muhalefet merkezi konumuna gelmiştir. Savaştan yeni çıkmış ve rejim değişikliğine gitmiş ülkenin birçok yerindeki, özellikle muhafazakar Doğuda, İstanbul’da ve iskan sorunlarının yoğun olduğu bölgelerdeki hava, bir muhalefet partisinin kuruluşuna yardımcı olmuştur (Zürcher, 2013: 250). Terakkiperver Fırka’nın, parti programının 6. Maddesinde dinsel inançlara saygılı olacağını açıkça belirtmesi ise halkın ilgi göstermesinin bir diğer nedeni olmuştur (Sencer, 1974: 132). Partinin sonunun ise yine bu maddeye dayanarak getirilmesi ise bir diğer dikkat çekici noktadır.

Doğu’da başlayan Şeyh Sait İsyanında Halk Fırkası içindeki Mustafa Kemal yanlısı grup, isyandan gerici örgüt olarak nitelendirdiği Terakkiperver Fırka’yı sorumlu tutmuştur. Terakkiperver Fırka’nın programında yer alan ‘dine saygılı olunacağı’ hükmünün gericiliği teşvik edici olduğu söylenerek, Şeyh Sait ayaklanması ile muhalefet arasında ilişki kurulmuştur (Karatepe, 2011: 29). Terakkiperver Fırka ise “dini alet ederek milli birliği tehlikeye koyanlar lanete şayandır. Bu hareket vatana ihanettir” sözleriyle hükümetçe alınan tedbirleri uygun bulmuş ama rejimi korumak üzere olağanüstü tedbirlere başvurmaya karşı çıkmıştır (Sencer, 1974: 136). Şeyh Sait İsyanı’nı bastırmak üzerine çıkarılan Takrir-i Sükun Kanunun’un “gericiliğe ve ayaklanmaya, memleketin sosyal düzeninin, huzurunun, sükununun, güvenliğinin ve asayişinin bozulmasına sebep olacak bütün kuruluşları, kışkırtmaları, davranışları ve yayınları, hükümet; cumhurbaşkanının onayı ile kendi başına ve idari olarak yasaklayabilir” (Çavdar, 1999: 278) maddesi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nı ve daha sonraki yıllarda kurulacak rejime muhalif tüm siyasal İslamcı partileri ötekileştirme fırsatını doğurmuştur. İlave olarak dini bir görüntü altında ayaklanmanın ve dinin siyasete alet edilmesinin vatana ihanet suçu olduğu ibaresi Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nun birinci maddesi olmuştur (Çavdar, 1999: 289-290);

“Dini ve Mukaddesatı diniyeyi siyasi gayelere esas veya alet ittihaz maksadıyla cemiyetler teşkili memnudur. Bu kabil cemiyetleri teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar haini vatan addolunur. Dini veya mukaddesatı diniyeyi alet edecek şekli devleti tebdil ve dagyir veya emniyeti devleti ihlal veya dini veya mukaddesatı diniyeyi alet ittihaz ederek her ne zuretle olursa olsun ahali arasında fesat ve nifak ilkası için gerek tek tek ve gerekse toplu olarak kavli veya yazılı ya da fiili bir şekilde veya nutuk iradı veyahut yayın yapmak suretiyle harekette bulunanlar da haini vatan kabul olunur”

Çıkarılan kanunlar ve kurulan İstiklal Mahkemeleri marifetiyle önce kimi şubeleri kapatılmış, 3 Haziran 1925’te de irticayı tahrik ettiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla tamamen kapatılmıştır (Aykol, 2009: 60).

Zürcher’e göre Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de Halk Fırkası yöneticileri gibi, eski silah arkadaşlarının gerici ve laiklik düşmanı olduğundan emindir. Zürcher, Nutuk’un ana teması aslında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın eski liderlerinin eleştirisi olduğunu, Mustafa Kemal’in eski çalışma arkadaşlarını gözden düşürmeye çalışırken,

onları baştan sona tereddüt içerisinde, yeteneksiz ve hain olarak (2013: 259) sunduğunu iddia etmektedir.

Tek Parti döneminin bir diğer muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kaderi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasınıkiyle aynı olmuştur. Mustafa Kemal ülkenin çeşitli bölgelerine yaptığı inceleme gezilerinin sonucunda, toplumsal hoşnutsuzluğu başka bir yöne çevirmek ve rehavet içindeki Cumhuriyet Halk Fırkasını harekete geçirmek amacıyla bir muhalefet partisi kurulmasını izin verme kararı almıştır (Zürcher, 2013: 264). Şartlar ise sarihtir; yeni partinin cumhuriyetçilik ve laiklik ülkülerine sadık kalması... Ali Fethi Bey başkanlığında kurulan fırka, bu ülkeye sadık kalsa da, giderek gelişen fırkanın çeşitli illerde kurulan örgütlerine rejime karşı olan öğelerin sızması önlenememiş ve politik kuşku artmıştır. Ülke genelinde yaptığı ziyaretlerde Fethi beyin gördüğü genel destek ve hükümete yönelttiği eleştiriler, Halk Fırkalılar tarafından sadece kendi iktidarları için değil, bizzat rejim için bir tehlike sayılmıştır. Fethi Bey'in gördüğü desteğin temelce gericilerden geldiğini inanan Halk Fırkalılar, Mustafa Kemal'in Halk Fırkasını korumak üzere tutumunu değiştirmesini istemişlerdir (Sencer, 1974: 147-150). Menemen Olayı'nın da Fırkayla ilişkilendirilmesi sonucunda Halk Fırkası yöneticileri, Mustafa Kemal'i, Serbest Fırka'nın devleti ele geçirme, reformları ortadan kaldırma ve nihayet Halife'yi yeniden başa geçirme çabalarında gericilere meşru bir araç sağladığına ikna etmişlerdir (Karpas, 2010: 267). Çünkü Menemen olayında yapılan iki binin üzerindeki tutuklamada birçok eski Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarı bulunuyordu (Zürcher, 2013: 266)

Menemen Olayı'nın amacı, Başvekil İsmet Paşa tarafından, şeriatı kurmak, Türk Devrimi'nin getirdiği politik ve sosyal düzeni yıkmak şeklinde belirlenmiştir (Sencer, 1974: 151). Menemen olayından yola çıkarak ibret olsun diye içinde Serbest Fırka'lıların da bulunduğu birçok kişiye cezalar verilmiş ve daha sonraki yıllarda rejime karşı ses çıkarma ihtimali bulunanlar da gericiler ve mürteci diye suçlanarak menemen olayı hatırlatılmıştır (Karatepe, 2011: 36). En nihayetinde parti yönetim organının aldığı bir kararla Ali Fethi Bey, 17 Kasım 1930'da Dahiliye Vekâleti'ne başvurarak Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın feshedildiğini açıklamak zorunda kalmıştır. Birçok siyaset bilimci Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Mustafa Kemal'in açık ya da imalı talimatı üzerine kendini feshetmeseydi, kesinlikle kapatılacağını (Aykol, 2009: 68) ileri sürmektedir.

Dönemin her iki siyasi partisinin ortak paydası ise vatana ihanete giden eylemlerin hamisi olmakla ve laik cumhuriyet rejimini yıkmaya amacı gütmekle suçlanmasıdır (Mardin, 2013a: 179-180). Tek parti iktidarı bu iki partinin kapatılmasını ülkede etkin olan ‘gerici’ odaklarla ilişkilendirmiş ve İslam’ın bu unsurlar tarafından suiistimal edildiğine hükmetmiştir. Türkiye’nin çağdaş bir ülke haline gelebilmesinin ancak laikliğin benimsenmesi ile mümkün olabileceğine hükmeden Kemalistler, ülkedeki İslami faaliyetlere sınırlamalar getirmiş ve İslam’ı demokratik hayatın başladığı 1945 yılına kadar otoriter bir şekilde kontrol etmekten vazgeçmemişlerdir (Bozkurt, 2013: 80).

2.11.2. Çok Partili Hayatta Siyasal Ötekileştirme

İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte dünyada konjonktürel yapının değişmesi, tek parti iktidarına karşı oluşan hoşnutsuzluk ve Halk Fırkası yöneticilerinde oluşan rejimin kanıtsandığı hissiyatı nedeniyle Türk siyaseti, Tek Partili sistemden vazgeçip çok partili hayata geçmiştir. CHP çok partili yaşama geçince sistemin gerektirdiği rekabetçi durum nedeniyle İslam’a karşı izlediği politikada değişiklik yapmak zorunda kalmıştır. Bir yandan laiklik daha esnek bir anlayışla yorumlanmaya başlanıp, parti içerisindeki bir grubun 1945’te ileri sürdüğü ‘dinde reform’ projesiyle yumuşamayı sürdürürken (Bila, 1999: 132), diğer yandan da İslam’ın siyasi rolünü marjinalleştirip, meşru olmaktan çıkarmak amacıyla birtakım stratejileri devreye sokmuştur (Cizre, 1999: 82). Bu manevralarla hem siyasal İslam’ın temsiliyet hakkını ele geçirmek hem de kurulması muhtemel muhafazakar partilerin önünü kesme planları yapılmıştır. Aslında bu dönem kurulan muhafazakar partilerin birçoğunun amacı Atatürk devri laikliğini yumuşatmak olsa da (Mardin, 2013b: 32) istisnasız tamamı rejime tehdit olarak görülmüş ve kapatılmıştır.

Çok partili hayata geçişle birlikte sosyal farklılıklar kendilerini siyasal arenada ifade etme fırsatı bulmuş ve irili ufaklı birçok siyasi parti kurulmuştur (Rustow, 1991: 16). Bazıları kısa süre sonra siyasi hayatını tamamlarken, bazıları ise Türk siyasi tarihine damga vurmuştur. Hiç şüphe yok ki siyasi tarih içerisinde sarsılmaz bir konumu olan partilerin başında Demokrat Parti gelmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi’nden ayrılan bir grup siyasetçi tarafından kurulan Parti, 1946 seçimlerinde umduğunu bulamamıştır. Seçimin adli denetim dışında, açık oy, gizli sayım ve çoğunluk sistemi esasına göre yapılması yeni muhalifleri hayal kırıklığına uğratmıştır. Gizli oy açık sayım ilkesinin

benimsendiği 1950 seçimlerinde ise Demokrat Parti ezici bir üstünlükle iktidara gelmiştir. Parti'nin 1950 seçim zaferini izleyen politikaları, ümitlerini daha İslami bir Türkiye'ye dönüşe bağlamış olanların beklentilerini boşa çıkarmıştır. Zira meclisteki DP çoğunluğu, 'dinin siyasal ve kişisel nüfuz kazanmak' (Mardin, 2013b: 122) amacıyla kullanılmasını yasaklayan bir kanunu kabul etmiştir. Çünkü Demokrat Partililer laikliği dinsizlik olarak algılamıyordu (Mert, 2008: 46). Bununla birlikte seçim meydanlarında açtıkları cami ve imam hatip okullarının sayısıyla övünmesi, DP'yi dini siyasal maksatlarla kullandığı ve devletin laiklik ilkelerinden saptığı yolundaki suçlamalara maruz bırakmıştır (Zürcher, 2013: 338). Parti laisizmin altını oymakla suçlanıyordu. Aslında bu mümkün değildi. Çünkü Laiklik ilkesi Türk anayasal pratiğinden çıkarılamayacak ölçüde kendini sağlam bir şekilde kökleştirmişti. Bununla birlikte, bu partinin kısmen Cumhuriyet'in anayasal temellerini tehdit edebilecek dini bir taassuba cesaret verdiği korkusu, 1960 askeri darbesine yol açmış (Mardin, 2013b: 75) ve Parti kapatılmıştır.

Çok partili hayatın bir diğer muhafazakar siyasal aktörü Millet Partisi'dir. Demokrat Parti'nin laik devlet temeline sadık kalacaklarını vurgulaması bazı eleştirileri yükseltmiş ve köktenci birtakım muhalefet partilerinin kurulmasına yol açmıştır. Bu partilerin içinde en önemli olanı Millet Partisidir (Zürcher, 2013: 339). Millet Partisi, CHP iktidarının giriştiği devrimlere, özellikle laikliğe karşı olan dindar kesimin tepkisini örgütlemek amacını gütmüştür. Parti programının 12. Maddesinde dine saygılı olarak geliştirilen laiklik anlayışına göre; "parti, herkesin vicdan ve itikat hürriyetini ve dilediği dilde ve dilediği şekilde ibadet etmek hakkını kutsal tanımakta ve Türkiye'de muhtelif din ve mezheplere mensup cemaatlerin dini örgütlenmelerini onaylayıp savunmaktadır" (Sencer, 1974: 209-210) şeklinde bildirmiştir. Demokrat Parti'den kopan Millet Partisi, İslamcı bir parti olmasına rağmen hiçbir zaman düzenli bir taraftar kitlesi toplayamamış (Mardin, 2013b: 104) ve 1950 seçimlerinde tek sandalye kazanmıştır. 1953 yılında yapılan kongresinde izlenecek politikanın inkılapçılık mı yoksa din siyaseti mi olacağı konusundaki tartışmalar parti aleyhinde geniş yankı bulmuş ve partinin dini siyasete alet ettiği, gerici bir parti olduğu ileri sürülmüştür (Zürcher, 2013: 326). Böylelikle Millet Partisi, iktidar tarafından ihtilalci metodlarla davranan, siyasi mücadelelerde dini temel alan ve halkın duygularını bu yolda sömüren bir parti olarak suçlanmıştır (Sencer, 1974: 241). Sonunda Millet Partisinin devrim ve rejim aleyhtarı bir eğilim ve hareket doğrultusu izlemeye başlamış olduğu ileri sürülerek

27 Ocak 1954'te Ankara Asliye Ceza Mahkemesi tarafından kapatılmıştır. Böylece Cumhuriyet tarihinde mahkeme kararıyla kapatılan ilk parti Millet Partisi olmuştur (Mert, 2008: 45).

Millet Partisi kapatılsa da yeni kurulan partilerin birçoğunun, programlarında dine ve geleneklere vurgu yapması, İslam'ın ağırlıklı olarak Türk siyasetinde var olacağını göstermiştir. Bunlar arasında İslam adına siyaset yapan İslam Demokrat Partisi (İDP), sıra dışı programı ve kamuoyunda yaptığı yankıyla farklı bir yere sahip olmuştur (Bozkurt, 2013: 81). Cevat Rifat Atilhan ve arkadaşları tarafından 27 Ağustos 1951'de İstanbul'da (www.tbmm.gov.tr) kurulan Parti, programında din ve vicdan özgürlüğünü savunmuştur.

Başlangıçta İDP'nin adındaki 'İslam' ibaresinde ve parti programında yasal bir engel görmeyip kuruluşuna izin veren hükümet, taşıdığı potansiyel 'irtica'dan dolayı il valiliklerine bir genelge göndererek İDP hakkında uyanık olmalarını istemiştir. Bazı çevrelerin, partinin laiklik karşıtı faaliyet gösterdiği yönünde yaptığı propaganda sonunda, hükümet harekete geçmiştir (Bozkurt, 2013: 93). Nitekim İDP'nin Bursa şubesi hakkında dini siyasete alet etmekten dava açılmıştır. Partinin açılış gününde propaganda mahiyetinde afişlerin asıldığı ve parti organı Yeşil Bursa gazetesinde din propagandası yapıldığı iddiası davanın dayanağı olarak gösterilmiştir (Arıkan, 2013: 166). Dini siyasete alet etmekle suçlanan DP'nin laiklik konusunda maruz kaldığı baskı, onu laikliği koruma noktasında diğer İslamcı gruplara karşı radikal önlemler almaya itmiştir. DP iktidarı süresince İslamî hassasiyetlerden ve sembollerden faydalanma yoluna giderken bunların örgütlü temsiline izin vermemiş, bunun ilk kurbanı da İDP olmuştur. (Taşkın, 2007: 124). İDP'nin kapatılması partiyi; laiklik karşıtı ve 'irticai' bir oluşum olarak gören laik basında olumlu karşılanmıştır. Kararı yerinde bulan Nadir Nadi, İDP'nin temsil ettiği çevreleri "kara softa" diye nitelerken; Hüseyin Cahit Yalçın parti adında 'İslam' ibaresinin kullanılmasını şiddetle eleştirmiş ve hükümet makamlarının din esasına dayalı bir partiye nasıl izin verdiğini sorgulamıştır (Bozkurt, 2013: 91-98).

Siyasal İslam, başarısız İDP deneyiminden sonra, Necmettin Erbakan'ın 1970'de Milli Nizam Partisi'ni kurmasına kadar aktif siyasetten uzak kalmıştır. Bu zamana değin DP ve uzantısı gördüğü AP içinde temsil edilme imkânı bulan İslamcılık, Milli Nizam'la başlayan "Milli Görüş" hareketiyle yeniden aktif siyasette yerini almıştır.

2.11.3. 1960 Sonrası Siyasal Ötekileştirme

Birçok siyaset bilimcinin Türkiye’de demokratikleşmenin tarihi olarak kabul ettiği 1950 seçimleri ve akabindeki çok partili sistem, 27 Mayıs 1960’ta yapılan askeri darbe ile kesintiye uğramıştır. 1960 darbesi Siyasal İslam’ın yükselişini sekteye uğratsa da tam anlamıyla çözememiştir. Darbe sonrası yönetimi ele alan Milli Birlik Komitesi tarafından yazdırılan 1961 Anayasasında laiklik ilkesi, anayasa hukukunun olmazsa olmazı konumunu korumuştur. 1982 anayasasında da tekrar pekiştirilecek olan laiklik ilkesine 1961 anayasasında geniş yer ayrılmış ve koruyucu düzenlemeler getirilmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarının 2. ve 4. maddelerine göre “lâiklik, cumhuriyetin temel niteliklerinden biri olup, değiştirilemez, değiştirilmesi teklif dahi edilemez” (www.tbmm.gov.tr).

Bunları ilave olarak 1961 Anayasası dinin hem kendi içinde düzenlemekte hem de laikleşmeyle ilgili bir dizi organik kanuna atıfta bulunmaktadır. 19. Maddede, “kimse devletin sosyal, iktisadi, siyasi veya hukuki temel düzenini, kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya şahsi çıkar veya nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez kötüye kullanamaz” (Mardin, 2013b: 128) denmektedir. Yine 241. Madde dini önderlerin laiklikle ilgili kanunları alenen eleştirmelerini suç saymakta; 242. Madde resmi bir dini unvanın, devlete karşı bir isyanı kışkırtmak veya teşvik etmek üzere kullanılmasını cezaya bağlamaktadır. 163. Madde ise “laiklik ilkesini tehlikeye düşürdüğüne inanılan kişi veya grupları bastırmak” (Mardin, 2013b: 128) şeklindeki içeriğiyle muhafazakar İslamcılarının üzerindeki en bariz tehdit unsuru olmuştur.

Anayasal sınırları çizilen meşru siyaset alanında daha önceki anayasalarda olduğu gibi Siyasal İslam’a ayrılan yer sınırlı olmuştur. Darbeyi izleyen yıllarda Adalet Partisi içerisinde siyaset yapmaya çalışan İslamcı politik figürler, 1960’lı yılların sonunda münferit siyasetlerini yapmaya başlamışlardır. 1969’da Erbakan, Konya’dan bağımsız aday olmuş ve birtakım eski tip İslamcının desteğiyle, 1970’de uygun siyasal atmosferden yararlanarak Milli Nizam Partisini kurmuştur. Erbakan, Türkiye’nin ekonomik geriliğinin laiklik ve batılılaşmadan kaynaklandığını ileri sürüyordu (Karpaz, 2010: 278). MNP, büyük burjuvazi karşısında gelir ve saygınlığını yitiren bir grup küçük işletmeci, tüccar ve esnaf ile batılılaşma hareketini başından beri reddeden bir kesim İslamcının etrafında kenetlendikleri ve siyasal İslam’ın örgütlü olarak politik

yaşama katıldığı bir parti halini almıştır (Bakırezer ve Demirer, 2010: 154; Ay, 2004; www.mevzuatdergisi.com). MNP, Erbakan ve arkadaşlarının “Milli Görüş” olarak adlandırdıkları İslamcı siyasal hareketin ilk partisidir. Milli Görüş’ün ilkelerine bakıldığında ise radikal İslamcılık ve küreselleşme karşıtlığı net olarak görülmektedir. Ayrıca Milli Görüş hareketinin nüvesini oluşturan İslami entelijansiya Kemalizm’le uzlaşmak bir yana, onu ciddi biçimde eleştiriye tabi tutarak (Bölükbaşı, 2012: 170), laiklik karşıtı tavrını ortaya koymasına rağmen hareketin siyasal organizasyonu olan MNP, faaliyetlerinde daha temkinli davranmıştır.

Yürürlükteki yasalar nedeniyle İslami kimliğini açıkça sergilemekten kaçınan MNP, İslami sistemin taraftarı olduğunu ve bu sistemi hangi yöntemle kuracağını içeren mesajları üstü kapalı ve çok da net olmayan ifadelerle belirtmiştir (Duman, 1999: 78). Bu tutumunu kapatılıncaya dek sürdürmüştür; İslami bir parti olarak nitelendirilmesine rağmen, kuruluşundan kapatılmasına kadar hep çekingen bir İslami söylem kullanarak laikliğe açıkça saldırmaktan geri durmuştur (Ay, 2004; www.mevzuatdergisi.com). Tüm bu tedbirlere rağmen parti kapatılmaktan kurtulamamıştır. MNP hakkında 1971 Muhtırası’ndan sonra şeriat yanlısı görüş ve çalışmaları olduğu düşüncesiyle Anayasa Mahkemesi’ne kapatma davası açılmış ve parti 20 Mayıs 1971 tarihinde “laik devlet niteliğinin ve Atatürk devrimciliğinin korunması prensiplerine aykırı olduğu” gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır (Mert, 2008: 50; Aykol, 2009: 72).

Milli Görüş hareketi MNP kapatıldıktan sonra da siyasi varlığını sürdürmüştür. Kapatılan MNP yerine Ekim 1972’de kurulan Milli Selamet Partisi de benzer bir sınıfsal çizgi izlemiştir. Kendinden öncekiler gibi Osmanlının çöküşünü Batılılaşma uğruna İslam’ı reddetmesine bağlayan MSP, büyük Türkiye’nin İslam uygarlığına dönmekle oluşacağını savunmuştur. Bu bağlamda MSP’nin resmi doktrini şu üç başlık altında özetlenebilir: Dini bir dünya görüşü, Türkiye’nin hızlı sanayileşmesi yolundaki hamle ve halkçı bir bölüşüm ile sosyal ahlak (Mardin, 2013b: 105). Parti Ekim 1973’teki genel seçimlerde %11,8 oy alarak 48 milletvekili ve 3 senatörlük (Bölükbaşı, 2012: 168) kazanma başarısı göstermiştir. Şerif Mardin’e göre Milli Nizam Partisi’nde olduğu gibi “Milli Selamet Partisi’nin Türk toplum hayatının yeniden İslamileştirilmesinden yana olduğundan şüphe yoktur. Kendisine yöneltilen bir suçlama olmakla beraber partinin ne dereceye kadar hukuk sisteminde İslam hukukunu geri

getirmek istediği ise açık değildir (2013b: 133). MNP'ye görece daha uzun süre ayakta kalan Milli Selamet Partisi 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonucunda diğer siyasi partiler gibi kapatılmış, lideri Erbakan İslam'ı siyasal amaçlarla kullanarak suç işlediği iddiasıyla tutuklanmıştır.

2.11.4. 1980 Sonrası Siyasal Ötekileştirme

12 Eylül 1980 darbesiyle askerler yönetime el koymuş ve demokratik hayata ara verilmiştir. Darbeyle yönetime el koyan generaller, Türkiye'nin laik temellerine sadık kalacaklarını bir kez daha hatırlatmıştır (Mardin, 2013b: 125). Askeri yönetim tarafından yapılan anayasada, daha önceki anayasalarda da olduğu gibi laiklik ilkesi önemini korumuştur. 1982 anayasasıyla her ne kadar askerin kışlaya çekilip demokratik seçimlerin yapılacağı söylene de, pratikte bu ancak ve ancak askerlerin izin verdiği kişiler ve partilerin katılımıyla sınırlı bir şekilde gerçekleştirilebilmiştir. 1983 seçimlerine yalnızca Turgut Özal'ın Anavatan Partisi, Necdet Calp'ın Halkçı Partisi ve eski bir asker olan Turgut Sunalp'ın Milliyetçi Demokrasi Partisi katılabilmıştır. Bu sınırlandırma yasaklı liderlerin siyasete dönme hakkı elde ettiği 1987 yılına kadar sürmüştür.

Darbe sonrası süreçte Milli Görüş hareketinin devamı olan ve Siyasal İslam'ı temsil eden Refah Partisi, 9 Temmuz 1983'te avukat Ali Türkmen başkanlığında kurulsa da; kurucularının Millî Güvenlik Konseyi tarafından birkaç defa veto edilmesi ve kadrosu kanunların öngördüğü zamanda tamamlanamaması nedeniyle 1983 seçimlerine katılamamıştır (www.arsiv.sabah.com.tr). Siyasi yasağı kalkan Necmettin Erbakan'ın genel başkanlığı getirilmesinin ardından 1987 seçimlerinde oyların yüzde 7,16'sını, 1991 seçimlerinde ise yüzde 16,90'ını alarak yükselişini sürdürmüştür. 90'ların başında başlayan Refah Partisi iktidarıyla doruğuna ulaşan ve özellikle Türkiye üniversitelerinde 80'lerle birlikte uygulamaya konan başörtüsü yapağına karşı verilen toplumsal mücadelenin (Turam'dan akt. Yılmaz, 2013: 88) dinamizmiyle Siyasal İslam'ın yükselişi, Cumhuriyet'in kurucu ideolojisi olan Kemalizm'le Siyasal İslam arasında hem bir çatışmaya hem de bir siyasal mücadeleye dönüşmüştür (Yılmaz, 2013: 88).

1995 seçimleriyle oyların yüzde 21,38'ini alarak iktidar olan Erbakan ve partisinin görünüşte sorgulanmayan konumu, onları yanıltıcı bir güvenlik duygusuna sevk etmiştir. Partinin liderinden daha çok bazı köktenci milletvekillerinin ve belediye

başkanlarının kasıtlı olarak infial uyandırıcı beyanatlar vermesi (Zürcher, 2013: 430), rejimin koruyucusu olduğu iddiası taşıyan kesimleri endişeye sevk etmiştir. Literatüre “Postmodern Darbe” olarak giren 28 Şubat 1997 kararları Parti için sonun başlangıcı olmuştur. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Refah Partisi’nin Anayasa’nın 69. Maddesinin 6. Fıkrası göndermesi ile 68. Maddesinin 4. Fıkrası gereğince yani laiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği iddiasıyla (Aykol, 2009: 105) dava açmıştır. Dava İddianamesinde “okullarda öğrencilerin dinsel kuralların emrettiği biçimde takılan başörtüsü ile bulunmalarının laiklik ilkesine aykırı olduğu kesinleşmiş yüksek mahkeme kararıyla belgelenmesine rağmen” Erbakan ve arkadaşlarının bu durumun karşısında durarak halkın dinsel inançlarını kışkırttığı ifade edilmiştir (Mert, 2008: 116). Sekiz ay süren dava sonunda Anayasa Mahkemesi 16 Ocak 1998 tarihli kararıyla Refah Partisi’nin kapatılmasını kabul etmiştir. Siyasal İslam’ı bastırmaya yönelik önlemler bununla da sınırlı kalmamıştır. Erbakan’a beş yıl siyaset yasağı getirilmiş ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’a yönelik de dava açılmıştır. Erdoğan’ın dinsel nefreti kışkırtmakla suçlandığı davanın açılmasının nedeni, bir seçim mitingi sırasında Ziya Gökalp’in Türkiye’deki minareleri süngüye benzettiği 80 yıllık bir şiirden alıntı yapması olmuştur. Dokuz ay süren dava sonucunda Erdoğan bir yıl hapis ile 860 bin TL ağır para cezasına çarptırılmıştır. Böylece Erdoğan sistem dışına itilip ötekileştirilmiştir. “halkı din ve ırk farkı gözeterek düşmanlığa açıkça tahrik ettiği” için hakkında verilen mahkumiyet kararıyla aday olması bile engellenmiştir (Zürcher, 2013: 439).

28 Şubat sürecinde Siyasal İslam’ın ilk kez iktidarda olduğu Refah-Yol döneminde laik-Atatürkçü kesimlerce başlatılan toplumsal muhalefetin öncülüğünü yapan kurumların başında medya gelmektedir. Büyük medya kuruluşlarının hemen hepsi devletin temel kurumlarıyla birlikte hükümet karşıtı cephede yer almışlardır (Akpınar, 2001: 133-134). Zaten sonraki yıllarda da 28 Şubat post-modern darbesinin hayata geçmesinde medyanın da çok önemli bir rolü olduğu, muhalif kesimler tarafından sıkça kullanılarak getirilmiş; medya da kendi içinde ‘28 Şubatçılar’ ve ‘karşıtları’ olarak bölünmüştür (Bezirgan, 2009: 123).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ELİTİZM, ÖTEKİLEŞTİRME, MEDYA

3.1. Medyanın Belirleyiciliği

Modern toplumların karmaşık yapıları içerisinde medya, hiç şüphe yok ki toplumsal ve siyasal belirleyiciliği elinde tutan aygıtların başında gelmektedir. Araç anlamına gelen Latince “medius” kelimesinden türetilmiş olan medya, bilginin iletilmesi, saklanması ve güncellenmesini sağlayan bütün iletişim sistemleri anlamında kullanılmaktadır (Barbier ve Lavenir, 2001: 39). Araçsal işlevselliğine vurgu yapan, etimolojik yönü baskın bu tanımın aksine medya tartışmaları, medyanın gücü, misyonu ve etki alanı konularında yoğunlaşmıştır. Liberal özgürlükçü medya kuramcılarının yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü güç olarak kabul ettiği medya, siyasi arenadaki aktörlerden biri, dolayısıyla da kamusal alanın düzenlenmesinde başroldedir. Kamusal alanın devletin, yurttaşları hiçe sayarak tek düzenleyici güç olarak varlığını sürdürmesini engelleyen bir kontrol aracı olduğu (Taşçı, 1996: 784) gerçeğinin genel olarak kabul görmesi, medyanın önemini daha anlaşılır kılmaktadır.

Günümüz toplumlarında devlet ile toplum arasındaki ilişkiyi, medyanın simgesel işlevi ve aracılığı olmadan kavramak mümkün değildir (Tutal, 2014: 279). Zira medya, yönetenlerle yönetilenler arasında köprü işlevi görmesinin yanı sıra, sistemi olumlayarak ya da eleştirerek kamusal alanın şekillenmesine doğrudan etki etmektedir. Medyanın sunduğu gerçeklik temsilleri, kamusalı oluşturan bireylerin gerçek dünyaya ilişkin kişisel deneyimlerini ve yorumlamalarını önemli ölçüde etkiler (Laughey, 2010: 84). Çünkü insanlar yaşayarak deneyimleyemediği olguları, medyanın yansıttığı biçimde, medya tarafından yapılan inşa ve tanımlamalar sayesinde öğrenirler. Kamusal alanın tasarımı bu denli etkili bir organ olan medyanın, tüm bu özellikleri nedeniyle özgürlüğü, objektifliği ve kamusal sorumluluğunun bilinciyle hareket etme kabiliyeti tartışılmaktadır. Medyayı bağımsız, sivil bir kamusal denetim mekanizması olarak gören liberal özgürlükçü medya kuramcılarının aksine Marksist paradigmanın kilometre

taşı sayılan Frankfurt Okulu kuramcıları, insanların imgelemelerine hükmetmek suretiyle onların hâkim toplumsal ilişkileri içselleştirmelerine hizmet ettikleri için kültür endüstrisi olarak kavramsallaştırdıkları medyayı eleştirir (Adaklı, 2006: 21). Marksist paradigmaya göre gerçek dünyadaki başatla yerel arasındaki çatışmanın medyadaki yansıması, daha doğru bir deyişle, medyada yeniden üretilen ve artık başka bir şey haline gelen medyadaki başat ile yerelin doğası rasyonalist, akılcı bir içeriğe sahip değildir (Alayoğlu, 2004: 32). Medyanın yüzü egemenlere dönüktür. Dolayısıyla hakim ideolojiyi ve elit zümrenin ürettiği değerler sistemini metalaştırarak kitlelere pompalar. Yönetenlerin sesidir ve medyanın toplumsalı bütünsel kılmak için totaliter yöntemler uygulayan iktidarların resmi ideolojisini taşımak ve resmi tarihi pekiştirmek (B. Çoban, 2009: 29) gibi bir misyonu vardır.

İktidarı yeniden üreten medya, aynı zamanda ötekileri de belirleyerek bize, ‘biz’i onlardan ayırt etme olanağı veren kalıp yargılar üretmektedir. ‘Biz’den olmayanları belirleyip dışlayan ötekileştirici söylem dil dolayımıyla oluşturulur. Farklı olanları tanımlamak için aşağılayıcı ifadeler seçilir. Dilde gelişen bu dışlama, aralarında düşmanlık olmayan farklı gruplar için daha yumuşak ifadelerle kendini gösterebilir. Ancak sonuçta yapılan, ötekilerin ‘eksikliklerini’ ön plana çıkararak farklılıkları vurgulamak (Akça, 2007: 13-14) ve “biz”i pekiştirmektir. Bu yaklaşım zımni geçerliliğini korumakla birlikte, gelişen teknolojinin doğal sonucu olarak çeşitliliği artan medyanın sadece egemen elitlere değil, ötekilere de hizmet ettiğini söylemek mümkündür. Bu görüş doğru olsa da, medyadan yararlanma düzeyi sınıfsal farklılıklar nedeniyle eşitsizdir. Bostancı’nın “merkezi krallıklar kurulurken feodal beylerin malikanelerinin kalın duvarlarını yıkmak için icat edilen toptan bir ölçüde buna direnenler de faydalanmıştır; ancak burada önemli olan kimin en etkili şekilde bu teknolojiyi kullandığıdır” (1998: 161) örneği, medyadan elitlerle ötekilerin yararlanma düzeyinin özeti niteliğindedir.

3.2. Ana Akım Medya

Devlet, merkezi işgal eden iktidarın etrafında çoğunluk olarak kabul edilmiş ya da çoğunlukta olmasa da güç ilişkileri bağlamında hegemonik gücü elinde tutan grup ve onun üzerlerinde tahakküm kurduğu gruplardan, ötekilerden oluşur (B. Çoban, 2014: 49). Bu hegemonik düzenin meşruiyetinin sağlanması ve sürekliliğinin olması için medyanın iktidarla eşgüdümlü hareket etmesi asgari şarttır. Bu gerçeklikten hareketle

ana akım medya veya Türkiye'deki yaygın kullanımıyla merkez medya, iktidarın sürekliliğinin sağlanmasında her zaman, başvurulabilecek en güçlü araç olmuştur. Yaygın şekilde kabul gören tanımıyla ana akım medya, resmi ideolojinin kırmızı çizgilerinin içerisinde kalmak kaydıyla, ne aşırı sağ ne de aşırı sol uçta yer almayan, ortada bulunan, tıpkı bir nehrin ana akımı gibi olan bir medyadır (Keskin, 2014: 159). Sağ veya sol diye tabir edilen siyasi yelpazenin hangi tarafında olursa olun, ana akım medya hakim güç merkezinden çok fazla uzaklaşmaz veya sınırları zorlayamaz. Özetlemek gerekirse, ana akım medyadaki durum tanımları hâkim ideoloji çerçevesinde yapılır. Özellikle ulusal çıkarların söz konusu olduğu durumlarda ana akım medya, iktidarın durum tanımlarının dışına çıkmamaya (Akça, 2007: 17) özen gösterir. Sık sık eleştirilse de; ana akım medyanın kendi ulus devletinin egemen ideolojisine riayet ettiği, bunun bir parçası olduğu yönündeki bu görüş, Çin gibi medyanın devlet tekelinde olduğu ülkelerde açık ve net bir şekilde görüldüğü üzere (Laughey, 2010: 88) birçok ülkede kendini fazlasıyla hissettirmektedir.

Ana akım medya her ne kadar kamusal iletişim sağlamak amacıyla ortaya çıkmış olsa da kapitalizmin etkisiyle ticari bir yapıya bürünmüştür. Medya, çıkarları doğrultusunda kimi gruplarla işbirliği yaparken kimisini de karşısına alıp aleyhinde yayınlar yapmaktadır (Türk, 2013: 55). İşbirliği yaptığı grup da genellikle toplumsal ve siyasal iktidarı elinde bulunduran, ekonomik kaynaklara hükmetme erkine sahip kesimler olmaktadır. Özellikle yeni toplumsal muhalefet hareketlerinde medyanın iktidardan ve güçten yana aldığı tavır daha da belirginleşmektedir. Bir yandan kültürel farklılıkların yerleşik kamusal alanlar içinde kendilerine bir yer açma mücadelesi, diğer yandan devlette yönetme erkini elinde bulunduranların buna hoşgörüsüzlüğünün yarattığı gerilim içinde, merkez veya ana akım medya, var olan kodlarını çoğulcu bir perspektifle değiştirmeye çalışmak yerine, farklı kimlik taleplerinin karşısında (Pazarcı, 2005: 162) iktidarın yanında yer almaktadır. Bu tutum, Türkiye'de de sıkça rastlanılan ve normal kabul edilen bir medya refleksi haline gelmiştir. Türkiye'de ana akım medyanın 'biz' tanımı vardır. Ana akım medyanın benimsediği ve aktardığı 'biz'lik tanımı temelde, toplumda ekonomik, siyasal açıdan egemen olanın ideolojisi tarafından biçimlendirilmiştir (Dirini, 2010: 63). Kemalist ideolojinin kodlarıyla örüntülenmiş bu 'biz'lik tanımı üzerinden yürüyen yayıncılık anlayışı darbe, kriz veya kaos dönemlerinde daha da belirginleşmektedir. Ana akım medyanın söylemi, bu tip gerilimli süreçlerde kimi zaman belli sınırlar içinde demokrat görünse de, esas olarak resmi

ideolojinin krizinden söz ederek değişimi savunan farklı muhalif fikirleri marjinalleştirmek üzerine kurulmuştur. ‘İkinci Cumhuriyetçiler’, ‘İslamcılar’, ‘bölücüler’ gibi nitelermeler (Pazarcı, 2005: 162) bu tutumu açığa vurmaktadır. Nitekim 28 Şubat sürecinde ana akım medyanın takındığı ‘orducu’ tutum, bu davranışın yakın tarihimizdeki en bariz örneğidir.

3.3. Ana Akım Medya ve Temsil

Modern enformasyon toplumunda medya, kitlelerin en önemli bilgi edinim kaynağı olarak gündelik hayattaki önemini korumaktadır. Birçok insan, medyada temsil edilen gerçeklikler üzerinden dünyayı anlamaya çalışmaktadır. Bilgi açığı ihtiyacına cevap verdiği iddiasıyla bir simgesel yeniden üretim ve temsil alanı olan medyada (Çelenk, 2010: 216), sürekli tarafsızlık ve nesnellik vurguları yapılarak, toplumsal grupların temsiliyetinde eşitlik hipotezi pekiştirilmektedir. Her ne kadar medya tarafsızlık söylemini sık sık tekrarlarsa da birçok toplum bilimci medyayla aynı fikirde değildir. Medyanın tarafsız olamayacağını ileri süren McQuail, bunun imkansızlığını dört başlık altında toplamıştır (1992: 186);

1. Haber seçimi öznel yorumlara açıktır. Gazeteci bile yorum yaptığının farkına varmayabilir.
2. Bütün olaylar ve bu olaylarla ilgili haberler, geniş ve anlamlı bir referans çerçevesine oturtulur.
3. İhmaller, sessizlikler, üstü kapalı da olsa, toplum ve onun değerleri hakkında varsayımlar ya da değerler üretirler.
4. En yaygın olan ise, açıkça bilindiği gibi, haberler çok çeşitli güçlü içsel ve dışsal baskılar altında üretilmektedir.

Toplumu farklı çıkar gruplarının oluşturduğu parçalardan oluşan çoğulcu bir bütün olarak kabul eden liberal özgürlükçü kuram, toplumdaki her grubun medyayı kullanabileceği ve kendi çıkarları için medya kuruluşlarından eşit olarak yararlanabileceğini varsaymaktadır (Kılıç, 2011: 145). Liberal özgürlükçü kuramcılarının ileri sürdüğü gibi toplumdaki güç ilişkileri kabul edilebilir ölçülerde medyada kendine temsiliyet buluyorsa mesele yoktur. Fakat güçlerin temsil edildiği medya düzleminde ciddi bir dengesizlik söz konusuysa orada medya marifetiyle teşekkül eden kamusal müzakerede önemli eksiklikler vardır (Bostancı, 2011: 129). Zira temsilin adaletli

olması hassasiyet gerektiren bir olgu olduğu gibi yoruma da açıktır. Medya çalışmalarında liberal özgürlükçü kuramcılarının savunduğu geleneksel yaklaşımın aksine Marksist paradigma toplumsal grupların eşit olmayışlarının, onların metinlerde ürettikleri anlamların da eşit olmayışı ile (Dursun, 2001: 61) sonuçlandığını ileri sürmektedir. Bilginin ve gerçeğin sosyal iletişimle kurgulandığını öne süren Marksist yaklaşıma göre temsil, ‘şeylerin’ temel kurulumuna ait bir tasarımdır. Şeylerin nasıl tanımlandığı, rızanın üretiminde önemli bir unsurdur. Bu çerçevede olayların medyada temsili “aktif bir seçme, sunma, yapılandırma ve biçimlendirme” işini ima etmektedir. Yani bir ‘anlam üretimi’, ‘gerçek’ kurgulanışı söz konusudur (Akça, 2007: 12). Bu nedenle temsil, politik bir eylemdir. Temsil pratiğini üreten sosyal gerçekliği belli bir yöne çeker ve anlamı tespit eder (Hall’dan akt. Arsan, 2014a: 144-145). Sosyal gerçekliğin süzgeçlenip yorumlanarak belli bir yöne çekilmesiyle birlikte temsillerin çok şekilli yapıları ve hiyerarşik düzeni bazılarını ayrıcalıklar tanırken, diğerlerini marjinalleştirir ve itibarsızlaştırır (Uluç, 2009: 42). Toplumsal eşitliksizliklerden bağımsız düşünülmesi mümkün olmayan bu ayrıcalıkların sağlanmasında temel belirleyen ise güçtür. Chomsky’nin propaganda modeli kapsamında betimlediği süzgeçler de bu zenginlik ve güç eşitsizliklerine odaklanmaktadır. Model, para ve gücün, haberleri süzgeçten geçirerek yayına uygunlaşması, muhalefetin marjinalleştirilmesi, elitlerin, mesajlarını kendi çıkarları doğrultusunda kamuya iletmesi gibi özelliklerden oluşan bir yolu takip etmektedir (Dursun, 2012: 3). Walter Benjamin’in “tarih galiplerin tarihidir” (Beiner, 2013: 609) vecizesinde olduğu gibi ‘muktedirler’ başlığı altında toplayabileceğimiz siyasi, iktisadi ve askeri gücü elinde bulunduran hakim sınıf, gerçekliğin nasıl temsil edileceğine, kültürel kodların nasıl oluşturulacağına da karar vermektir. Konu bağlamında Bostancı’nın görüşleri de Walter Benjamin’in vecizesini destekler niteliktedir (1998: 157);

Mağluplar, yaşanan zamanda iktidar oyununun dışına düşenler, sesleri çıkmayanlar bugündeki kaybedişlerini tarihe de yansıtırlar; oradaki uzantıları da tarihin karanlık yüzüne itilir, şer güçlerin temsilcileri olarak yazılan bu senaryoda yerlerini alırlar. “kim bunlar?” denilirse, günümüz için galiplerin ve mağlupların sözel ve görsel alanda belirlendiği söylenebilir. Daha çok konuşan, sesini daha çok duyuran, medyanın dilini daha fazla kullananlar egemenlik alanlarını da genişletmektedir.

Toplumsal gücü elinde bulunduran, dolayısıyla medyada daha fazla temsil edilme imkanını ele geçiren galipler ‘biz’ olarak tasarlanırken; medya içeriğini etkilemekten

uzak olan kesimler ise ancak ve ancak ‘öteki’ olarak temsil edilme imkanı bulur. Bu temsiliyette medya metinlerinde tasarlanan gruplar olarak ‘biz’in diyalektik ilişkisiyle ‘öteki’ne ihtiyaç duymasından ileri gelmektedir. Çünkü ‘biz’in delillerinin güvenilirliğinin artırılması, meşruiyetinin sağlanması ya da karşıtlarının gücünün zayıflatılması ötekinin varlığıyla sağlanabilmektedir (Alver, 2001). Sonuç olarak medya aracılığıyla başat kültür ile yerel kültürün, eşit ve demokratik bir dizimde kitlelere ulaşmasının olanaklılığı ve eşit temsiliyet üzerinde bir konsensüs sağlanmış değildir. Medyada temsiliyet sorunu liberallerin savunduğu güçlerin eşit düzeyde yer almasını öngören yaklaşımlar tartışmanın olgunlaştırılmasında yetersiz kalırken; Marksist geleneğin savunduğu ezen-ezilen, seçkin-düşkün türünden çatışma ve uyumsuzluğa işaret eden antagonizmik (Alayoğlu, 2004: 30) bağlamda tartışıldığında ise çok daha karmaşık bir hal almaktadır.

3.4. Ana Akım Medyada Temsil Edilmeye Etki Eden Faktörler

Gerçek insan, mekân ve olayları betimleme süreci olan temsil, gerçekliğin yansımasıdır. Medya ise gerçekliğin yansımasında en önemli sağlayıcılardan biri, belki de en önemlisidir (Laughey, 2010: 83). Bu realitenin farkında olan medya kuruluşları da gerçekliğin yansıtılmasında tarafsız davrandığını pekiştirmek için birçok slogan geliştirmiştir. Geliştirilen sloganların ve tanımların hemen hepsi; hedef kitleyi doğru bilgilendirme, cinsiyet ve etnik ayrımlar yapmama, nesnel olma, bütün odaklara eşit durma ve en önemlisi enformasyon döngüsünü eşit ve dengeli bir şekilde sağlama gibi özellikler üzerinde durmaktadır (Dursun, 2012: 2). Her ne kadar kitle medyası tarafsızlığa ve objektif yayıncılığa atıf yapsa da, böylesine bir gücü elinde bulunduran medyanın güç odakları tarafından rahat bırakılması ve özgür kalması düşünülemez. Gerbner, “esas mesele medyanın özgür olup olmadığı değildir. Kim tarafından, nasıl, hangi amaçlar için kontrol mekanizmasının uygulandığı ve kaçınılmaz yansımalarının neler olduğudur” (Schiller, 1993: 38) sözleriyle medya bağımsızlığı tartışmalarına en başından set koymaktadır. Bu görüşten hareketle bir siyasal toplumda yer alan çıkar gruplarının, medyanın örgütlendiği alanla doğrudan ilişki kurmadıkları, herhangi bir örgütlenmeye katılmadıkları hallerde bile, mevcut medyanın kendileriyle ilgili ‘objektif gerçeği’ yansıtacaklarını umut etmek saflıktır. Zira sınıfsal, etnik, dini, mesleki, ideolojik farklılıklar aynı zamanda çıkar farklılıklarıdır ve medya iktisadi/politik konumu itibarıyla bu toplumsal realiteden bağımsız değildir (Bostancı, 1998: 136-145).

Çıkar farklılıkları ve güç ilişkilerinin kaçınılmaz olarak etkisinde kalan medya, tarafsızlık misyonunu yerine getirememektedir. İçerik ve temsil, kendi iç yapısı ile dış dünya karşısında bağımlı olduğu farklılıklar çerçevesinde şekillenir. En nihayetinde bir ticari örgüt olan medya kuruluşunun, temsil düzeyini belirleyen içerik oluşturma sürecine etki eden birden çok parametre saymak mümkün olsa da, ilk akla gelenler ekonomik ve ideoloji temelli olanlardır. Pahl ve Winkler'e göre, temsili doğrudan etkileyen iki kontrol düzeyi mevcuttur. Bunların birincisi operasyonel kontrol, diğeri ise tahsisata dair kontroldür (akt. Adaklı, 2006: 72). Operasyonel kontrol, medyada içeriğe ilişkin karar alma sürecinde söz sahibi olan sembolik seçkinlerin kontrolüdür. Tahsisata ilişkin kontrol ise, iktisadi temelli mülkiyet ilişkilerini ve reklam girdilerini ihtiva eder. Bunlara ilave olarak bazı liberal kuramcılar, muhatap kitlenin meşruiyet kalıplarının da temsil düzeyine etki ettiğini ileri sürmektedir (Bostancı, 1998: 168). “Medyanın insanlara ne yaptığı sorusu yerine, insanların medya ile ne yaptığı” (Alemdar ve Erdoğan, 2010: 154) sorusu etrafında şekillenen Kullanımlar ve Doyumlar Kuramının da desteklediği bu yaklaşım, ekonomik ve ideolojik belirleyenlere oranla cılız kalmaktadır. Bu cılızlıktan ötürü tartışmanın, temsil düzeyine doğrudan etki ettiği konusunda konsensüs sağlanmış olan medyanın mülkiyet yapısı, reklam kaynakları ve sembolik seçkinler başlıkları üzerinden yürütülmesi daha sağlıklı görülmektedir.

3.4.1. Medyanın Mülkiyet Yapısı

Hiç şüphesiz medya çalışmalarında sahiplik ve mülkiyet ilişkilerinin içerik ve temsile etki düzeyi en çok tartışılan konuların başında gelmektedir. Tartışmanın öznesini oluşturan mülkiyet ilişkileri; sınıf eşitsizliğini ve bunun uzantısı olarak çeşitli tahakküm biçimlerini meşrulaştırmada içerik üreticisi olarak oynadığı rol nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. (Adaklı, 2010: 69). Marksist yaklaşıma göre üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf medya aracılığıyla fikirsel üretimi de yaratmakta ve denetlemektedir (Kılıçarslan, 2011: 161). Özellikle ekonomi politikçi yaklaşım, “ekonomik altyapı kültürel üstyapıyı belirler” hipotezinden hareketle, medya örgütlenmelerinin maddi yapısının onların ideolojilerini de belirlediğini ileri sürmektedir (Bostancı, 2011: 138). Kendi içerisinde araççı ve yapısalcı yaklaşımlar olmak üzere ikiye ayrılan ekonomi politik yaklaşımda yapısalcılar, sınıf iktidar ve ideoloji arasındaki bağlantıları üretim tarzına ya da ekonomi politiğe yerleştirerek, mülkiyet sahibinin ve çalışanların eylemleri ile seçimlerine belirli bir sınırlılık yüklerken; araççı yaklaşım, medyayı

yönetici sınıflara hatta kişilere bağılılıkları çerçevesinde irdelemektedir (Murdock, 1981: 54). Yapısalcı yaklaşımın savlarını, yönetici devrimi tezinin savunucularının görüşleri de destekler niteliktedir. Sahiplik ve yöneticilik fonksiyonlarını birbirinden ayıran bu görüşün savunucuları, kontrolün sanki genel yayın yönetmenleri, üst düzey editörler ve son aşamada da, muhabirin kendisindeymiş gibi görünmesine neden olmaktadır (İlic, 2014: 109). Bu görüş kısmen doğrudur, çünkü sembolik seçkinlerin içerik ve temsil üzerindeki etkisi yaygın şekilde kabul görmektedir. Bununla birlikte içerik üretim sürecinde mülkiyet sahibinin payı ise, sembolik seçkinlerinkiyle kıyaslanamayacak kadar fazladır.

Araççı yaklaşım ise sahiplik yapısının, dolayısıyla iktidarın içerik üretim sürecine doğrudan etki ettiğini savunmaktadır. Araççı yaklaşım, ekonomik düzeyin aşağıdan yukarıya her şeyi mekanik bir şekilde belirlediğinden yola çıkarak medyanın, elitlerin çıkarlarına hizmet ettiği gibi, elitlerin doğrudan müdahalelerine de açık kurumlar olduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Dursun, 2001: 26-27). Medyanın bu müdahaleye açık olma durumu ise medya patronlarının daima iktidarı elinde bulunduranların yanında yer almasından ileri gelmektedir. İktidarlar, ticari bir figür olan patron aracılığıyla içeriğe müdahale edebilmektedir. İktidar kaynaklı güçten faydalanmak isteyen medya patronları da bu müdahaleye gönüllüdür. İngiltere’de yaşanan iki örnek olay bu ilişkinin tasviri niteliktedir. London Times’ı satın alıp iktidardaki Thatcher yanlısı yayın yapmaya zorladığında çalışanların toplu istifasıyla karşılaşan Avustralyalı Rupert Murdoch tepkisini “ben bunca yolu gazetenin içişlerine karışmamak için mi teptim” sözleriyle dile getirmiştir. Yine İngiltere’de Mirror grubunun sahibi olan Robert Maxwell grubun tüm yayın politikasını şu sözlerle ifade etmiştir; “bu işe doksan milyon pound yatırdım ve bunu hayır duası almak için yapmadım. Bu işin sahibi benim, patron benim” (Duran, 1999: 92-93). İngiltere’deki örnekler, Marksist paradigmaya göre genel geçer bir durumdur. Zira “medya mülkiyetindeki değişimler dahi iktidar ilişkilerini çok fazla değiştirmemektedir, çünkü her medya sahibi sermayenin çıkarlarıyla uyumlu biçimde hareket etmektedir” (Shoemaker ve Reese, 1997: 141).

Kar elde etme güdüsüyle iktidarla paralel bir yayın politikası izleyen medyadan, elitlerin edinimi de azımsanmayacak kadardır. Çünkü iktidarlar için medya, düzenin sürdürülmesi ve halkın yönlendirilmesi için elitlerin elindeki en etkin silahlardan biridir. Böylesine etkin bir silahın yöneten sınıf tarafından kendi haline bırakılması mümkün

değildir. Elitler, bilgilenme kaynaklarını tekellerine alıp, egemenliklerini kolaylaştırmaya ve meşrulaştırmaya yönelirler (Arhan ve ark. 1998: 44). Patron ve yönetici elitlerin uzlaşısıyla oluşan enformasyon tekeli kimin veya kimlerin ne kadar temsil edileceğine karar verdiği gibi kimlerin dışlanacağını veya dışlanması gerektiğini de belirlemektedir. Zira medyanın mülkiyet ilişkilerinde, sahip olmanın aynı zamanda bir dışlama ilişkisi olduğu kesindir. Bir şeye sahip olmak ötekilere ona ulaşma imkanı vermemek anlamına gelir. Sahip olunan nesneye erişme hakları ellerinden alınanlar o nesneye ihtiyaç duyduklarında ve onu kullanmak istediklerinde sahibinin koyduğu koşullara boyun eğmek (Bauman, 2012: 143), yani iktidarın çizdiği sınırlara çekilmek durumundadır.

3.4.2. Reklam Kaynakları

Kitle iletişim araçlarının varlık nedeni, derlenmesi ve okur/izler kitleye ulaştırılması son derece masraflı olan haber üretimidir. Haber üretim sürecinde gündemin nasıl ve kimler tarafından belirlendiği yirminci yüzyılda en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Lazarsfeld ve Merton'a göre medyanın gündemi, toplumsal iktidar gruplarının, özellikle de sermaye çevrelerinin etkisi ile belirlenir. Onlara göre, büyük sermaye çevreleri, kitle iletişiminin üretimini ve dağıtımını finanse ederler. İzleyicileri yönlendirmeye niyet edip etmediklerini bir tarafa bıraksak bile, parayı veren düdüğü çalar (Yüksel 2003: 70-71). Ekonomik, siyasi ya da sembolik gücü elinde bulunduran toplumsal iktidar odakları, medyanın ekonomik dinamiklerini kontrol ederek, gündemi de kontrol ederler. İletilerin ya da verilmek istenen mesajların anlamsal içerikleri, yani medya gündemi, ekonomik girdiyi sağlayan iktidarın çıkarlarıyla örtüşecek şekilde tasarlanır.

Kontrol ve denetimin bilinen en yaygın şekillerinden biri reklam aracılığıyla gerçekleştirilen ekonomik denetimdir. Reklama bağımlı olup özel mülkiyet yoluyla işleyen medyanın denetimi, büyük şirketler tarafından ve medyanın bağımlı olduğu enformasyonu düzenli olarak sağlayan önde gelen haber kaynakları tarafından sağlanmaktadır (Rigel, 2000: 191). Çünkü günümüz medyasının ana gelir kaynağı satış ve abonelerden çok reklamlardır. Reklam olmazsa medya kuruluşunun ayakta kalması mümkün değildir (Arhan ve ark. 1998: 48). Medyanın can damarını elinde bulunduran büyük şirketler seçmeci şekilde bazı kitle medyası programlarını destekleyerek ertesi günün ruhsat verme otoritesi gibi işlerler ve medya sahipleri sahip oldukları yayın organlarının yorum çizgisini, kültürel duruşunu belirleyebilirler (Golding ve Murdock,

2002: 68). Bu belirleyiciliğin sonucu olarak da medyada, finansal destek sağlayan kesimlerin aleyhinde haber olması beklenmeyeceği gibi, “enformasyon seçimine kısıtlamalar getirilmekte ve gerçekliğin tek bir boyutu sunulmaktadır” (Schiller, 1993: 36). Tek boyutlu bir gerçeklik kurgusunu seyircilere medya böylece, değerleri metalaştırarak elitlerin çıkarlarını pekiştirmektedir.

Medyayı ayakta tutan reklam/ilan verenlerin yarattığı ekonomik baskı, sözü edilmeyen fakat hissettirilen simgesel kuralların içselleştirilerek işlemlerini sağlamaktadır (Mora, 2008a: 15). Bu yüzden medya kuruluşları kendilerini, reklam veren müşterilerinin ilgi ve isteklerini dikkate almakta, onların ihtiyaç ve yararlarını gözetmekle zorunlu hissederler. Hatta bunu zorunluluktan öte bir görev olarak (Arslan, 2004: 19) algılayan medya kuruluşları yayın akışlarını reklamlara göre düzenlemekte, reklamcılar rahatsız edecek kimi unsurları otomatik olarak yayın akışından çıkarmaktadır. Kontrol mekanizmasındaki bu sürecin somut olarak dışa vurduğu birçok örnek olayla karşılaşmak mümkündür. Açık bir şekilde reklamcıların medyayı kontrol etmesiyle ilgili olarak bilinen belki de en ilginç örnek, Nürnberg Savaş Suçları Mahkemeleri’ni konu alan televizyon filmiyle ilgilidir. Filme sponsorluk yapan Amerikan gaz şirketi, Almanya’da Yahudilerin gaz odalarına gönderilmeleriyle ilgili bölümlerin filmde çıkarılmasını istemiştir. Zira bu tür referanslar, gaz şirketinin imajını zedeleyecektir (Brown’dan akt. Adaklı, 2006: 78). Yine reklam verenlerin, editöryal politikalara müdahalesinin bir diğer örneği, 2005 yılında finans devleri BP ve Morgan Stanley’in, kendileri hakkında olumsuz yayınlar yapıldığında reklamlarını çekeceklerini de içeren bir “reklam veren rehberi” basmalarıdır (Edwards ve Cromwell’den akt. Adaklı, 2010: 65). Bu şekilde reklam veren şirketler, medya kuruluşuna neyi yayınlayıp neyi yayınlamayacaklarını doğrudan veya dolaylı olarak söyleyebilmektedirler.

3.4.3. Sembolik Seçkinler

Haberlerin örgütsel rutinleri, üretim koşulları, gazetecilik değerlerinden kaçınılmaz bir biçimde etkilendiği ve böylece taraflı olduğu eleştirel yaklaşım tarafından saptanmıştır (Negrine, 1989: 150). Gazeteci haber yapabilmek için olaylar arasından kendine göre bir seçme yaparak, bu olayı bir çerçeve içine oturtmaya çalışmaktadır. Bu yüzden medya içeriğin nasıl oluşturulup, neyin ne kadar temsil edileceğine etki eden faktörlerden biri de gazeteciler, yani medya profesyonelleridir. Medya sektöründe kurumsal yapıların ortaya çıkmasından önce, medya profesyonelleri medya kuruluşunun

beyin-el emekçisi olarak görülmüştür. İletişim örgütünün sahibine ait olan ürünün yani iletinin profesyonel üreticisi ve pakitleyicisi olan medya profesyonelleri, yapıtı karşılığı ücret alan (Erdoğan, 1997: 243), basit bir işveren işçi ilişkisinin tarafı olarak yorumlanmıştır. Günümüzde ise ortaya çıkan endüstriyel medya kuruluşları ve bu kuruluşların karmaşık yapıları, örgütlü bir yapıya gereksinim duymuş; dolayısıyla da hiyerarşik bir şekilde örgütlenmiş dev holdingler ortaya çıkmıştır. Dev medya endüstrileri uzmanlaşmış medya profesyonellerini yetkin kılmış ve medya kuruluşu sahibinin erkinin bir kısmının medya profesyonellerine devredilmesi kaçınılmaz olmuştur. Yetki devri ve gücün paylaşımı, Fransız filozof Descartes'ın ikicilik (düalizm) olarak adlandırılan yaklaşımında olduğu gibi “bir yandan maddi bedenlerden, diğer yandan düşünceyle belirlenen ruhlar ya da zihinlerden” (Marshall, 1999: 145) meydana gelen bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Medyanın bedeni, maddi varlığı patrona aitken, ruhu ve düşünce yapısı medya profesyonellerinin ürünü olmuştur.

Pierre Bourdieu, medyanın ruh ve düşüncesini oluşturan profesyonelleri, akademisyenler, yazarlar, sanatçılar ve yönetmenlerle birlikte “sembolik seçkinler” olarak tanımlamaktadır (Mora, 2008a: 1). Bourdieu, Descartesci bir tutumla ekonomik ve kültürel kapitali birbirinden ayırır. Egemen sınıfın avantajını belirtirken, sınıfsal konumları dolayısıyla kültürel kapitale ulaşımı mümkün olanların güç/iktidar ilişkilerini pekiştirdiğini, böylece siyasal, ekonomik ve askerî seçkinlerin yanı sıra “sembolik seçkinler”in de var olan güç/iktidar ilişkilerinin sürmesi yönünde hareket ettiklerini belirtir (İnal, 1996: 68). O’na göre medyatik temsil sorunu, söz konusu temsil ile baskı ve egemenlik arasındaki ilişkiler değerlendirilmeden düşünülmemelidir. Bu durumda, böylesi simgesel bir baskı aracı içerisinde ‘istenmeyen’ görüş ve yaklaşımların temsil edilmeye uygun görülüp görülmeyeceği sıkı bir süzgeçten geçirilerek ayıklanmaktadır (Köse, 2004: 132-134). Bourdieu’nun görüşlerinden yola çıkarak, sembolik seçkinlerin eşitsiz toplumsal yapının eklemlenmesindeki önemli konumlarına işaret eden van Dijk, sembolik seçkinlerin kendi iktidar bölgeleri içinde söylem türleri hakkında karar verme konusunda göreceli özgürlükleri olduğunu ve söylemin stilini belirlediklerini söyler. Ona göre, sembolik seçkinler kamuoyunda kimi nasıl tarif edeceklerini, kamusal tartışmanın gündemini, kimlerin ne hakkında düşünmeleri gerektiğini belirlerler. Bunlar değerlerin, inançların ve meşruluğun üreticileri gibidirler. Neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirlerler (1994: 276).

Her ne kadar göreceli bir özgürlük alanına sahip olsalar da sembolik seçkinlerin belirleyiciliğine etki eden dinamiklerin başında sermaye sahibinin çıkarları, kurumun politikası ve hakim temsil pratikleri ile değer yargılarının yeniden üretimi gelmektedir (Ural, 2001: 68). Bu yüzden sembolik seçkinlerin sesi sıklıkla kurumsal efendinin sesidir. Yani çıkarları ve ideolojileri genellikle kendilerine ücretlerini ödeyenlerinkinden ya da finansal olarak destekleyenlerinkinden farklı değildir (van Dijk, 1994: 277). Bireysel ve kurumsal olarak kar elde etme motivasyonundan dolayı sembolik seçkinlerin iktidarı, toplumsal yapılaşma içinde ortaya çıkan hegemonik süreçlerin dışında ve onlardan ayrı düşünülemez (Kılıçarslan, 2011: 196). Siyasi ve iktisadi gücü elinde tutan toplumsal iktidar çevreleriyle kar amaçlı ilişkiler kuran sembolik seçkinler, haber kaynağı olarak sıklıkla medyada yer alan askeri, ekonomik ve siyasi seçkinlerin toplumsal iktidarının kurulmasında ve yeniden üretiminde önemli rol oynarlar (Mora, 2008a: 14). Bu girift ilişki ağından dolayı söz konusu seçkinlerin söylemleri, haber metinleri dolayımı ile meşruiyet kazanmakta ve var olan toplumsal yapıya yönelik rızanın oluşumunda etkili olmaktadır (İnal, 1996: 113). Yani siyasal, askeri ve ekonomik seçkinlerin yanı sıra sembolik seçkinler de modern enformasyon ve iletişim toplumlarımızda iktidarın uygulanması ya da sürdürülmesi için gerekli ideolojik destek çerçevesinde zaruri bir rol oynamaktadır (van Dijk, 1994: 277). Böylece siyasi, askeri ve ekonomik iktidar seçkinleri, söylem üretimini, denetimini, haber içeriklerini ve yapılarını kontrol eden sembolik seçkinler sayesinde söylem seçkinlerine dönüşmektedir (Rigel, 2000: 192). Çünkü söylem tiplerini, başlıkları, enformasyon miktarını ve başlığını, argümanların seçimini ya da sansür edilmesini ve retorik işlemlerinin doğasını; kimin seçkin, kimin düşkün ilan edileceğini belirleyen sembolik seçkinler ve onların söylemleridir.

3.5.Temsilin Söylemsel İnşası

Modern dünyanın karmaşıklığı içerisinde ilişkiler, zıtlıklar ve çelişkiler gibi soyut değerler söylem yoluyla belirlenmektedir. Çünkü modern dünya söylemsel bir dünyadır; imajlar önemsenmediği gibi, bu dünyada kelimelere ve kültürel nesnelerin biçimsel niteliklerine değer verilir; rasyonalist kültür görüşü benimsenir; kültürel metinler üzerinde durulur (Sözen, 2014: 20). Bu yönüyle sosyal yapının inşasındaki rolü nedeniyle sosyal bilimlerin alt disiplinlerinin tartışma konusu olan söylem, farklı yaklaşımlara dayanarak farklı açıklamalar getirilmesi mümkün olan bir kavramdır. Bazı

araştırmacılar söylemi bütün konuşma ve yazma eylemleri olarak değerlendirilirken, bazıları ise sadece konuşma ağı türevleri olduğunu ileri sürmektedir. Fiske söylemi “önemli bir konu hakkında bir dizi ahenkli anlam oluşturmak ve sirküle etmek üzere toplumsal olarak gelişen bir dil veya temsil sistemi” (McQuail ve Windahl, 2010: 186) olarak tanımlar. Düşünce dilden, dil de düşünceden ayrı düşünülemeyeceği için, söylem ve dili birbirini tamamlayan bir süreç olarak (Tunç, 2010: 51) ele alan Kristeva, Fiske’nin görüşlerine paralel bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Liberal düşünörlere göre düşünce sistemleri, Marksist bakış açısıyla ise bir ideolojik mücadele olan söylemler, hiçbir zaman ve hiçbir yerde tarafsız olmayıp göreceliğin bir ürünüdür ve saf söylemler yoktur. Söylemler dilin nesnel durumlarını açıklamaz çünkü sosyal hayatın verileridir (Sözen, 2014: 21- 25). Bu görecelilik toplumsal eşitsizlik nedeniyle gücü elinde bulunduran iktidar gruplarına, söylemsel güce de hükmetme olanağı sağlar. Çünkü söylemi üreten, güç sahipleridir. Foucault’ya göre iktidarsız söylem olmaz, söylem daima iktidarla örtüşür. Van Dijk’e göreyse toplumda gücü kontrol etmek için söylem kontrol edilmelidir. Söylem sadece insanların davranışlarını kontrol altında tutmak değil aynı zamanda onların zihinlerini de etkilemek ve ele geçirmektir (akt. Koncavar, 2013: 676). Bu gerçeklikten hareketle iktidar grupları ve bunların üyeleri artan bir yaygınlıktaki ve çeşitlilikteki söylem rollerini, türlerini, vesilelerini ve stillerini kontrol ederler ve kendilerine tabi olanlarla girdikleri biçimsel diyalogları denetlerler (van Dijk, 1994: 275). Bu sayede söylemler güç ilişkilerine uygunlukla yukarıdan aşağıya doğru hareket eder. Kültürel standartlardan, gündelik hayat faaliyetlerine kadar, söylemlerle inşa edilen sosyal gerçeklikler genelleştirilir (Sözen, 2014: 23) ve kitlelere dayatılır.

İktidar gruplarının hükmettiği söylemsel güç, ideolojik ve hegemonik güç türlerine oranla çok daha incelikle hazırlanmış bir yapıya sahiptir. Foucault’ya göre söylem; dili ‘söylemsel biçimlere’ (iyi/kötü, olağan/olağandışı, meşru/gayrimeşru) ayırarak güç ve bilgiyi kitlelere dağıtır (Laughey, 2010: 113). Satır aralarına ustalıkla yerleştirilen gücün yeniden üretimi, cümlelerin gramatolojik özellikleri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda yapılan pek çok araştırma, egemen sınıfın olayın aktörü olduğu olumsuz eylemlerde cümle yapılarının edilgen, olumsuzluğun güçsüz kesimlere ait olması durumunda ise etken kurulduğunu ortaya koymuştur. Birinci durumda olumsuzluğun gizlenmesi, ikincisinde ise öne çıkarılması amaçlanır. (İnceoğlu ve

Çoban, 2014: 66). Tercih edilen anlatım biçimi sayesinde, toplumsal eşitsizlik pekiştirilir ve kimin/kimlerin ‘söylem seçkini’, kimin/kimlerin ‘söylem düşkünü’ olarak etiketleneceği de belirlenmiş olur. Böylece olumsuz eylemler söylem düşkünlerine yüklenirken, söylem seçkinleri pozitif yönleriyle ön plana çıkarılır.

3.6. Haber Söylemi

Haberin asla basit ve saf ‘olgular’dan ibaret olmayıp, zorunlu olarak bir seçme, çözümleme ve özellikle de gerçekliğin bir değerlendirmesi olduğu sabittir (Dursun, 2001: 124). Her ne kadar olayları tarafsız bir gözle aktardığı iddia edilse de, haber daima bir miktar gerçeklik temelinde fakat suni bir biçimde inşa edilir. Çünkü gerçek çoğu zaman fazla sıkıcıdır! Oysa haber kendini satabilmelidir, dolayısıyla gerçek büyük bir özenle imal edilmeli, ambalajlanmalı (Laughey, 2010: 120) ve amaca uydurulup sunulmalıdır. Haberin ideolojisi yalnızca haber bülteninin tarzı, içeriği veya sunum şekli ile sınırlı değildir. Aynı zamanda haber toplama, kaynaklarla ilgilenme, diğer gazetecilerle ve haberde rolü olan kimselerle etkileşim de (Van Dijk, 2003: 47) haber ideolojisine doğrudan etki eder. Haber toplumsal olandan, güç ilişkilerinden ve çatışmalardan bağımsız değildir. Çünkü medyanın toplumsal iktidar yapılarının üretiminde ‘kendine ait, özerk’ bir yeri vardır. “Seçmeci kaynak kullanımı, tekdüze haber temposu ve öykü başlığının seçimi yoluyla haber medyası hangi haber aktörlerinin kamuya yeniden sunulacağına, onlar hakkında ne söyleneceğine karar verir” (Van Dijk, 1988: 303). Böylece kitleler, haberde kullanılan dil vasıtasıyla neyin iyi, neyin kötü; neyin olumlu, neyin olumsuz; kimin ahlaklı kimin ahlaksız olduğunu görür (Kılıç, 2011: 144).

Medyanın ürettiği haber metinleri diğer tüm kurgusal metinler gibi söylemdir. Bu metinlerin özelliklerini taşıdığından gerçekliği de öyküler üreterek anlamlı kılmaktadır. Medyadan bize sunulan mesajlar yaşadığımız gerçekliğin, meydana gelen olayın kendisi değildir (Uçak, 2014: 73). John Hartley, “haber bize aynı zamanda bir endüstri olan sosyal bir kurumun önceden var olan bir söylemi olarak gelir. Biz haberlerden öğrendiğimiz kodlar yardımıyla kendi dışımızdaki geniş dünyayı anında yorumlayabilir hale geliriz” (Akt. Rigel, 2000: 182) demektedir. Haberi üreten medya endüstrisinin örgütlenme tarzının, ekonomi politisinin, ideolojisinin ve kurumsal kültürünün izlerine haber söyleminde rastlamak mümkündür. Zira haber üretim aşamasının bağımsız ve doğaçlama işleyen bir süreç olmadığı yaygın şekilde kabul edilmektedir. İnal, yukarıda

sözü edilen parametrelerin haber metinlerinin üretimindeki etkilerini dört madde olarak sıralamıştır (1996: 95-96);

1. Haberin söylemi; gazeteciliğin günlük pratikleri içinde oluşmaktadır. Yani habercilik zamansal, mekânsal ve malî sınırlılıkları aşmaya yönelik bir iş olarak örgütlenmiştir.
2. Haberin söylemi; gazetecilerin profesyonel ideolojileri içinde oluşmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, basının ticari bir işletmeye dönüşümü ve daha sonra oluşan yatay ve dikey tekelleşme olgusu ile birlikte gelişen gazetecilik normları, söylemi biçimlendirmektedir.
3. Haberin söylemi; haber metinlerinin üretildiği somut tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenmektedir. Toplumsal formasyon içinde kesitsel olarak oluşan siyasal, ekonomik güç/iktidar ilişkileri metinlere yansımaktadır.
4. Haberin söylemi; medyanın ekonomi politikası içinde yapılanmaktadır. Yani kârlılık kaygısı, daha fazla kişiye yönelik içeriklerin hazırlanmasını gerektirmektedir ki bu da çeşitliliği sınırlarken benzeşmeye yol açan ve daha çok satan konuların seçilmesine neden olmaktadır.

Dört madde olarak sıralanan parametrelerin etkisi sonucu ortaya çıkan haber söylemi, doğal olarak başat anlamları rutin bir şekilde yeniden üreten (Akça, 2007: 14), ataerkil değer yargılarını kutsayan, iyi veya kötü gibi kavramları egemen ahlakın çerçevesini (Aslan, 2004: 30) aşmayan bir formasyona bürünür. Yapılandırılan haber söyleminde neyin/kimin iyi, neyin/kimin kötü olduğuna evrensel değerler veya toplumsal normlar yerine egemen paradigmayı referans alarak karar veren medya, aynı zamanda ‘biz’ ve ‘öteki’nin kim olduğunu da belirtmektedir. Böylece toplumsal iktidarın ürününe dönüşen söylem, ‘biz’lik tanımı üzerinden olumsuz, alaycı ifadeler, hakaret ve aşağılamaya başvurarak ötekileştirdiği grupları kamu güvenliğini tehdit eden, ‘potansiyel risk ve tehdit saçan öcüler’ gibi sunar (İnceoğlu, 2013: 76). Haber söyleminin üretim ve sunumuna etki eden parametreler göz önüne alındığında tematik yapıyı oluşturan haber kaynaklarının ya da haber aktörlerinin ‘söylem seçkinleri’; ötekileştirilen, potansiyel tehdit olarak görülen ve sadece olumsuz olaylarla haber konusu olabilenlerin ise ‘söylem düşkünleri’ olarak sunulduğu ikili bir yapı ortaya çıkmaktadır (Mora, 2008a: 14). Söylem seçkinleri ve söylem düşkünleri arasında

Pareto'nun ortaya attığı 'seçkinlerin dolaşımı' kavramına uygun bir yapı olduğu söylenebilir.

3.6.1. Söylem Seçkini

Haber medyası, günümüzde kamusal söylemin başlıca belirleyeni konumunu işgal etmekte, iktidar mücadeleleri de bu söylemsel alanda yürütülmektedir. Haber medyasında eşik bekçisi konumunda bulunan sembolik seçkinler, haber söylemi dolayısıyla iktidarın meşruiyeti sağlamakta ve yeniden üretiminde belirleyici konumdadır. Toplumsal düzenin koşullarını, meşruiyetini, ahlak, din, cinsellik, milliyet gibi birtakım toplumsal değerleri öne sürüp, toplumu duygusal anlamda etkileyerek, manipülatör görevini üstlenen bu sembolik seçkinler, seçkin azınlığın çıkarları doğrultusunda düzenin devamını sağlamak için halkın rızasını alır (Schiller, 1993: 10). Bu süreçte seçkin aktörlerin, kişilerin, grupların, sınıfların, kurumların çıkarlarına ağırlık verilmesini destekleme eğiliminde olan haberlere ağırlık verilir. Böylece iktidarı elinde bulunduran güç odakları (Rigel, 2000: 191-192) pozitif yönleriyle haber bültenlerindeki yerlerini alarak söylem seçkinine dönüşürler. Yani medya, gücü/iktidarı elinde bulunduranları daha çok ve olumlu biçimde temsil ederken, bu güce ulaşması mümkün olmayan sıradan insanların veya sistem karşıtı olanların zayıf yanlarını öne çıkarmakta (Mora, 2008b: 27); anlam üretimini olayların, olguların ikili karşıtlıklarıyla 'biz/onlar, yerli/yabancı' şeklinde sunarak (Özerkan, 2001: 135) sağlamaktadır. Bu görüşe paralel olarak Van Dijk da, medyada 'söylem düşkünü' olarak kategorize edilen 'onlar grubu'nun hemen her zaman olumsuz imalarla işaretlenirken, 'söylem seçkini' olarak sunulan 'biz grubu'nun ise tarafsız ya da olumlu imalarla işaretlendiğini 1988: 194-195) vurgulamaktadır. Öne sürülen görüşler yapılan görgül araştırmalarla da perçinlenmiştir. Glasgow Üniversitesi Medya Grubu'nun yaptığı bir araştırmaya haber medyasının belli grupları (siyasetçi, doktor vb) diğerlerinde göre (işçi, AIDS kurbanları vb.) daha olumlu temsil ederek ideolojik bir taraflılığı benimsediği ortaya konulmuştur (Laughey, 2010: 88).

Sembolik seçkinlerle söylem seçkinleri zaman zaman karıştırılsa da farklı kavramlardır. Sembolik seçkinler medyanın içeriklerini hazırlayan profesyonel ileti tasarımcıları olarak tanımlanırken söylem seçkinleri dendiğinde durum farklılık arz etmektedir. Sembolik seçkinler, Bourdieu'nun da belirttiği gibi söylem üretiminin temelinde iktidar uygulayan gazeteciler, sanatçılar ve akademisyenler, yani şematik yapıyı

oluşturanlardır. Söylem seçkinleri ise şematik yapıyı oluşturan medya profesyonellerinin yanı sıra siyasal, ekonomik ve kültürel alanda örgütlüleri (Rigel, 2000: 191-192), yani toplumsal iktidarı elinde bulunduranları kapsamaktadır. Sonuç olarak haber, söylem olarak ele alındığında, haberin şematik yapısını sembolik seçkinler oluştururken tematik yapıyı haber kaynağı veya aktörü olan siyasal ve ekonomik gücü elinde bulunduran söylem seçkinleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda tematik yapıyı oluşturan söylem seçkini kategorisi aynı zamanda bir şemsiye veya kapsayıcı bir üst yapı görevi görmekte ve şematik yapıyı oluşturan sembolik seçkinleri de zaman zaman kendi çatısı altına alabilmektedir. Zaten yapılan araştırmalarda da siyasi, askeri, iktisadi ve medya elitlerinin toplumsal kökenlerinin benzerliği ve bu meslek gruplarının türdeşliğinin ortaya konması bu kapsayıcı üstyapının ontolojik konumunu sağlamlaştırmaktadır.

3.6.2. Söylem Düşkünü

Haberler içinde çoğu zaman, homofobik, transfobik, heteroseksist, cinsiyetçi, yabancı düşmanı, ırkçı, etnik milliyetçi, İslam ya da farklı bir din karşıtı ve ayrımcı içerikler, mesajlar söylemsel olarak toplumsal dolaşıma sokulmakta, toplumsal çatışma medya aracılığıyla yeniden üretilmektedir (Yılmaz, 2013: 30). Söylemsel alanda yürütülen bu çatışma ‘söylem seçkini’ ve ‘söylem düşkünü’ kavramları üzerinden yürütülmektedir. Her iki sınıflandırma da birbirinin zıttı özellikler taşımaktadır. Medyada, gücü/iktidarı elinde bulunduranlar başarılı, iyi, dürüst vb. olumlu ifadelerle temsil edilirken; halkı oluşturan çoğunluğun ancak zavallı, acınacak, yardıma muhtaç konumda ya da cani, suçlu olarak fail konumunda temsil edilmeleri toplumsal bellekte yöneten/yönetilen ya da seçkinler/düşkün ayrımcılığının nasıl kurulduğunun (Mora, 2008a: 14-15) açık göstergesidir. Söylem seçkini ve söylem düşkünü ayırımı, tarihsel süreç içinde, özünde yönetenler ve yönetilenleri barındıran gelişimin kavramsal dönüşümleri, efendi-köle, aristokrat-halk tabakası, iktidar ve kitle şeklinde olmuştur (Rigel, 2000: 192). Enformasyon toplumunda düşkün, köle atanın uzantısı, ifade özgürlüğü olsa da ne söyleyeceğini bilmeyen, dinleyici bulmakta güçlük çeken, bulsa da düzgün konuşma becerisinden yoksundur. Düşkün, haber söylemini üreten sembolik seçkinlere ulaşma imkânı olmayan, bu nedenle medya tarafından kaynak değil sürekli alımlayan, suskun ve görünmez kitle (Rigel, 2000: 194) olarak tanımlanmaktadır. Mete Çamdereli’ye göre ise, söylem düşkünü, medyanın üretmiş olduğu söylemin dışında hareket edemeyen, o

söylemin sınırları içinde mahpus, medyatik söylemin ürettiği değerleri içselleştirmiş içselleştirmek zorunda bırakılmış sadık izleyici kitlesidir (www.islamvemedya.com). Bu tanımlardan hareketle, söylem düşkününü pasif alıcı durumunda olan, edilgen ve sadece dinleyici, izleyici olması beklenen yığın olarak özetlemek mümkündür.

Söylem düşkünlerinin medyada yer ve zaman almaları için ancak kitlesel hareketlerde bulunmaları, çatışmalara girmeleri, gösteri yapmaları, gösterilerde eylem yüklü görüntüler vermeleri, şiddet içeren iletilerin suskun aktörleri olmaları gerekir (Rigel, 2000: 195). Başka türlü haber bültenlerinde süre almaları mümkün değildir. Zira ‘düşkünlerin/güçsüzlerin silahları’ denilen davranışsal seçenekler zaten, şiddet, savunma, direniş, içerilme veya dışlanma gibi davranış kalıplarından oluşmaktadır (Donnan ve Wilson, 2002: 115). Necla Mora söylem düşkünlerinin zavallı ve değersiz olduğunu ancak ve ancak kendilerine sunulan davranış kalıplarına başvurdıkları zaman haber medyasının süzgecinden geçerek gündemde kendilerine yer bulabilecekleri görüşünü doğrulamaktadır (www.dorduncukuvvetmedya.com);

Söylem düşkünleri suskun, görünmez, tembel, zavallı ve hilekârdır. Bu mitler söylem düşkünlerinin ezilmelerini meşrulaştıran bir söylemdir. Kadınlar, çocuklar, mahkûmlar, etnik grup üyeleri, ekonomik olarak güçsüz olan herkes bu grubun içindedir. Söylem düşkünleri pasifize edilir, susturulur. Onların adına da söylem seçkinleri konuşur. Söylem düşkünlerinin medyada temsil edilmesi için mağdur olmaları (öldürülmeleri, dövülmeleri, tecavüze uğramaları) veya bunları gerçekleştiren fail olmaları gerekir.

Yapılan araştırmalarla da bu ön kabuller ispatlanmıştır. Van Dijk farklı sosyal grupların haberlerde nasıl temsil edildikleri üzerine çeşitli söylem analizleri yapmış; medyada çok az yer verilen azınlıkların, göçmenlerin, ev işgalcilerinin, üçüncü dünya ülkelerinin ve insanların genellikle benzer şekilde sorunlu, yetersiz/geri, yardıma muhtaç düşkünler olarak sunulduğunu tespit etmiştir (Dirini, 2010: 62). Yine Glasgow Üniversitesi Medya Grubu, yaptığı araştırmada yaygın medyanın yanlı pratiklerine dikkat çekmiştir. Bu araştırmalar sonucunda İngiltere’deki etnik azınlıkların genellikle suçun ve suçluluğun merkezi olarak gösterildiği; azınlıklar bir saldırıya maruz kaldıklarında ise bu haberlerin medyada yer almadığı ya da daha az yer aldığı gibi sonuçlara varılmıştır (Doğru Arsan, 2004: 158).

Haber medyasının sosyal grupların temsiliyetindeki eşitsiz tutumu ve inşa ettiği söylem doğal olarak ötekileştirmeyi doğurmaktadır. Çünkü söylemsel inşa süreci içinde, medyanın öteki ile ilişkisi de basit bir çatışma ya da karşıtlık ilişkisi olmayıp; ideolojik alt yapısı olan bir süreçtir. Öteki'nin kim olduğu ya da neye göre tanımlanacağı, medya tarafından da ideolojik ve sosyo-politik bağlam içerisinde şekillenmektedir (Bezirgan Arar, 2009: 77). Dolayısıyla düşkünler, egemen ideolojilerin ürettiği söylemlerle tanımlanıp, medya metinlerinde temsil edilmekte ve ötekileştirilmektedir (Aygül, 2010: 103).

3.7.Söylemsel Seçkinliğin Sunumuna Etki Eden Faktörler

3.7.1. Ekonomik İlişkiler

Daha öncede değinildiği gibi Marksist paradigmaya göre toplumun ekonomik gücüne hükmeden sınıf, düşünsel dünyasını biçimlendirme gücüne de hükmetmektedir. Bu yaklaşıma göre ekonomik üretim araçlarını elinde bulunduranlar otomatikman sembolik üretimi de elinde bulundurmaktadır. Bu yüzden de toplumun gündemini belirleyen, bazı düşünceleri kutsayıp bazılarını ise enterne etme yeteneğine sahip olan medya, iktidar seçkinlerini doğrudan ilgilendiren bir aygıttır. Seçkinlerle medyanın paydaş olduğu değerlerin başında da ekonomik nedenler gelmektedir. Medyanın ekonomik örgütlenme biçimi toplumun genel egemen örgütlenme biçiminden bağımsız değildir. Dolayısıyla da ekonomik yapı, siyasal-ekonomi ve ideolojik anlam içinde ele alınmalıdır (Erdoğan, 1997: 269). Kapitalist ekonomik yapılanmanın hüküm sürdüğü toplumlarda herhangi bir iş veya yatırım alanı olarak değerlendirildiği için ticari şirket olarak örgütlenmiş medya kuruluşlarının birincil hedefi kazanç elde etmektir (Ünlüler, 2006: 4). Medya kuruluşlarının daha fazla kar ve kazanç elde etme güdüsüyle hareket etmesi toplumsal ve siyasal seçkinlerle, dolayısıyla da devletle dirsek temasını zorunlu kılmaktadır. Serbest rekabet esasına göre işleyen sistem, hızla gelişen teknolojiye bağlı olarak yatırımların yüklü sermaye gerektirmesi ve daha karlı sektörlerde yatırım yapma hırsı bu zorunluluğun arka planını oluşturmaktadır. Tüm bu faktörler günümüzde medya patronlarını daha fazla imtiyaz elde edebilmek ve ekonomik girdi sağlamak için iktidarlara işbirliği yapmaya itmiş ve işbirliğinin koşullarını şekillendirmiştir (Köker, 2007: 105). Kazan-kazan formülüne dayalı bu işbirliğinde iktidar seçkinlerinin, medya sermayesine kaynak tahsisi işlemi farklı dönem ve durumlar için biçimsel olarak değişebilmektedir. Günümüzde medya sermayesi için kaynak tahsisinin en güncel

yollarından biri özelleştirmeler olmaktadır. Sektörde hem mecraların çeşitlenerek farklı alanlara yayılması, hem de sermayenin büyümesi özelleştirmeye mümkün olabilmıştır (Adaklı, 2010: 71-72).

Medyanın politik iktidarlardan aldığı bu imtiyazlar karşılıksız değildir; Politik iktidarlar da kendi konumlarını güçlendirmek, uygulamalarını meşrulaştırmak, amaçları doğrultusunda gündemi belirlemek gibi konularda medyayı kullanmaktadır (Kurt, 2003: 110). Statükonun devamından yana davranmasını kendi çıkarları açısından çok önemli bulan medya da, egemen gücün ve egemen kültürün yeniden üretilmesine uygun bir söylemi benimseyerek (Mora, 2008a: 15) kullanılmaya rıza göstermektedir. Medya benimsediği söylem aracılığıyla ekonomik girdi kaynaklarını kontrol eden iktidar seçkinlerini sürekli olumlamakta, pozitif yönleriyle onlara haber bültenlerinde yer vermekte ve onları söylem seçkinine dönüştürmektedir. Böylece ülke çapındaki servet ve iktidar hiyerarşisini kendine temel alan söylem seçkinleri, medya aracılığıyla kendilerini istedikleri şekilde herkese duyurabilmektedirler (Mills, 1974: 97). Kısaca, ideolojik aygıt olarak medya, varolan sosyo-ekonomik, sosyo-politik koşullarda iktidara ve dolayısıyla paraya sahip olan söylem seçkinlerinin egemenliğini daha da güçlendirdiği gibi (Aslan, 2004: 21), kendi finansal yapısını da tahkim etmekte, kazanmakta ve kazandırmaktadır.

3.7.2. Hâkim Toplumsal ve İdeolojik Yapı

Toplumsal yapı farklı kültürler ve ideolojilerden meydana gelen bir bütündür. Bu parçalı yapının ve ideolojilerin mesajları, serpinti halinde kendi söylemlerinde bulunur. Topluma bunlar sürekli yansır ve toplumu etkiler. Bunları bireylere yansıtan en önemli araç yine medyadır (Dursun, 2001: 81). Günlük olarak üretilen ve hızla tüketilen haber metinleri de toplumsal yapının gerçeklerinden bağımsız düşünülemez. Özellikle haberin söylemi, haber metinlerinin üretildiği tarihsel koşullar ve üretim anı ile belirlenir. Söylemin belirlenme sürecinde, seçmeci davranarak süzölmüş bilgiyi dolaşıma sokar ve belirli bir dönemde toplumsal formasyon içinde öne çıkan güç/iktidar ilişkileri (Kazancı, 2002: 82) metinlere yansır. Hiç kuşkusuz haberin anlatımı egemen söylemlerden etkilenir. Haber metni içinde bunlar yer alır. Haberın söyleminin egemen söylemden yani toplumda yer etmiş güç/iktidar sahibi kurumların söylemlerinden bağımsız olmadığı, onlara karşıtlık oluşturmadığı doğrudur (İnal, 1996: 97) ama temel oluşumla ideolojik görünüm arasında bir bağıntı ve zorunlu etkileşim vardır.

Haberin görünmeyen yüzünde, yukarıda sözü edilen toplumsalın başatı konumunda bulunan ideolojik oluşum yatar ve haber medyası bunun farkında olmadan fakat onun ilkelerine bağlı kalarak çalışmalarını sürdürür. Söylem yoluyla dolayımlanan ve toplumsal yapıdaki hakim değerleri yansıtan ideoloji, bireylere toplumsal kimlikler giydirecek, sosyo-kültürel bağlamda kabul edilmiş meşru tanımlamalar ve adlandırmalar yapar. Birey, kendini bu aygıtlar vasıtasıyla adlandırır. Çağırma ve çağırılma kavramlarıyla kendi başına özerk olmayan bireyler belirli kodlamalar içerisinde tanımlanır (Yağlı, 2015: 275). Bu sayede toplumsal kurum ve pratikler desteklenerek onlar kalıcı hale getirildiği gibi; bir meşrulaştırma biçimi olarak, düzenli bir tahakküm ve hegemonyanın yerleşik kılındığı bir dünya resmi (Geuss, 2002: 29) çizilir. Böylece egemenlik ilişkilerinin üretimini ve yeniden üretimini gerçekleştirir ve toplumsal yapının derinlerine yerleşerek, toplumsal gerçekliğin kurucusu haline gelir. Gündelik hayata dair olan her şey de bu gerçeklik penceresinden algılanır (Yağlı, 2015: 274). Zaten özü itibarıyla gerçeğin haber diline çevrilmesi, dolayımlanması ve yeniden inşa edilmesi ideolojik bir girişimdir. Medyada bir haber bülteni hazırlanırken editörün dikkate aldığı en önemli konu haber içeriğinin ekonomiye, siyasete ve gündelik hayata etki eden toplumsal iktidarın yansıtıcısı işlevi gören medya organizasyonunun ideolojisini (Odyakmaz, 2004: 214) yansıtır yansıtmadığıdır. Çünkü “medya karmaşık söylemler içinde ayarlanmış, iletilerin ve işaretlerin üretimi için toplumsal ve ekonomik bakımdan örgütlenmiş aygıtlardır” (Erdoğan ve Alemdar, 2010: 404-405). Bu içgüdüsel refleks dolayısıyla elitler medyayı denetim altına alamamış olsa dahi, medyanın egemen ideolojinin etkisinden kurtulamadığı kesindir. İdeolojik reflekslerin böylesine doğaçlama işlediği medya organizasyonlarında elitler, haber değeri açısından ilk sıralarda yer alarak, iktidarlarının tanınması ve meşrulaştırılması için avantaj sağlarlar. Yani haber değeri dediğimiz olgu, toplumsal ve ideolojik ölçütler göz önüne alınarak oluşturulur (Odyakmaz, 2002: 218).

Söylem seçkinleri kümesine ait olmayan düşüncelere ve ideolojilere ise haber metinlerinde yer yoktur. Başat düzene karşı çıkabilecek bireyleri bilinçlendirecek, toplumsal bilinçte değişiklik yaratabilecek düşüncelerin medya içeriğinde ve ana haber bültenlerinde yer bulamadığı ve bulamayacağı kesin olarak dile getirilse de; temel normlara, değerlere ve iktidar düzenlemelerine karşı açık bir meydan okumaya nadiren de olsa rastlanmaktadır. Bu tür durumlarda bile medya, başat bir oydaşmanın sınırları içinde kalmaya özen gösterir (Odyakmaz, 2002: 218-221). Yani medyanın kırmızı

çizgileri hiçbir zaman elitlerin kırmızı çizgilerinin dış kenarında yer almaz. Özetle, kırmızı çizgilerin dışında kalanların marjinal, sıra dışı, öteki ya da meşru olmayan olarak etiketlenip söylem düşkünü ilan edilmesi; aslında toplumsalı kontrol eden seçkinlerin ve onların kontrol ettiği medyanın ideolojik arka planının ürünüdür.

3.8. Söylem Seçkini Olarak Siyasal Elitler

Yönetim şekli ne olursan olsun tarih boyunca yönetici sınıfı oluşturan siyasal elitler, bireyi ve toplumu etkileme ve kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme amacını gütmüştür. Bu amaç, yönetenler yönetilenler üzerinde hegemonya kurmanın ve bu yolla siyasal meşruiyeti sağlamanın medyada siyasi söylem alanı oluşturarak yaratılan anlamlandırma süreçlerine egemen olmadan geçtiğinin (Kılıçarslan, 2011: 166) keşfedilmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Modern toplumlarda, kamuoyunun medya aracılığıyla oluştuğunun bilincinde olan siyasal elitler, kamuoyundan destek alıp kendilerini meşrulaştırmak için zaman zaman baskı yaparak, zaman zaman da yakın ilişki kurarak medyayı kontrol altında tutmaya çalışmışlardır (Kurt, 2003: 109). Siyasal elitlerin penceresinden bakıldığında medya, bir bilgi alış-veriş aracından ziyade tek yönlü enformasyon aktarımının sağlandığı araç olarak görülmektedir. Zira medya, diğer bir deyimle kitle iletişimi, yani kitle ile iletişimi ifade etse de siyasal elitler açısından farklı yorumlanmaktadır. Çünkü kitle iletişimiyle siyasal ve ekonomik güç sahipleri kitlelerle karşılıklı iletişimde bulunmaz, kitlelere paketlenmiş enformasyonla yönetici amaçlarını iletirler (Erdoğan,1997: 242). Kitlel olmasi dolayısıyla, bir merkezden yayılan herhangi bir mesaj birbirlerinden izole edilmiş milyonlarca kişiye ulaşmakta, ancak kitlelerin bu mesaja cevap verme olanağı bulunmamaktadır (Kurt, 2003: 114). Buna göre, kitleler sadece elitlerin medya aracılığıyla dağıttıkları enformasyonu almakta, hiçbir zaman iletici konuma geçememektedirler. Yani egemen güçler kitle iletişimini ‘dinlemek’ için değil, ‘söylemek’ için kullanmaktadır. Herman ve Chomsky de benzer nedenlerle medyanın aslında iletişim değil ‘iletim’ ortamı olduğu görüşünün altını çizmektedir. Onlara göre medya, elitlerin ihtiyaçlarını karşılayan bir propaganda aracıdır. Gerçekliğin çarpıtılarak sunulması ve bazı gerçeklerin gizlenirken bazılarının öne çıkartılması, seçkinlerin gündeminin toplumun gündemi haline getirilmesi (Chomsky ve Herman, 1999: 21), bu ihtiyaçlar arasında en temel olanlarıdır. Siyasal elitler meşruiyet ihtiyacını karşılamak, medya ise yaşamını sürdürebilmek için karşılıklı birbirlerine ihtiyaç duyarlar. Kitle ile olan ilişkilerini büyük ölçüde medya aracılığıyla

sürdüren elitler, yurttaşlardan çok daha fazla etkili oldukları (Bostancı, 1998: 162) medyayı dev bürokrasileri ile sübvanseder ve medyanın ham haber malzemesi edinme ve haber üretme masraflarını azaltmaya katkı sağlayarak ilişkilerini pekiştirir. Verdikleri hizmetler, haber geçme yerlerindeki sürekli bağlantıları ve karşılıklı bağımlılık nedeniyle siyasal elitler medyayı daha fazla etkilemek ve zorlamak için kişisel ilişkileri, ödülleri, bazen de tehditleri kullanabilirler (Herman ve Chomsky, 2012: 92). Genellikle karşılıklı ödüller ve jestlerle yürüyen bu girift ilişkide yönetici elitlerin medya sorumluları, haber kuruluşlarının işlerini kolaylaştırmak için ellerinden geleni yaparlar. Medya kuruluşlarına toplanmaları için yer sağlarlar; gazetecilere konuşmaların ve yayımlanacak raporların kopyalarını önceden verirler (Herman ve Chomsky, 2012: 91). Tüm bu davranışlarla pozitif bir ilişki kurmak amaçlanır. Zira haberin tematik yapısını oluşturan seçkin haber kaynaklarının gazetecilerle kurdukları müspet ilişkiler, haberin üslubunu, sunumunu, yapılan alıntıları, atılan başlıkları, özetle haberdeki anlamı ve ideolojiyi oluşturan söylemsel yapının (van Dijk'tan akt. İnçeoğlu ve Çoban, 2014: 65) istenilen yönde inşa edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu pozitif ve karşılıklı çıkara dayalı ilişkinin sonucu olarak siyasal elitler, haberin tematik yapısını oluşturan güvenilir haber kaynakları olarak algılanmaya başlanır. Seçkin kaynaklar, sadece haber değeri taşımazlar, kanaat önderi ve gözlemci olarak da güvenilir kabul edilirler. Sosyal hiyerarşi, haberlerde güvenilirlik ve geçerlilik hiyerarşisi olarak yeniden üretilir (Mora, 2008a: 14). Görgül araştırmalarda da elde edilen bulgular, seçkinlerin olumlu, pozitif haberlere kaynaklık etme oranını açıkça ortaya koymaktadır. Buna göre hükümet yetkilileri bütün haberlerin yaklaşık dörtte üçünün kaynağıdır ve haberlerin sadece altıda biri yönetici elitler dışındaki kaynaklara dayanmaktadır (Bennett, 2000: 212). Haber üretiminin sürekli olarak siyasal elitler gibi, belirli kaynaklardan gelen bilgilere dayanması, haberin içeriğinin de hakim olanın çerçevesi içinde kalmasını sağlamakta, dolayısıyla, bilgilere başvurulmayan kitlelerin fikirleri kendine yer bulamamaktadır (Kurt, 2003: 114). Tüm bunlar yapılırken tarafsızlık ilkesinin ısrarla altı çizilmektedir. Ait olduğu kesimin çıkarlarını maksimize etmek isteyen medya, doğal olarak dar bir kesim adına değil, gözlemlenmesi mümkün olmayan hayali bir kamu vicdanı adına konuştuğunu (Bostancı, 1998: 136) sıkça vurgulamakta ve meşruiyetini korumaya özen göstermektedir.

3.8.1. Medyanın Elitlerden edinimleri

Yaygın şekilde literatürde kabul gören Herman ve Chomsky'nin beş süzgeçli propaganda modeli, para ve gücün haberleri süzgeçten geçirerek yayına uygunlaştırması, muhalefetin marjinalleştirilmesi, egemen güçlerin mesajlarının kendi çıkarları doğrultusunda kamuya iletilmesi gibi özelliklerden oluşan bir yolu takip etmektedir (2012: 72). Bu görüşün bu denli kabul görmesinin arka planında, elitlerin medyayı ekonomik açıdan denetim altında tuttuğu ve siyasal baskılar yaparak medyayı güç duruma düşürmüş olduğu gerçeği yatmaktadır. Siyasal elitlerin mali ve ekonomik baskılarına açık olan medyanın, tarihsel süreç içerisinde vergi ve harçlardan kurtulmak için verdiği zorlu mücadelelerin birçok örneğine rastlanması da (Kaya, 2009: 71) bu görüşü perçinlemektedir. Ancak her ilişkide olduğu gibi medya siyaset ilişkileri de iki yönlüdür. Elbette siyasal elitlerin medyayı kendi amaçları için kullanmak; en azından kendi kabul edilebilirlik sınırları içinde tutmak için kullandığı ekonomik ve politik araçlar vardır (Ünlüler, 2006: 6); ama medyanın da elitleri söylem açısından kendisine bağımlı kıldığı bilinen bir gerçektir. Günümüzde iktidarın, sadece siyasal elitlerle özdeşleştirilmemesi gerektiğini dile getiren Ramonet, elitlerin sahip olduğu ayrıcalıkların ekonomik ve finansal iktidarlardan kemirildiğini, medyanın elitlere bağlılığı yerine, elitlerin belli oranda medyaya bağlı olduğunu iddia etmektedir (Kurt, 2003: 112). Karşılıklı çıkara dayanan bu girift ilişkide, en nihayetinde pazar odaklı bir ticari kuruluş olan medyanın, genel kabul gören gücünün belki de en sağlam dayanağı siyasetle yakın ilişkisinin ona sağladığı güçtür. Zira medya kuruluşunun gücüyle siyasal iktidara olan yakınlığı arasında doğru orantı vardır. Çünkü medya kuruluşunun büyümesini sürdürecektir yasal düzenlemelerin yapılması ve kararların alınması için, iktidarla vardıkları konsensüsün sürdürülmesi (Akıner, 2004: 59) hayati önem taşımaktadır.

Medya patronları ve siyaset kurumu arasında sağlanan konsensüs sonucunda ivme kazanan deregülasyon politikaları, tekelleşme, küreselleşme ve ticarileşme eğilimleri (Tunç, 2010: 54) dev medya kartellerini ortaya çıkarmıştır. Çünkü günümüzde medyanın edinimleri geleneksel olan vergi harcı indirimi, basım yayım teknolojisine yapılması beklenen vergi muafiyeti veya gazete kâğıdının gümrükten muaf tutulması gibi kalemlerden öte, farklı iş kollarına yatırım yapmaktan, çok çeşitli sektörlerde faaliyet gösteren uluslararası şirketleri elde etmeye kadar uzanmaktadır. Yapılan yasal

düzenlemelerle birlikte liberal ekonomi trendinin yükselmesi, devlet eliyle hayata geçirilen kamu iktisadi teşebbüslerinin tasfiye edilmesi ve hükümetlerin özelleştirme politikaları, sadece medya alanında yatırımları bulunan patronlara yeni sahalarda yatırım yapma fırsatı sunmaktadır. Türkiye örneğinde olduğu gibi, medya holdinglerinin enerji, kimyasal boya, madencilik, turizm, eğitim, sağlık, petrol rafinerisi, bankacılık ve kamu müteahhitliği gibi birçok alanda faaliyet göstermesi, özelleştirme sürecinden elde edilen (Dursun, 2012: 12-13) kazançlardan bazılarıdır.

Medya tüm bu edinimleri sayesinde hızla holdingleşip çapraz tekelleşmeyle büyürken aslolan görevi olan kamu denetçiliğinden uzaklaştığı gerekçesiyle de eleştirilmektedir. Kamusal alanı, “ekonomi ve devletten bağımsız rasyonel ve evrenselci siyasetin alanı” olarak tanımlayan Garnham, piyasa-güdümlü medyanın kamusal yaşama düşman olduğunu savunmakta (Keane, 1997: 299-300) ve medyanın tekelleşme sarmalından kurtarılıp fabrika ayarlarına geri dönmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Zira çoğulcu demokrasi, yalnız birbirinden farklı partilerin bulunması değil, medyanın da birbirinden farklı ellerde olmasını gerektirmektedir. Çoğulculuk, kamuoyunu oluşturacak araçları demokrasilerin bir parçası olarak görmektedir (Kışlalı, 1995: 24) Bu yaklaşıma göre serbest piyasa ekonomisi, medya örgütlenmelerinin pazar değerlerini ön plana çıkarmış, tekelleşmeye yol açmış ve medyaya atfedilen kamu denetçiliği görevi yerini kar güdüsüne bırakmıştır. Dolayısıyla medya artık bir kamu denetim mekanizması değil, herhangi bir işletmedir.

3.8.2. Elitlerin Medyadan Edinimleri

Kitle iletişimi egemenlik ve mücadele iletişimidir (Erdoğan, 1997: 243). Bu özelliği nedeniyle de siyasette yarışanların hedefine ulaşmasında ve ulaştıktan sonra bulunduğu noktada tutunmasında belirleyici rol oynamaktadır (Kaya, 2009: 402). Siyaseten etkin olmak artık klasik siyaset usulleriyle propaganda yürütmekten değil, medya ile iyi ilişkiler kurmaktan geçmektedir (Bostancı, 1998: 168). Çünkü medya; meşruiyetini toplumsal destekle sağlayan hükümetlerle yurttaşlar, politikacılarla seçmenler, Alman Sosyolog Ralf Dahrendorf’un adlandırmasıyla “siyasal seçkinler” ile “siyasal zemin” arasındaki başlıca bağlantıdır (Cuilenburg, 2010: 1004). Bu realite sadece günümüz modern siyasal toplumunun sorunu değildir. Siyasal elitlerin kendi imajlarını inşa etme ve görünürlüklerini yönetme çabası, antik çağdan günümüze miras kalmış bir siyasal sanattır (Thompson, 2008: 205). Günümüzün modern siyasal toplumunda elitlerin,

kitlelere ulaşabilmek, kendilerine yandaş bulabilmek için kullanabilecekleri araçların başında gazeteler, radyolar ve televizyonlar, yani yazılı, görüntülü ve sesli medya ortamları gelmektedir. Bu mecralardan bağımsız olarak yürütülen büyük açık hava toplantıları, daha önceden medya aracılığıyla ortam hazırlanmadıkça ve gene medya aracılığıyla değerlendirilmedikçe fazla bir anlam taşımamaktadır (Kışlalı, 1995: 24). Yani medya elitlere fayda sağlayan bir mecra olmaktan öte, bir yaşam kaynağı görevi görmektedir. Amerikan toplumundaki iktidar elitlerini inceleyen Wright Mills de, medya ile elitler arasındaki ilişkide medyanın ne kadar hayati bir önem taşıdığına dikkat çekmiştir (1974: 17);

Amerika’da en büyük iktidar, servet ve ün sahiplerinden, diyelim, yüz kadarını alsak ve bunları bugün işgal ettikleri kurumlardaki mevkilerinden uzaklaştırsak; bunların kullandıkları beşeri kaynakları ve para olanaklarını ellerinden alsak; bugün, durmadan bu kimselerden yana çalışan ve bu kimselerden söz eden kitle haberleşme araçlarından yararlanmalarına son versek, bütün bu kimselerin bir anda güçsüz, iktidarsız ve yoksul kaldıklarını, ünlerini yitirdiklerini görürüz.

Mills’in de vurguladığı gibi medya elitler için olmazsa olmaz bir yaşam kaynağıdır. Medya sayesinde elit zümre meşruiyetini sağlamakta, ve geleceğe dönük toplumsal kredi sağlamaktadır.

Medya ile siyasal elitler arasındaki ilişki, karşılıklı çıkar ilişkisidir. Elitler kendi durumlarını korumak, seçkinliklerini meşrulaştırmak ve ideolojilerini kitlelere yaymak için medyayı kullanırlarken, medya da güvenilirliğini kanıtlamak ve haber kaynaklarını güçlendirmek için siyasal elitlere ihtiyaç duymaktadır (Kurt, 2003: 114). Taraflar arasındaki bu karşılıklı çıkar ilişkisi çoğulcu/plüralist demokrasi anlayışını benimsemiş birçok siyaset bilimci tarafından da kabul görmektedir. Plüralist görüşü benimsemiş düşünürlere göre medya, toplumdaki güç odaklarına ve merkezi kurumlara ham madde ihtiyacı dolayısıyla bağımlıdır. Öte yandan onlar da medyaya, kendi görüşlerini halka iletebilmek zorunluluğu nedeniyle bağımlıdır. Plüralist görüşün temsilcilerinden Grant, elitlerin medyaya bağımlılık nedenlerini altı başlık altında irdemiştir (akt. Arslan, 2004: 20);

1. **Görünürlük (Vizibility):** Birçok kişi kurum ve grup için halkın karşısına çıkmak, halka görünmek yaşamsal önem taşır. Bunlar ancak varlıklarını geniş

halk kitlelerine duyurabildikleri ölçüde etkili olabilirler ve kendilerine taraftar toplayıp varlıklarını sürdürebilirler. Medya, böylesi kişi kurum ve gruplara, çok geniş dinleyici ve izleyici kitlelerine en etkili ve en kestirme yoldan ulaşabilme olanaklarını sunar. Bu olanaklar özellikle politikacılar, siyasi partiler ve baskı grupları açısından büyük önem taşır.

2. **Bilgilendirme (Information):** Medya çevresi açısından aynı zamanda çok önemli bir bilgi ve haber kaynağı olma konumuna da sahiptir. Bu durum, özellikle de baskı grupları için büyük önem taşır. Kitle iletişim araçları kişi ve gruplar için zengin bir data hazinesi gibidir. Onlar ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek, işlerine yarayacak hikaye, görüş, mektup, fotoğraf, haber, gibi birçok veriye bu kaynaktan ulaşabilirler.
3. **Kamuoyu-Ortam Oluşturma (Climate):** Baskı grupları, toplumda kendi görüşlerine uygun atmosfer oluşturmak, toplumsal ortamı kendi görüşlerine paralel doğrultuda değiştirebilmek için de medyaya ihtiyaç duyarlar. Oluşturabildikleri kamuoyu gücü sayesinde, ya da arkalarına kamuoyu desteğini alabildikleri ölçüde varlıklarını sürdürebilirler.
4. **Tepki-Karşı Tepki Verebilme (Reactive response):** Söz konusu kişi, grup ya da kuruluşlar bazı durumlarda, örneğin kendileri ile ilgili veya kendi ilgi ve faaliyet alanlarına giren konularda bir haber ya da bilgi yayınlandığında, acilen tepki vermek gibi bir zorunlulukla karşı karşıya kalabilirler. Böylesi durumlarda, medya ile iyi ilişkilere sahip bulunmak onlar için paha biçilmez bir kıymet taşır.
5. **Etkileme (Influence):** Medya, aynı zamanda karar verme süreci üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Karar vericiler ve hükümet üzerinde baskı oluşturma ve onları etkileme gücü sayesinde, karar verme sürecinde ve alınan kararlar üzerinde oldukça önemli bir dolaylı etkiye sahiptir.
6. **İçerik (Content):** Çeşitli gruplar lobi faaliyetleri ile medya üzerinde doğrudan bir baskı oluşturarak, çıktılarının içeriğini etkilemeye çalışabilirler. Medya aracılığıyla tanıtım ve propaganda yapabilmek, bu tür grup ya da kurumların hedefledikleri amaçlara ulaşabilmeleri için çok büyük önem taşır. Toplumsal ve siyasi eylemlerinde ulaşacakları başarı, büyük ölçüde bu tür çabalarındaki başarılarla bağlıdır.

Marksist paradigma, liberal plüralist düşünürlerin bu sınıflandırmasına zımni destek vermekle birlikte, konuyu sınıf teorileri bağlamında rıza üretimi ve hegemonya

kavramları üzerinden ele alarak tartışmayı daha da ileri taşımaktadır. Gramsci'nin Marksizm'e getirdiği en önemli yenilik 'hegemonya' kavramıdır. Hegemonya, gerçekte, 'rıza'nın imal edilmesi demektir. Özellikle, kültürel hegemonya, düşünme ve bakma biçimlerinin üretimi ile alternatif bakışlar ve söylemlerin dışlanmasını kapsar (Marshall: 1999: 300). Gitlin de, hegemonyayı, "kurulu düzene gösterilen kitle rızasının sistemli biçimde yönlendirilmesi" olarak görür (1980: 253). Bir başka yaklaşıma göre ise "Hegemonya, en iyi, rızanın örgütlenmesi olarak anlaşılır. Bağımlı bilinç biçimlerinin şiddet ya da zora başvurulmadan inşa edildiği süreçtir" (Barrett, 2000: 65). Barrett'in görüşlerine paralel olarak Gramsci de, belirli bir fikrin totaliter olmayan toplumlarda geniş çaplı bir etki kazanmasının yalnızca zorla değil, aynı zamanda rıza yoluyla da gerçekleştiğini; zımni, yazılı olmayan bir anlaşmanın, çoğunlukla, uzlaşım sal bilgelik ya da akliselimin yerini tuttuğunu (Uluç, 2009: 158) vurgulamaktadır. Zira zora başvurmadan, modern toplumların modern oldukları iddiasını sürdürebilmesi için asgari gerekliliktir. Bu yüzden modern toplumlarda yönetici seçkinler, yönetilenler üzerindeki rızayı baskıdan ziyade iletişim araçları ve evrensel hukuk kuralları çerçevesinde yürütmek zorunda kalmaktadır (Kazancı, 1997: 16). İletişim araçlarına ulaşmak ve etkili kullanmak ise egemen elitler için sağlanması zor olmayan bir imkândır. Marx'ın da belirttiği gibi "toplumun egemen maddi gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen zihinsel gücüdür" (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 52). Dolayısıyla birer kültürel araç sayılan medya da elitlerin kontrolü altındadır. Var olan medya aracılığıyla elitler, kendi pozisyonlarını meşrulaştırarak değerleri kitlelere yaymaktadırlar (Kurt, 2003: 114). Marx'a paralel olarak Gramsci de, iktidar sahiplerinin üstyapıya ait unsurları manipüle ederek, kendi söylemlerini toplumun diğer kesimlerine de kabul ettirdiğini, böylece varlıklarını ve uygulamalarını meşru kıldıklarını (Yaylagül, 2008: 101) vurgulamaktadır. Bu yönüyle medya, sürekli olarak tutarlı bir ideoloji ile toplumsal yapıyı yeniden üretir, bağımlı sınıfların kendi rızaları ile tahakküm altına alınmalarını haklılaştıran bir dizi ortak değer ve mekanizmalar kurarak (Gitlin, 1980: 253), hegemonik bilişsel kontrol işlevi görür. Medya profesyonellerince ustalıkla uygulanan bilişsel kontroldeki gizli şiddet olgusu, medyanın insanlar üzerindeki moral ve ideolojik egemenliğini ifade eden 'rıza üretilme' sürecidir (Bezirgan ve Bilgin, 2009: 139). Egemen düzenin koşullarını açıklayan, meşruiyet kazandıran, bazen methiyeler döktüren mitleri kullanan medya manipülatörleri, seçkin azınlığın çıkarları doğrultusunda düzenin devamını sağlamak için halkın rızasını alırlar. Bunun için fark ettirmeden onları manipüle ederek rızasız rıza üretimini gerçekleştirmiş olurlar (Mora, 2008b: 62).

Medya rızanın kazanıldığı gibi aynı zamanda kaybedildiği ideolojik bir mücadele alanıdır da. Medya, kamunun sesi olduğu iddiasına dayanarak ve kamusal savlari kullanarak bir konsensüsü dayatır (Alayoğlu, 2004: 40) ve seçkin azınlığın çıkarlarına dayanan, sağduyu kavramıyla olumlanmış mevcut hegemonik düzenin yeniden üretimine katkı sağlar. Hall'in de belirttiği gibi hegemonya, iktidarı garanti eden bir duruş değildir. Aksine hegemonya yönetici sınıfın, mevcut yapısını korumak için verdiği mücadeledir (Alayoğlu, 2004: 39). Dolayısıyla hegemonik düzen sürekli kendini yenilemeye muhtaç, yeniden üretimlerle hakimiyet mücadelesinde sürekliliği sağlanan bir durumdur. Kültürel alanda ortaya çıkan bu hakimiyet mücadelesinde, güçlü sınıfın menfaat ve durumlarını ortaya koyan anlam ve yapılar hakim sosyo-kültürel sistem medya sayesinde zamanla hakim ideoloji halini almaktadır (Konyar, 2011: 59). Bu inşa sürecine izler kitlenin verdiği yanıt, 'sessizlik', bir başka deyişle 'itaat', 'rıza gösterimi', ya da 'istemli teslimiyet' şeklindedir. Rıza yoluyla gönüllü olarak egemenlerin düşüncelerini kendi düşünceleri olarak gören izler kitle zamanla, muhalif, farklı düşünen ve yaşamaya çalışanları düşman gören bir bilinç yapısına (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 54) bürünmektedir.

3.9. Söylem Düşkünü Olarak Ötekiler

Toplumsallaşma, toplumun değerlerinin ve hassasiyetlerinin, kısaca "biz" duygusunun yeni nesillere aktarılmasıdır. Modern toplumsal yaşamda medya, bu aktarma görevini üstlendiği gibi, bireylerin yaşamına ilişkin pratik, anlam ve değerlerin oluşturulmasında, aynı zamanda ortak yaşama ilişkin değer anlam ve imgelerin inşasında da başat konumdadır (Güreşçi, 2007: 81). Kuşkusuz toplumun genelini aynı oranda temsil eden, farklılıkları eşit kılan bir medyadan bahsetmek mümkün değildir (Yanikkaya, 2009: 11). Marksist paradigmanın 'Kültür endüstrisi' kavramından yola çıkarak, medya iktidar seçkinlerinin aracı, eklektik bir uzvu olarak değerlendirildiğinde temsil oranı ve temsil şeklindeki farkın nedenleri daha anlaşılır olmaktadır. Etienne Copeaux'un deyişiyile, "eğitim tarafından gerçekleştirilen düşünce ve davranış normlarının üretimi görevini tamamlayan), ister doğrudan okuyucuya hitap ettiği söylemle, ister haber olarak aktardığı olayların seçiminde, yavaşça etkisini gösteren normatif bir araç" (Bezirgan Arar, 2009: 124) olarak medya, iktidarın dışlayıcı pratiklerine eklemlendiğinde, bir iktidar uzantısına dönüşmektedir. Çünkü Marksist yaklaşıma göre medya, elitlerin iktidarını meşrulaştırma misyonunu yüklenmiş olan ve bu iktidarla bağdaşmayan tüm

değerleri, sosyal grupları, bireyleri veya farklılıkları dışlayan, Althusser'in kavramsallaştırmasıyla bir ideolojik aygıttır. Dışlama ve ötekileştirme pratiklerinde aktif özne konumunda bulunan iktidar seçkinleri, hegemonyası altında yaşayan toplumun kabul ettirilen düşünceler dışındaki fikirlere ve düşüncelere sahip olmasını hoş karşılamaz. Böyle düşüncelere sahip kişi ve gruplar toplumsal alan dışına itilir ve “öteki”leştirilir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 55). Bu eylem medya aracılığıyla gerçekleştirilir. Zira medya, öteki olarak kendiliğin oluşumu sürecine artık hiç çıkmamak üzere dahil olmuştur (Morva, 2013: 122). Medya ‘biz’ ve ‘ötekiler’ formülü ile toplumda kimin içeride kimin dışarıda olduğunu belirtirken, toplumun sınırlarını belirleyen bir ‘sosyal harita’ sunar. Bunu yaparken ötekilere dair bazı görüntüleri temsili olarak gösterip, bazılarını da eleyerek zihinlerde anlam şemaları oluşturur (Uluç, 2009: 124). Böylece sunulan bu anlam şemaları temsil boyutundan öteye geçerek biz kimliğinin tanımlandığı ve inşa edildiği bir formasyona bürünür. Bu anlamda medya, ‘öteki’leri hedef haline getirmekte, dışlamakta ve ötekilerin şiddete uğramalarında etkin rol oynamaktadır (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 98). Medyanın var olan toplumsal farklılıkları daha da derinleştirip toplumsal sınıfları birbiriyle çatışan düşman saflarına itebileceği gibi, toplumsal oydaşmayı da sağlayabilecek (Güreşçi, 2007: 81) kadar güçlü bir aygıt oluşu, bu hedef gösterme ve şiddete maruz bırakma eylemini kolaylaştırmaktadır. İktidar ise medya tarafından körüklenen ‘öteki’ne yönelik şiddeti engellemek yerine, meşrulaştırarak destekler; çünkü bu ‘öteki’ni sindirmek ve onun sessiz kalmasını sağlamak için devletin baskı aygıtlarını doğrudan kullanmasından daha etkili bir yoldur (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 60).

Medyanın ötekileştirme eğilimleri ve ötekileştirdikleri gruplar, beslendikleri ideolojik arka plana ve aidiyet bağı kurdukları gruplara, iç ve dış konjonktüre, yerleşik iktidara yakınlık ya da muhaliflik konumlarına göre farklılaşmakta; değişip dönüşebilmektedir (Bezirgan Arar ve Bilgin, 2010: 15). Konumsal farklılıklara göre takınılan tavır ve ötekileştirmenin boyutu, geniş bir skala içerisinde değişkenlik gösterebilir. Dışlamadan nefrete ve şiddete kadar uzanabilen ötekileştirici tutum, kimi zamanda görmezden gelinerek kendini gösterir. Çünkü ötekileştirme her zaman ‘gösterme’ ile değil, kimi zamanda izler kitlenin haber metninde görmeyi umduğu ama göremediği, yokluk meseleleriyle ilgilidir. Metinsel yokluklar belirli bir dünyanın çerçevelenmesine yardımcı olur, ötekileştirme medya ürününde eksiklikler, yoksunluklar ile karakterize edilir (Uluç, 2009: 131). Bu görüşlere paralel olarak Macbride de medyadaki öteki ve

ötekileştirme tartışmalarında, iletişim kanalları dışında kalma ve yanlış, eksik temsil sorunu olmak üzere iki temel sorun olduğunu öne sürmektedir. O'na göre, 'öteki' olarak konumlandırılan ve olağan iletişim kanalları dışında kalan dezavantajlı gruplar, "yoksullar, özürlüler, coğrafi olarak soyutlanmış bölgelerde yaşayanlar; toplumsal, kültürel ya da ekonomik ayrımlara konu olanlar; etnik, dilsel ya da dinsel azınlıklar; kadınlar, çocuklar ve gençler"dir (1993: 185-186). Ötekileştirilen bu dezavantajlı gruplar ancak ve ancak suç işlediğinde, negatif bir değer ürettiğinde veya egemen paradigmayla zıt bir davranış sergilediğinde medyada yer bulabilir. Bu temsili eşitsizlik medya üzerindeki elit egemenlerin tahakkümünden ve denetim erkinden kaynaklanmaktadır. Van Dijk'e göre, egemenler ötekilerin iletişimsel haklarını, konu, stil ve konuşma eylemlerine özgürce ulaşmalarını önleyerek, kendi çıkarları doğrultusunda denetleyebilirler. Bunu yaparken de kamu zihinlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edebilirler (Uçak, 2014: 79). Yani ötekilerin, kendi istek ve talepleriyle, özgür iradeleriyle kendilerini ifade etmeleri mümkün değildir, ancak ve ancak elit iktidarın onlardan bir şeyler istediği durumlarda düşüncelerini dile getirebilirler (Kurt, 2003: 116). Egemenlerin bu katı tahakkümü ve medyayı denetleyip manipüle etme yeteneği, haber metinlerinde bariz bir şekilde göze çarpmaktadır. Haberlerde seçkinler olumlu, ötekiler ise olumsuz ya da zavallı olarak temsil edilir. Böylece, egemen gücü elinde bulunduran seçkinlerin çalışkan, kahraman, vatansever oldukları mitleri, ötekilerin ise, onlara minnettar olması ve tembellik - nankörlük etmemesi gerektiği, medya tarafından yaygınlaştırılarak içselleştirilir (Mora, 2008b: 33). Söylem düşkünü ötekilerin nankörlük etmemeyi, minnet duymayı ve şükretmeyi gerektiren konumu dinsel, tarihsel, milli ve kültürel kodlar referans alınarak pekiştirilir. Referans kodlar sayesinde kolektif kimliğin içeriği oluşturulur ve ona "makbul", sosyokültürel bir geçerlilik kazandırılır. Farklı gruplara ise farklı anlamsal roller atfederek ve aralarında ayrım yaparak, 'gayrı-makbul' (Yumul, 2013: 129) etiketi yapılandırılır. Böylece, öteki'nin toplumsal belleğe işlenmesi, yeniden üretilmesi ve pekiştirilmesi süreci tamamlanmış olur. Öteki, artık tarihsel geçmişi olan hakim değerler silsilesinin dışında kalmış ve düzene entegre olamamış soyut damgayla toplum içerisinde hayatını idame ettirmek zorundadır.

3.9.1. Ötekinin Söylemsel Belirlenimi

Öteki'nin temsil edilişi günlük dilden, politik söylemlere ve medyaya kadar pek çok alanda kendisini hissettirmektedir. Söylemsel temsilin vücut bulduğu en önemli mecralardan biri olan medyada ötekileştirme pratiklerinin incelenmesi iletişim sorunlarıyla ilgilenen araştırmacılar kadar, kamusal yaşamın aktörleri için de büyük önem taşımaktadır (Bezirgan Arar, 2009: 51). Foucault, egemen bir söylemin kurucu kurallarını kendi 'öteki'sini inşa eden dışlama mekanizmaları olarak kavrar. Bu durumda 'dış' ile 'iç' arasında bir iletişim yoktur. Yani söyleme katılanlarla onu protesto eden öteki'ler arasında hiçbir iletişim yoktur (Uluç, 2009: 157). Zaten bu diyalektik ilişkide çoğu zaman öteki'yle yüz yüze ilişkiye girmeye de gerek yoktur. Çünkü medya 'öteki'lerin kim ve ne olduğunu 'biz'e anlatma görevini (Tutal, 2001: 33) gönüllü olarak üstlenmiştir. Medya organları, özellikle de televizyon; biz ve öteki'lik tariflerinin biçimlenerek aleniyet kazanmasında önemli rol oynayan kültürlerarası global ölçekli karşılaşmalar ile, söylemsel/sembolik yeniden üretimin başlıca aracı (Thompson, 1992: 19-20) konumundadır. Günümüzde insanların televizyondan gördükleri ile iyi bir yaşam biçimi ve toplumun politikası hakkında bilgi sahibi olması ve başkalarına olan tutumlarını bunlara göre ayarlaması medyanın gündelik yaşam alanına etki düzeyini ortaya koymaktadır.

Toplumsala sembolik metalar üreterek katkı sağlayan ve bu yönüyle de kamusalığın değişmez bir parçası olan medyada ötekinin söylemsel inşasını, toplumsal, sosyo-politik ve iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Çünkü medyanın iktidarla bütün bağlarını bir tarafa koysak bile, medya metinlerindeki söylemleri oluşturabilme imkanı ancak iktidar sınıfına aittir. Güçsüz sınıfların seslerini duyurabilme, kendi söylemlerini oluşturabilme şansları çok zayıftır veya yoktur (Kurt, 2003: 116). Medya bu fırsat eşitsizliğini çıkarları doğrultusunda iyi değerlendirir ve doğal müttefiki olan iktidarın meşruiyetini olumlayacak gelenekçi, ataerkil bir söylem oluşturur. Oluşturulan egemen ataerkil söylem, dil yoluyla pekiştirdiği iktidarı ötekine karşı bir ambivalans (zıt duygular) yaratarak işlemektedir. Öteki, aynı anda hem merak edilen hem korkulan olarak sunulmaktadır (Tunç, 2010: 51). Tezatlık içeren bir söylemle öteki'nin yaratılmasına zemin hazırlayan medya; bunu öteki'nin kültürel farklılıklarını olduğu kadar fiziksel farklılıklarını da vurgulayıp öteki'ye ilişkin söylemlerde negatif semboller kullanarak gerçekleştirmektedir (Bezirgan Arar, 2009:

75). Söylemde negatif semboller kullanarak ötekileştirmenin en etkili yollarından birisi metaforlara başvurmak şeklinde gerçekleşir. Bu yaygın dil pratiğinde, daha önce farklı bir bağlamda kullanılmış bir terimi, bir başka bağlamda kullanmak (Uçak, 2014: 63) şeklinde de görülebilmektedir. Alaycı ifadeler, küfür, hakaret, aşağılama ve abartı taktiklerine başvuran medya, ötekileştirdiği ve hedef haline getirdiği grupları kamu güvenliğini tehdit edici ‘potansiyel risk ve tehdit saçan öcüler’ gibi sunarak (İnceoğlu, 2013: 76-77), acı, azap ve aşağılanma üreten damgalama, kişinin insan olma niteliğini kısmen veya tümünden yadsır. Çünkü damgalılar onları soyutlayan, diğerleriyle temaslarını engelleyen, onları ayrı bir türe koyan farklı bir ontolojik düzleme sokulur (Uçak, 2014: 64). Böylece toplumdaki ‘öteki’ gruplara karşı beslenen önyargılar pekiştirilir ve bu grupların kendilerini korumasız, savunmasız hissetmelerine zemin hazırlanır.

Medyanın ötekileştirme sürecinde ilk başvurduğu argüman genellikle kimlik olmuştur. Din, dil, etnisite, kültür vb. kimliklere göre toplumu gruplandıran medya, kendi aidiyet grubu için tehdit olarak gördüğü dış grupları, birtakım tarihsel, konjonktürel, ideolojik değerleri, önyargı ve stereotipleri de kullanarak ötekileştirmektedir (Bezirgan Arar ve Bilgin, 2010: 15). Ötekileştirme sürecinde öncelikle damgalama, stereotipleştirme, veya önyargı gibi kalıplara başvurularak kimlik ve farklılık belirginleştirilir. Oluşturulan damgalar ve önyargılar, toplumdaki varlıklarını söylem aracılığıyla sürdürmeye devam ederken, medya içeriğinde tamamlayıcı unsur olarak kullanılan görsel kodlamalarla pekiştirilir (Yanikkaya, 2009: 23). Medya söylemi aracılığıyla farklılık vurgulanarak dış grup üyesi olarak adlandırılan ötekilerle ilgili kullanılan etiketler veya damgalar, gruplar arasındaki ilişkilere göre ‘basit adlandırma’ ile ‘düşmanlık derecesinde damgalama’ arasında değişkenlik gösterebilse de (Uçak, 2014: 64) özellikle ana akım medyada belirli toplumsal cinsiyet, ırk ve etnik kimlik temsillerinin hep benzer şekilde sunulması, bu skalanın çok da geniş olmadığını göstermektedir. Var olan baskın toplumsal, kültürel ve siyasal düzen tarafından bu düzene karşı olup, muhalif ve tehdit olarak kabul edilenlere ilişkin göstergeler olumsuz kodlanarak (Yanikkaya, 2009: 23), o kimliğe çok sayıda negatif metafor yüklenmekte ve böylelikle bir konumlandırma yapılmaktadır. Kimlik üzerinden yapılan bu konumlandırma Tatal’a göre tanıma ve tanınma aracı olan kimliğin ihtiyaç duyduğu tarafsız ve eşit alan imkanını da ortadan kaldırmaktadır (2006: 100-101);

Kimliğin başkaları tarafından tanınma ve başkalarına tanıtmaya ve aidiyet özelliklerini taşıyan iki temel bileşeni vardır. Kimlik, benlik ile ötekinin birlikte var olduğu tarafsız bir uzamı gerekli kılıyordu. Geçmişte tanınmayan ve aynı zamanda bilinmeyen öteki, tehdit kaynağı ve korku nesnesi olma haline hapsedilmişti. Öteki'nin bu tehdit olma hali medyanın öteki'ni benliğin uzağında konumlandırmasıyla birlikte son bulur.

Bu konumlandırma ve uzaklaştırma, her kim olursa olsun 'ben' merkezini işgal eden muktedirler tarafından meşru görülmektedir. Meşruiyet duygusuyla ister oryantalizm, ister stereotipleştirme, ister etno-merkezcilik olsun tüm ötekileştirmelerde, her zaman için güçlü olan kendisinden farklı olanı 'konumlandırma' hakkını kendinde görmekte, dışlanana negatif değerler (Uluç, 2009: 124) yüklemekten çekinmemektedir.

3.9.1.1. Ayrımcılık (Farklılık) Söylemi

Ayrımcılık, en basit şekliyle herhangi bir kamu yararı ya da mantıklı bir gerekçe söz konusu olmaksızın bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele yapılmasıdır (Yılmaz, 2013: 35-36; Keskin, 2014: 27). Öncelikle politik, sonrasında ise toplumsal alanda 'birilerini göz ardı etmek, aşağılamak ve onlara haksızlık etmek' bağlamında ele alınan ayrımcılık, dil yoluyla oluşturulan ve pekiştirilen marjinalleştirme sonucu bazı sosyal grupların birtakım sembolik veya maddi imkânlardan mahrum kalmasını, moral gücünü yitirmesini, sosyal, politik veya ekonomik imkanlardan uzaklaşmasını mümkün kılan sosyolojik bir olgudur. Çokkültürlülük tartışmalarının ivme kazanmasıyla sosyal bilimlerin temel konularından biri haline gelen ayrımcılığın birçok formasyonu ile karşılaşmak mümkün olmakla birlikte, Sevilay Çelenk, ayrımcılığı iki ana başlık altında irdelemiştir (2010: 221);

Doğrudan Ayrımcılık; aşikar bir biçimde, bir kişi, grup ya da toplum kesiminin inanç, dil, din ya da etnisite ve benzeri farklılıklar nedeniyle, eşit olmayan bir muamele görmesini ifade eder. Farklı muamele açıkça alay etmek, aşağılamak veya karalamaktan başlayarak nefret söylemini yaygınlaştırmaya kadar sürer.

Dolaylı Ayrımcılık; fark edilmesi güç olan, imalar veya dolaylı ifade biçimleri aracılığıyla işleyen ya da görünürde hiçbir problemlili durum yaratmamasına karşın, sonuçları bakımından belirli kesimleri ayrımcılığa maruz bırakan tutumları anlatır.

Hiyerarşik bir toplumsal örgütlenmeye dayanan ayrımcılığın, toplumsal piramit göz önünde bulundurularak hem yukarıda hem de aşağıda olanlar açısından meşrulaştırılabilmesi için öncelikle ayrımcı bir dile yani söyleme ihtiyaç vardır (Göregenli, 2012: 251). Bu söylem karmaşık toplumsal yapının parçası olan herhangi bir grubu ‘biz’ kabul ederek ayrımcılığın başlangıç noktası oluşturur. Akabinde ‘biz’e benzemeyen, ‘biz’e ait olmayan özellikler inşa edilen söylem yoluyla ön plana çıkarılarak farklılık vurgulanır ve derinleştirilir.

Ayrımcılık söyleminin en fazla görünür olduğu mecraların başında medya gelmektedir. Çünkü ayrımcı düşünce ve söylemlerin kaynağı, toplumsal bilinç yapısının ve toplumsal iletişimin belirleyeni, üst aklı konumundadır. Medya ‘öteki’lere yönelik toplumsal önyargıları, klişeleri tekrar tekrar dile getirerek doğallaştırır, sıradanlaştırır (B. Çoban, 2009: 54). Bu sıradanlaştırma veya normalleştirme süreci, önyargıların dili kolonize edişi, sosyal grupların stereotipler aracılığıyla konumlandırılışı ve olayların olgulardan uzaklaştırılması şeklinde işlemektedir. Böylece medya, önyargılarla birlikte okuruna ve izleyicisine, eşyalar, kişiler ve gruplar hakkında uzun bir süreçte kurulmuş, negatif bir bakış açısını sunar (Uluç, 2009: 72-73). Oluşturulan ayrımcı söylem, görsel simgelerle ve imajlarla desteklenir. Zira bir simgesel yeniden üretim mecrası olan medya tek başına ifadelerden oluşan bir yapı olmayıp, görüntülerden veya göstergelerden bağımsız düşünülmesi imkansız bir aygıttır. Özellikle haber bültenlerinin sunumunda kullanılan imajlar ve göstergeler izleyicilerin zihinlerinde belirli bir grubun diğer gruplara yönelik düşüncelerinin çarpıcı bir özetini, diğer bir ifadeyle, görsel temsilini sunmaktadır (Husband’tan akt. Göregenli, 2013b: 61). Kullanılan görsel kodların veya simgelerin desteğiyle kurulan söylem sayesinde bazı kişiler veya kesimler dışlanarak veya dışlanmalarına aracılık edilerek ayrımcılık pekiştirilir (Çelenk, 2010: 222). Görsel kodlar, simgeler ve ikonlarla desteklenerek oluşturulan kombine yapı sayesinde medya, itaatkar vatandaşlar yaratarak ‘sözde’ vatandaşları da dışlar. Medya, nefret ve ayrımcılık dilini en temelde ‘biz’ler ve ‘öteki’leri yaratarak ve bunu tüm topluma kanıksatarak yayar (Dirini, 2010: 63). Tüm bunları yaparken de dışlama ve farklı muameleyle ortaya çıkan eşitsizliğin boyutunun toplumsal çatışmalara yol açmaması için “sağduyu” çağrısında bulunmakta ve sorunu görmezden gelmeye girişmektedir. Karmen Erjavec, yaptığı araştırmalar sonucunda medyanın çoğunluk olan baskın grubun ayrımcı söylemini ‘sağduyu’ şeklinde kullanarak, ayrımcılığı inkar ettiği sonucuna varmıştır (Uluç, 2009: 127). Sağduyu kavramının arkasına sığınan medya bu sayede hem

söylemini meşrulaştırmakta hem de ayrımcılık karşısındaki tepkilerin törpülenmesini, en azından ayrımcılık mağdurlarının duyarsızlaşmalarını sağlamaktadır. Sözkonusu ayrımcılık yanlış temsil veya bilinçli negatif temsilin yanı sıra kimi zamanda görmezden gelmek şeklinde gerçekleşmektedir.

Ayrımcılığın, ‘biz’ ve ‘ötekiler’ biçimindeki bir ayrımı ekme, yerleştirme veya yaygınlaştırmanın ötesine geçen doğrudan sonuçları yoktur (Çelenk, 2010: 222). Her ne kadar medyadaki ayrımcılık doğrudan bir sonucu olmayan sınırlı bir ayrımcılık olsa da, dolaylı olarak, yaşamın bütün diğer alanlarındaki ayrımcılığın ötesine geçen zararlar üretme potansiyeline sahiptir (Keskin, 2014: 28). Çünkü medyada başlayan ayrımcılık söyleminin derinleşmesi ve keskinleşmesi, farkı vurgulamanın ötesine geçen nefret söyleminin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ayrımcılık söylemiyle başlayıp nefret söylemiyle devam eden bu silsile, ilerleyen dönemlerde nefret suçlarına ortam yaratabilmekte ve telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

3.9.1.2. Nefret Söylemi

Çok kültürlülük ve kimlik tartışmalarının kamusal alana taşınması ve çeşitlenen medya ortamlarıyla birlikte son yılların en çok tartışılan konularından biri de nefret söylemi olmuştur. Zaman zaman ifade özgürlüğüyle karıştırılan bir kavram olsa da nefret söylemi ‘öteki’ne karşı şiddeti savunan, mazur gören, meşru sebepler üreterek anlaşılır kılan, ona göz yuman ve onunla suç ortaklığına giren söylemdir (Yumul, 2013: 131). Kavram, Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu’nun 1997 yılında aldığı kararda “İrkçi nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve hoşgörüsüzlük temelli diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir (İnceoğlu, 2013: 79)” şeklinde tanımlanmıştır. Toplumdaki egemen sınıfın, zayıf ve dezavantajlı gruplara yönelik ayırt etme, dışlama, aşağılama, hedef gösterme, yıldırma, düşmanlaştırma gibi amaçlarla ürettiği nefret söylemi, bireylerin en temel haklarından olan eşit muamele görme, yaşama ve katılım hakkını tehdit etmekte ve sınırlandırmaktadır (Öztekin, 2015: 934). Çünkü toplumdaki egemen sınıf ve bu sınıfa ait kolektif düşünce yapısı, sembolik veya maddi toplumsal zenginlikleri egemen zümrenin hak ettiğini ve kullanması gerektiğini; öteki kimliklerin ise sözde yurttaş olduğunu savunur. Kendine hiyerarşik üstünlük atfeden egemen kimlik ‘öteki’ kimliklere haddini bildirip, onların toplumdaki ikincil statüsünü hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda egemen kimliğin imtiyazlarını da pekiştirir. Ötekileştirilen kimliklerin

hak arayışlarına yapılan itirazların altında da bu üstünlük duygusuna yönelik tehdit algısı yatar (Yumul, 2013: 133). Bu bilişsel altyapı sonucu ortaya çıkan nefret söyleminde, ‘biz’ olarak kurulan aidiyetten farklı olana yönelik üretilen veya kurgulanan olumsuz etiketlemeler, stereotipler, önyargılar ve ayrımcılık uygulamaları rol oynar. Sosyal yapı içerisinde nefret söyleminin birçok farklı türde yansımasıyla karşılaşmak mümkün olmakla birlikte Mutlu Binark ve Tuğrul Çomu’ya göre nefret söylemini altı başlık altında toplamak mümkündür (www.yenimedya.wordpress.com);

Siyasal Nefret Söylemi: Siyasal bir düşünceyi ve bu düşüncenin takipçilerini hedef alan nefret söylemidir. Bazen bir ideolojinin tamamını, bazen yalnızca bir veya birkaç siyasi partiyi, bazen ise çok daha küçük grupları hedef alabilmektedir.

Kadınlara Yönelik Nefret Söylemi: Temelde cinsiyetçi ifadelerin kullanılmasıdır. Aşağılama amaçlı bu ifadelerde kadının konumunun ikincilleştirildiği bir söylem oluşturulmaktadır.

Yabancılar ve Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi: Yabancıları, göçmenleri ve/veya etnik grupları hedef alabilmektedir. Türkiye’de ve dünyada ekonomik nedenlerle üretilmiş örnekleri sıklıkla görülmektedir. Ayrıca bu nefret söylemi ırkçılıktan da beslenmektedir. Farklı etnik grupları toplumda korku, kaygı kaynağı olarak konumlandırmakta ve “düşman” olarak işaretlemektedir.

Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi: Heteroseksüel cinsel kimlik dışındaki cinsel kimliklere sahip kişileri hedef alan nefret söylemidir. Temel olarak geyleri, lezbiyenleri, biseksüelleri, travesti ve transseksüelleri hedef alarak, bu cinsel kimlikleri ‘sapkın’, ‘iğrenç’ olarak etiketler.

İnanç ve Mezhep Temelli Nefret Söylemi: Farklı dinlere ve mezhep aidiyetlerine yönelik üretilmektedir. Türkiye’de ve dünyada farklı örnekleri sıklıkla görülmektedir. Türkiye’de Müslümanlık dışındaki dinlerin yanı sıra, hakim konumlanan/konumlandırılmış Sünni mezhebi dışındaki tüm mezheplere, başta Aleviliğe yönelik üretilmektedir.

Engellilere ve çeşitli Hastalıklara yönelik Nefret Söylemi: Fiziksel veya zihinsel engellilere ya da bazı hastalıklara sahip kişilere yönelik üretilmektedir. Türkiye’de görülme sıklığı giderek artmaktadır. Kaynağı, sosyal ve/veya ekonomik olabildiği gibi bunlardan tamamen bağımsız da olabilmektedir.

Hiç şüphe yok ki yukarıda sözü edilen nefret söylemi örnekleriyle ve daha başka niceleriyle en sık karşılaşılan ortamların başında medya gelmektedir. Nefret söyleminin çeşitli formasyonlarıyla sık sık karşılaşmanın mümkün olduğu medyada terim ilk kez 1986 yılında Amerika’da, New York’ta beyaz bir grup öğrenci tarafından siyah bir kişiye yönelik gerçekleşen ırkçı saldırının haberlere yansımaları sonrasında kullanılmaya başlanmıştır (Yılmaz, 2013: 40). Medya metinlerinin nefret söylemi içerip içermediğini kesin sınırlar içinde belirlemek her zaman mümkün olamamaktadır. Çınar’a göre, “bir gruba, bir grubun üyelerine yönelik ifade nefreti teşvik ediyorsa ve bu teşvikin sözde geçerli nedeni, o gruba isnat edilen özelliklerse; bir grup, bir kimlik, bu grubun ve/veya kimliğin üyeleri, sırf bu gruba üye oldukları için aşağılanıyor, ikinci sınıf görülüyor, bir şeylerin faili sayılıyorsa; ya da bu grupların ya da üyelerinin aşağılanmaları, ikinci sınıf görülmeleri, haklarından mahrum edilmeleri meşru gösteriliyorsa o metin, o konuşma, o fotoğraf, o video nefret söylemi içermektedir” (2013: 143).

Medyada kimi zaman doğrudan kimi zaman da abartma, çarpıtma, ima, kinaye gibi örtük ve dolaylı biçimlerde nefret söylemine rastlamak olağandır (Öztekin, 2015: 925). Özellikle iktidarı kollayan ve kayıran yapısıyla bilinen ana akım medyanın haber söyleminde nefret tohumlarının nasıl satır aralarına serpildiğini görmek olasıdır. Bu anlamda medya nefreti besleyen, hatta bazı durumlarda tehlikeli hale getirebilen bir güce sahiptir (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 70). Özellikle de iktidarın ötekilere karşı kullandığı nefret söylemini olumlayarak verdiği zamanlarda medya, yangına körükle giden bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 63). Medyanın nefreti körüklemesi, hedef seçilen grupları sindirir ve edilgen bir role büründürür. Nefret söyleminin devam ettirilerek yeniden üretilmesi halinde ise hedefteki gruplar üzerindeki baskı artarak devam eder. Gruplar sinikleşir, pasifleşir ve demokratik bir sisteme eşit katılma cesaretlerini kaybederler (Alğan ve Şensever, 2010: 16-17). Tüm bunlara rağmen nefret söylemi mağduru gruplar demokratik müzakere için bir çaba veya kamusal katılım gösterebilirler dahi bu katkıları ve katılımları hor görülür. Bu hor görme, birtakım metaforlar, aşağılayıcı ve nesneleştirici klişeler ve etiketler aracılığı ile yapılır (Binark, 2010: 25). Kullanılan metaforlar geniş bir yelpazeyi andırmakla birlikte nefret söyleminde en çok başvurulan yöntemleri dört başlık altında toplamak mümkündür (Çınar, 2013: 144);

Abartma / Yükleme / Çarpıtma: Bir kişiden ya da olaydan yola çıkarak bir topluluğa yönelik olumsuz genellemeleri, çarpıtmaları, abartmaları, olumsuz atıfları içeren söylemler bütünü.

Küfür / Hakaret / Aşağılama: Bir topluluk hakkında doğrudan küfür, aşağılama, hakaret içeren söylemler.

Düşmanlık / Savaş Söylemi: Bir topluluk hakkında düşmanca, savaşı çağrıştıran ifadelerin yer aldığı söylemler.

Doğal Kimlik Ögesini Nefret Aşağılama Unsuru Olarak Kullanma / Simgeleştirme: Doğal bir kimlik ögesinin nefret, aşağılama unsuru olarak kullanıldığı, simgeleştirildiği söylemler.

Tüm bu yaklaşımlar göz önünde bulundurulduğunda akla nefret söyleminin ne tür sonuçlar doğurabileceği gelmektedir. Çünkü nefret söylemi yasal sınırlılıklar içerisinde medyanın yeniden üretebileceği ayrımcılıklar arasında sonuçları bakımından en zarar veren olanı (Çelenk, 2010: 215), nefret suçuna giden sürecin çıkış noktası, tahammülsüzlüğün, hoşgörüsüzlüğün dışavurumudur. Nefret söyleminin devamı olan nefret suçu, bir kişiye veya gruba karşı salt ırk, dil, din, cinsiyet ve cinsel yönelim, yaş, fiziksel ya da zihinsel engel gibi kişisel özerklik nedeniyle işlenen suçların tamamını kapsamaktadır. (İnceoğlu ve Çoban, 2014: 74). Medya özellikle de kriz ve çatışma dönemlerinde nefreti ötekilere yöneltip cinnet ve linç ortamı yaratarak (İnceoğlu, 2013: 76) nefret suçuna açık davetiye çıkarmaktadır.

Bütün bunlara rağmen nefret söylemi beraberinde ifade özgürlüğünü de gündeme getirmektedir. Birbirleriyle ilintili olmakla birlikte bu iki kavram birçok noktada birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü nefret söylemi söz konusu olduğunda, ifade özgürlüğüne müdahale edilmesi veya nefret içeren ifadelerin ifade özgürlüğünün kavramsal alanından çıkarılması gerekmektedir (Karan, 2013: 103).

3.10. Ana Akım Medyanın Ötekileri

Bütün modern ulus devletlerde açık ve/veya örtük biçimde egemen/normal vatandaş tanımlaması yapılmış ve bu tanımlama dışında kalan diğer bütün gruplar ötekileştirilmiştir (Öztekin, 2015: 926). Gündelik hayatta, egemen/normal vatandaş tanımlamasının dışında kalan birçok insan söylem yoluyla ötekileştirilmektedir. “İktidar, ‘makbul vatandaş’ olarak tanımladığı kitlelerin yardımıyla, şiddeti gündelik

yaşam alanındaki söylem ve pratiklerde sıradanlaştırarak yeniden üretir. Bu süreçte sıradan insan, farklı düşünenlerden, farklı din ve etnisiteden, farklı cinsel eğilimlerden, kısaca ‘öteki’lerden korkar ve nefret eder” (B. Çoban, 2010: 10).

İktidar, ‘makbul vatandaş’ sınıflamasının dışında kalan kişilerin veya sosyal grupların ötekileştirilmesini, hegemonyasının uzantısı bir aygıt olan ana medya aracılığıyla dolaşıma sokmaktadır. Zira iktidar, yetkileri ve yardımlarıyla denetim altında tuttuğu medya sayesinde bazı konuların gündeme getirilmesini bazılarının ise arka plana atılmasını sağlayabildiği gibi; kimin makbul vatandaş, kimin öteki olacağını da çeşitli manipülasyonlarla belirleyebilmekte (Türk, 2013: 55) ve kitlelere kabul ettirebilmektedir. Özetle ana akım medyanın toplumsal gruplara karşı olan pozisyonu iktidar tarafından belirlenmekte ve bu pozisyon iktidarla benzerlik göstermektedir. Zaten medya özelinde bir gözlem yapıldığında da medya örneklerinin söylemlerini resmi ideolojiden beslenen kendi ideolojik kaynaklarının yanı sıra kendi karşıtı olarak konumlandıkları bir öteki üzerinden şekillendirdikleri açıkça görülmektedir (Yılmaz, 2013: 95).

Ana akım medyanın ötekileri toplumdan topluma veya rejimden rejime göre değişebilmekle birlikte özellikle kapitalist, modern ulus-devletlerde genel geçer olarak kabul edilen bazı etnik veya sosyal grupların değişmez olduğu kesindir. Etnik azınlıklar, farklı cinsel eğilimler, engelliler, yoksullar ve marjinal siyasal hareketler değişmez ötekiler ve söylem düşkünlerinin ilk akla gelenleridir. Bu gruplar hiçbir zaman toplumsal yaşamda özne olamayacağı gibi medya gündemine de ancak ve ancak suç işlediklerinde girebilmektedirler. Egemen paradigmanın dışında kalan öteki gruplar, tahmin edileceği gibi medyanın gündeminde de ebedi düşkünlerdir.

3.10.1. Azınlıklar

Ana akım medyanın ötekileştirdiği gruplar arasında başı çeken daima azınlıklar olmuştur. Zaten azınlık deyince de ilk akla gelen bir dışlanmışlık, bir yalnızlık duygusudur. Bir sosyal grubun azınlık olarak tanımlanması daha çok iktidar ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Her toplumda iktidar ilişkisi üzerinden bir dışlama mekanizması yürütülür. Dışlanan topluluk, yani öteki, egemen ideoloji tarafından belirlenir (Emmez, 2012: 146-147). Azınlıkların ötekiliği, kadının kültürel ötekiliği gibi kendi seçimi değil, her zaman güç ilişkilerinin bir sonucu olmuştur. Zira modern devlet ya da batılı ulus-

devleti olarak anılan devletlerde, halkın çoğunun yaşam şansını hegemonik medya aracılığıyla belirleyen, yönetimi elinde bulunduran seçkinlerdir. Elitler genelde dini, etnik veya benzeri farklılıklar üzerinden kimin azınlık olarak algılanacağını belirler (Baumann, 2006: 25). Bu yüzden özellikle modern ulus devletlerde etnik veya dini azınlıklar ‘ebedi yabancı’, ‘mahrum edilmiş öteki’ damgasıyla hayatını idame ettirmek zorundadır. ‘Azınlık kimdir’ sorusuna BM İnsan Hakları Komisyonu Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu Raportörü Francesco Capotorti’nin 1978 raporundaki tanım çerçevesinde yaklaşılabılır. Buna göre azınlık olmanın temel ölçütleri vardır (Karaosmanoğlu, 2008: 1-2);

1. Farklılık unsuru (ırksal, etnik, dinsel, kültürel vs.)
2. Sayı unsuru (sayıca az olmak)
3. Başat grup olmama koşulu (örneğin Güney Afrika’daki apartheid rejimi esnasında beyazların durumu)
4. Vatandaş olma koşulu (göçmen, yabancı, mülteci olmamaları)
5. Özbilince sahip olma koşulu (kendi farklılıklarını kabul etme ve sahip çıkma)

Tanımdan da anlaşılacağı üzere başat olmayan veya güce erişme imkanından mahrum, etnik veya dinsel tercihleri nedeniyle farklı, nicel olarak sınırlı sayıda olan azınlıklar, içinde bulunduğu toplumda daima ikincil konumdadır. Bu özellikleri nedeniyle medya, azınlık grupların, aleni veya gizliden gizliye ikincil grup olma özelliğini pekiştirerek kategorize etmekte, kişileri, olaylara karşı yüklenen olumsuz anlamları, uzun süreler içinde izler kitleye aktarmaktadır (Gönen, 2010: 103). Bu kategorizasyonu yaparken de genellikle azınlıkların etnik kökenlerine vurgu yapılarak bir fark ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Hall, hegemonik medya temsilleri analizinden hareketle, etnik azınlıkların yanlış temsil edilmesinin sürekli ırksal stereotiplere (Laughey, 2010: 92) başvurulardan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Satır aralarına yerleştirilen notlarla onay, okuyucuya ya da izleyiciye bırakılmış gibidir. Bir hırsızın etnik kökeninin, bir cinayet haberinde mağdurun ya da suçlunun cinsel tercihlerinin vurgulanması gibi yöntemlerle izler kitlenin bilişsel dünyasında olumsuzluklarla azınlık etnik kimliğinin özdeşleşmesi sağlanır. Bu ötekileştirici temsil nedeniyle gündelik yaşamda azınlıklar üzerine yapılan konuşmalarının çoğunun medya kaynaklı olduğu bilinmektedir. Konuşanlar genelde etnik azınlıklarla ilgili bilgi ve görüşlerinin kaynağı olarak televizyon ya da gazetelere gönderme yaparlar (Van Dijk, www.discourse.org). Medyadaki azınlıklara yönelik ötekileştirme güdüsünün bir başka formasyonu ise

görmezden gelmek suretiyle işlemektedir. Medya, başta etnik azınlıklar olmak üzere dezavantajlı grupları yok sayarak bu kesimleri ötekileştirme görevini yerini getirir (Çelenk, 2010: 222-223). Böylece kamusal hayattan izleri silinen azınlıklar, herhangi bir suç işlemediği müddetçe ana akım medyanın gündeminden uzak tutularak yokmuş gibi davranılır ve ötekileştirilir.

3.10.2. Transkimlikler

Eşcinselliğin hastalık değil cinsel bir yönelim olduğu (Doğan ve ark. 2008: 85) artık evrensel bir kabuldür. LGBT, LBTT veya LBTTİ şeklinde kodlanan lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, travesti ve interseksüel bireylere yönelik önyargı, ayrımcılık ve ötekileştirme günümüz toplumları içerisindeki önemli sorunlardan biri olarak ortada durmakta; bunun en yaygın formasyonu ise homofobi olgusu ile karşımıza çıkmaktadır (Şah, 2012: 24). Homofobik davranışlar toplumlara ve kültürle göre farklı şekilde cereyan etmekle birlikte, yoğun olarak nefret söylemi ve ötekileştirme şeklinde dışa vurduğu gözlemlenebilmektedir. LGBT bireyler günlük hayatta sürekli bir aşağılanmaya ve ötekileştirmeye maruz kalabildikleri gibi; açık bir biçimde nefrete hatta ve hatta şiddete de maruz kalabilirler. Homofobik nefret söylemi içerisinde değerlendirilebilen ‘gay’ ya da ‘lezbiyen’ gibi kavramlar neredeyse her toplumda küfür olarak kullanılmaktadır (Vardal, 2015: 143).

Homofobik davranışların ve ötekileştirici nefret dilinin ortaya çıkmasında, günümüzde cinsel bilgilerin en üst kaynaklardan birisi olan medyanın toplumsallaşma süreci içinde yaptığı katkılar istisnasız en belirgin olanıdır. Medyanın cinsel konulara olan ilgisi kamusal alanda ve söylemde belirleyici rol oynamakta (Calzo’dan akt. Kılıç, 2011: 152); LGBT bireylerin toplum tarafından ahlaksız, sapık, hasta, anormal gibi kalıpyargılar aracılığıyla ötekileştirilmesine kaynaklık etmektedir. Yapılan araştırmalarda medyada, “LGBT bireylerin cinsel obje olarak sunulduğu, LGBT bireylerin kriminalize edildiği, eşcinselliğe ilişkin sreteotiplerin beslendiği, haber dilinin homofobik olduğu, LGBT bireylere yönelik şiddetin meşrulaştırıldığı, LGBT bireylerin karikatürize edildiği, mağduru küçük düşürücü fotoğraflar kullanıldığı, LGBT bireyin görüşlerine başvurulmadığı, kullanılan görsellerin önyargıyı beslediği, kullanılan kelimelerin yanlış seçildiği, nefret söylemi yaydığı ve ayrımcılık yapmak için eşcinselliğin kullanıldığı” (Alacaoğlu ve ark. 2010: 10) gözlenmiştir.

Medyada olumsuz temsil edilen, toplumda görmezden gelinen LGBT bireyler sistematik olarak ayrımcılığa, dışlanmaya ve şiddete maruz kalmaktadır (Göregenli, 2012: 282). Eşcinsellere yönelik şiddet olayları tek taraflı bir saldırıdan çok, karşılıklı bir çatışma hadisesi olarak sunulmakta, kurbanın ve saldırganın ayırt edilmesi engellenmektedir (Göregenli, 2004: 143). Bu haberleri verirken de çoğunlukla polis raporları kaynak alınarak zanlının savunması üzerinden haber hazırlanmaktadır. ‘Kurban’ın kendini savunması söz konusu olmadığından ‘zanlı’nın savunması ile hazırlanan haber de doğal olarak taraflı ve önyargılı olabilmektedir (Kılıç, 2011: 154). Işık, medyanın eşcinsellerin yaşam hakkı gaspının haberleştirilmesi yerine mağdurun cinsel yöneliminin, cinayet sırasında ne giydiğinin, nasıl davrandığının üzerine yoğunlaştığını söylemektedir. Böylece haberde mağdurun ifşa edilerek uğradığı şiddeti hak ettiğine ilişkin bir izlenim verilmektedir (2008: 8).

3.10.3. Dezavantajlı Gruplar

Ana akım medyanın iktidarı oluşturan sembolik güçlere, siyasi, ekonomik, kültürel, fiziksel veya düşünsel nedenlerle ulaşma ihtimali olmayan toplumsal kesimlere karşı takındığı negatif tutum, birçok sosyal grubun dışlanması ve ötekileştirilmesine yol açmaktadır. Başta yoksullar, kadınlar, engelliler, çocuklar ve evsizler olmak üzere geniş bir skala içerisinde yer alan farklı sosyal gruplar bu ötekileştirme pratiklerinden nasibini almaktadırlar. Medyanın negatif kodlarla yükleyip gündeme taşıdığı dezavantajlı gruplardan ilk akla geleni yoksullardır. Çünkü modern kapitalist toplumlarda yoksulluk bir sorun olarak görülmekte ve sembolik gücü elinde bulunduran, finans, iktidar ve moral üstünlüğüne sahip elitler tarafından yoksulluk enterne edilip ötekileştirilmektedir. Gerek gelişmiş ülkelerde gerekse azgelişmiş ülkelerde özellikle kentsel yoksulları nitelerek için çeşitli kalıpyargılara başvurulmaktadır. Başvurulan kalıpyargılar toplumsal dışlama, marjinalleştirme ve ötekileştirme içermekte, mahrumiyeti üreten veya sürdüren oluşumlara vurgu yapmaktadır (Ergun ve Gül, 2009: 135). “Yoksullar cahildir” veya “yoksullar tembeldir” şeklindeki ifadeler, yoksullar hakkındaki düşünceleri dışa vuran söz konusu kavramlardan ve kalıp yargılardan bazılarıdır. Bunlara ilave olarak gündelik hayatta ‘varoş’lar, ‘fakir fukara’, (şehrin) ‘ötekiler’(i) şeklindeki ifadeler ayrımcılığın (Uyan Semerci, 2012: 193) ve ötekileştirmenin bir başka formasyonudur. Gündelik hayatta başvuru olan bu kalıp yargıların birçoğunun kaynağı medyadır. Medya aracılığıyla açık ya da örtük bir söylemle, dünyanın farklı

coğrafyalarında yaşayan yoksullar, ‘tembel’, ‘sorumsuz’ ve ‘zeki olmayanlar’ biçiminde stereotipik yargılarla değerlendirilip ötekileştirilmektedir (Göregenli, <http://www.stramap.org>). Medyada yoksulluk, genellikle ya çaresizlik/muhtaçlık temsiliyeti ile kadın ve çocukla birlikte ya da tehlikeli sınıflar, çeşitli sosyal problemlerin sebebi olan gruplar şeklinde sunulmaktadır. Yoksulluğu ortaya çıkaran sistemsal nedenlere ilişkin değerlendirmelerden ise çoğunlukla kaçınılmaktadır (Doğan, 2015: 888). Yoksulluğun medya temsili üzerine Bullock ve arkadaşlarının yaptığı “Media Images of the Poor” adlı çalışmada yoksulların medyadaki görünümüne ilişkin olarak; “medyada sınıf sınırlarının bulanıklaştırılması, yoksulluğun yoksanması, görselleştirilmesi, suçla ilişkilendirilmesi, ırkla ilişkilendirilmesi, kadınlaştırılması” şeklinde fakirliğe ilişkin medya imajları altı başlık altında niteliksel olarak değerlendirilmiştir (2001: 230). Başlıklar incelendiğinde yoksulların medya temsiliinde fobik, patetik, sözde-nesnel, simgesel yok edilme temsil kategorileri dikkat çekmektedir (Gökalp ve ark., 2010: 158). Fobik olarak ifade edilen ve korku ile nefret uyandıran temsil kategorisinde, yoksul insanlar suçun, korkunun, kötülüğün, toplumda sorunlu bireylerin kaynağı olarak gösterilmekte ve bu sunumla yoksullar suçlularla, suçlular da yoksullarla özdeşleştirilmektedir (Doğan, 2015: 890). Özdeşleştirme, yoksulların suça eğilimli oldukları; yaşadıkları bölgelerin hırsızlık, gasp ya da uyuşturucu gibi suçlarla ilişkilendirilip dillendirilmeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Yoksullardan söz ederken onur kırıcı bir dilin kullanılması ve yoksulların potansiyel suçlu olarak algılanmaları (Uyan Semerci, 2012: 193) “suç eşittir yoksulluk” özdeşliğini pekiştirmekte ve ötekileştirmeyi yerleştirmektedir.

Yoksullarla birlikte ana akım medyanın gündemine girmeyen/giremeyen bir diğer dezavantajlı sosyal grup ise engellilerdir. Zihinsel veya fiziksel engelli bireyler medya için Barnes’ın deyimiyle, “kapılmış, dertli, mağdur, zarar, tutulmuş, tekerlekli sandalyeye bağlı ya da mahkûmdur” (Ulu, 2013: 60). Toplumsal hayatı sadece metropol şehirlerin gösterişli merkezlerinde akıp giden, sorunsuz ve kusursuz bir olgu olarak değerlendiren medya için gözlerden uzakta yaşayan, engelli bir bireyin haber gündemine alınması imkansıza yakındır. Medya, engellilere pozitif ayrımcılık yapıp, farkındalık yaratma adına gündemine taşımadığı gibi, ürettiği damgalar ve kalıp yargılarla da, engellilerin dezavantajlı konumunu daha da belirginleştirmektedir. Barnes medya tarafından yayılan kalıp yargılarla yanlış bilgilendiren toplumda engelli insanlar

hakkındaki yanlış algıların onların genellikle ucube, spastik ya da aptal diye nitelendirilmesine neden olduğunu belirtmektedir (akt. Ulu, 2013: 65) .

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BİR POLİTİK FİGÜR OLARAK RECEP TAYYİP ERDOĞAN’IN ANA AKIM MEDYADAKİ SUNUMUNUN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde bir siyasal figür olarak Recep Tayyip Erdoğan’ın, Türk yazılı basın organları arasından seçilen Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerindeki sunumu, Eleştirel Söylem Analizi yöntemiyle incelenerek, anlamlı görüşler elde edilmeye çalışılacaktır. Öncelikli olarak araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları ve örneklem tercihiyle ilgili bilgiler verilecek, gerekçeleriyle birlikte tasarlanan araştırmanın genel çerçevesinin sunulmasına gayret edilecektir.

4.1. Araştırmanın Konusu

İnsanlığın kolektif yaşam biçimini benimseyip toplumsalı oluşturması, sınıfsal ve kültürel farkları, yani eşitsizliği ortaya çıkarmıştır. Farkı tetikleyen temel unsurların başında da, karmaşık bir yapıya sahip olan toplumu bir sistem dâhilinde örgütleme ve daha anlaşılır hale getirme çabalarında benimsenen ilkeler, kurallar gelmektedir. Toplumu kimin/kimlerin yönettiği veya yönetmesi gerektiğinden, kimlerin yönetim sürecinin dışında kalacağına kadar tüm gerekçeler, bu kendi içinde rasyonel örgütlenme güdüsünün ürünüdür. Modernizm öncesi toplumlarda soyluluk, sınıfsal farklılık veya etnik, ırksal çeşitlilik referans alınarak yapılan yöneten/yönetilen ayrımının meşruiyet kaynağı, modern demokrasilerle birlikte değişmiş fakat ayrım ortadan kalkmamıştır. Her ne kadar günümüzde yaygın olarak benimsenen demokratik yönetim şekilleri “eşitlik” iddiasıyla ortaya çıksa da, gerçek bir eşitlikten bahsetmek mümkün değildir. Eşit oldukları varsayılan yurttaşların yönetici konuma ulaşmaları noktasında birbirlerine oranla bir takım avantajlarının ve dezavantajlarının varlığı, eşitlik hipotezini çürütmektedir. Toplumdan topluma değişmekle ve meşruiyet kaynakları farklılık arz etmekle birlikte modern toplumlarda dahi her zaman “bazıları daha eşit” olmuştur. Mutlak olan bu aşkın eşitsizliğin izinin sürüleceği mecraların başında ise medya gelmektedir. Liberal medya kuramcılarının “toplumun aynası” olduğunu iddia ettiği medyanın sunum biçiminden, haberi ele alma, görme şeklinden veya hiç görmemesinden, eşitsizliğe dair emareler elde etmek mümkündür. Medyanın eşitsizliğin

sürdürülmesine katkı sağlayacak nitelikte yayıncılık anlayışını benimsemesindeki temel neden ise ekonomik, siyasi güç ile moral üstünlüğünü elinde tutan iktidarın sesi olmasından ileri gelmektedir. Dolayısıyla da liberal paradigmanın savının aksine, Marksist kuramcıların “ekonomik altyapı kültürel üst yapıyı belirler” hipotezi daha tutarlı görünmektedir.

Bu gerçeklikten hareketle kaleme alınan çalışmada Türk toplumunda var olan siyasal eşitsizliğin kaynakları tespit edilmekte ve medyanın dolayına soktuğu eşitlik/eşitsizlik örnekleri, elitizm ve ötekileştirme kavramları üzerinden karşılaştırmalı olarak tartışılmaktadır. Öncelikli olarak elit kavramı ile ilgili kuramsal yaklaşımlar ve Türkiye’deki elitist yapının tarihsel kökenleri incelenmektedir. Buna paralel olarak elitizmin karşıtı olan ötekilik ve ötekileştirilme kavramı, Türk siyasi tarihindeki örnekleriyle birlikte irdelenmektedir. Son olarak diyalektik bir ilişki içerisinde olan bu iki kavram üzerinden, ülke siyasetinin son yirmi yılına damga vurmuş olan Recep Tayyip Erdoğan’ın, medyada yer alış biçimi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

4.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, toplumsal yapının özelliklerinin, hâkim kültürel kodların ve toplumsal iktidarı elinde tutan siyasal anlayışın izlerinin medyaya yansyacağı ve medyanın takındığı tavırdan karmaşık bir yapıya sahip olan toplumsal ilişkilerle ilgili ipuçları elde edileceği ön kabulünden hareket etmektedir. Hakim toplumsal iktidarın netleştirilmesi, kimlerin elit olduğunu, toplumun kim veya kimler tarafından yönetildiğini ortaya koyduğu gibi kimlerin ötekileştirildiğini, sistem dışına itildiğini ve bu dışlama eyleminin hangi gerekçelerde yapıldığını da açığa çıkarmaktadır.

Bu varsayımlar göz önünde bulundurularak ele alınan çalışma, Türkiye’de siyasal elit profiline nasıl şekillendiği, hangi siyasal ve kültürel arka plandan beslendiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İlave olarak Elitist paradigmanın zıt kutbunu oluşturan ötekilik ve ötekileştirme kavramları da yine cumhuriyet Türkiye’sinin siyasal kültürü içerisinde tartışılacak ve Türk siyasi hayatındaki kaynakları irdelenecektir. Çalışma, taban tabana zıt bu iki anlayışın dolayına sokulmasında medyanın tavrını netleştirmek suretiyle de, Türk siyasal literatüründe “Merkez” ve “Çevre” olarak adlandırılan siyasal formülün daha anlaşılır olmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu minvalde “Çevre”nin ideolojisi olarak adlandırılan Siyasal İslam’ın veya daha doğru bir kullanımla muhafazakar sağ siyasetin günümüzdeki en güçlü figürü olarak kabul edilen Recep Tayyip Erdoğan özelinde, “Çevre” olarak sınıflandırılan siyasal hareketin, “Merkez” olarak adlandırılan Kemalist sistemle entegre ana akım medya organlarındaki sunumunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu sayede hep tartışılan 28 Şubat Süreci’nde, meşru siyasal iktidara karşı medyanın takındığı negatif tutumun ontolojik durumuyla ilgili ipuçları elde edilmiş olacaktır. İlave olarak ortaya konulacak çözümlemeyle, Türk toplum yapısındaki konjonktürel değişikliklerin gözlemlenmesi ve “Merkez” ile “Çevre” arasındaki döngüsel bir ilişkinin var olup olmadığının somutlaştırılması çalışmanın amaçları arasındadır.

4.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma genel çerçevesi itibariyle, araştırma sınırlılıkları içerisinde toplanan verilerden yola çıkarak, Liberal medya kuramcılarının ileri sürdüğü gibi medyanın toplumsal gerçekliği yansıtan bir ayna işlevi gördüğü yönündeki yaklaşımın aksine; medyanın güç ve iktidar ilişkileriyle doğru orantılı ve sübjektif bir yayıncılık yaptığını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Birden fazla değişkenin (Elitizm ve ötekileştirme) medya metinlerinde izinin sürülmesi ve karşılaştırmalı olarak diyalektik bir ilişki içerisinde ele alınması, çalışmayı önemli kılan bir diğer özelliktir. Daha spesifik düşünüldüğünde ise 2000’li yılların başında tartışılmaya başlayıp günümüze değin süre gelen “28 Şubat Süreci”nde medyanın takındığı iddia edilen ordu yanlısı tavrın var olup olmadığının ortaya konması; dönemin meşru siyasal iktidarının askeri elitler, bürokratik elitler ve aydın elitler tarafından işbaşından enterne edilmesinin medyadaki yansımalarının tespit edilmesi; araştırmanın örneklemini oluşturan Recep Tayyip Erdoğan’ın söz konusu süreçte ne tür bir haber söylemiyle ötekileştirildiğinin netleştirilmesi; o dönemki medya söyleminin arka planını oluşturan meşruiyet kaynağının belirlenmesi bakımından önemlidir. Yine evreni temsil ettiği varsayılan gazetelerin 2014 yılı cumhurbaşkanlığı halk oylaması akabinde benimsediği yayıncılık anlayışının, 28 Şubat sürecindeki yayınlarıyla ne yönleriyle benzediği veya ayrıştığının ortaya konması ve yayıncılık anlayışındaki değişiminin neden sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirilmesi, medyanın konjonktürel değişimlere paralel olarak pozisyon aldığını göstermesi bakımından önemlidir.

Tüm bunlara ilave olarak daha geniş bir perspektiften bakıldığında çalışma, “Merkez” ve “Çevre” olarak kategorize edilen sosyo-kültürel özellikleri, ideolojileri, gündelik yaşam pratikleri ve politik davranışları farklı grupların hakimiyet mücadelesinde dengelerin değiştiğini göstermesi bakımından önemlidir. Zira çalışmada, Tanzimat’dan başlayarak günümüze değin süregelen merkezi yapının artık gücünü kaybettiği, “çevre” olarak adlandırılan sosyal yapıya ait kültürel ve siyasi kodların, toplumsal iktidarın yanı sıra siyasi iktidarı da kontrol ettiği, medyaya yansıdığı ölçüde ortaya konmuştur.

4.4. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel çalışma, genel geçer özellikte, olgusal bilgiyi belli bir metot kullanarak elde etme faaliyetidir. Bu yüzden de bilimsel bir çalışmanın en fonksiyonel unsurunu izlenen yol, yani araştırmanın yöntemi oluşturmaktadır. Pozitivist, yorumsamacı ve eleştirel olmak üzere üç ana kategoriye ayrılan sosyal bilim yaklaşımlarındaki ayrışmanın merkezinde yöntembilimin yer alması, kullanılan ölçeğin ne denli önemli olduğunu göstermektedir.

Sosyal bilimler şemsiyesi altında yer alan diğer disiplinlerde olduğu gibi iletişim çalışmalarında da temel tartışma konularının başında yöntem sorunu gelmektedir. Uygulanan ölçme tekniklerinin çok ve çeşitli oluşu bu tartışmaları daha da karmaşık hale getirmektedir. Özellikle medya metinlerinin nasıl çözümlenmesi gerektiği üzerinden yürüyen tartışmada, iki ana eğilim ön plana çıkmaktadır. Liberal çoğulcu yaklaşımın sıklıkla başvurduğu içerik analizi yöntemi, ayrışmanın ilk ayağını oluşturmaktadır. Çeşitli yöntemler dahilinde niceliğe vurgu yapan içerik analizi aslında nitelik analizi kategorilerini de içinde barındırarak, kelimeler ve biçimsel yapıları da araştırma kapsamına alır (Sözen, 2014: 113). Bununla birlikte metinlerin görünen içeriğiyle ilgilenen içerik analiziyle yapılacak bir çözümlemenin, metnin düzanlamsal düzeyiyle sınırlı kalması ve yananlamsal düzeyi dışarıda bırakması (Kurt, 2003: 215) nedeniyle bu yöntem eleştirilmektedir. İçerik analizinin haber çözümlemesinde yetersiz kaldığını öne süren eleştirel çalışmalar, metinsel içeriğin üretim sürecinde rolü bulunan iktidarı, dolayısıyla da toplumsala hakim olan egemen söylemi belirlemek amacıyla eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini geliştirmişlerdir. Geliştirilen yöntemle medyayı siyasal, askeri ve ekonomik elitlerin söylemlerinin yeniden üretildiği bir mecra olarak ele alan eleştirel yaklaşım, temsil sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır (İnal, 1996: 45). İçerik analizi yönteminin çözümsüz kaldığı boşlukları doldurma iddiasıyla

geliştirilen ve kullanımı yaygınlaşan Eleştirel söylem analizi, kendi içerisinde de farklı yaklaşımlarla çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde ilk akla gelen kültürel çalışmalar ekolünün önemli ismi Stuart Hall'ün geliştirdiği toplumsal analizin ortaya getirdiği söylemsel oluşumlar üzerinde yoğunlaşan sosyoloji ağırlıklı yaklaşımdır. Bu yaklaşımda temel dayanak noktası, haber üretim sürecinde durum tanımlamalarının kimler tarafından yapıldığıdır (Gölcü, 2009: 87). Bir diğeri ise Hollandalı dilbilimci Teun Van Dijk'ın haber metinlerini çözümlemekte kullandığı, dilin gramatolojik yapısına yoğunlaşan yaklaşımdır.

Van Dijk'a göre toplumsal denetim uygulanmasının önemli bir koşulu söylemin denetimi ve bizzat üretimidir. Söylemin denetimi ise üretim ve dağıtım kontrol etmekten geçmektedir. Bunu da ancak güçlüler yapabilmektedir (1994: 313). Güçlülerin medya üzerindeki denetiminin kesinliği ön kabulden hareket eden Van Dijk, yönteminde söylemin üretim sürecine etki eden temel faktörleri, metin dilinden yola çıkarak ortaya koymaya çalışmaktadır. Van Dijk, yönteminin kapsamını metinle sınırlı tutmayıp görsel öğeleri de söylemin bir parçası olarak ele almaktadır. Zira görseller, haberi destekleyen en önemli unsurlardır.

Bu kuramsal gerçeklikten hareketle, çalışmanın amacına ve doğasına daha uygun olduğu düşüncesiyle çalışmada Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi kullanılmıştır. Van Dijk'ın söylem çözümlemesi modeli "makro" ve "mikro" yapı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Haberin makro yapıları tematik ve şematik olmak üzere iki grupta incelenir. Başlıklar, alt başlıklar, spotlar ve haber girişleri incelenirken haberde yer alan temalar tespit edilerek, bu temaların birbiriyle ilişkisini içeren tematik hiyerarşi ortaya çıkarılmaktadır. Bu sayede metin içerisinde yer alan sebep sonuç ilişkisine ve metnin en baştaki konusundan en alta kadar ya da en üst düzey konudan en alt düzey detay konular (Devran, 2010: 65) tespit edilmektedir. Tematik yapının tespit edilmesinde fotoğraf da, incelenmesi gereken bir diğer veridir.

Makro yapının ikinci bölümünü oluşturan şematik yapı ise kendi içerisinde durum ve yorum bölümlerine ayrılmaktadır. Durum bölümünde metin, hikâye örüntüsü bağlamında ele alınmakta ve durum hakkında verilen enformasyonun eksik olup olmadığı irdelenmektedir. İlave olarak haberde inşa edilen ana olayın işleniş biçimi ve metinden çıkan sonuç incelenmektedir. Durum bölümünün son parçasını oluşturan ardalan ve bağlam bilgisi ise olayların sosyal ve politik yönüne odaklanmaktadır.

Şematik yapı incelemesinin ikinci diğer yarısını oluşturan yorum bölümünde ise, haber kaynakları ve habere konu olmuş olayın taraflarının açıklamalarına yer verilip verilmediği ve verildiyse eğer nasıl verildiği incelenmektedir.

Van Dijk'ın mikro yapı çözümlemesinde, sözdizimsel (sentaktik) uyum, bölgesel uyum, kelime (lexical) seçimleri ve haberin retoriki incelenmektedir. Sentaktik uyum incelemesinde cümlelerin gramatolojik yapısını odaklanılmakta, cümlelerin etken-edilgen olması veya basit-karmaşık olmasından anlam çıkarılmaktadır.

“Bölgesel uyumda peşpeşe gelen cümlelerin kendi içindeki ilişkileri ele alınmaktadır. Nedensellik, işlevsellik ve referansal ilişki, cümleler arası uyumun temel parametreleridir. Nedensel ilişkide cümle içinde nedensel bağlar aranmakta, işlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede yer alıp almadığı kontrol edilmekte, referansal ilişkide ise, bir cümlede yer alan bir kavramla sonraki cümle arasındaki kayıp bağların kurulup kurulmadığına bakılmaktadır” (Özer, 2011: 84). Mikro yapının bir diğer parçası olan Lexical çözümlemeye, sözcüklerin düz ve yan anlamlarının ne olduğu vurgulanırken, benzer anlama sahip sözcüklerin içerisinden seçilip kullanılan sözcüğün tercih nedenleri üzerinde durulmaktadır (Devran, 2010: 65). Mikro yapı incelemesinin son ayağını oluşturan retoriksel çözümleme ise belli bir takım ideolojik görüşleri vurgulamak için kullanılan abartılar/örmeceler gibi biçim figürleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu biçim figürlerinin hangi ideolojik göndermelere sahip olduğunu öğrenmek için, yine yapılandırdıkları anlamların incelenmesi gerekmektedir (Van Dijk, 2003: 75). Fotoğraflar, sayısal veriler ve uzman görüşleri retoriksel incelemede ilk başvurulacak unsurlardır.

Çalışmada kullanılan ölçek olarak, yukarıda ana hatlarıyla değinilen Van Dijk'ın Eleştirel Söylem Çözümlemesi yöntemini başlıklar bazında, aşağıdaki gibi formüle etmek mümkündür.

A) MAKRO YAPI

1) Tematik Yapı

a. Başlık(lar)

b. Haber Girişi

I. Spot(lar)

II. Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır

c. Fotoğraf

2) Şematik Yapı

a. Durum

I. Ana Olayın Durumu

II. Sonuçlar

III. Ardalan Bilgisi

IV. Bağlam Bilgisi

b. Yorum

I. Haber Kaynakları

II. Tarafların Yorumları

B) MİKRO YAPI

1) Sentaktik Çözümleme

a. Aktif veya pasif cümle yapıları

b. Basit veya karmaşık cümle yapıları

2) Bölgesel Uyum

a. Nedensel İlişki

b. İşlevsel İlişki

c. Referansal İlişki

3) Sözcük Seçimleri

4) Haberin Retoriği

a. Fotoğraf(lar)

b. İnandırıcı Bilgiler

c. Tarafların (görgü tanıklarının) İfadesi.

4.4.1. Araştırma Soruları

Yukarıda ayrıntıları verilen eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini kullanarak anlamlı görüşler elde etmeyi amaçlayan çalışmada aşağıdaki araştırma soruları cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Araştırma Sorusu 1. Günümüz Türkiye’inde “Merkez” ve “Çevre” olarak adlandırılan sosyal yapılar sosyolojik bir değişim göstermekte midir?

Araştırma Sorusu 2. Türkiye’de “Merkez” ve “Çevre” arasındaki ayrımın pekiştirilmesinde medyanın rolü nedir?

Araştırma Sorusu 3. Güç ve iktidarın etkisinde kalması medyanın tarafsız habercilik misyonuna ne tür etki etmektedir?

Araştırma Sorusu 4. Recep Tayyip Erdoğan, 28 Şubat sürecinde muhafazakar kimliği nedeniyle siyasal ötekileştirmeye maruz kalmış mıdır?

Araştırma Sorusu 5. Recep Tayyip Erdoğan'ın halk oylamasından cumhurbaşkanı olarak çıkması ana akım medyanın haber sunumunu etkilemiş midir?

Araştırma Sorusu 6. Recep Tayyip Erdoğan günümüz medyasında meşru bir siyasal elit olarak kabul edilmekte midir?

4.4.2. Örneklem ve Sınırlılıklar

Bu çalışmada ana akım medyayı temsil ettiği düşünülen Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yer alan Recep Tayyip Erdoğan haberleri inceleme kapsamına alınmıştır. Çalışmada söz konusu gazetelerin 1 Aralık 1997-30 Eylül 1998 tarih aralığı ile 10-29 Ağustos 2014 tarihleri arasındaki sayıları araştırmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Bahse konu tarih aralıklarının baz alınmasında Recep Tayyip Erdoğan'ın 6 Aralık 1997 yılında Siirt'te bir açık hava toplantısı sırasında okuduğu Ziya Gökalp'in "Asker Duası" şiiri nedeniyle 312. Maddenin 2. bendine göre "halkı sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek kin ve düşmanlığa tahrik ettiği" gerekçesiyle dava açılması ve 24 Eylül 1998 tarihinde davanın karara bağlanması sürecinde medyanın tutumunu gözlemlene amacı güdülmüştür. Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'a, ana akım medyanın yaklaşımının en sağlıklı gözlemlenebileceği zaman aralığının, hukuka intikal etmiş yargılama süreci olduğu ön kabulünden yola çıkarak tarih aralığı kesinleştirilmiştir. Yine 10-29 Ağustos 2014 olarak belirlenen tarih aralığı, cumhurbaşkanlığı halk oylamasının yapıldığı 10 Ağustos 2014 tarihinden başlayarak Erdoğan'ın yemin edip cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduğu 28 Ağustos 2014 tarihini takip eden 29 Ağustos 2014 tarihiyle sınırlı tutulmuştur.

Çalışmada yararlanılacak yayın organlarının belirlenmesinde bir takım kriterler göz önünde bulundurulmuştur. Öncelikli olarak Türk medyasında ana akım veya merkez medya diye tabir edilen kategoride yer alan yayın organlarıyla ilgili ilk akla gelenler, Kemalist, milliyetçi, devletçi ve cumhuriyet rejiminin ilke ve prensiplerini özümsemiş nitelikte olmasıdır. Her ne kadar 2000'li yıllarda değişen sermaye yapısıyla birlikte kimin veya neyin merkezde yer aldığı eskisi kadar belirgin olmasa da, özellikle 28 Şubat Süreci'nde medyanın takındığı tavır, ana akım medya diye tabir edilen grupta hangi yayın organlarının yer aldığıyla ilgili önemli ipuçları vermektedir. Bu dönemde

ana akım veya merkez medya diye tabir edilen Doğan Grubu'na ait Hürriyet ve Milliyet gazeteleri, Bilgin ailesinin kontrolündeki Sabah Gazetesi ile Yunus Nadi'nin kurucusu olduğu ve cumhuriyetle yaşıt olan adaşı Cumhuriyet gazetesi, tirajları, etkileme gücü ve yayın politikalarıyla ön plana çıkmıştır. Çalışmada, içeriğe veya yayın politikasına doğrudan etki edeceği düşüncesiyle incelemeye alınacak gazetelerin aynı yayın grubuna mensup olmaması ve o günden bugüne mülkiyet yapısının değişmemiş olması ilkesi benimsendiğinden Milliyet ve Sabah gazeteleri çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Zira Milliyet Gazetesi yine Hürriyet Gazetesi gibi bir Doğan Grubu yayın organıdır. Gazete 1980 yılından 2011 yılına kadar Doğan Grubu bünyesinde yayın hayatını sürdürmüş, 2011 yılında Demirören ve gazetenin eski sahibi Karacan ailelerinin ortağı olduğu DK Gazetecilik'e satılmıştır. Sabah gazetesinin serencamı ise daha da karmaşıktır. Gazete 28 Şubat sürecinden sonra birkaç kez TMSF kontrolüne alınmış, mülkiyeti bir süre Ciner Grubu'nda kalmış ve son olarak özelleştirme sonucu Çalık ailesinin sahip olduğu Turkuaz Medya grubuna katılmıştır. Halen de iktidara yakınlığıyla bilinen Turkuaz Medya bünyesinde yayın hayatını sürdürmektedir.

Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin mülkiyet yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bugün merkez medya veya ana akım medya dendiğinde ilk akla gelen Hürriyet gazetesi yayın hayatına başladığı 1 Mayıs 1948 tarihinden itibaren hakim değerlerin bir referans gazetesi olma özelliğini sürdürmektedir. Logosunun yanında bulunan Türk bayrağı, Atatürk silüeti ve "Türkiye Türklerindir" sloganıyla Kemalist, milliyetçi ve devletçi bir tavrı benimsediğini açıkça ilan etmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise rejimle yaşıt ve birçok kesim tarafından Cumhuriyet rejiminin sesi olarak algılanmaktadır. 7 Mayıs 1924'de Yunus Nadi tarafından çıkarılmaya başlayan ve isim babası Atatürk olan gazete, o günden bugüne yayın politikasında keskin değişiklikler yapmamış ve rejimin kırmızıçizgileri içerisinde kalmaya özen göstermiştir. Olağanüstü hal dönemlerinde takındığı devletçi tavır, uzun yıllar boyunca resmi ve askeri kurumlarda alınması zorunlu yayınlar arasındaki yerinin değişmezliği ve Kemalist yayın çizgisi, gazetenin kimliğini açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamına söz konusu gazetelerin ana sayfasında yer alan haberler ve bu haberlerin iç sayfalardaki devamı ile haberin tamamlayıcı unsuru olarak fotoğraflar alınmıştır. Kişisel görüşleri barındırdığı ve habere oranla çok daha öznel olduğu düşüncesiyle köşe yazıları, yazı dizileri ve karikatürler değerlendirme dışı tutulmuştur.

4.5. Araştırma Bulguları

Çalışmanın sınırlılıkları içerisinde değerlendirilen örneklemelerde elde edilen bulgular niceliksel olarak betimlenmiş ve nicel veriler başlığı altında tablolastırılmıştır. Akabinde, örneklemde elde edilen bulgular eleştirel söylem çözümlemesi yöntemiyle analiz edilmiştir. Yöntem dahilinde, her haberin kendi içerisinde değerlendirilmesi prensibi benimsenmiş ve her haber müstakil olarak tüm yönleriyle ele alınmıştır.

4.6. Nicel Veriler

Örneklem ve sınırlılıklar içerisinde Hürriyet ve Cumhuriyet Gazetesi tarandığında araştırma konusuyla ilgili toplam 76 habere ulaşılmıştır. Haberlerin 43 tanesi Cumhuriyet Gazetesi'nde, 33 tanesi ise Hürriyet Gazetesi'nde yer almıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan 43 haberin 23 tanesi, araştırma konusu Recep Tayyip Erdoğan'ın yargılanma sürecine kapsayan 1 Aralık 1997 ile 30 Eylül 1998 tarihleri arasında yayınlanırken, 20 tanesi halk oylamasından cumhurbaşkanı olarak çıkıp, koltuğa oturduğu güne kadar olan 10-29 Ağustos 2014 tarihleri aralığında yayınlanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'nin ana sayfasında yer alan toplam 43 haberin 15'i manşetten, 7'si orta manşetten, 21 ise sayfanın diğer bölgelerinden okuyuculara duyurulmuştur.

Aynı tarihlerde yayımlanan Hürriyet Gazetesi ele alındığında toplam 33 haberin sayfalarda yer bulduğu görülmektedir. Haberlerin 18'i Erdoğan'ın yargılanma sürecine aitken, 15'i cumhurbaşkanı seçilmesini takip eden sürece aittir. Haberlerin sayfa hiyerarşisine göre dağılımına bakıldığında da 5'inin sürmanşetten, 10'unun manşetten, 2'sinin orta manşetten ve 16'sının ise sayfanın muhtelif bölgelerinden yayımlandığı görülmektedir (Bakınız Tablo 2).

Tablo 2. Toplamda incelenen haberlerin dağılımı

		Sürmanşet	Manşet	Orta manşet	Diğer
1997-1998	Cumhuriyet	-	5	4	14
	Hürriyet	2	7	1	8
2014	Cumhuriyet	-	10	3	7
	Hürriyet	3	3	1	8
Toplam		5	25	9	37

Recep Tayyip Erdoğan'ın 1 Aralık 1997 ile 30 Eylül 1998 tarihleri arasındaki yargılanma süreci boyunca Cumhuriyet Gazetesi tarandığında, Erdoğan'ı konu edinen 23 habere gazetenin ana sayfasında yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. 23 haberin 5'i manşetten verilirken, 4'ü orta manşetten, 14'ü ise normal haber olarak sayfalarda yer almıştır. Haberler aylara göre dağıtıldığında ise Aralıkta 2, Ocakta 1, Şubatta 3, Nisanda 3, Haziranda 1, Temmuzda 3, Ağustosta 1 ve Eylülde ise 9 haberin yapıldığı bilgisine ulaşılmaktadır. Fotoğraf kullanılıp kullanılmaması habere verilen önem derecesinin bir göstergesi olduğu kabulünden hareketle Ana sayfadaki görseller incelendiğinde, 9 haberin görsel tamamlayıcı unsurla birlikte sunulduğu, 14 haberin ise yalnız metinden ibaret olduğu görülmektedir. (Bakınız Tablo 3).

Tablo 3. Cumhuriyet Gazetesi 1 Aralık 1997-30 Eylül 1998

	Sürmanşet		Manşet		Orta Manşet		Diğer	
	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel
9 Aralık 1997	-	-	+	+	-	-	-	-
15 Aralık 1997	-	-	-	-	-	-	+	+
13 Ocak 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
13 Şubat 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
14 Şubat 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
26 Şubat 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
1 Nisan 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
23 Nisan 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
24 Nisan 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
11 Haziran 1998	-	-	-	-	+	+	-	-
4 Temmuz 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
8 Temmuz 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
27 Temmuz 1998	-	-	-	-	+	+	-	-
28 Ağustos 1998	-	-	-	-	+	+	-	-
5 Eylül 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
9 Eylül 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
18 Eylül 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
24 Eylül 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
25 Eylül 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
28 Eylül 1998	-	-	+	-	+	+	-	-
30 Eylül 1998	-	-	-	-	-	-	++	--
Toplam	0		5		4		14	

Aynı tarihlerde Hürriyet gazetesine bakıldığında ise Erdoğan konulu 18 haberin ana sayfada kendisine yer bulduğu saptanmıştır. 18 haberin 7'si manşetten okuyucuya duyurulurken, 2'si sürmanşetten, 1'i orta manşetten, 8'i ise sayfanın muhtelif yerlerinden okuyuculara aktarılmıştır. Haberleri aylara göre dağıttığımızda, 1998 yılı ocak ayında 2, Şubatta 2, Nisanda 4, Mayısta 2, Haziranda 1, Temmuzda 2, Ağustosta 2 ve Eylül ayında da 3 habere gazete sayfalarında yer verildiği saptanmıştır. Görsel kullanılıp kullanılmadığı incelendiğinde ise ana sayfadan duyurulan haberler içerisinde sadece 1 haberin (15 Haziran 1998) fotoğrafsız sunulduğu, kalan 17 haberin fotoğraflı aktarıldığı görülmektedir. (Bakınız Tablo 4)

Tablo 4. Hürriyet Gazetesi 1 Aralık 1997-30 Eylül 1998

	Sürmanşet		Manşet		Orta Manşet		Diğer	
	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel
15 Ocak 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
18 Ocak 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
23 Şubat 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
24 Şubat 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
1 Nisan 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
8 Nisan 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
18 Nisan 1998	-	-	-	-	+	+	-	-
22 Nisan 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
8 Mayıs 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
15 Mayıs 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
15 Haziran 1998	-	-	-	-	-	-	+	-
7 Temmuz 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
8 Temmuz 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
10 Ağustos 1998	-	-	+	+	-	-	-	-
31 Ağustos 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
5 Eylül 1998	+	+	-	-	-	-	-	-
24 Eylül 1998	+	+	-	-	-	-	-	-
25 Eylül 1998	-	-	-	-	-	-	+	+
Toplam	2		7		1		8	

Araştırmanın diğer ayağını oluşturan Cumhurbaşkanlığı halk oylamasını takip eden süreç incelendiğinde Erdoğan'ın haber olma sıklığının arttığı görülmektedir. Halk oylamasının yapıldığı günden Erdoğan'ın cumhurbaşkanı koltuğuna oturduğu güne kadar olan yaklaşık 19 günlük süre incelendiğinde Cumhuriyet gazetesinde Erdoğan

konulu 20 haberin ana sayfada yer aldığı görülmektedir. 20 haberin 10'u manşet haber, 3'ü orta manşet haber, 7'si ise normal haber olarak sayfada kendine yer bulmuştur. Haber sayısını güne böldüğümüzde ortalama olarak bir güne birden fazla haber düştüğü görülmektedir. Bu verilere göre bazı günler Erdoğan'ın birden fazla haberinin ana sayfadan duyurulduğu anlaşılmaktadır.

Haber önem hiyerarşisinde fotoğrafın temel belirleyenlerden biri olduğu gerçeğinden hareketle ana sayfadaki haberlerde görsel kullanımı incelendiğinde 20 haberin 14'ünün fotoğraflı sunulduğu görülmektedir. 14 haberin görselinin de fotoğraftan oluştuğu 1 haberin ise fotoğrafa ilave olarak grafikte desteklendiği görülmektedir. (Bakınız Tablo 5)

Tablo 5. Cumhuriyet Gazetesi 10 Ağustos-29 Ağustos 2014

	Sürmanşet		Manşet		Orta Manşet		Diğer	
	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel
11 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	++	+-
12 Ağustos 2014	-	-	+	+	+	-	-	-
13 Ağustos 2014	-	-	-	-	+	-	+	-
14 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
15 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	-
16 Ağustos 2014	-	-	+	-	-	-	+	-
17 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
19 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
21 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
22 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
26 Ağustos 2014	-	-	-	-	+	+	-	-
27 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	-
28 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
29 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	+	-
Toplam	-		10		3		7	

Yine referandum sonrası Hürriyet gazetesi incelendiğinde Erdoğan'ı konu eden 15 haberin yayımlandığı görülmektedir. 15 haberin 3'ü manşetten, 3'ü sürmanşetten, 1'i orta manşetten 8'i ise normal haber olarak verilmiştir. Ana sayfada yer alan haberlerin görsel unsurları incelendiğinde tamamında görsel tamamlayıcı unsura yer verildiği görülmektedir. 15 haberin tamamının görseli fotoğraf olurken, bir haber fotoğrafa ilave olarak grafikte de desteklenmiştir. (Bakınız Tablo 6)

Tablo 6. Hürriyet Gazetesi 10 Ağustos-29 Ağustos 2014

	Sürmanşet		Manşet		Orta Manşet		Diğer	
	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel	Metin	Görsel
11 Ağustos 2014	+	+	+	+	-	-	-	-
12 Ağustos 2014	+	+	-	-	-	-	-	-
13 Ağustos 2014	-	-	-	-	+	+	-	-
15 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
16 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
21 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
22 Ağustos 2014	+	+	-	-	-	-	-	-
23 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
24 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
26 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	+	+
27 Ağustos 2014	-	-	-	-	-	-	++	++
28 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
29 Ağustos 2014	-	-	+	+	-	-	-	-
Toplam	3		3		1		8	

4.7. Haber Metinlerinin “Eleştirel Söylem Çözümlemesi” Yöntemiyle Analizi

4.7.1. Cumhuriyet Gazetesi (1997-1998)

9 Aralık 1997

Cumhuriyet Gazetesinin 9 Aralık 1997 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan’ı konu eden haber tematik olarak incelendiğinde, “*Erdoğan’a soruşturma*” başlığıyla yedi sütuna manşetten verilmiştir. Haberde kullanılan “*İstanbul Belediye Başkanı’nın şeriatçı konuşması savcılarını harekete geçirdi*” üst başlığıyla, ana başlık neden sonuç ilişkisi bağlamında desteklenmiştir. Çift spotun kullanıldığı haberin birinci spotunda Erdoğan’ın Siirt mitingi ve okuduğu şiirden suç olduğu gerekçesiyle soruşturma açılmasına neden olan paragraflara yer verilmiştir. İkinci spotta ise savcılığın harekete geçmesine dayanak teşkil eden 312. Madde ve süreçle ilgili bilgilere yer verilerek haberin konusu özetlenmiştir. Haberin görsel tamamlayıcı unsuru olarak spotların yanında Tayyip Erdoğan’ın vesikalık iki fotoğrafına yer verilmiştir. Habere iç sayfalarda devam verilmemiş, ana sayfadan devamsız manşet olarak sonlandırılmıştır.

Haberin şematik yapısı analiz edildiğinde ana olayın başlıklarda (ana başlık, üst başlık) ve spot cümlelerinde özetlendiği görülmektedir. Her ne kadar Vural Savaş'a ait metin içinde yer verilen 'soruşturmanın Refah Partisi kapatma davasıyla ilgili olmadığı' yönünde bir görüş olsa da, kurgulanan haber örüntüsünden Tayyip Erdoğan'ın Refah Partisine kapatılma davası açılmasına neden olan suçlamaların devamı niteliğinde bir eylemde bulunduğu anlamı/sonucu çıkmaktadır. Cumhuriyet Ankara Bürosu imzasıyla yayınlanan haberde herhangi bir uzman görüşü yer almadığı gibi taraf olarak sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın açıklamasının yer alması haberin eksik yönü olarak dikkat çekmektedir.

Mikro yapısal özelliklerine bakıldığında da sentaktik açıdan cümlelerin edilgen ve geçmiş zaman fiil çekimleriyle dizildiği; bölgesel uyumun ise neden sonuç ilişkisiyle sağlandığı gözlemlenmektedir. Kullanılan "şeriat" ve "irtica" gibi sözcüklerin Refah Partisi'nin kapatılma davasında da sık sık geçmesi, iki olay arasında metaforik bir bağ kurma ve özdeşleştirme amacı güdüldüğünü ortaya koymaktadır. Haberin retorik yönünün güçlendirme amaçlı olarak soruşturmaya dayanak olan 312. Maddeye yer verilmiş ve madde ayrıntılı biçimde yorumlanmıştır.

15 Aralık 1997

Gazetenin 15 Aralık 1997 tarihli nüshasında Tayyip Erdoğan'ın konu edildiği haber "*Şeriat kadar demokrasi*" başlığıyla sunulmuştur. İki sütunda verilen haberde üst başlık olarak "*İstanbul'un kravatlı Belediye Başkanı kimdir?*" şeklinde bir soru cümlesi kullanılmıştır. Üst başlık, fotoğraf içi metin olarak verilen "*Erdoğan, 'kravatlı' bir görüntü altında, aslında İstanbul'u, siyasal hedeflerine ulaşmanın eşi bulunmaz bir aracı olarak mı kullanıyor*" cümlesiyle anlaşılır hale getirilmeye çalışılmıştır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde "*27 Mart 1994'te 'çöplüklere atılan oy pusulalarıyla' da tarihe geçen yerel seçimleri yaklaşık 'yüzde 25 oyla' kazanan Recep Tayyip Erdoğan İstanbul'u yönetirken özellikle imar konusunda mesleki ve bilimsel denetimden 'tümüyle kurtulmak' istedi. Bunun en açık göstergesi ise 1996 yılı başlarındaki mimar ve mühendis odaları seçimlerinde taraf olarak militanca ortaya çıkmasıydı*" cümlesine yer verilmiştir. Haberde kullanılan başlık, üst başlık ve giriş cümlesinin birbiriyle ilgisizliği en önemli ayrıntı olarak dikkat çekmektedir. Giriş cümlesinde başlıklar açıklanmadığı gibi siyasi yönü ağır basan "şeriat" ve "demokrasi" kavramlarıyla uzaktan yakından ilgisi olmayan imar konulu bilgilerin verilmiş olması tezatlık olarak göze çarpmaktadır.

Ayrıca “*çöplüklere atılan oy pusulaları*” ifadesiyle seçimin şaibeli olduğu ima edilmiş; tırnak içinde verilen “*yüzde 25 oyla*” bilgisiyle ise Erdoğan’ı kentin yüzde 75’inin istemediği ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Haberin tamamlayıcı unsuru olarak Erdoğan’ın göğüsten çekim dekupe diye tabir edilen bir fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin 3. sayfadaki devamı yine ana sayfadaki gibi “*Şeriat kadar demokrasi*” başlığıyla sunulmuştur. Üst başlık olarak ise “*Recep Tayyip Erdoğan yeni kurulacak bir dinci partinin en güçlü lider adayı*” cümlesine yer verilmiştir. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde yine ana sayfada olduğu gibi başlıkla örtüşmeyen, “*Türkiye’nin hatta Avrupa’nın en büyük kenti İstanbul’u 1994 yılının Mart ayından bu yana yöneten siyasal parti, ‘ülkede şeriat düzenini kurmak’ iddiasıyla ve ‘kapatılmak istemiyle’ Anayasa Mahkemesi’nde yargılanıyor*” cümlesine yer verilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan’ın başörtüsü eyleminde türbanlı öğrencilerle çektiği bir fotoğraf kullanılmıştır.

Haber şematik yapı yönüyle ele alındığında başlıklar, giriş cümleleri ve fotoğraflardaki uyumsuzluğun metin akışında da devam ettiği göze çarpmaktadır. Uyumsuzluk ana olayın ne olduğuyla ilgili belirsizliğe neden olduğu gibi, farklı sonuçlar çıkarılmasına yol açma olasılığını da akla getirmektedir. Kaynak olarak Oktay Ekinci’nin imzasının bulunduğu haberde, habere konu olan kişilerin görüşlerine de yer verilmediği gibi ardalan ve bağlam bulgusuna da rastlanmamıştır.

Mikro yapısal özellikleri incelendiğinde de soyut ve muğlak ifadelerle edilgen dilin kullanıldığı öne çıkmaktadır. Karmaşık, devrik cümlelerle bir haberden çok yorum yazısını andıran haberde, uyumsuzluğun baştan sona devam ettiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Kullanılan dilde haberin ana teması olan belediyenin teknik faaliyetlerinden ziyade, “*ülkede şeriat düzeni kurmak*”, “*yağmur duasına çıkmak*”, “*parti militanı olmak*”, “*göstermelik kravat takmak*” “*irticacı yandaşları korumak*” gibi sözcük veya sözcük gruplarına yer verilmesi, semantik yapının ideolojik bir zemine kaymasına yol açmaktadır. Haberi retoriksel açıdan destekleyici herhangi bir veri veya enformasyona rastlanmaması da ayrıca önem arz etmektedir.

13 Ocak 1998

Gazetenin 13 Ocak 1998 tarihli baskısında Recep Tayyip Erdoğan, yargılama sürecini konu olan haberle sayfadaki yerini almıştır. Sayfanın etek diye tabir edilen kısmında beş

sütuna “*Erdoğan DGM’de ifade verdi*” başlığıyla sunulan haberde “*RP’li başkan, savcıya verdiği yazılı savunmasında suçlamaları reddetti*” üst başlığı kullanılmıştır. Sayfa hiyerarşisi gereği spotun kullanılmadığı haberin girişinde “*Siirt’te yaptığı bir konuşmada ‘Camiler kışlamız, minareler süngümüz, kubbeler miğferimiz olarak’ sözleri nedeniyle hakkında soruşturma başlatılan Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Güvenlik Mahkemesi’ne ifade verdi*” cümlesi yer almıştır. Haberde herhangi bir görsel tamamlayıcı yer almamıştır. Haberin 11. Sayfadaki devamında da ana sayfadaki “*Erdoğan DGM’de ifade verdi*” başlığı kullanılmıştır. Ana sayfanın aksine haberde üst başlık kullanılmamış ve spot olarak “*Siirt’te okuduğu bir şiir nedeniyle hakkında ‘din, dil, ırk, mezhep gözeterek kışkırtmak’ suçundan Diyarbakır DGM’ce soruşturma başlatılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, ifade verdiği İstanbul DGM’de suçlamaları reddetti*” cümlesine yer verilmiştir. Haberin tamamlayıcı unsuru olarak Erdoğan’ın mahkeme salonuna gelişini görüntüleyen bir fotoğraf kullanılmıştır.

Haber şematik olarak ele alındığında başlıkların spot ve giriş cümlelerinde açıklandığı görülmektedir. Giriş cümlesinde ana olay özetlenirken, devam sayfasındaki kullanılan spotta haberin içeriğiyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Erdoğan’ın okuduğu şiirden kesitlere yer verilmesi haberin ardalanı olarak metinde yer almıştır. Olayın tarafı olarak sadece Erdoğan’ın savunmasına ilişkin verilerin yer aldığı haberden çıkarılan sonuç durum tasviriyle sınırlı kalmıştır. Habere kaynak olarak da Muhabir Uğur Günyüz’ün imzası atılmıştır.

Mikro yapısal yönüyle değerlendirildiğinde ise metin akışının uyum içinde olduğu görülmektedir. Erdoğan’ın mahkemeye geliş sürecine etken, yaptığı yazılı savunma “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10., anayasanın 24. Maddelerine de değinilerek düşünce ve inanç özgürlüğü anlatıldı*” cümlesinde olduğu gibi edilgen bir dille aktarılmıştır. Erdoğan’ın mahkemeye geldiği arabanın plakası, tam geliş saati, dava konusu şiirin yer aldığı kitaptaki sayfa numaraları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ilgili maddesine haberde yer verilmesi de metnin retorikini güçlendirmiştir.

13 Şubat 1998

Gazetenin 13 Şubat 1998 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan'ın yargılanma sürecini konu eden haber "*Erdoğan'a hapis istemi*" başlığı ve "*İddianame hazır*" üst başlığıyla okurlara sunulmuştur. Sayfanın etek diye tabir edilen orta alt kısmında tek sütundan verilen haberin başlığının üst başlıktaki ifadeden yola çıkarak iddianameden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Haberin anonsunda "*Diyarbakır DGM, Tayyip Erdoğan'ın, Siirt'te 6 Aralık 1997 tarihinde yaptığı konuşmada halkı kin ve düşmanlığa açıkça tahrik ettiği gerekçesiyle 1 ile 3 yıl arasında değişen hapis cezasına çarptırılmasını istedi*" cümlesine yer verilmiştir. Haberde herhangi bir görsel tamamlayıcıya başvurulmamıştır. Haberin 7. sayfadaki devamında ise birinci sayfanın anonsundan çıkarılan "*Erdoğan için 3 yıla kadar hapis istendi*" cümlesi başlığa çekilmiştir. Üst başlık olarak koyu siyah tram verilmiş zeminde "*Diyarbakır DGM*" cümlesi yer almıştır. Üst başlıkla edilgen ana başlık arasındaki semantik uyumsuzluk göze çarpmaktadır. Spotun yer almadığı haberin giriş cümlesi baş sayfadaki giriş cümlesiyle bire bir aynıdır. Ana sayfada olduğu gibi devam sayfasında da görsele yer verilmemiştir.

Haberin şematik yapısı incelendiğinde ana olayın sunumunun haberin girişinde özetlendiği görülmektedir. Kaynakla ilgili herhangi bir emarenin bulunmadığı metinde, daha önceki haberlerde de olduğu gibi davaya konu olan şiirin dizeleri ardalın bilgisi olarak yer almaktadır. Olayın taraflarından herhangi birinin görüşünün yer almadığı haber, sonuçtan çok bilgilendirici durum tespiti yapması yönüyle ön plana çıkmaktadır. Haberin mikro yapısına bakıldığında kaynağın belli olmaması nedeniyle cümle yapılarının edilgen kurgulandığı dikkat çekmektedir. Devam sayfasında yer alan başlıktaki semantik uyumsuzluğa metin içerisinde rastlanmamıştır. Haberde, "cihat ordusu", "din elden gidiyor propagandası" gibi kavramlar tırnak içinde koyu puntolarla yazılarak retoriksel yönü güçlendirilmiştir.

14 Şubat 1998

Cumhuriyet gazetesinin 14 Şubat 1998 tarihli nüshasında Erdoğan'ın haberi "*Rakamlar Tayyip Erdoğan'ı yalanlıyor*" başlığıyla verilmiştir. Tek satır büyük puntolarla verilen başlıktan Erdoğan'ın beyanatıyla resmi rakamların birbirini tutmadığı anlamı çıkmaktadır. Haberde metne veya fotoğrafa yer verilmemiş, başlıkla sınırlı tutulmuştur. Haberin üçüncü sayfadaki devamında da ana sayfadaki "*Rakamlar Erdoğan'ı yalanlıyor*" başlığı kullanılmıştır. Devam sayfasında ayrıca üst başlık olarak

“Başbakan Mesut Yılmaz’ın açıklamalarını reddeden RP’li başkan savunmaya geçti” üst başlığıyla ana başlık arasında ilişki kurulmuştur. Haberin spotunda *“Büyükşehir Belediyesi’ne bağlı kuruluşlarda 6 ayda bir yüzde 50-60 oranında zam yapılıyor. Yapılan zamların oranının enflasyon rakamının altında olması, yıl içerisinde iki kez yapılan zam oranının toplamını halkın gözünden kaçırıyor”* ifadelerine yer verilmiştir. Başlık, üst başlık ve spot bir arada düşünüldüğünde Başbakan Mesut Yılmaz ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın bir konu hakkında açıklamalarda bulundukları ve Erdoğan’ın açıklamalarının rakamlarla çeliştiği anlamı çıkmaktadır. Devam haberinde de herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Haber şematik olarak değerlendirildiğinde haberin içinde ve sonucunda ana olayın aktarıldığı görülmektedir. Başbakan Mesut Yılmaz’ın *“Enflasyonun yüksek çıkmasında RP’li belediyelerin yaptığı zamlar etkili oldu”* açıklamasını çıkış noktası olarak alan haberin ardalanı olarak 1996 ve 1997 yıllarında İstanbul Deniz Otobüslerine, İGDAŞ hizmet bedeline ve doğalgaz fiyatlarına yapılan zamlar yer almıştır. Olayın tarafı olarak Tayyip Erdoğan’ın ağzından çıkan herhangi bir açıklama yer almazken, Büyükşehir Belediyesi’nden yapılan yazılı açıklamaya yer verilmiştir. İstanbul Haber Servisi imzalı haberden Belediyenin açıklamasının verilerle çeliştiği sonucu çıkmaktadır.

Haberin mikro yapısına bakıldığında ise başlıkla metin arasındaki uyumsuzluk ön plana çıkmaktadır. Erdoğan’ın yaptığı bir açıklama olduğu ve bu açıklamanın yalanlandığı imasında bulunan başlığın aksine metin içerisinde Erdoğan’a ait herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Belediyeden yapılan yazılı açıklama ise edilgen ve öznesi pasif cümlelerle ifade edilmiştir. Verilen enflasyon oranları ve belediyenin zam oranlarıyla haberin retorik inşası yapılırken; *“Yapılan zamların oranlarının enflasyon rakamının altında olması, yıl içerisinde iki kez yapılan zam oranının toplamını halkın gözünden kaçırıyor”* cümlesinde olduğu gibi suçlayıcı yargı cümleleriyle sentaktik yapı örüntülenmiştir.

26 Şubat 1998

Gazetenin 26 Şubat 1998 tarihli sayısında Erdoğan’ı konu eden haber *“Tayyip Erdoğan Fazilet’e katıldı”* başlığıyla sunulmuştur. *“Toplantı yaptılar”* üst başlığıyla verilen haber manşette yer alan *“Türban gerginliği büyüyor”* haberinin hemen altında saydam tramvay kutu içinde verilmiştir. Mizanpaj kurallarına göre konumlanması, türban haberinin

uydusu izlenimi veren haberin girişinde *“İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Erdoğan, Büyükşehir Belediye Meclisi’ndeki arkadaşlarıyla birlikte Fazilet Partisi’ne katılmaya karar verdiklerini açıkladı”* cümlesine yer verilmiştir. Haberde herhangi bir görsel öge kullanılmamıştır. Haberin beşinci sayfadaki devamında ise *“Erdoğan da Fazilet Partisi’nde”* başlığı ve *“Büyükşehir Belediye Meclisi’ndeki arkadaşlarıyla katılma kararı verdiklerini açıkladı”* üst başlığı kullanılmıştır. Devam sayfasında da ana sayfada olduğu gibi herhangi bir görsel yer almamıştır. Habere konu olan ana olayın giriş başlıklarda ve giriş cümlesinde açıklandığı görülmektedir. Belediye başkanı ve meclis üyelerinin yaptıkları toplantı sonucunda Fazilet Partisi’ne katılma kararı aldıkları açıkça özetlenmiştir. İstanbul Haber Servisi imzalı haberde Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan ve Beyoğlu Belediye Başkanı Nusret Bayraktar’ın görüşlerine yer verilmiştir.

Haber mikro yapısal yönüyle aktif cümlelerle inşa edilmiş ve kelimelerin uyum içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Görgü tanığı, veri veya fotoğrafın olmayışı haberin retorik yönden eksik kalmasına yol açmıştır.

1 Nisan 1998

1 Nisan 1998 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde *“Erdoğan DGM’de yargılandı”* başlığıyla verilen Tayyip Erdoğan haberinin anonsunda, *“İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Diyarbakır 3 No’lu Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde, Siirt’teki konuşması nedeniyle yargılanmaya başladı”* cümlesi yer almıştır. Sayfanın etek diye tabir edilen alt kısmında tek sütunda üç satırlık başlıkla verilen haberde spot veya üst başlık kullanılmamıştır. Haberde herhangi bir görsele de yer verilmemiştir. 4. sayfadan verilen haberin devamında da *“Erdoğan DGM’de yargıç karşısına çıktı”* başlığı kullanılmıştır. Haberin girişinde *“İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Siirt’te yaptığı ‘minareler süngümüz, kubbeler miğferimiz, camiler ise kışlamız’ sözlerini kullanması nedeniyle yargılandığı Diyarbakır 3 No’lu Devlet Güvenlik Mahkemesinde suçlamaları kabul etmedi”* pasajına yer verilmiştir. Devam sayfasında da ana sayfada olduğu gibi herhangi bir görsel yer almamıştır. Haberin ana olayının giriş cümlesinde verildiği görülmektedir. Olayın devamı niteliğindeki Erdoğan’ın mahkemedeki savunması da haberin devamında yer almıştır. Daha önceki haberlerde olduğu gibi dava konusu şiir haberin ardalanı olarak sunulmuştur. Haberde

kaynak olarak Enver Seviş imzası konulurken, davalı Erdoğan'ın görüşlerine metin içinde yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısal yönlerine bakıldığında yargılanma süreci edilgen, savunmalar ise etken cümlelerle örülmüştür. Haberde herhangi bir verinin paylaşılmaması, haber retorik açısından eksik yön olarak dikkat çekmektedir.

23 Nisan 1998

Gazetenin 23 Nisan 1998 tarihli nüshasında araştırmaya konu edilen haber “*Boyun eğmek yok*” başlığıyla sunulmuştur. Tek sütunda verilen haberde tram verilmiş zemin içerisinde “*Tayyip Erdoğan*” ismi üst başlık olarak yer almıştır. Üst başlıkla birlikte başlığın Erdoğan'ın açıklamalarından alınmış bir cümle olduğu netleşmiştir. Haberin anonsunda “*Belediye önünde yaklaşık 4 bir partiliye konuşan Recep Tayyip Erdoğan, ‘Hukukun siyasallaştırılması ve yargının siyasete alet edilmesi demokrasiyi yaralar. Mücadelemize provokasyona gelmeyeceğiz’ dedi*” cümlesi yer almıştır. Haberin tamamlayıcı niteliğinde hemen altındaki ikinci haber ise “*Karnesi kötü*” başlığıyla verilmiştir. Başlığın ara başlık mı yoksa müstakil bir haberin başlığı mı? olduğu net değildir. Haberde herhangi bir görsele yer verilmemiştir. Haberin devamı ise gazetenin altıncı sayfasında sayfanın manşeti olarak okuyuculara duyurulmuştur. “*Boyun eğmeyeceğiz*” başlığıyla sekiz sütundan verilen haberde üst başlık olarak ise “*Tayyip Erdoğan, hakkındaki mahkûmiyet kararının Yargıtay’dan döneceğini söyledi*” paragrafı kullanılmıştır. Haberin başlığıyla spotu birlikte düşünüldüğünde Erdoğan'ın yargılama süreciyle ilgili düşüncelerini konu alan haberin özetlendiği anlaşılmaktadır. Haberde spot olarak ise “*Büyükşehir Belediyesi’nde basın toplantısı düzenleyen Erdoğan, ‘Kardeşliğe, barışa, milli birliğe ve vatanın bölünmez bütünlüğüne çağrıda bulunan ve bu konuşmam, tamamen siyasi mülahazalarla mahkeme konusu yapıldı. Oysa takdir edilmem gerekirdi’ dedi*” cümleleri kullanılmıştır. Haberde “*Erdoğan’ın dört yıllık başkanlık karnesi kötü notlarla dolu*” ara başlığı kullanılmış ve bu başlık altında geçmişin değerlendirilmesinin yapıldığı yorumlara yer verilmiştir. Başlığın klasik ara başlık mantığından farklı olarak büyük puntolarla verilmesi, gazetenin söz konusu değerlendirmeleri önemseydiği ve dikkat çekmeyi amaçladığı sonucunu doğurmaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak metnin kenarlarına dikey gelecek şekilde konumlandırılmış iki fotoğraf kullanılmıştır. Birinci görselde Tayyip Erdoğan'ın konuşma yaptığı sırada çekilmiş bir enstantane, ikinci görselde ise dinleyici kitlesi

içerisinden çerçevelenip alındığı fotoğraf altı yazısıyla anlaşılan türbanlı ve siyah çarşafli kadınların alkışlama anının fotoğrafı yer almıştır. Haberde ana olayın spotta ve giriş cümlelerinde verildiği görülmektedir. Yargılama sürecinin ardaalan bilgisi olarak yer aldığı habere kaynak olarak İstanbul Haber Servisi imzası konmuştur. Haberde davanın tarafı olarak Erdoğan'ın görüşlerine ayrıntılı yer verilmekle birlikte, yargılama süreciyle ilgisi bulunmayan İstanbul Valisi Erol Çakır'ın ve Doğru Yol Partisi İstanbul İl Başkanı Celal Adan'ın açıklamalarının yer alması ise ilginçtir. Haberden, *“Maalesef son zamanlarda yargı kararlarının üzerine siyasetin gölgesinin düştüğü şeklinde bir izlenim kamu vicdanını yaralamaktadır”* cümlesinde de ifade ettiği gibi Erdoğan'ın yargılama süreciyle ilgili bir takım itirazları olduğu anlaşılmaktadır.

Haberin mikro yapısal incelemesinde ise sentaktik yönü itibariyle cümle yapılarının aktif olduğu gözlemlenmiştir. Sözcük seçimleri ise dikkat çekicidir. Özellikle *“Erdoğan'ın dört yıllık başkanlık karnesi kötü notlarla dolu”* ara başlığı altında yer alan değerlendirme kısmında yer alan sözcük ve sözcük grupları doğrudan yargı bildiren etiketleyici bir özellik taşımaktadır. *“İstanbul'un imamı”, “Elhamdülillah şeriatçıyım”, “Yağmur duacı”, “Monarşik başkan”, “Sicili bozuk”, “En büyük rantçı”, “SİT düşmanı”, “Kaçak külliyeler”, “Sokak adlarında irtica”* ve *“İrticaya istihdam”* gibi sözcük grupları koyu puntolarla tırnak içinde verilmiş ve retoriksel açıdan metnin inandırıcılığı artırılmaya çalışılmıştır. Bu vurgulamalarla gazetenin Erdoğan'a yaklaşımı daha da netleşmektedir.

24 Nisan 1998

Gazetenin 24 Nisan 1998 tarihli baskısında Tayyip Erdoğan'ı konu alan haber *“Erdoğan'a çifte inceleme”* başlığıyla duyurulmuştur. Tematik olarak incelendiğinde, iki sütundan verilen haberin *“Mecliste gerici ittifak”* başlığıyla verilen irticayla mücadele yasa tasarısı görüşmelerini konu alan haberin hemen altında yer alması, mizanpaj yönünden iki haber arasında bir özdeşlik kurulduğu izlenimi vermektedir. Spotun veya fotoğrafın yer almadığı haberin giriş cümlesinde, *“Siirt'te yaptığı konuşma nedeniyle DGM tarafından 10 ay hapis cezasına çarptırılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Erdoğan hakkında iki yeni inceleme başlatıldı”* ifadeleri yer almıştır. Haberin 5. sayfada yer alan devamı ise *“Erdoğan'a çifte inceleme”* başlığıyla duyurulmuştur. Haberde üst başlık olarak koyu siyah tramlı zemin içinde *“Mahkeme kararını önemsememişti”* ifadesi kullanılmıştır. Haberin girişinde *“Siirt'te yaptığı*

konuşmada ‘Minareler süngümüz, camiler kışlamız, kubbeler miğferimiz’ dediği için Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi’nce 10 ay haber cezasına çarptırılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan’ın, önceki gün düzenlediği basın toplantısı hakkında inceleme başlatıldı” cümlesine yer verilmiştir. Başlıktan ve giriş cümlesinden, önceki günkü açık hava toplantısı konuşmalarının soruşturma konusu edildiği anlaşılmaktadır. Devamda da ana sayfada olduğu gibi fotoğrafa yer verilmemiştir.

Haberin şematik yapısına bakıldığında ana olayın haber girişinde kısmen verildiği, metnin son paragrafında ise ikinci soruşturmanın gerekçeleriyle ilgili bilgilerin verildiği görülmektedir. Bir önceki gün yapılan toplantı konuşmalarının ve Siirt’te okunan şiirin ardalan bilgisi olarak haberde yer aldığı görülmektedir. Ankara Bürosu imzalı haberde olayın taraflarının görüşleri eksik yön olarak dikkat çekmektedir.

Haber, mikro yapısal özellikleri itibarıyla edilgen cümlelerle inşa edilmiş, öznesi pasif bir sentaktik görüntü vermektedir. Başlık ve cümleler arasında kopukluk dikkat çekmektedir. İki soruşturmayı konu alan başlıkta, soruşturma konularının biri metnin girişinde, diğeri ise (gözümlüne alınan MÜSİAD’lı işadamlarıyla ilgili sarf ettiği sözleri) sonunda verilmiştir. Haberde fotoğraf, veri veya taraf görüşü veya teknik bilgiye yer verilmemesi retorik açısından eksikliği yol açmıştır.

11 Haziran 1998

Cumhuriyet gazetesinin 11 Haziran 1998 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan’ı konu eden haber “*Erdoğan’a protesto*” başlığıyla verilmiştir. Sayfanın göbeğinde, Orta manşet diye tabir edilen kısımda üç sütundan ve foto altı haber olarak sunulan haberde üst başlık olarak “İstanbul Belediyesi’nde greve doğru” üst başlığı kullanılmıştır. Fotoğraf altı metnin giriş cümlesinde “*İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde çalışan 16 bin işçi grev kararı aldı. Toplusözleşme görüşmelerinin bugüne kadar sonuçlanmamasından Tayyip Erdoğan’ı sorumlu tutan binlerce işçi, dün bir protesto gösterisi ile birlikte grev kararını belediyeye astı*” ifadelerine yer verilmiştir. Normal gazetecilik eğilimlerinin tersine bu sefer tamamlanan unsur olan fotoğrafta, eylemdeki bir işçinin protesto amaçlı yerde çıplak halde yattığı enstantanesine yer verilmiştir.

Haberin 17. sayfadaki devamında ise “*Erdoğan’a büyük protesto*” başlığı ve “*İstanbul’daki belediyelerin 16 bin işçisi grev kararı aldı*” üst başlığı kullanılmıştır.

Spotun yer almadığı haberde başlık ve üst başlık birlikte düşünüldüğünde, birbirini tamamlayıcı ve haberi anlatacak şekilde kurgulandığı görülmektedir. Haberde ara başlıklara başvurulmuş ve “*Erdoğan’a suçlama*” ile “*Grev kararı alındı*” ifadeleri ara başlık olarak kullanılmıştır. Ana sayfadaki sunumu foto haber olmasına rağmen devam sayfasında herhangi bir görsel tamamlayıcı devam sayfasında yer almamıştır. Habere şematik açıdan bakıldığında ise başlık, üst başlık ve giriş cümlelerinde haber anlatısının özetlendiği görülmektedir. Haberin öznesi konumundaki grev ve protesto, gerekçeleriyle birlikte zaten giriş cümlesinde verilmiştir. Metin gövdesinde de eylemin akışı ile ilgili bilgiler verilmiş ve olaya ilişkin bireylerin görüşleriyle ana olay pekiştirilmiştir. Haberde Belediye-İş Sendikası Genel Başkanvekili Mustafa Solmaz ve Türk-İş 1. Bölge Temsilcisi Faruk Büyükkucak’ın açıklamalarına yer verilirken, olayın diğer tarafı olarak Tayyip Erdoğan veya bir belediye yetkilisinin görüşlerinin yer almaması haberdeki eksik yön olarak kalmıştır. İstanbul Haber Servisi imzalı haberde 12 Şubat 1998’de başlayan ve bir türlü sonuçlanamayan toplu sözleşme görüşmeleri ardağan bilgisi olarak yer almıştır. İlave olarak grev kararının bundan sonra izleyeceği seyir hakkında yasal, teknik bilgiler verilmiş ve haber sonuçlandırılmıştır. Haberden çıkan sonuç, toplu sözleşme görüşmelerinin aylar geçmesine rağmen neticelendirilememesinin sorumlusunun Tayyip Erdoğan olduğu ve işçilerin grev kararında haklı olduğu yönündedir.

Haberin mikro yapısına bakıldığında da öznesi pasif cümlelerle inşa edildiği görülmektedir. Genellikle basit, kurallı cümlelerle kurgulanan haberin anlatısı akıcıdır. Metinde, eski Büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen döneminde 600 dolara çıkan işçi maaşlarının şimdi yüz dolar civarında olduğu bilgisi, CHP İstanbul İl Başkanı Etem Cankurtaran’ın eyleme destek vermesi ve grev kararının yasal dayanakları haber retoriğinin destekleyici öğeleri olarak yer almıştır.

4 Temmuz 1998

Cumhuriyet gazetesinin 4 Temmuz 1998 tarihli baskısında Recep Tayyip Erdoğan haberi “*Erbakan-Erdoğan kavgası büyüyor*” başlığıyla sunulmuştur. Tematik açıdan bakıldığında sayfanın etek diye adlandırılan alt kısmında iki sütunda verilen haberde üst başlık olarak da “*İkisi de bugün Elazığ’da*” üst başlığı kullanılmıştır. Başlıklar bir arada düşünüldüğünde bir anlam ifade etmemekle birlikte yoruma açıktır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde “*Kapatılan RP’nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan,*

RP’li İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın önünü kesmek için çabalarını yoğunlaştırdı” ifadesine yer verilmiştir. Giriş cümlesindeki kesin yargı bildiren ifadeler, gazetenin yorumu olarak dikkat çekmektedir. Haberde tamamlayıcı unsur olarak herhangi bir görsele yer verilmemiştir. Haberin 5. sayfadaki devamında ise ana sayfadaki başlık tekrar edilmiştir. Devam haberinin girişinin, “*Kapatılan RP’nin eski Genel Başkanı Necmettin Erbakan ile İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan arasındaki kavga büyüyor*” cümlesiyle başlaması dikkat çekicidir. Zira habere konu olan tarafların bu yönde bir açıklamasının veya imasının olmaması; ifadelerin gazetenin tahmini görüşü olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Devam haberinde de herhangi bir görsel kullanmaya ihtiyaç duyulmamıştır.

Haber şematik açıdan ele alındığında ise ana olayın metin içerisinde aktarıldığı görülmektedir. Haber anlatısı incelendiğinde FP’li belediyelerin Elazığ’daki koordinasyon toplantısına Erbakan ve Erdoğan’ın ayrı ayrı katılacak olmasının gazete tarafından kavga olarak algılandığı ve haberin gövdesinin de bu yorum üzerine oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Metin içerisinde haberin kaynağına ilişkin herhangi bir emareye rastlanmazken, konu edilen şahısların veya üçüncü şahısların görüşlerine de yer verilmemiştir. Erbakan ve Erdoğan arasında bir kavga olduğu ve ileriki süreçte bunun daha da netleşeceği sonucunun çıkarılabileceği haberde, ardalan bilgisi olarak “bir süre önce Milli Gazete’nin Elazığ ekinde kendisini ‘Amerikancılık’la suçlayan bir yazının çıkması ve bu yazı nedeniyle Erdoğan’ın Elazığ’da gövde gösterisi yapmak isteyeceği” düşüncesine yer verilmiştir.

Mikro yapısal durumu incelendiğinde, haberin geçmiş zaman fiil çekimiyle, edilgen ve kurallı cümlelerle kurgulandığı gözlemlenmektedir. Haberin herhangi bir somut veri olmaksızın gazetenin yorumlarına dayanarak kaleme alınması, öznelerin pasif oluşu ve herhangi bir açıklamaya dayanmaması ise başlıca eksiklikler olarak dikkat çekmektedir.

8 Temmuz 1998

Gazetenin 8 Temmuz 1998 tarihli sayısında Fazilet Partisi’ndeki liderlik hesapları konusu ekseninde verilen Tayyip Erdoğan haberinde, “*Erdoğan belediye başkan adayımız*” başlığı kullanılmıştır. İki sütuna zemini tramlı kutu içine verilen haberin başlığının tırnak içinde sunulması, parti yöneticilerinden birinin açıklaması olduğu sonucu çıkmaktadır. Spotun kullanılmadığı anonsta “*FP’de liderlik hesapları yaptığını*

‘Türkiye üzerinde bizim de söyleyecek sözlerimiz var’ diyerek açıkça ortaya koyan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’a FP yönetiminde vize yok. FP Genel Başkanı Recai Kutan, yapılacak yerel seçimlerde Erdoğan’ın yeniden İstanbul Belediye Başkanlığı için aday gösterileceğini söyledi” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde herhangi bir görsel unsura yer verilmemiştir.

Haberin 5. sayfadaki devamı ise *“Erdoğan belediye başkanı kalacak”* başlığıyla okuyucuya duyurulmuştur. *“Liderlik hesapları yapan Recep Tayyip Erdoğan’a FP yönetiminden yanıt”* üst başlığının kullanıldığı haberin girişinde, *“FP’de liderlik hesapları yaptığını ‘Türkiye üzerinde bizim de söyleyecek sözlerimiz var’ diyerek açıkça ortaya koyan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’a FP yönetiminde vize yok”* ifadelerine yer verilmiştir. Başlık, üst başlık ve haber girişi bir arada düşünüldüğünde haberi özetlediği ve herhangi bir veri kaybı olmadan ana olayın en baştan aktarıldığı görülmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak sadece Fazilet Partisi’nin logosu yer almıştır.

Haberin şematik olarak ele alındığında ana olayın haberin hiyerarşik yapısı gereği en üstte, haber girişinde verildiği görülmektedir. Kutan’ın açıklamalarından alınan Erdoğan’ın genel başkan adaylığıyla ilgili görüşler en başta aktarılmış, metin içinde de yer yer pekiştirilmiştir. Haberde Erdoğan’ın ne zaman söylediği belli olmayan *“Türkiye üzerinde bizim de söyleyecek sözlerimiz var”* açıklaması ardalın bilgisi olarak yer almıştır. Kaynak olarak Cumhuriyet Ankara Bürosu imzasının atıldığı haberde, konunun tarafı olarak sadece Recai Kutan’ın demecine yer verilmiş, Erdoğan’ın görüşlerine başvurulmaması ise eksik yön olarak kalmıştır. Haberden çıkarılan sonuç, Erdoğan’ın genel başkan olmak istediği, parti yönetiminin ise bu isteğe sıcak bakmadığı yönündedir.

Haberin mikro yapısal yönüne bakıldığında ise cümlelerin basit, kurallı ve aktif olduğu görülmektedir. Öznenin belli olduğu metin kurgusunda bölgesel uyuma özen gösterilmiştir. Özellikle Erdoğan’ın söylediği iddia edilen cümlelerin koyu karakterlerle ve tırnak içinde vurgulanması, sözcük tercihlerinde en dikkat çekici unsur olmuştur. Sadece Kutan’ın görüşlerine dayanarak sunulması, habere konu olan açıklamanın yer ve zamanının belli olmaması ise haberin retorik açısından eksiklikleri olarak dikkat çekmektedir.

27 Temmuz 1998

Gazetenin 27 Temmuz 1998 tarihli baskısında Erdoğan'ın konu edildiği haber tematik olarak incelendiğinde “*Menderes'in iskelesi kaçak*” başlığıyla verilmiştir. Gazetenin orta manşetinde beş sütunda verilen haberde, “*Erdoğan'ın onayladığı planlarda feribot iskelesi yok*” üst başlığı kullanılmıştır. Haberin spotunda, “*İstanbul'da artık dev binalar değil, dev feribotlar için yapılan iskele ve rıhtım binaları da kaçak. Bandırma'ya otomobil taşıyacak 'Adnan Menderes' feribotu için kurulan iskele de Suriçi Koruma Planları'na aykırı olduğu için Anıtlar Kurulu onayı olmadan kaçak yapıldı*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık spotla açıklığa kavuşturulurken kullanılan üst başlıktan da anlaşılacağı üzere Erdoğan haberin öznesi olmayıp, sadece paydaşı konumundadır. Haberin görseli sayfanın göbek fotoğrafı olacak genişlikte verilmiş ve rıhtımın açılış töreninden bir enstantane tamamlayıcı unsur olarak kullanılmıştır. Haberin sekizinci sayfadaki devamında da ana sayfadakine benzer biçimde “Adnan Menderes'in iskelesi kaçak” başlığı kullanılmıştır. Üst başlığın kullanılmadığı haberde, spot veya haber girişine de yer verilmemiş, metin ana sayfada kaldığı yerden devam ettirilmiştir. Devamda herhangi bir görsel kullanımına ihtiyaç duyulmamıştır.

Haberin şematik yönüne bakıldığında da ana olayın spotta ve haber girişinde aktarıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili tarafların görüşlerine yer verilmediği gibi bir uzman görüşüne de başvurulmamıştır. Ardalan bağlam bilgisinin olmaması ve kaynağının belli olmaması da haberdeki diğer eksik yönler olarak dikkat çekmektedir.

Haber mikro yapısal yönü itibarıyla ele alındığında ilk göze çarpan öznenin pasif olduğu edilgen cümlelerle inşa edilmiş olmasıdır. Haber kaynağının belirsizliği edilgen yapıyı zorunlu kılan faktörlerden biri olmuştur. Sözcüklerin seçimlerinde ironi ve özdeşleştirme birlikte kullanılmıştır. “*Yarımada'daki karayolu ve oto sirkülasyonunu en aza indirmek isteyen Nazım Plan'ı da 1995'te onaylamış olan Recep Tayyip Erdoğan, kente karşı duyarsızlığını sadece bu onayla çelişen kaçak iskele kararıyla göstermiş olmuyor. Yeni dev feribotun adının da Adnan Menderes olarak konulması, örneğin Roma Belediye Başkanı'nın böylesi bir konuda 'Neron' adını yeğlemesine benziyor*” cümlesi semantik yönden ele alındığında Erdoğan'ın tutarsız ve sorumsuz, Menderes'in ise İstanbul'a zarar veren Türkiye'nin Neron'u olarak sunulduğu anlaşılmaktadır. Haberde herhangi bir yasal dayanak veya inandırıcı bir verinin kullanılmaması ise retoriksel eksiklik olarak dikkat çekmektedir.

28 Ağustos 1998

Gazetenin 28 Ağustos 1998 tarihli nüshasında Recep Tayyip Erdoğan haberi, “*RP kurmayları ifade verecek*” başlığıyla yer almıştır. Sayfanın orta manşet diye tabir edilen bölümünde beş sütunda verilen haberde üst başlık kullanılmamış fakat başlıklı iki spot yer almıştır. “*Milletvekilleri için fezleke*” başlıklı birinci spotta kapatılan RP’nin 1 trilyon lirasının kaybolmasıyla ilgili yürütülen soruşturma hakkındaki bilgiler yer almıştır. “*Erdoğan dosyası inceleniyor*” başlıklı ikinci spotsa tamamen Tayyip Erdoğan’ın yargılanma sürecine ayrılmıştır. Spotta “*Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, Tayyip Erdoğan’ın camileri kışlaya, kubbeleri süngüye benzettiği konuşması nedeniyle verilen mahkumiyet kararına ilişkin dosyayı incelemeye aldı. Vural Savaş’ın yürüttüğü inceleme tamamlandıktan sonra hazırlanan tebliğnameyle birlikte dosya Yargıtay 8. Dairesi’ne gönderilecek. Temyiz istemine ilişkin karar, Tayyip Erdoğan’ın siyasi geleceğini belirleyecek*” ifadeleri yer almıştır. Haberde görsel tamamlayıcıya başvurulmamıştır.

Ana sayfada tek başlık altında toplanıp spotlarla ayrıştırılan Refah Partisi’nin kayıp trilyon davası ve Tayyip Erdoğan’ın şiir davası devam sayfasında ayrıştırılmıştır. Her ikisine de 5. Sayfada yer verilmesine rağmen, mizanpaj kuralları göz önünde bulundurulduğunda iki haberin birbirinden koparıldığı ve ayrı ayrı sütunlarda sunulduğu görülmektedir. Araştırma konusu olan Recep Tayyip Erdoğan haberinin devamı, “*Savaş, Erdoğan dosyasını inceliyor*” başlığı ve “*Fazilet Partili İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı’nın dosyası Yargıtay’da*” üst başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Spotun yer almadığı haberin girişinde “*Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Siirt’teki konuşması nedeniyle verilen mahkumiyet kararına ilişkin dosyayı incelemeye aldı*” cümlesine yer verilmiştir. Başlık, üst başlık ve haber girişinin tutarlı olduğu ve haberi özetlediği görülmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak haberin öznesi olan Recep Tayyip Erdoğan’ın vesikalık bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haber metninin şematik öğeleri ele alındığında ana olayın başlıklarla uyumlu olarak giriş cümlelerinde verildiği görülmektedir. Erdoğan’ın yargılanma sürecinin ne aşamada olduğu bilgisinin ana olayı oluşturduğu haberde, veri kaybının olmadığı görülmektedir. Ankara Cumhuriyet Bürosu imzasının yer aldığı haberden davanın karar aşamasında olduğu ve yakın zamanda sonuçlanacağı yönünde bir sonuç çıkmaktadır. Haberin

ardalan bilgili olarak, davanın açılmasında dayanak oluşturan 312. Maddenin açıklaması ve yerel mahkemenin verdiği gerekçeli kararı yer alırken, tarafların görüşlerine yer verilmemesi eksik yön olarak kalmıştır.

Haberin mikro yapısal özellikleri göz önüne alındığında, cümlelerin basit, kurallı ve etken olduğu ve haber metniyle başlıkların uyumu ön plana çıkmaktadır. Sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı metinde, retorik açısından kullanılan argümanlar, davanın dayanağını oluşturan ilgili anayasa maddesi ve Tayyip Erdoğan'ın fotoğrafı olmuştur.

5 Eylül 1998

Cumhuriyet gazetesinin 5 Eylül 1998 tarihli nüshasında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş'ın Recep Tayyip Erdoğan'ın cezalandırılması talebiyle ilgili açıklamalara yer vermiştir. Tematik olarak incelendiğinde yedi sütuna manşetten verilen haber, tırnak içinde Vural Savaş'ın “*Şeriat kanla gelebilir*” açıklaması başlığa çekilerek okuyuculara duyurulmuştur. Üst başlık olarak “*Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Erdoğan'ın on aylık cezasının onanmasını istedi*” cümlesi kullanılmıştır. Haberin spotunda ise “*Başsavcı Vural Savaş, Türkiye’de şeriat emellerinin ancak kan ve iç savaş çıkararak gerçekleştirilebileceğini bildirdi. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan’ın, silahlı eylem çağrıştıran sözleriyle Sevr’i hortlatmayı amaçladığını kaydeden Savaş, hem bölücü hem de irticacı çevreler ile dış güçlere ‘sizin aradığınız adam benim’ imajını vermeye çalıştığını söyledi*” pasajı kullanılmıştır. Haberin gazete tarafından yedi sütuna manşetten, üst başlıklı ve dört satırlık spotla görülmesi, açıklamalara atfedilen önemi kesin biçimde ortaya koymaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak açıklamayı yapan Vural Savaş'ın herhangi bir görseli yer almazken, konunun muhatabı Tayyip Erdoğan'ın tek sütunda, göğüsten çekim bir fotoğrafı kullanılmıştır. Gazetenin 6. sayfasında verilen haberin devamında farklı bir başlık kullanılmamış ve birinci sayfadaki “*Şeriat kanla gelebilir*” başlığıyla birinci sayfadaki metin devam ettirilmiştir. Beş sütuna göbekten verilen devamda birinci sayfadakinden farklı olarak herhangi bir görsele yer verilmezken; “*Zaman, ortam, kitle*” ve “*Türkiye işgal altında mı?*” ara başlıkları kullanılmıştır. Haberin tarafı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın açıklamaları ise “*Erdoğan: Kimsenin gücü yetmez*” başlığıyla, zemin rengi tramlı, üç sütunluk kutu içerisinde uydu haber olarak sunulmuştur.

Haberin şematik düzenine bakıldığında ana olay, genel gazetecilik teamüllerine uygun olarak spot cümlesinde verilmiştir. Haberin amacına uygun olarak Erdoğan'ın silahlı eylem çağrıştıran sözleriyle Sevr'i hortlatmayı amaçladığı ve rejim karşıtı gericilere mesaj verdiği iddia edilerek ceza alması gerektiği olumlanmıştır. Açıklamaların yargı sürecinde yapılmış olması ise dikkat çeken bir diğer noktadır. Haberin ardalanı olarak Erdoğan'ın Siirt'de Ziya Gökalp'in şiirini okumasına, kitlelerin tekbir çekmesine ve aynı gazeteden Hikmet Çetinkaya'nın 8 Mayıs 1998 tarihli köşe yazısına yer verilmiştir. Verilen bilgiler ve kurgulanış itibarıyla Erdoğan'ın suçlu olduğu ve cezalandırılması gerektiği sonucuna/ana fikrine ulaşılan haber metninde her iki tarafın görüşlerine birinci ağızdan yer verilmiş, kaynak olarak da gazetenin Ankara Bürosu gösterilmiştir.

Haberin mikro yapısal yönüne bakıldığında cümlelerinin birbirini tamamlayacak nitelikte bölgesel uyum içinde kurgulandığı ve tarafların açıklamalarının etken/aktif olarak verildiği görülmektedir. Sözcük ve sözcük grubu seçimleri ise dikkat çekicidir. “Tekbir”, “demokrasi amaç değil, araçtır”, “Kabe”, “din elden gidiyor” gibi sözcük veya sözcük grupları koyu puntolarla yazılmış, Erdoğan ismiyle Hizbullah, şariat ve irtica kavramları aynı cümle içinde kullanılmıştır. Ayrıca Vural Savaş'ın açıklamaları da vurgulanmak istenen sözcükler gibi koyu puntolarla sunulmuş; Türk Ceza Kanunu'na ve Nutuk'a atıfta bulunularak Erdoğan'ın neden ceza alması gerektiği retoriksel olarak desteklenmiştir.

9 Eylül 1998

Cumhuriyet Gazetesi'nin 9 Eylül 1998 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan'ın birinci sayfadan, iki sütunda verilen haberi “*Erdoğan'ın Çin gezisi yasal değil*” başlığıyla okuyuculara sunulmuştur. Fotoğrafsız olarak sunulan haberde üç satırlık başlığa ilave olarak “*valilik açıklama yaptı*” üst başlığı kullanılmıştır. Üst başlıktan yola çıkarak başlığa çekilen cümlelerin valiliğin açıklamasının özeti olduğu anlaşılmaktadır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde “İstanbul Valisi Erol Çakır, Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, 1997 yılında 67 gün yurtdışında kaldığını söyledi. Erdoğan'ın Çin'e davet edilmediğini, gezi talebinin büyükşehir belediyesinden geldiğini belirten Çakır, belediyenin kullanılan parasının kamu parası olduğunu kaydetti” cümlesine yer verilmiştir. Giriş cümlesiyle herhangi bir talep veya ihtiyaç olmamasına rağmen Belediye Başkanı Erdoğan'ın halkın parasıyla keyfi yurtdışı gezileri tertip ettiği ve kamuyu zarara uğrattığı imasında bulunulmuştur.

Haberin 6. sayfadaki devamı da yine birinci sayfadaki gibi “*Erdoğan’ın Çin gezisi yasal değil*” başlığıyla verilmiştir. Haberde üst başlık olarak “*İstanbul Valiliği, büyükşehir belediye başkanının yurtdışı seyahatiyle ilgili açıklama yaptı*” cümlesi kullanılmıştır. Giriş cümlesinde birinci sayfadakine benzer şekilde “İstanbul Valisi Erol Çakır, Çin gezisine izin vermediği İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, 1997’de 67 gününü yurtdışı gezisinde geçirdiğini bildirdi” cümlesine yer verilmiştir. Devam sayfasında da birinci sayfada olduğu gibi haberi tamamlayacak herhangi bir görsel kullanılmamıştır.

Haberin şematik yapısına bakıldığında başlıkta ve haberin girişinde yer verilen görüşler, metnin gövdesinde yer verilen ilgili yasaya dayandırılarak açıklanmıştır. Bakanlığın tasarruf tedbirleriyle ilgili yayınladığı genelgeye gönderme yapılarak başlık desteklenmiştir. Haberin ardalanyla ilgili Tayyip Erdoğan’ın daha önceki yurtdışı gezilerine atıfta bulunulmuş, geçmişteki seyahatlerine dikkat çekilmiş, hatta 1997 yılı içinde toplam 67 günü yurtdışında seyahatlerde geçirdiği vurgulanmıştır. Kaynağın belirtilmediği haberde, konunun muhatabı olan her iki tarafın görüşlerine de yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısal özellikleri incelendiğinde ise sentaktik olarak gazetenin tavrı netleşmektedir. Haberde Vali Çakır’ın görüşleri aktif cümlelerle sunulurken Belediye Başkanı Erdoğan’ın görüşleri iddia üzerine ve pasif cümlelerle okuyucuya aktarılmıştır. Sözcük seçimleri de gazete tavrını pekiştirmiş ve “Erdoğan Çakır’a çattı” cümlesine yer vermiştir. Yine Erdoğan’ın görüşleri normal yazı karakteriyle sunulurken, Vali Çakır’ın açıklamaları koyu puntolarla sunulurken dikkat çekici hale getirilmiştir. İlave olarak metin içinde geçen “kamu parası” ifadesi tırnak içinde ve koyu puntolarla sunulmuş; 7 meclis üyesi, 3 bürokrat ve 40 iş adamının geziye katılacağı bilgisine yer verilerek gezinin abartılı olduğuna dikkat çekilmiş ve 8 milyar 686 milyon liralık gezi masrafına yer verilerek haber retoriksel açıdan güçlendirilmiştir.

18 Eylül 1998

Gazetenin 18 Eylül 1998 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan’ın haberi, sayfanın etek diye tabir edilen alt kısmında, üç sütunda “*Erdoğan’ın ormanları koruma çelişkisi*” başlığıyla sunulmuştur. Zeminine negatif çağrışımları olan koyu siyah tramın verildiği “*Sit kararına karşı çıkmıştı*” cümlesi üst başlık olarak kullanılmıştır. Sayfa

hiyerarşisi itibariyle spotun kullanılmadığı haberde, Mimarlar Odası İstanbul Şube Başkanı Afife Batur'un, *"yanan ormanlar SİT kapsamına alınırken karşı çıkanların bugün sergiledikleri korumacı söylem inandırıcı değil"* cümlesine girişte yer verilmiştir. Tek başına hedefi belli olmayan ve havada kalan giriş cümlesi başlık ve üst başlıkla birlikte düşünüldüğünde Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan'ın hedef alındığı netleşmektedir. Herhangi bir görselin kullanılmadığı haberin 7. Sayfadaki devamında da, ana sayfadaki *"Erdoğan'ın ormanları koruma çelişkisi"* başlığı aynen kullanılmıştır. Sayfanın sol üst köşesinde tek sütunda verilen haberin şematik öğeleri incelendiğinde ana olayın metin içinde aktarıldığı ve başlığın desteklendiği görülmektedir. Beykoz ve Sarıyer ormanlarının 1995'te doğal SİT ilan edilmesi kararına İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Erdoğan'ın ve ilçe belediyelerinin itiraz ettiğinin vurgulanması ise haberin ardalanı olarak yer almıştır. Kaynak olarak İstanbul Haber Servisi imzasının konulduğu haberde olayın tarafı olan Tayyip Erdoğan'ın görüşlerine yer verilmemesi, haberdeki eksik yön olarak dikkat çekmektedir. Haberden çıkarılan sonuç ise Erdoğan'ın orman koruma konusunda tutarsız bir politika izlediği yönündedir.

Mikro yapısal olarak incelendiğinde haberde, etken/aktif bir dil kullanıldığı, temel anlamlarıyla kullanılan sözcüklerin tercih edildiği ve uyum içinde olduğu öne çıkmaktadır.

24 Eylül 1998

Gazetenin 24 Eylül tarihli nüshasında Recep Tayyip Erdoğan haberlerine geniş yer ayrılmıştır. Söz konusu sayıda vitrin sayfasının yarısından fazlası Erdoğan haberlerine ayrılmıştır. Haberler birbirini tamamlayacak şekilde modüler tasarlanmış ve ana haber uydu haberlerle tamamlanmıştır. Tematik olarak incelendiğinde, *"Erdoğan'ın siyasi yaşamı sona eriyor"* başlığıyla altı sütuna manşetten verilen ana haberde *"Yargıtay, İstanbul Belediye Başkanı'nın cezasını oyçokluğuyla onadı"* üst başlığı kullanılmıştır. Haberde iki spot kullanılmış ve spotlara genel teamüllerden farklı olarak başlık kullanılmıştır. *"4 ay 12 gün hapis yatacak"* başlıklı spotta, cezanın onanması ve hukuki süreçle ilgili bilgiler verilirken; *"Şiirde süngü, miğfer, kışla ve asker"* başlığı altında ise davanın ardalanını oluşturan Siirt toplantısı ile okunan şiire ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. Ana sayfada haberi tamamlayıcı unsur olarak üç uydu habere yer verilmiştir. Haberler hiyerarşik olarak karşı tarafın kararla ilgili görüşleri, hukuki sürecin analizi ve gazetenin Erdoğan'la ilgili yorumu sıralamasını takip etmektedir. Erdoğan'ın

görüşlerinin yer aldığı “*Erdoğan suçladı: Yargıtay’ı basın etkiledi*” başlıklı haberde, “*Yargıtay 8. Ceza Dairesi ve üyelerinin, bazı basın mensupları tarafından baskı altına alınmak istediği öne sürüldü*” spotu kullanılmıştır. Haber dilinin edilgen yapısı dikkat çekicidir. “*Hukuki durum: 30 gün içinde itiraz edebilir*” başlıklı bir diğer tamamlayıcı haberde ise bundan sonraki hukuki sürecin nasıl işleyeceğiyle ilgili bilgilere yer verilmiş ve ana olayın açıklanmasına devam edilmiştir. Haber bütünselliği içerisinde en dikkat çekici unsur ise gazetenin resmi görüşünü yansıtan değerlendirmelerin yer aldığı üçüncü haberdur. Modül kutu içerisinde “*İstanbul’un imamı*” başlığıyla verilen haberde, Erdoğan’la ilgili kesin yargı içeren cümlelere yer verilmiştir. Haberin girişinde “*Şeriatı referans aldığını belirterek yönetime gelen Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, ilk uygulamalarında bunu kanıtladı*” cümlesine yer verilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan’ın belden çekim, elleri semayı dönük dua eder şekilde çekilmiş bir fotoğraf iki sütunda verilmiştir. Fotoğrafın dava sürecini ve mahkeme sonucunu ana konu olarak alan haberi tamamladığını söylemek mümkün olmamakta birlikte, Erdoğan’ın muhafazakar kimliğine hatırlatmak suretiyle davanın haklılığını pekiştirme amacı güdüldüğü anlamını çıkarmak olasıdır. Haberin 17. sayfadaki devamında ana sayfadaki “*Erdoğan’ın siyasi yaşamı sona eriyor*” ana başlığı kullanılmıştır. Göbekten beş sütunda verilen haberde herhangi bir spot kullanılmamış, ana sayfadaki metin akışı kaldığı yerden devam ettirilmiştir. Devam sayfasında, birinci sayfanın aksine herhangi bir görsele yer verilmemiştir. Tamamlayıcı haberlerin başlıkları da yine birinci sayfadakilerin tekrarıdır. Bu sefer Erdoğan’ın açıklamaları tram verilmiş zeminli kutu içerisinde sunulmuştur. İlave olarak birinci sayfada yer almayıp devam sayfasında sunulan içişleri bakanının açıklamaları dikkat çekicidir. “*İçişleri Bakanı Kutlu Aktaş: Erdoğan için gereken yapılacak*” başlıklı haberde bakanın, dava sonucunun kendilerine tebliğ edilmesinin ardından harekete geçecekleri yönündeki açıklamalarına yer verilmiş ve kaynak olarak ‘İstanbul Haber Servisi’ gösterilmiştir.

Haber şematik olarak incelendiğinde ana olayın başlıklı spotlarda ifade edildiği görülmektedir. İlave olarak metin içinde yer verilen açıklamalarda ana olay tamamlanmış ve bütünsellik sağlanmıştır. Haberin ardaanını Siirt’teki açık hava toplantısında Erdoğan’ın okuduğu Ziya Gökalp şiiri ve akabindeki gelişmeler oluştururken, gazetenin resmi görüşünü yansıtan değerlendirmeler, haberin bağlamı olarak destekleyici unsur işlevi görmüştür. Haberde kaynakla ilgili herhangi bir bilgiye

rastlanılmamış, konunun muhatabı olan tarafların görüşlerine ise ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Mikro yapısal özelliklerine bakıldığında haber kurgusunun uyum içinde olduğu, cümle yapılarının aktif ve pasif olarak değiştiği gözlemlenmektedir. Özellikle Erdoğan'ın mahkeme sonucuyla ilgili açıklamalarının edilgen yapısı dikkat çekicidir. Sözcük seçimlerinde onanan cezanın haklılığının pekiştirilmesine özen gösterilmiştir. Haber içerisinde “Sicili bozuk” ara başlığı altında yer verilen “*Boğaziçi’ndeki tarihi köşkerin tümünde kaçak inşaat gerçekleştirerek şeriatçı örgütlerin hizmetine sundu*”, “*Erdoğan dönemi padişahlık döneminin başlangıcı oldu*” ve “*Kaçak dini külliyeler yaptırdı*” cümleleriyle dava konusu haber retoriksel olarak desteklenmiştir. Bunlara ilave olarak zaman zaman “çok adil” örneğinde olduğu gibi ironilere başvurulmuş, sık sık da “dini nikah”, “içki yasağı”, “İstanbul’un imamı”, “şeriatçı”, “camili Taksim”, “kaçak”, “yağma” gibi söz grupları ve sözcüklerle Erdoğan’ın uygulamaları ve siyasi kimliği hedef alınmıştır.

25 Eylül 1998

Gazetenin 25 Eylül tarihli baskısında Erdoğan haberi, bir önceki gün de olduğu gibi yine manşetten verilmiştir. Beş sütunda “*Basına saldırdılar*” başlığıyla verilen haberde “*Fazilet Partililer hınçlarını gazetecilerden çıkardı*” üst başlığı kullanılarak ana başlığın üzerindeki belirsizlik ortadan kaldırılmıştır. Başlıklı çift spotun kullanıldığı haberin “*Belediye görevlileri dövdü*” başlıklı birinci spotunda, yaşanan olaya ilişkin bilgiler verilmiştir. “*Savaş: kafamda soru işareti yok*” başlıklı ikinci spotta ise Tayyip Erdoğan hakkında dava açan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş’ın görüşlerine yer verilmiştir. Haberin tamamlayıcı unsuru olarak iki uydu habere metin içinde yer verilmiştir. Zemini tramlı kutucuklar içinde verilen uydu haberin ilki “*Cezaevini kendi seçecek*” başlığı ve “*Cezayı erteletebilecek*” üst başlığıyla sunulmuş, Erdoğan’ın ceza infaz süreciyle ilgili bilgiler verilmiştir. “*Erdoğan’a ceza veren Otçu emekli*” başlığı ve “*Tehdit ediliyordu*” üst başlığıyla verilen ikinci uydu haberde ise Diyarbakır DGM’de Erdoğan’la ilgili ceza kararını veren hakimin emekliye ayrılmasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Haberde en dikkat çekici yön ise kullanılan fotoğraftır. Metnin hemen altında beş sütunda verilen fotoğrafa ilk bakışta haberle ilgisi olmadığı intibası vermektedir. Zira kullanılan fotoğraf, haberi konu olan arbededen veya siyasi figürlerden ziyade, siyah çarşafli bir grup kadına aittir. “*Basın toplantısı değil,*

gövde gösterisi” başlığının kullanıldığı fotoğraf altı yazıda, “*Kara çarşafli, cüppeli göstericiler ‘İstanbul seninle gurur duyuyor’, ‘Tayyip nerede biz oradayız’ sloganları atıp tekbir getirdiler*” cümlesine yer verilmiştir. Haberin devamı ise genel eğilimden farklı olarak aynı sayfada değil de, iki farklı sayfada, 7. ve 17. sayfalarda yer almıştır. 7. Sayfadaki devam haberde, birinci sayfadaki fotoğraf altı yazısı başlığı olan “*Basın toplantısı değil gövde gösterisi*” başlığı çekilmiş ve “*Belediye önünde biriken kara çarşafli, cüppeli yandaşları Tayyip Erdoğan lehine slogan attılar*” üst başlığı kullanılmıştır. Altı sütunda sayfanın manşetinden verilen haberde herhangi bir spot kullanılmazken, birinci sayfadaki her iki uydu haberde yine aynı başlıklarla verilmiştir. İlave olarak birinci sayfada yer verilmeyip devamdan var olan dördüncü haber dikkat çekicidir. “*İHD’den Tayyip Erdoğan’a destek*” başlığı ve “*Diyarbakır DGM’nin cezası kınandı*” üst başlığıyla üç sütundan verilen haber, üçüncü tamamlayıcı uydu haber olarak konumlandırılmıştır. Haberde İnsan Hakları Derneği’nin mahkeme kararını eleştirdiği görüşlere yer verilmiş ve dörtlü konsept tamamlanmıştır. Haberler için kullanılan fotoğraflarsa birinci sayfanın aksine daha tutarlı ve tamamlayıcı görünmektedir. Birinci sayfadaki siyah çarşafli kadınların fotoğrafı yerine devam sayfasında üç farklı görsel kullanılmıştır. Basın toplantısı, yaşanan arbede ve arbede sonucu yaralanan bir gazetecinin görüntüsünün yer aldığı fotoğraflarla haber metni desteklenmiştir. 17. sayfadaki ikinci devam haberinde ise “*FP’liler basına saldırdılar*” başlığı kullanılmıştır. Birinci sayfadaki metin akışının devam ettirildiği devamda spot kullanılmadığı gibi herhangi bir görsele de yer verilmemiştir. Haberler bütünü şematik olarak incelendiğinde gazetenin olaya bakışının ideolojik olduğu görülmektedir. Haberin öznesi olması beklenen basın toplantısı açıklamalarına birinci sayfada hiç yer verilmemiş, devam sayfasında da metnin sonunda kısa cümlelerle Recai Kutan’ın konuşmalarından kesitler, Erdoğan’ın ise iki satırlık açıklaması yer almıştır. Gazetenin, ana olay olarak basın toplantısı yerine toplantı öncesinde yaşanan gerginlikleri aldığı net bir şekilde görülmektedir. Göstericilerin attığı iddia edilen “Satılmış medya”, “Yahudi medya”, “Dişe diş kana kan intikam”, “Vur de vuralım öl de ölelim” ve “Camiler kışla, minareler süngü” gibi sloganlara Erdoğan’ın görüşlerinden daha fazla yer ayrılması bu görüşü daha da netleştirmektedir. Haberde ardalan ve bağlam bilgisi olarak yargı kararı yer almış ve tarafların tamamının görüşlerine yer verilmiştir. Erdoğan ve Kutan’la birlikte Adalet Bakanı Hasan Demirkurdu, Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, İstanbul Valisi Erol Çakır ve Türkiye Gazeteciler Cemiyeti’nin açıklamalarına da yer verilmiştir. Dikkat çekici bir diğer yön ise yukarıda adı geçenlerin

görüşlerine Erdoğan'inkinden daha fazla yer ayrılmış olmasıdır. Haberde kaynak olarak İstanbul Haber Servisi gösterilmiş, Fotoğrafa ise Kubilay Tümtül imzası atılmıştır. Kurgulanış itibarıyla haberdan çıkarılan sonuç Erdoğan ve yandaşlarının hukuk kurallarına saygı göstermediği yönündedir.

Sunulan haberler bütünü mikro yapısal özelliklerine bakıldığında kullanılan sözcüklerin özenle seçildiği göze çarpmaktadır. Başlıklarda, spotlarda veya hiyerarşik olarak üstte yer alan pasajlarda Erdoğan'la ilgili veya Erdoğan'a ait herhangi bir bilgiye yer verilmezken, yaşanan arbede dışlayıcı bir semantik uyumla ön plana çıkarılmıştır. Kullanılan fotoğraflar ve konuyla doğrudan ya da dolaylı (Vali Erol Çakır gibi) şahısların görüşlerine yer verilerek haberin retorik inşası edilmiştir.

28 Eylül 1998

Haber 1. Gazetenin 28 Eylül tarihli nüshasında Tayyip Erdoğan'ı konu eden iki farklı haber yer almıştır. Yedi sütuna manşetten verilen birinci haber, “*Yargıtay’a tehdit yağıyor*” başlığıyla sunulmuş, “*8. Ceza Dairesi Başkanı, Tayyip Erdoğan hakkında suç duyurusunda bulunacak*” üst başlığıyla da, tek başına bir anlam ifade etmeyen başlığın üzerindeki sis bulutu azaltılmıştır. Haber, “*Tayyip Erdoğan’ın cezasını onaylayan Yargıtay 8. Ceza Dairesi’nin başkan ve üyeleri, sürekli olarak telefonla tehdit ediliyor. Ceza Dairesi Başkanı Ünver, Adalet Bakanı Demirkurdu’na, onama kararını açıkladıktan sonra şeriat yanlısı bazı gazeteler tarafından hedef gösterildiğini belirterek savcıların harekete geçmesini istedi*” spotuyla özetlenmiştir. Herhangi bir görselin kullanılmadığı haberin uydusu olarak zeminine tram verilmiş kutu içinde sadece başlıktan ibaret olan “*Erdoğan’ın 3 yıl hesabı*” başlıklı ikinci bir habere yer verilmiştir. Manşet haber devamsız olarak sadece ana sayfadan verilmiştir. Haberin uydusu niteliğindeki “*Erdoğan’ın 3 yıl hesabı*” başlıklı haberin 8. Sayfadaki devamında ise Tayyip Erdoğan’ın üç yıl sonra siyasete dönme formülleri aradığı yönünde bilgiler verilmiştir. Haberde birinci sayfada olduğu gibi herhangi bir görsel kullanmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Devamsız verilen manşet haberin şematik yapısına bakıldığında, haberin konusu spotta ve giriş cümlesinde özetlenmiştir. Gelen tehdit telefonlarıyla ilgili ardalın bilgisi olarak mahkeme kararının onanması yer almıştır. Haber, 8. Ceza Dairesi Başkanı Naci Ünver’in ağzından yazılmış ve herhangi bir kaynak imza konmamıştır. Olayla ilgili haberin tarafı olan Erdoğan’ın herhangi bir görüşüne yer verilmediği gibi, metinden çıkan sonuç, Erdoğan’ın tehditleri teşvik ettiği yönündedir.

Haberin mikro yapısal incelemesinde cümlelerin edilgen (tehdit ediliyor gibi), dolayısıyla eylemin kaynağının belli olmaması sentaktik açıdan gazetenin olaya bakışıyla ilgili ipuçları vermektedir. Sözcüklerin özenle seçilmiş olması ve “şeriat yanlısı” gibi ifadelerin cümle içinde kullanılması bir diğer dikkat çekici yöndür. Haberin edilgenliğini giderip inandırıcılığını artıracak herhangi bir görsele veya teknik veriye yer verilmemiş, retoriksel yönü zayıf kalmıştır.

Manşetin uydusu niteliğindeki “Erdoğan’ın 3 yıl hesabı” başlıklı haberde de benzer eksiklikler söz konusudur. Erdoğan’ın siyasete dönmek için bir takım formüller üzerinde çalıştığının iddia edildiği haberde, Erdoğan’a herhangi bir söz hakkı verilmediği gibi gıyabi bir dil kullanılmıştır. “*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, 3 yıl sonra yeniden siyasete dönebileceği ileri sürüldü*” cümlesinde olduğu gibi edilgen bir dilin kullanıldığı haberde, ileri sürenler ise “*bazı hukukçular*” olarak görülmektedir. İddiaya dayanak olarak ise anayasanın bazı maddelerinin gösterildiği haberde, haber kaynağın belli olmaması ve muhatabın görüşlerine başvurulmamış olması en temel eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Haber 2. Aynı sayıda verilen ikinci Erdoğan haberi manşetin hemen altında orta manşetten ve fotoğraf içi haber olarak sunulmuştur. “*Erdoğan, kente karşı suçluydu*” başlığı “*Kent rantını şeriate ‘finans kaynağı’ yaptı*” üst başlığıyla anlaşılır hale getirilmiştir. Haber, “*Recep Tayyip Erdoğan’ın İstanbul’a karşı işlediği, ancak ne yargılandığı, ne sorgulandığı ne de eleştirildiği suçlarının arasında; ‘SİT alanlarında kaçak inşaat, içme suyu havzalarını imara açmaya kadar’ hemen her boyuttu hukuk dışı davranışlarını görmek mümkün...*” spotuyla ve metinsiz olarak yayınlanmıştır. Haberde neresi olduğu belli olmayan geniş bir inşaat temeli fotoğrafı, aynı fotoğrafın içinde de Erdoğan’ın decupe diye tabir edilen vesikalık fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğrafın nereye ait olduğuna ilişkin herhangi bir açıklayıcı bilgiye de yer verilmemiştir.

Haberin 4. Sayfadaki devamında da ana sayfadaki başlıkla çok benzeyen “*Erdoğan, kente karşı da suçluydu, sorgulayan olmadı*” başlığı ve “*Hukuk dışı imar uygulamaları da kent rantını şeriate finans kaynağı yaptı*” üst başlığı kullanılmıştır. Devam haberin spotu olarak “*İstanbul’u sarmalayan kaçak camilerin ‘minareleri’ aslında yağmacılığın simgesi ve ‘güvencesi’ olurken, ‘kubbeleri miğfer yapan müminler’ de aynı yağmanın ‘imar neferleri’ olarak tarihe, doğaya, ormanlara ve havzalara saldırdılar. Ne var ki bu*

büyük kuşatmayı sorgulamak yerine sonunda sadece ‘şiiri’ yargılandı ve İstanbul’un talan edilmesine gösterilen geleneksel siyasi hoşgörü yüzünden kente karşı suçlar yine ‘sanıksız’ bırakıldı” ifadeleri kullanılmıştır. Spotta somut veriler yerine yorum yönü ağır basan görüşlere yer verilmesi eğilimi haber metninin tamamında göze çarpan bir durumdur. Haberin tamamlayıcı unsuru olarak tek görsel kullanılmış ve Taksim Meydanı’nın geniş açı çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğraf altı yazısında “İstanbul’daki eski RP’li belediyeler Taksim Gezisi’ne cami yapmak için mimarları ‘yarıştırmak’ istediler. Milarlar bu oyunu bozuncu oturup kendileri planlamaya başladılar” ifadeleri kullanılmıştır. Haberde ardaan ve bağlam bilgisi olarak başlıkta ve spotta yer alan bilgiler dikkat çekicidir. “Erdoğan, kente karşı da suçluydu, sorgulayan olmadı” başlığıyla okuduğu şiirle suç işleminin yanında, bir takım imar suçları da işlediği ileri sürülmüş ve haber siyasi yargılanma bağlamında ele alınmıştır.

Haberin mikro yapısal analizi yapıldığında semantik acıdan bir haberden ziyade bir değerlendirme ve yorum olduğu ön plana çıkmaktadır. Sözcük seçimleri ve cümle dizgisi itibarıyla bir belediye eleştirisinden çok siyasi bir analiz algısı oluşturulmaktadır. “şeriat”, “rant”, “kaçak cami” ve “yolsuzluk” sözcüklerinin sık sık kullanıldığı haberde herhangi bir taraf veya uzman görüşüne yer verilmemiştir. Habere dayanak oluşturacak herhangi bir veri sunulamaması haberin retorik yönünün eksik kalmasına yol açmıştır.

30 Eylül 1998

Haber 1. Yargılama sürecinin tamamlanmasının akabinde gazetenin 30 Eylül 1998 tarihli nüshasında Erdoğan’la ilgili birbirinde bağımsız iki habere yer verilmiştir. Birinci haber tek satırlık “Savaş’tan Erdoğan’a suç duyurusu” başlığıyla sayfanın etek diye tabir edilen kısmında yer almıştır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde yer verilen “Başsavcı Vural Savaş, Tayyip Erdoğan’ın slogan atan şeriatçı kalabalığa söylediği ‘Vur kelimesini alın diyeyim, sizin soyadınız Savaş mı da size savaşın diyeyim’ sözlerini ‘görevli cumhuriyet savcısını öldürmeye tahrik’ olarak değerlendirdi” cümlesiyle, tek başına bir anlam ifade etmeyen başlık açıklanmıştır. Haberde herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

Gazetenin 6. sayfasından verilen haberin devamında da ana sayfadaki haberin veri kaybına uğramış şekliyle “Savaş’tan suç duyurusu” başlığı kullanılmıştır. Haber metni ana sayfadaki cümleden başlayarak devam ettirilmiştir. Haberin şematik yapısına

bakıldığında ana olayın giriş cümlesinde verildiği görülmektedir. Bir Açık hava toplantısında Erdoğan'ın slogan atan gruba yönelik sarf ettiği sözler dolayısıyla suç duyurusunda bulunulduğu haberin girişinde hikâye edilmektedir. Ardalan ve bağlam bilgisine rastlanmayan habere Ankara Cumhuriyet Bürosu'nun imzası konmuştur. Konuya taraf olan Tayyip Erdoğan'ın görüşlerine yer verilmemesi ise haberdeki bir diğer eksikliklerdir.

Haber mikro yapısal bir incelemeden geçirildiğinde cümlelerin düz anlamlı kullanıldığı ve birinci ağızdan ifadelerle yer verildiği görülmektedir. Haberde suç duyurusuna emsal teşkil edecek başka bir dava örneğine yer verilmemesi, görsel unsurlarla desteklenmemesi ve eylemi karşılayacak kanun maddesinin referans alınmaması haberin retoriğindeki eksiklerin bazılarıdır.

Haber 2. Aynı sayıda yer alan ikinci Erdoğan haberi ise ana sayfadaki mevcut Erdoğan haberinin hemen altında yer almıştır. İki satırlık “*Erdoğan’a Sayıştay soruşturması*” başlığıyla sunulan haberin metnine ana sayfada yer verilmemiş, başlıkla anons edilmiştir. Haberin 6. sayfadaki devamında da yine ana sayfadaki başlık kullanılmıştır. Herhangi bir görselin yer almadığı haberin şematik yapısına bakıldığında ana olayın haberin gövde diye tabir edilen metin içinde verildiği görülmektedir. Belediye Başkanı Erdoğan'ın harita ihalelerinin mercek altına alınmasını konu eden haberde, herhangi bir ardalan bilgisine de yer verilmemiştir. Miyase İlknur imzasıyla yayınlanan haberde soruşturma açan ve açılan tarafların görüşlerine başvurulmamıştır.

Haberin edilgen dili mikro yapısal incelemede dikkat çeken unsurların başında gelmektedir. İlave olarak ihale bedelleri ve ihaleyi alan firmaların isimleri tekrar tekrar verilerek haber retoriğinin inşa edildiği görülmektedir.

4.7.2. Hürriyet Gazetesi (1997-1998)

15 Ocak 1998

Hürriyet Gazetesinin 15 Ocak 1998 tarihli sayısında Recep Tayyip Erdoğan haberi, “*Gençler hareketi*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Tematik olarak incelendiğinde dokuz sütuna manşetten verilen haberin spotunda “*Refah'ın 4 genç ağır topu, Erdoğan, Gül, Gökçek ve Arınç, partinin kapatılması halinde başlayacak 'Erbakan'sız dönem'de köklü değişiklikler için gizli çalışmalar yapıyor*” ifadesi yer

almıştır. Haber metni ise dört anons şeklinde sunulmuştur. Anonslarda “*Tayyip ve Gül*”, “*Radikal değişimler*”, “*Emanetçi lider olmaz*” ve “*Türkiye ile barışık*” başlıkları kullanılmıştır. Başlığın, spotla anlaşılır kılındığı haberde ara başlıklar ise dikkat çekicidir. Metin boyunca habere konu olan figürlerin üçüne soyadıyla hitap edilirken, Tayyip Erdoğan’dan “Tayyip” diye bahsedilmesi ilginçtir. Görsel tamamlayıcı unsur olarak habere konu olan dört aktörün göğüsten çekim diye tabir edilen fotoğrafları, kolaj yapılarak tek fotoğraf halinde sunulmuştur. Fotoğraf altı yazısında ise “Harekatın öncüleri” başlığıyla “*RP Genel Başkan Yardımcısı Abdullah Gül, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek ve RP Manisa Milletvekili Bülent Arınç, önemli planlar yapıyorlar*” ifadelerine yer verilmiştir.

Haberin 26. Sayfadaki devamında ise manşettekine benzer bir ifadeyle “*RP’de 4-G harekatı*” başlığı kullanılmıştır. Birinci sayfadaki başlığın formüle edilerek kodlanmış olduğu görülmektedir. Devam sayfasının manşeti olarak konumlandırılan haberin spotunda ise “*Anayasa Mahkemesi’nde kapatma davasının sonuna gelirken, RP’nin gençleri Erbakan sonrası dönem için müthiş bir harekât başlattı. Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Melih Gökçek ve Bülent Arınç’ın başını çektiği ve ‘4-G’ diye bilinen genç grubun gizli toplantılarında, yeni oluşumun başına ‘emanetçi değil, seçilmiş bir liderin geçmesi isteniyor*” ifadeleri yer almıştır. Ara başlık olarak “*Adil düzen bırakılıyor*”, “*Emanetçi değil, lider*”, “*Ayakları yere basacak*” ve “*Kapatma bekleniyor*” cümleleri kullanılırken, ana sayfanın aksine devamda herhangi bir görsel unsura yer verilmemiştir. Haber şematik özellikleriyle ele alındığında ise Refah Partisi’ndeki dört genç siyasetçinin yeni bir oluşum için harekete geçmesini konu alan ana olayın başlık ve spotlarda özetlendiği, giriş bölümünde de tamamının verildiği görülmektedir. Girişte verilen ana olay, ara başlıklarla metin içerisinde detaylandırılmıştır. RP’nin kapatılma davasının ve ideolojik temelinin ardalan bilgisi olarak verildiği haberde çıkan sonuç, habere konu olan siyasetçilerin ilerleyen günlerde yeni bir oluşumla ortaya çıkacakları yönündedir. Turan Yılmaz imzalı habere konu olan isimlerden hiçbirinin görüşlerine başvurulmamış olup, sağlanan enformasyonla ilgili ‘Hürriyet’e bilgi veren kaynaklar’ ve ‘Yeni oluşumculara yakın bir kaynak’ ifadeleri kullanılmış ve öznesi belirsiz bu kaynağın ağzından açıklamalara yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısal yönleri incelendiğinde, metnin yer yer basit, yer yer de karmaşık cümlelerle örüldüğü ve edilgen bir dil kullanıldığı görülmektedir. Edilgenliğin haber kaynağı eksikliğinden kaynaklandığı aşikardır. Cümlelerin uyumlu ve genelden özele doğru hareket eden, ters piramit şeklinde inşa edilen metnin ahengine uygun olduğu gözlenmektedir. Sözcüklerin sıklıkla temel anlamıyla kullanımı tercih edilmiştir. Haberin herhangi bir somut veriye veya emareye dayanmaması ise retoriksel zayıflığı yol açmıştır.

18 Ocak 1998

Gazetenin 18 Ocak 1998 tarihli sayısında araştırma konusu haber “*İlk gece sürprizi*” başlığıyla verilmiştir. Dokuz sütuna manşetten verilen haberin spotunda “*Parti kapatıldığı gece, Ankara’daki Genel Merkez’de toplanan Refahlı 50 önemli isim şu kararı aldı: Yeni Refah, Müslüman demokrat bir kitle partisi olacak*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin spotundan başlıkla kastedilen anlamın, Partinin kapatılmasından sonraki ilk gecede beklenmeyen bir toplantı yapıldığı sonucu çıkarılmaktadır. Ana sayfadaki haber metni beş anons şeklinde duyurulmuş ve anonslar başlıklandırılmıştır. Anonslarda, “Değişime ilk adımlar”, “50 önemli yönetici”, “Müslüman demokrat”, “Yüzde 80’le barışık” ve “Erbakan rahatsız” başlıkları kullanılmıştır. Kullanılan başlıkların anonsları özetlediği gibi, toplantının içeriğiyle ilgili bilgilendirici özellikte olduğu görülmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak bir grafik ve bir fotoğraf kullanılmıştır. Refah Partisi’nin kapatılması temalı grafikte parti ismi ve adaleti simgeleyen terazi simetrik olarak yer almıştır. Fotoğrafta ise Erbakan, Erdoğan ve diğer önemli isimlerin yer aldığı, Erbakan’ın Genel Merkez’den ayrılış enstantanesine yer verilmiştir.

Haberin 25. Sayfadaki devamında ise “*Erbakan’sız zirve*” başlığı kullanılmıştır. Spotunda ise “*Kapatmanın ilk gecesi RP’de sürpriz bir zirve gerçekleştirildi. Erbakan eve gittikten sonra Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Melih Gökçek, 50 kadar milletvekili, belediye başkanı ve örgüt yöneticisiyle bir araya gelip, daha önce Bülent Arınç’la birlikte çizdikleri değişim planını konuştular. Zirvede, yeni partinin lider partisi yapısından çıkarılıp, ‘Müslüman demokrat’ kimliğine dönüşmesi benimsendi*” cümlelerine yer verilmiştir. Haber metni, ana sayfada olduğu gibi başlıklandırılmış ve “*Erdoğan, Gül, Gökçek*”, “*Liderlik konuşulmadı*”, “*Müslüman demokrat*”, “*Hoca çok rahatsız*” ve “*Atama başkan olmaz*” ara başlıkları kullanılmıştır. Haberin tamamlayıcı

unsuru olarak 5 fotoğrafa yer verilmiştir. Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Melih Gökçek ve Bülent Arınç'ın vesikalık fotoğraflarına ilave olarak, Abdullah Gül'ün Kayseri ziyaretinin karşılama töreninden bir enstantane kullanılmıştır. Yan yana, simetrik yerleştirilen dört siyasetçinin fotoğrafında, fotoğraf altı yazıya yer verilmemekle birlikte başlık kullanılmış ve başlık cümlesi de “*Değişimin mimarları*” ifadesi olmuştur.

Ana haberin hemen altında haberin uyduğu niteliğinde iki habere daha yer verilmiştir. “*Tayyip’le yarışmam*” başlığıyla okuyuculara duyurulan birinci uydu haberde, Abdullah Gül’e Kayseri ziyaretinde sorulan genel başkanın kim olacağı sorusuyla ilgili yaptığı açıklamalara yer verilmiştir. Metin içerisinde Gül’ün “*Tayyip bey*” diye hitap etmesine rağmen, başlıkta “*Tayyip*” kullanımının bir veri kaybına yol açtığı gibi; gazetenin Tayyip Erdoğan’a karşı basitleştirici, küçümseyici bir tavrı olduğunu da açığa vermektedir. Yukarıda beşinci fotoğraf olarak bahsedilen enstantane uydu haberin tamamlayıcı parçası olarak dikkat çekmektedir. İkinci uydu haberde ise “*Erdoğan lider gibi*” başlığı kullanılmış ve Tayyip Erdoğan’ın, Pendik’teki toplu açılış törenine katılımındaki coşkulu karşılamaya vurgu yapılmıştır.

Haber şematik olarak ele alındığında da ana olayın ters piramit şeklinde spottan ve giriş cümlelerinden başlayarak metnin sonuna kadar hiyerarşik bir düzende aktarıldığı görülmektedir. Haberin ardalan bilgisi olarak gazetenin 15 Ocak tarihli ve “*Gençler hareketi*” başlıklı haberine yer verilmiştir. Ana haberde, habere konu olan tarafların görüşlerine yer verilmemiş, “RP’li bir kaynak”, “RP kurmayı” ve “Yeni oluşumculardan bir kaynak” olarak adlandırdıkları kişilerden bilgi temini yapıldığı belirtilmiştir. Uydu haberlerde ise habere konu olan aktörlerin açıklamaları metin içerisinde yer almıştır. Haberden çıkan sonuç, Kapatılan Refah Partisi’nin kadrolarının bölüneceği ve özellikle genç kanattan isimlerin yeni bir parti kuracağı yönündedir. Ana haberin altında Turan Yılmaz imzası bulunurken, Gül’ün Kayseri ziyaretini konu eden birinci uydu haberin altında Oktay Ensari, Erdoğan’ın Pendik’teki açılış haberinin altında da Mustafa Kınalı imzası konulmuştur.

Haberin mikro yapısal durumu göz önüne alındığında da, ana haberde genellikle edilgen cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. Cümle yapısının edilgen oluşunun temel nedeni ise haber kaynağının belli olmamasıdır. Kesin yargı bildiren basit cümlelerle anlatılan haberde, seçilen sözcüklerin genellikle temel anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. Ana haberin uydularında ise kaynağı belli olan etken cümlelerin yer aldığı

gözlenmektedir. Ana haberde, ismi açıklanmayan bir kaynağın açıklamalarıyla retorik güçlendirme yapılmaya çalışılsa da; kaynağın isminin açıklanmamasının yarattığı güvensizlik ve güncel resim kullanılamaması, bu çabanın gerçekleşmesine engel olmuştur. Ana haberin aksine birinci uydu haber ise, güncel fotoğraf ve birinci ağızdan açıklamalarla daha güçlü bir retorikle ön plana çıkmıştır.

23 Şubat 1998

23 Şubat 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde Erdoğan'ı konu eden haber, *"Günün fotoğrafı"* başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Dokuz sütuna manşetten verilen haberin spotunda, *"RP tarih oldu, Erbakan'a 5 yıl siyaset yasağı başladı. Şimdi herkes 'yeni lider kim olacak?' diye soruyor. Hürriyet'in ele geçirdiği bu fotoğraf, yanıt için ipucu veriyor"* ifadelerine yer verilmiştir. "Hürriyet özel haber" logosuyla yayınlanan haberin anonslarında *"Tayyip, Hoca'ya imam"*, *"En şanslı halef adayı"*, *"Emanet mi asil mi?"*, *"Çarşambaya açıklanır"*, *"50 isim teklifi var"* ve *"Fazilet Partisi olabilir"* ara başlıkları kullanılmıştır. Başlığından ve spotundan haberin, manşetten verilecek kadar değerli olmasındaki temel belirleyenin fotoğraf olduğu anlaşılmaktadır. Beş sütunda göbek fotoğrafı olarak kullanılan 1991 yılında çekilmiş fotoğrafta, bir namaz esnasında Recep Tayyip Erdoğan'ın Necmettin Erbakan ve diğer iki şahsa imamlık ettiği görülmektedir. Fotoğraf altı metinde ise *"Yeni imam Tayyip Erdoğan mı?"* başlığı kullanılmış ve *"Yıl: 1991, Yer: İstanbul Ataköy'deki Mavi Marmara Et Lokantası. Recep Tayyip Erdoğan, Ataköy'deki Mavi Marmara Lokantası'nda, işletmenin sahibi Ataköy Kontu diye bilinen Yafes Öztürk'üm özel bürosunda, Erbakan'a imamlık yapıyor. Tayyip Erdoğan'ın imamlığı, imam hatip eğitimi almasından kaynaklanıyor. Erbakan'ın yanında ise Altınok Kırtasiye ve Büro Malzemeleri Şirketi sahibi Ahmet Ergun görülmüyor"* ifadeleriyle fotoğraf açıklanmıştır. Fotoğraf altı metinde en dikkat çeken nokta ise başlıktır. Parti genel başkanlığıyla imamlığı özdeşleştirmesi, gazetenin söz konusu siyasal harekete bakış açısının özeti niteliğindedir.

Haberin 26. sayfadaki devamında ise *"Emanetçi mi, değişim mi?"* başlığı kullanılmıştır. *"Erbakan, yeni partiyi 'emanetçi' eliyle uzaktan yönetmek istiyor. 'Aksaçlılar' diye isimlendirilen eskilerin desteklediği bu formüle göre, Recai Kutan Meclis Grup Başkanı olarak liderliği üstlenecek. Ancak çoğunluğu oluşturan gençler, değişimi savunuyor ve yeni umutlar verecek genç bir lider istiyor"* spotu kullanılmıştır. Haberın görsel tamamlayıcı unsuru olarak Erdoğan'ın halkı selamladığı bir enstantaneye yer

verilmiştir. Ana haberin uydusu niteliğindeki ikinci haberde ise “*Partiye lider aranıyor*” başlığı kullanılmıştır. Uydu haberin başlığının ve gövdesinin, ana haberin fotoğrafının hemen altında yer alması, algı açısından bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir. Spotun kullanılmadığı uydu haberin girişinde “*Kapatılan RP’nin kurmayları il başkanları ve belediye başkanları Ankara’da yeni oluşum ve yeni lider için yoğun toplantılar yapıyor*” ifadesine yer verilmiştir. Haberde herhangi bir görsel yer almamıştır.

Haberler şematik yapı itibarıyla değerlendirildiğinde, özellikle ana sayfada fotoğrafı anlatmayla başlayan fotoğrafın, ana olay olan genel başkanın kim olacağı konusuyla bağlantısının kurulduğu ve ana olayın gövde diye tabir edilen haber metninde verildiği görülmektedir. Fotoğraftan yola çıkarak, genel başkan adaylığı noktasında en şanslı adayın Erdoğan olduğu sonucunun çıktığı haberde, Erdoğan’ın geçmişten beri Erbakan’la iyi ilişkiler içinde olduğu bilgisi haberin ardaalanını oluşturmuştur. Kaynak olarak fotoğraf Rasim Aydın, haber metnine ise Turan Yılmaz imzasının atıldığı haberde, olayın tarafı olarak Recai Kutan’ın, “*Bölen olmayacağım*” ara başlığı altında ise Recep Tayyip Erdoğan’ın görüşlerine yer verilmiştir. Ana haberin uydusu niteliğindeki ikinci haberde ise genel başkanlık süreciyle ilgili değerlendirmelere ve yorumlara yer verilmiştir.

Haberin mikro yapısal özellikleri incelendiğinde ise etken ve edilgen fiil çekimlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Sözcüklerin genellikle basit ve temel anlamlarıyla kullanıldığı metinde, zaman zamanda yan anlamlı ve imalı ifadelerle yer verilmiştir. Ana sayfada kullanılan fotoğrafın altındaki “*Yeni imam Tayyip Erdoğan mı?*” başlığında olduğu gibi özdeşleştirmelere başvurulduğuna da rastlanmaktadır. Kullanılan fotoğraflar, yapılan toplantılar ve yeni partinin ismiyle ilgili yapılan başvurularla metnin retorik pekiştirilmiştir.

24 Şubat 1998

Hürriyet gazetesinin 24 Şubat 1998 tarihli sayısında Erdoğan haberi “*Tayyip’ten ultimatom*” başlığıyla verilmiştir. Üst başlık olarak “*Artık eskisi gibi olmaz*” yargısının kullanıldığı haber, sayfanın sol iki sütunundan okuyuculara duyurulmuştur. Spot olarak “*RP yerine kurulacak partinin güçlü lider adayı İstanbul Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, yeni parti için ‘Emanetçi’ formülünü benimseyen Erbakan’ı ‘Değişim’*

için uyardı” ifadelerine yer verilmiştir. Haberin başlık, üst başlık ve spotu net olmayıp, farklı anlamlar çıkarılma ihtimali bulunmaktadır. Zira ültimatoma kişisel nedenlerden mi kaynaklandığı yoksa partinin ikbali için mi olduğu açık değildir. Haberde tamamlayıcı unsur olarak Tayyip Erdoğan’ın göğüs çekim diye tabir edilen bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin 26. Sayfadaki devamında ise *“Erbakan’a rest”* başlığı kullanılmıştır. Alt başlık olarak *“Artık eskisi gibi olmaz Hocam”* ifadesinin yer aldığı metnin spotunda ise, *“Kurulacak yeni parti liderliğinin gücü adayı İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, ‘emanetçi’ formülünü benimseyen Erbakan’ı uyardı. Erbakan’ı Balgat’taki evinde ziyaret eden Erdoğan, ‘Hocam, eskisi gibi olursa başarılı olamayız’ dedi”* cümlelerine yer verilmiştir. Birinci sayfadaki muğlaklığın aksine devamdaki başlık, alt başlık ve spotların daha açık olduğu görülmektedir. Haberde tamamlayıcı unsur olarak ise ana sayfada olduğu için Erdoğan’ın göğüsten çekim fotoğrafına yer verilmiştir. Fotoğrafın üzerine başlık puntolarıyla yazılan *“Yüzde 54 onu istiyor”* ifadesi ise bir diğer dikkat çekici ayrıntıdır.

Haber şematik yönüyle incelendiğinde ise ana olayın vitrin sayfasındaki anonslarda giriş cümlesinde, devam sayfasında ise metin içerisinde verildiği görülmektedir. Seçimlerde başarılı olmak için *“emanetçi”* lider formülünden vazgeçilmesi gerektiğini konu alan ana olayın, başlıklara *“ültimatoma”* ve *“rest”* gibi sert sözcüklerle çıkarılması ise dikkat çekicidir. Ardalan bilgisi olarak geçmişte yaşananlara gönderme yapıldığı haberde, olay anlatısı üçüncü şahsın ağzından anlatılmış, tarafların resmi açıklamalarıyla ilgili bir ipucuna da rastlanmamıştır. Turan Yılmaz imzalı haberden çıkan sonuç ve beklenti ise, ilerleyen günlerde Fazilet Partisi’nin olaylara gebe olduğu yönündedir.

Haberin mikro yapısal yönlerine bakıldığında da etken ve edilgen cümlelerin yer yer kullanıldığı görülmektedir. Sözcükler temel anlamlarıyla kullanıldığı gibi zaman zamanda yan anlamlarıyla kullanılmıştır. Özellikle başlıklardaki veri kaybına ilave olarak *“Ültimatoma”* ve *“Rest”* kavramlarında olduğu gibi abartma ve çarpıtmaya da rastlanmaktadır. Kullanılan fotoğrafın güncel olmayışı, tarafların görüşü ve herhangi bir resmi açıklamanın metinde yer almaması haberin retorik açısından eksik kalmasına yol açmıştır.

1 Nisan 1998

Araştırmaya konu olan haber 1 Nisan 1998 tarihli gazetede “*Tayyip Erdoğan topu Ziya Gökalp’e attı*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Üst başlık olarak ise “*DGM’de yargılandı*” ifadesi kullanılmıştır. Üst başlıktan, başlığın yargılama sürecinde Erdoğan’ın savunmasına atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. İki sütundan üç satır başlıkla verilen haberin girişinde “*Minareler süngü, kubbeler miğfer, camiler kışlamızdır sözleri nedeniyle Diyarbakır DGM’de yargılanan Tayyip Erdoğan, hiçbir kişi ve kurumu hedef almadığını, bu ifadelerin Ziya Gökalp’e ve Selçuklu Sultanı Alparslan’a ait olduğunu söyledi*” satırlarına yer verilmiştir. Giriş cümlelerinde de Erdoğan’ın savunmasından kesitlerin sunulduğu haberde görsel olarak Erdoğan’ın görüşten çekim bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin 29. Sayfadaki devamında ise tırnak içinde “*Türkiye’de manevi zulüm var...*” başlığına yer verilmiştir. Başlığın tırnak içerisinde verilmesi Erdoğan’ın savunmasından bir alıntı olduğunu ve gazetenin bu görüşe katılmadığını göstermektedir. Üç sütundan, spotsuz olarak sunulan haberin girişinde “*Siirt’te yaptığı konuşmada din ve ırk farklılığı gözeterek, halkı düşmanlığa tahrik ettiği iddiasıyla Diyarbakır DGM’de tutuksuz yargılanan Erdoğan, çünkü duruşmada hazır bulundu ve Türkiye’de insanların inançlarından dolayı manevi zulüm gördüğünü öne sürdü*” ifadeleri yer almıştır. Açıklamaların iddia üzerine (öne sürdü) yazılması, gazetenin konuyla ilgili taraf olduğunu ve Erdoğan’ın görüşlerinin karşısında yer aldığını açığa vermektedir. Giriş cümlesinin başlığın açılımı olduğu görülmektedir. Haberde görsel unsur olarak Erdoğan’ın mahkeme salonunda savunma yapma anını gösteren bir fotoğraf kullanılmıştır.

Haberde ana olayın, girişte sunulması şematik yönden dikkat çeken başlıca unsurdur. Başlığında bu sayede hemen girişte açıklandığı ve desteklendiği görülmektedir. Siirt toplantısı haberin ardalanını oluştururken, üniversitelerdeki türban yasağı ise bağlam bilgisi olarak yer almıştır. Faruk Balıkcı imzalı haberden, Erdoğan’ın kendini savunurken, Ziya Gökalp ve Sultan Alparslan’a atıfta bulunarak cezadan kurtulmaya çalıştığı sonucu çıkmaktadır. Olayın tarafı olarak iddianameden kesitler sunulmuş ve Erdoğan’ın savunmasından bölümlere yer verilmiştir. Haberde herhangi bir eksik yön veya veri kaybı bulunmamaktadır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında, cümlelerin etken ve basit olduğu ilk dikkat çeken yönlerdir. Başlıklardaki tercihler, gazetenin Erdoğan'a karşı negatif bir yaklaşım içerisinde olduğunu hissettirmektedir. Negatif ideolojik yüklü "*Topu Ziya Gökalp'e attı*" ifadesinin başlığa çekilmesi ve devam sayfasındaki "*Türkiye'de manevi zulüm var*" başlığının tırnak içinde verilmesi bunun açık göstergesidir. Haberin retorik yönüyle ilgili güncel fotoğraf kullanımından başka herhangi bir destekleyici veri bulunmamaktadır.

8 Nisan 1998

Recep Tayyip Erdoğan'la ilgili 8 Nisan 1998 tarihli gazetede haber "Tayyip Erdoğan'ı yıkmak zor olacak" başlığıyla verilmiştir. Sayfanın orta manşet diye adlandırılan bölgesinde 3 sütuna çift satır başlıklı verilen haberde, "*Parametre adlı kuruluş, geçen ay sonunda yaptığı bir ankette deneklere, 'bugün İstanbul'da belediye başkanlığı seçimi yapılırsa kime oy verirsiniz' diye sordu. Fazilet yüzde 26 ile ilk sırada çıktı*" cümlesi spot olarak kullanılmıştır. Başlığın cümle yapısı itibariyle negatif dizimi, gazetenin Erdoğan'ın karşısında olduğunu göstermektedir. Spotla başlığın birbirini tamamladığını söylemek zor görünmektedir. Zira başlık Erdoğan üzerine kuruluyken, spotta Fazilet Partisi'nin oy oranından bahsedilmektedir. Oysa partinin kimi aday göstereceğiyle ilgili resmi bir açıklama yoktur. Spotun aksine haberin giriş cümlesinde bu durum düzeltilmiştir. Girişte, "*Fazilet'le kastedilen Tayyip Erdoğan. Erdoğan'ın İstanbul'daki popülaritesi öteki partilerden yüksek. Hatta bazı anket yorumcuları, iki turlu seçimle bile Erdoğan'ı yıkmamanın zor olacağı görüşündeler*" ifadelerine yer verilmiştir. Habere devam verilmemiş ancak Ertuğrul Özkök'ün araştırmayla ilgili değerlendirme yazısına yönlendirme yapılmıştır. Haberde herhangi bir görsel unsur da yer almamıştır.

Haber şematik olarak ana olayın spot yerine giriş cümlesinde ve anonsta verildiği bir yapıya sahiptir. Metin kurgusu itibariyle Fazilet Partisi ile Tayyip Erdoğan'ın özdeşleştirildiği ve Erdoğan'ın kesinlikle Partinin adayı olacağı sonucu çıkmaktadır. Ardalan ve bağlam bilgisinin verilmediği metinde, kaynaklar ise belli belirsizdir. Araştırma verilerinin kaynağı olarak Parametre adlı kuruluş gösterilirken, taraf görüşleri ve değerlendirme kısmında bazı anket yorumcuları ifadesinin kullanılması belirsizliğe neden olmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise “*Erdoğan’ın İstanbul’daki popülaritesi öteki partilerden yüksek*” örneğinde olduğu gibi kesin yargı bildiren cümleler dikkat çekmektedir. Yine yüklemsiz ve kuralsız cümleler metnin bir haberden çok yazı yoruma benzemesine yol açmıştır. Haberde anket sonuçlarının tablolaştırılıp metne iliştirilmesi haberin retoriksel yönüne katkı sağlamıştır.

18 Nisan 1998

Hürriyet gazetesinin 18 Nisan 1998 tarihli nüshasında, Erdoğan’ın da paydaşı olduğu haber “*Fetih törenlerinde yobazlığa izin yok*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın göbeğinde dört sütunda orta manşetten verilen ve üç anonsla sunulan haberin birinci anonsta “*Son yıllarda gerici gösterilere dönüşen 29 Mayıs İstanbul’un Fethi kutlamalarına, bu yıl İstanbul Valiliği el koydu. Valilik bu yıl siyasal içerikli kutlamalara ve İnönü Stadı’nın kullanılmasına izin vermeyecek*” ifadelerine yer verilmiştir. İkinci anonsta ise “*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan’ın stat kutlamasına sıcak bakmadığı öğrenildi. Erbakan’ın surlarda yapılacak tören ile mehter takımının birkaç konserini yeterli bulduğu belirtildi*” cümleleri yer almıştır. Üçünü anonsta ise etkinlik hazırlıklarıyla ilgili detay bilgi verilmiştir. Haberin tamamlayıcı unsuru olarak geçmiş yıllardaki kutlamaları ait olduğu fotoğraf altı yazısından anlaşılan bir fotoğraf dört sütundan verilmiştir. Yeşil sarıklı, cüppeli ve sakallı kişilerin yer aldığı fotoğrafın altında ise, “*Milli Gençlik Vakfı’nın düzenlediği fetih törenlerine türbanlı, çarşafli, sakallı, cüppeli, şalvarlı konuklar geliyor. Yeşil bayraklar sallanıyor, tekbir getiriliyor. Bu görüntüler tekrarlanmayacak*” metni yer almıştır. Başlık, fotoğraf ve anonslardan anlaşılabileceği üzere Gazete, fetih kutlamalarının karşısındadır. Kutlamaları yobazlık ve gericilik olarak değerlendirmektedir.

Haberin 30. sayfadaki devamında ise, “*Fetih kutlamasında şariatçıya izin yok*” başlığı kullanılmıştır. Haberin girişinde “*İstanbul Valiliği, her yıl gerici gösteriye dönüşen 29 Mayıs İstanbul’un fethi kutlamasına el koydu. Valiliğin bu yıl siyasal içerikli kutlamalara izin vermeyeceği öğrenildi. Bu kararla, sarıklı, cüppeli, çarşafli, yeşil bayraklı kişilerin, Erbakan’ın da katılımıyla geçtiğimiz yıllarda gövde gösterisi yaptığı İnönü Stadı’ndaki kutlamalar bir daha tekrarlanmayacak*” ifadelerine yer vermiştir. Başlık ve girişten anlaşılabileceği üzere gazete, Fazilet partisinin fetih kutlamalarını gericilik olarak algılamaktadır. Bir diğer dikkat çekici yön ise haberin konumudur. Haber, “*Gerici isyan*” başlığıyla Batman ve Bingöl’deki irtica yanlısı gösterileri konu

alan sayfanın manşet haberinin hemen altına oturturulmuştur. Haberde herhangi bir görsel tamamlayıcıya gereksinim duyulmamıştır.

Şematik yönüne bakıldığında ana olayın girişte verildiği görülmektedir. Metnin gövdesinde yasaklamanın gerekçelerine ilişkin herhangi bir ayrıntı verilmemesi haberde eksik yön olarak dikkat çekmektedir. Ardalan bilgisi olarak geçmiş yıllardaki kutlamalardan yansıyan görüntülere atıfların yapıldığı haberde, *“İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’nın kazanılması RP’lilerce, ‘İstanbul’un ikinci fethi’ olarak tanımlanmıştı. Türkiye’nin tüm illerinde özel otobüslerle taşınan türbanlı, çarşafli, sakallı, cüppeli, şalvarlı konuklar, ikinci fetih olarak nitelenen yerel seçim zaferini kutlamışlardı”* ifadesi ise bağlam bilgisi olarak yer almıştır. Kemal Diyarbekir imzalı haberdan çıkan sonuç, Fetih kutlamalarının gericilik ve yobazlık olduğu, dolayısıyla da valilik tarafından yasaklandığı yönündedir. Olayın taraflarının herhangi bir görüş belirtmemiş olması da haberdeki bir diğer eksikliklerdir.

Haberin mikro yapısal özellikleri incelendiğinde ise etken ve edilgen cümle yapılarının bir arada kullanıldığı görülmektedir. Sözcük seçiminde, milli görüşle gericilik, yobazlık ve şeriatın özdeşleştirildiği gramatolojik olarak sağlanmıştır. Haberde özenle seçildiği anlaşılan fotoğraf ve belediye seçim zaferi kutlamalarından aktarılan bilgilerle, metnin retorikliği güçlendirilmiştir.

22 Nisan 1998

Hürriyet gazetesinin 22 Nisan 1998 tarihli sayısında Tayyip Erdoğan’a geniş yer ayrılmıştır. Ana haber ve tamamlayıcısı olan uydu haberlerle Erdoğan’ın yargılanma konusu eksiksiz olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Yerel mahkemenin verdiği cezayı sayfasında dokuz sütuna manşetten veren gazete, *“Tayyip’e şok ceza”* başlığıyla okuyucularına duyurmuştur. Önemli ve sansasyonel haberlerde kullanılan dokuz sütunluk manşetin Tayyip Erdoğan haberinde de kullanılması, gazetenin verilen cezayı önemseydiğini göstermektedir. Başlığın hemen yanında kutu içinde tramlı zemin üzerine *“Erdoğan’ı bu sözler yaktı”* başlığıyla, dava konusu olan şiire yer verilmiştir. Üst başlık olarak *“Siyasi hayatı bitebilir”* ifadesinin yer aldığı haberde alt başlık kullanılmış ve *“10 ay hapis cezasına çarptırılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, kararın Yargıtay tarafından onaylanması halinde belediye başkanlığı düşecek ve siyasi hayatı da sona erecek”* cümleleri yer almıştır. Haberin spotunda ise

“Erdoğan karar onaylanırsa belediye başkanı, milletvekili ve genel başkan seçilemeyecek. İçişleri Bakanlığı, Yargıtay onayını beklemeden belediye başkanlığının düşmesi için Danıştay’a başvurabilecek” ifadesi kullanılmıştır. Başlığından beklenmeyen bir ceza çıktığı anlamı çıkarılabilecek olan haberde, mahkemenin karar verme süreci ve gerekçeleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Tayyip Erdoğan’ın belden çekim bir fotoğrafı kullanılmıştır. Birinci sayfada ana haberin uydusu niteliğinde üç habere daha yer verilmiş; birinci haberde Erdoğan’ın görüşleri, ikincisinde siyasi yasağının kapsamı, üçüncüsünde ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin yeni başkanının nasıl seçileceğiyle ilgili bilgiler aktarılmıştır. *“Erdoğan: Kıymeti harbiyesi yok”* başlıklı birinci uydu haberde, Erdoğan’ın karara verdiği tepkiye yer verilmiştir. Haberin anonsu *“10 ay hapis cezasına çarptırılan İstanbul Belediye Başkanı Erdoğan, ‘Kararın benim için hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Yargıtay safhası var. Bizim için önemli olan milletin gönlünde yer edebilmektir’ dedi”* şeklinde sunulmuştur. İkinci uydu haber ise *“Muhtar bile olamaz”* başlığıyla verilmiştir. Sağdan iki sütunun tamamının ayrıldığı değerlendirmede Erdoğan’ın aldığı cezanın sonucu olarak siyasi kimliğinin sınırları çizilmiş ve açıkça siyasi hayatının bittiği ifade edilmiştir. Herhangi bir uzman görüşünün veya kaynağın yer almaması, haberin gazeteye ait bir değerlendirme olduğunu göstermektedir. Üçüncü haberde ise Yargıtay’ın cezayı onaylaması durumunda yeni başkanın nasıl seçileceğiyle ilgili olası senaryolar kaleme alınmıştır. Haberin girişindeki *“Yargıtay’ın onayından sonra yeni başkanı, İstanbul İl Belediye Meclisi seçecek”* ifadesi, gazetenin Yargıtay onayından emin olduğu izlenimi vermektedir.

Haberlerin devamı gazetenin 28. sayfasından okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın tamamına yakını, Erdoğan’ın aldığı cezaya ayrılmıştır. Mahkeme kararını konu alan ana haber ilgili sayfanın manşetinden *“Liderliği engel”* başlığıyla duyurulmuştur. *“Diyarbakır DGM, Recep Tayyip Erdoğan’ı, Siirt’teki konuşması nedeniyle 10 ay hapse mahkûm etti. Erdoğan’ın suç işleme eğilimi olduğu gerekçesiyle cezanın ertelenmesi ve paraya çevrilmemesi de karara bağlandı. Karar Yargıtay tarafından onanırsa, Erdoğan’ın belediye başkanlığı düşecek ve siyasi hayatı bitecek”* spotuyla sunulan ana haberde, birinci sayfadaki bilgilerin detayları yer almıştır. Başlıktan ve spottan anlaşılacağı üzere mahkeme kararını Erdoğan’ın siyasi hayatının bitmesi ve liderlik yolunun kapanması şeklinde yorumlamıştır. Davaya konu olan konuşma *“Yakan sözler”* başlığıyla ana habere iliştilmiş ve koyu puntolarla vurgulanmıştır. Yine ana haberin

devamı gibi konumlandırılan “Daha önce de hakaretten ceza almıştı” başlıklı haberde, Erdoğan’ın 1989 seçimlerinde Beyoğlu İlçe Seçim Kurulu Başkanına da hakaret ettiği bilgisine yer verilmiştir. Başlığın yapı sökümlü yapıldığında (daha önce de), verilen cezanın haklılığını pekiştirme yoluna gittiği açıkça gözlemlenmektedir. Haberin görsel tamamlayıcısı olarak iki öge kullanılmıştır. Birinci görselde Erdoğan’ın belden çekim diye tabir edilen ve sinirli olduğu gözükten bir fotoğraf; ikincisinde ise cezanın kesinleşmesinden sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi önünde Erdoğan’ın kalabalık bir grup tarafından karşılaşma anına ait bir enstantaneye yer verilmiştir. Mahkeme kararının paydaşı konuların farklı başlıklar altındaki uydu haberlerle verildiği görülmektedir. “*Kıymeti harbiyesi yok*” başlığıyla Erdoğan’ın “*İstiklal Marşı da yargılsın*” başlığıyla ise Abdullah Gül’ün mahkeme kararıyla ilgili görüşlerine yer verilmiştir. “*FP’den Erdoğan’a destek*” başlıklı haberde ise partinin Erdoğan’a destek olmak için 16 milletvekilinden oluşan bir heyeti İstanbul’a göndereceği bilgisi yer almıştır. Diğer uydu haberlerde de Erdoğan’ın İstanbul Büyükşehir Belediyesine geldiğinde karşılanma anı “*Belediyede sevgi gösterisi*” başlığıyla; verilen cezanın Yargıtay tarafından onanması durumunda, yeni belediye başkanı seçim süreciyle ilgili olası senaryoları konu alan haber ise “*Yeni başkan için anahtar DYP’de*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur.

Haber şematik yapısı itibariyle ele alındığında ana olayın alt başlık ve spotta verildiği anonslarda da detaylandırıldığı görülmektedir. Ana olayın Erdoğan’ın siyaset yasağı cezası olduğu haberde, metin örüntüsü itibariyle bir bütünlük olduğu ve ana olayın tüm detaylarıyla aktarıldığı göze çarpmaktadır. Siirt toplantısının ve 1989 seçimlerinde Beyoğlu İlçe Seçim Kurulu Başkanı’na hakaretten dolayı aldığı cezanın ardaalan bilgisi olarak sunulduğu haberde, olayın tüm taraflarının görüşlerine yer verilmiştir. Mahkeme heyetinin, savcılarının ve Erdoğan’ın görüşlerine ilave olarak, Fazilet Partili Abdullah Gül’ün, Fazilet Partisi Sözcülerinin ve İstanbul Valisi Erol Çakır’ın konuyla ilgili görüşleri ayrıntılı olarak sunulmuştur. Faruk Balıkcı imzalı haberden çıkan sonuç, verilen ceza ile birlikte Tayyip Erdoğan’ın siyaset sahnesinden silineceği yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında cümlelerin aktif ve pasif yapılarının bir arada olduğu dikkat çekmektedir. Özellikle kaynağı belli olmayan Fazilet Partisi’nin yaklaşımı edilgen cümle yapısıyla sunulurken, Erdoğan’ın ve mahkeme heyetinin görüşleri doğrudan ve etken cümlelerle aktarılmıştır. Cümle yapılarının basit ve yargı

bildiren yapısı ön plana çıkarken sözcük seçimi dikkat çekicidir. Gazetenin daha önceki sayılarda olduğu gibi Erdoğan'dan "Tayyip" diye bahsetmesi, küçümseyici ve ötekileştirici bir tavrın ürünü olarak değerlendirilebilir. Haber retorik yönüyle ele alındığındaysa, en dikkat çekici yönün "Muhtar bile olamaz" başlığı altında verilen yasa maddelerinin değerlendirmesi olduğu görülmektedir. Maddelerle siyasi hayatının bittiği açıklanmış ve başlık olarak kullanılan yargıya ulaşılmıştır. Ayrıca dava konusu olan şiir renkli zeminde ve logonun hemen yanında verilerek ana olay desteklenmiştir. İlave olarak 1989 yılında aldığı cezaya atıfta bulunulması, habere retoriksel bir katkı sağladığı gibi, haberi meşrulaştırma veya olumlama çabası olarak da değerlendirilebilir.

8 Mayıs 1998

8 Mayıs 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde araştırma konusu haber "*Erbakan'dan Erdoğan'a ültimat*" başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın etek olarak adlandırılan alt kısmında iki sütundan üç satır başlıkla verilen haberin spotunda "*Siyasi yasaklı Hoca: Alptekin'i beğenmeyen çeker gider*" açıklaması kullanılmıştır. Haberin girişinde ise "*Fazilet Partisi'nde yeni yönetimin oluşturulacağı 14 Mayıs yaklaşırken, kızışan koltuk kavgasına siyasi yasaklı Erbakan el koydu. Erbakan, 'Emanetçi' Başkan İsmail Alptekin'den yana tavır koydu*" cümleleri kullanılmıştır. Haberde görsel unsur olarak Necmettin Erbakan ve Tayyip Erdoğan'a ait vesikalık iki fotoğraf kullanılmıştır.

Haberin 30. Sayfadaki devamında "*Tayyip'e ültimat*" başlığı ve "*Tayyip Erdoğan, Recai Kutan ve FP Genel Başkanı İsmail Alptekin arasındaki koltuk kavgasında, kapatılan RP'nin siyasi yasaklı lideri Necmettin Erbakan da karıştı. Alptekin'in değiştirilmesine karşı olduğunu bildiren Erbakan, Erdoğan ya da Kutan'ı isteyen yenilikçilere, 'Beğenmeyen gider' diye rest çekti*" spotu kullanılmıştır. Birinci sayfadan duyurulmayıp devam sayfasındaki habere iliştilmiş uydu haber ise Erdoğan'ı konu edinmekle birlikte siyasal tartışmalardan bağımsız inşa edilmiş bir metin olarak dikkat çekmektedir. "*Tayyip turizmi...*" başlıklı haberin girişinde, "*Tayyip Erdoğan'a destek ziyaretleri iç turizmde yeni bir gezi akımı yarattı. Türkiye'nin çeşitli illerinden otobüslerle İstanbul'a gelen gruplar, Belediye Sarayı ile kentin tarihi ve turistik yerlerini gezdikten sonra, kentlerine geri dönüyorlar*" ifadelerine yer verilmiştir. Mizanpaj açısından birbirine geçirilmiş iki haber olarak sunulan ana haber ve uydu haberin görsel tamamlayıcısı olarak da uydu haberin konusu olan ziyaretlerden bir

enstantane ve Tayyip Erdoğan'ın ziyaretçilere hitap ettiği bir kare fotoğraf kullanılmıştır.

Haberin şematik yapısına bakıldığında ana olayın başlıklarda ve spotta verildiği görülmektedir. Devam sayfasında metnin gövdesi diye tabir edilen bölümlerde ise olay daha da detaylı olarak ele alınmıştır. Yenilikçiler olarak adlandırılan genç kadroların muhalefet çalışmalarının ardalan, yine aynı grubun İsmail Alptekin'i beğenmedikleri yönündeki açıklamaların da bağlam bilgisini oluşturduğu habere kaynak olarak Gazete muhabirlerinden Turan Yılmaz'ın imzası atılmıştır. Habere konu olan taraflardan Necmettin Erbakan, Recai Kutan, İsmail Alptekin ve Oğuzhan Asiltürk'ün görüşlerine yer verilirken, Tayyip Erdoğan'ın herhangi bir açıklaması kendine yer bulamamıştır. Haberden çıkan sonuç ise Erbakancı geleneksel kanat ile Erdoğancı yenilikçi kanat arasında bir liderlik yarışı olduğu yönündedir. Haberin uydusu olan *“Tayyip Turizmi...”* başlıklı haberde ise ana olayın giriş cümlelerinde aktarıldığı görülmektedir. Haberin öznesi konumundaki Erdoğan'ın herhangi bir açıklamasına metinde yer verilmezken, çıkarılan sonuç ise Erdoğan'a yurdun çeşitli yörelerinden ciddi bir destek olduğu yönündedir.

Haberler mikro yapısal yönleriyle değerlendirildiğinde, cümlelerin aktif ve şimdiki zaman kipiyle inşa edildiği; basit, yargı bildiren ifadelerin tercih edildiği görülmektedir. Bölgesel uyumun dikkat çektiği haber, partili isimlerin görüşlerinden yapılan alıntılarla retorik açısından güçlendirilmiştir. Sözcük seçiminde genellikle kelimelerin temel anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Uydu haberdeki sözcük seçimleri ise bu genellemenin dışındadır. *“Ziyaretlerde Erdoğan 21 Nisan olayını kapattığını vurguladıktan sonra, ezberindeki konuşmayı yineliyor”* cümlesindeki alaycı üslup, *“Kalabalıktan saunaya dönen kokteyl salonu havalandırılarak serinletilmeye çalışılıyor”* cümlesindeki abartı ve *“21 Nisandan beri günler bu şekilde ziyaretlerle geçiyor. İstanbul'un başta trafik ve kitle ulaşımı olmak üzere tüm sorunları ise Başkan Erdoğan tarafından çözüm üretilmesini bekliyor”* cümlesindeki hiciv ana haberdeki uyumdan farklı olarak Erdoğan'a karşı negatif bir tavır takınıldığını göstermektedir.

15 Mayıs 1998

Erdoğan haberlerinde öne çıkan konulardan biri olan parti kongresi, Hürriyet gazetesinin 15 Mayıs 1998 tarihli sayısında da manşet haber olmuştur. *“FP'de ilk raunt*

gençlerin” başlığıyla yedi sütundan verilen haberin spotunda, “Tayyip Erdoğan bastırdı. Bir hafta önce ‘Alptekin’i beğenmeyen gider’ diyen Erbakan geri adım attı. Alptekin gitti, gençlerin istediği Recai Kutan geldi” ifadesine yer verilmiştir. Spottaki bilgilerden başlığın açıklandığı ve karanlık nokta bırakılmadığı görülmektedir. Haberde görsel olarak ise Tayyip Erdoğan’ın kongre salonunda çekildiği anlaşılan bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğraf altı yazısında “FP’de taban demokrasisi uygulanmasını isteyen İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Erdoğan, ‘Hırs zincirlerini kiralım’ dedi” ifadelerine yer verilmiştir.

Haberin 28. Sayfadaki devamında ise “Kongreye kadar Recai Amca...” başlığı kullanılmıştır. “İlk raunt gençlerin” logosu ve “Erdoğan bastırdı, Erbakan sarsıldı, Emanetçi değişti” üst başlığıyla verilen haberin spotu ise, “FP’nin ‘İlk Adım Şenliği’ yasaklı lider Erbakan’a karşı iktidar mücadelesi başlatan yenilikçi gençlerin ilk önemli adımı oldu. Tayyip Erdoğan’ın başını çektiği gençler bastırınca, Erbakan’ın emanetçisi İsmail Alptekin Genel Başkanlık koltuğunu Recai Kutan’a bıraktı. Böylece FP’de ikinci emanetçi başkan dönemi başladı” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık ve spot bir arada düşünüldüğünde, Erdoğan ve arkadaşlarının ilk zaferini kazandığı ama asıl olarak Erdoğan’ın genel başkanlık hedefi olduğu ve kazandırılan Kutan’ın da aslında emanetçi olduğu sonucu çıkmaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak üç fotoğrafa yer verilmiştir. Recai Kutan ile Tayyip Erdoğan’ın tokalaşma anını resmeden görsel göbek fotoğrafı olurken, İsmail Alptekin ve Recai Kutan’ın vesikalık fotoğrafları ikinci derece görseller olarak haberi tamamlamıştır. Haberin uydusu niteliğindeki ikinci haber ise “Beğenmeyenler kazandı” başlığıyla sunulmuştur. Erbakan’ın “Beğenmeyen çeker gider” açıklamasına göndermede bulunan başlığın altında kongreyle ilgili detaylara yer verilmiştir. İsmail Alptekin’in fotoğrafının uydu haberin sol baş tarafında yer alması ise ilginç ayrıntılardan biridir. Haberde yer alan “Nazım’dan şiir” ara başlığının altındaysa Erdoğan’ın Nazım Hikmet’in ‘Dört nala gelip Uzak Asya’dan, Akdeniz’e bir kısrağ başı gibi uzanan bu memleket bizim’ şiirini okuduğu bilgisine yer verilmiştir.

Haberin şematik yapısına bakıldığında ise durumun spotta verildiği görülmektedir. Başlıkla tutarlı olduğu görülen ana olay, metin boyunca da çeşitlendirilerek anlatılmıştır. İlave olarak kongreyle paydaş konular aktararak ana olay pekiştirilmiştir. Birinci ağızdan gözlem yoluyla edinilmiş bilgilere yer verilen haberde tarafların görüşlerine başvurulmamıştır. Erbakan’ın “Beğenmeyenler gider” restinin arka plan

olarak sunulduğu Turan Yılmaz imzalı haberde çıkan sonuç, Kutan'ın da emanetçi olduğu ve ilerleyen günlerde Tayyip Erdoğan'ın genel başkanlık koltuğuna oturacağı yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise cümle yapılarının basit ve aktif olduğu göze çarpmaktadır. Gözlem yoluyla edinilmiş bir haber olarak sunulan metinde sözcükler temel anlamlarıyla kullanılmıştır. Fotoğraftan başka destekleyici verinin olmaması haberin retorik açıdan eksik kalmasına yol açmıştır.

15 Haziran 1998

Hürriyet gazetesinin 15 Haziran 1998 tarihli nüshasında Erdoğan'ı konu eden haber, *“Hoca: Erdoğan'ın hırsı aklının önüne geçmiş”* başlığıyla verilmiştir. Sayfanın etek diye tabir edilen alt kısmında, tramlı zemine iki sütundan verilen haberde spot kullanılmamıştır. Haberin anonsunda, *“FP'de yaşanan liderlik savaşını, Erbakan ile İstanbul Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan arasında yaşanan bir diyalogun başlattığı ortaya çıktı. Erbakan, Erdoğan için, 'Hırsı aklının önüne geçmiş' deyince, yenilikçi gençlerle aksaçlılar arasında ipler koptu”* cümlelerine yer verilmiştir. Başlıktan ve anons cümlelerinden haberin kongre bağlamında yapılan bir konuşmayı içerdiği anlaşılmaktadır. Haberde herhangi bir görsel tamamlayıcıya yer verilmemiştir.

Haberin 26. sayfadaki devamında ise *“Erbakan: Tayyip'in hırsı aklının önünde”* başlığı ve *“İpleri koparan sözler”* üst başlığı kullanılmıştır. Spotun yer almadığı haberde, ana sayfadaki giriş cümleleri devamda da aynen kullanılmıştır. Devam sayfasında da fotoğrafa yer verilmemiştir.

Habere şematik olarak bakıldığında ana olayın metin içinde hikâye edildiği görülmektedir. Bir kulis haberi olduğu anlaşılan haberde tarafların herhangi bir açıklamasına yer verilmemiştir. Kaynağın belirtilmediği haberdan çıkan sonuç, Erbakan ve Erdoğan arasındaki rekabetin kızışacağı yönündedir.

Haberin mikro yapısal özellikleri incelendiğindeyse kaynağın belli olmamasına rağmen etken ve basit cümleler kullanıldığı görülmektedir. Gözlem yoluyla aktarma şeklinde hikaye edilen haber, bu yönüyle kendiyle çelişmektedir. Sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı haberin retoriksel açıdan zayıflığı ise eksik yön olarak dikkat çekmektedir.

7 Temmuz 1998

Hürriyet gazetesinin 7 Temmuz 1998 tarihli baskısında, Erdoğan'ı konu alan haber "*Tayyip'e 2. kâbus*" başlığıyla verilmiştir. Sekiz sütuna manşetten verilen haberde, "*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, bir konuşmasında ayaklanma çağrısı yapmaktan yine DGM'lik oldu*" spotu kullanılmıştır. Ana sayfada yer alan "*Soruşturma açıldı*" ve "*Yine 312. madde*" başlıkları altındaki anons metinlerinde, önceki davaya atıfta bulunulmuş, ancak şimdiki soruşturmanın içeriğiyle ilgili net bilgi verilmemiştir. Başlık, spotla cümlesiyle ve anonslarla açıklansa da, metindeki bilgi eksikliği, haberin bir ayağını eksik bırakmıştır. Bu yönüyle de haberde ciddi bir veri kaybı olduğu dikkat çekmektedir. İstanbul'da yapıldığı iddia edilen konuşmalarından cimbızlanan dava konusu cümleler ise, haber metninin yanında, kutu içerisinde kırmızı renkle yazılarak vurgusu yapılmış "*İşte şok sözler*" başlığı altında yayınlanmıştır. Erdoğan'a ait olduğu iddia edilen dava konusu konuşmaların kırmızı renkli büyük puntolu tırnak içinde verilmesi, gazetenin sarf edildiği iddia edilen sözlerle katılmadığını göstermektedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan'ın göğüsten çekim bir fotoğrafı decupe olarak kullanılmıştır.

Haberin 27 sayfadaki devamında "*Yine DGM'lik*" başlığı kullanılmıştır. Spot cümlesinde ise "*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, ayaklanma çağrısı yapmaktan yine DGM'lik oldu. Ankara DGM Savcısı Nuh Mete Yüksel, Erdoğan'ın 4 yıl önce RP Ümraniye İlçe Teşkilatı'nın açılış konuşması nedeniyle daha önce 10 ay hapis cezası aldığı 312. Maddeden ikinci kez soruşturma başlattı*" ifadelerine yer verilmiştir. Başlık ve spotun daha önceki yargılamasına atıfta bulunulduğu açıkça görülmektedir. Ümraniye ilçe teşkilatının açılışında yaptığı konuşmayla ilgili başlatılan soruşturma, daha önceki yargılamada olduğu gibi soruşturma yine 312. Maddeye dayanarak temellendirilmiştir. Haberde soruşturmaya dayanak olabilecek konuşmalar "*Soruşturma açılacak sözler*" başlığıyla verilmiştir. Haber metninde sıkça kullanılan gelecek zaman kipi; tramlı zemine kutu içinde verilen söz konusu konuşma başlığında da dikkat çekmektedir. Erdoğan'ın sarf ettiği iddia edilen konuşmalar ise "*Bayrak mermi*", "*Koca yalan*", "*Laiklik gider*" ve "*Kıyam başlar*" başlıklarıyla değerlendirilmiştir. Haberde görsel unsur olarak ise Erdoğan'ın göğüsten çekim bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Haber şematik olarak ele alındığında ana olayın spotta verildiği görülmektedir. Haber konusu olan soruşturmanın nedeni ve yasal dayanağı spot cümlesinde açıklanmış, ana olayın devamı niteliğinde olan soruşturma konusu olan konuşmalar ise kutu içinde vurgulu biçimde ayrıca verilmiştir. Bu noktada dikkat çekici bir diğer yön ise gazetenin “*Soruşturma açılacak sözler*” başlığıyla hedef gösterme ve yön tayin etme girişimidir. Bağlam bilgisi olarak aynı maddeden daha önce de dava açıldığı ve ceza aldığı bilgisine yer verilmiştir. Olayla ilgili sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş’ın görüşlerine başvurması, haberin nesnelliğine gölge düşürmüştür. Oya Armutçu imzalı haberden çıkan sonuç ve beklenti Erdoğan’ın önümüzdeki günlerde yine yargılanacağı ve ceza alacağı yönündedir.

Habere mikro yapısal perspektiften bakıldığında ise edilgen cümle yapıları ilk göze çarpan özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Cümlelerin genellikle temel anlamlarıyla kullanıldığı haber metninde, “*Soruşturma açılacak sözler*” başlığı altında verilen alt başlıklar ise dikkat çekicidir. Gazete, cümle içinde geçen (bayrak, mermi, laiklik gider vb) çarpıcı kelimeleri başlığı çekerek Erdoğan’ın suçlanmasını haklılaştırma çabası içerisine girmiştir. Yine aynı konuşma metinleri mizanpaj açısından ön plana çıkarılarak retorik yönünden güçlendirilmiştir.

Gazetenin aynı tarihli baskısında ikinci Erdoğan haberi ise “*Bir jiletleri eksik...*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Ana sayfada yer verilmeyip devam sayfasında yayınlanan ve alt başlık olarak “*Müslüm Baba’nınki gibi fanatikleri var...*” ifadesinin kullanıldığı haberde spota yer verilmemiştir. Alt başlık ve başlıkta öznenin gizli oluşu anlam karmaşasına ve veri kaybına yol açmıştır. Haberin giriş cümlesinde, “*Müslüm Baba sahneye çıkıyor. Binlerce çığlık kaplıyor ortalığı. Ardından bir cızık, bir cızık... Jiletler çalışmaya başlıyor; ortalık kan revan az sonra... Ama burası Müslüm Baba’nın konser verdiği mekân değil. Tayyip Bey’in miting alanı. Çevresindekilerin bir jiletleri eksik... Diğer her şey aynı gibi...*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık, alt başlık ve giriş cümlesinde, Erdoğan’ın dinler kitlesiyle Arabesk Sanatçısı Müslüm Gürses’in hayranları arasında özdeşleştirme yapılmış ve birbirlerine benzerliklerine dikkat çekilmiştir. Bu benzetmeyle, daha çok varoşlarda ve alt kültüre mensup insanlar arasında popüler olan Müslüm Gürses hayranlığıyla Tayyip Erdoğan hayranlığı arasında bağlantı kurulmuş ve Erdoğan küçümsenmiştir.

Haber şematik açıdan ele alındığında ana olayın haber anlatısının geneline serpiştirildiği ve hikâyemsi bir dille aktarıldığı görülmektedir. Müslüm Gürses konserleri bağlamında hikâye edilen haberde, ardaan bilgisine yer verilmemiştir. Haberin öznesi konumunda bulunan Erdoğan'ın görüşlerinin yer almadığı metin, Fazilet Partisi'nin ismi açıklanmayan Güneydoğu kökenli bir milletvekilinin *“Tayyip'in de Müslüm Gürses gibi fanatikleri var”* ifadesi üzerine inşa edilmiştir. Turan Yılmaz imzalı haberdan, Erdoğan hayranlarıyla Müslüm Gürses hayranlarının Sosyo-ekonomik açıdan aynı olduğu ve toplumun en alt kesiminden insanların her iki isme de hayran olduğu sonucu çıkmaktadır.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında devrik ve yüklemsiz cümleler, edilgen fiil çekimleri ve özdeşleştirmeler dikkat çekmektedir. *“Tayyip”, “Müslüm Baba”, “Fanatik”* ve *“Jilet”* gibi isimlerin veya kavramların koyu puntolarla vurgulanması sözcük seçimindeki en dikkat çekici yöndür. Haberin, *“Güneydoğu kökenli bir milletvekili”, “Fazilet Partili bir milletvekili”* ve *“Hürriyet muhabirleri”* gibi öznesi belli olmayan kaynaklara dayandırılması ise retorik yönün eksik kalmasına yol açmıştır.

8 Temmuz 1998

Hürriyet gazetesinin 8 Temmuz 1998 tarihli baskısında Erdoğan haberi *“Tayyip Bey, belediye başkan adayımızdır”* başlığıyla yayınlanmıştır. Sayfanın etek olarak adlandırılan alt kısmında üç sütundan, çift satır başlıkla verilen haberde spota yer verilmemiştir. Giriş cümlesinde *“Fazilet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan, partide liderlik yarışına giren İstanbul Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'a dolaylı bir mesajla set çekti. Kutan, ‘Tayyip Bey, İstanbul'da yine bu dönem de adayımız olacaktır’ dedi”* ifadesi yer almıştır. Giriş cümlesiyle başlık açıklanmış ve başlığın Recai Kutan'ın açıklamalarından bir cümle olduğu netleştirilmiştir. Görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Recai Kutan'ın vesikalık diye tabir edilen tek kare fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin 30. Sayfadaki devamında ise *“Kutan: Tayyip Bey yine belediye başkan adayımız”* başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak beş sütundan sunulan metinde spot olarak *“FP Lideri Recai Kutan, ‘Tayyip Bey, İstanbul'da yine bu dönem de adayımız olacaktır’ diyerek liderlik yarışında Tayyip'e bakışını ortaya koydu”* cümlesine yer verilmiştir. Haberde görsel olarak ise Kutan'ın el öptürdüğü bir enstantaneye yer verilmiştir. *“El öpme geleneği...”* başlığıyla verilen fotoğraf altı

yazıda, “*FP Genel Başkanı Recai Kutan’ın hükümetin bir yılını değerlendirdiği basın toplantısındaki, el öpme manzaraları, Hoca’dan kalma alışkanlığı hatırlattı yeniden*” ifadesi kullanılmıştır. Fotoğraf ve haberin birbirini tamamlayıcı nitelikte olmaması dikkat çekicidir.

Şematik yapısı itibariyle haberde ana olay başlıkta özetlenmiş ve giriş cümlesinde de açıklanmıştır. Ardalan ve bağlam bilgisi olarak Fazilet Partisi’ndeki gizli liderlik yarışının yer aldığı metinde, olayın kaynağı olarak sadece Genel Başkan Recai Kutan yer almıştır. İmzasız yayınlanan haberden çıkan sonuç, Parti yönetiminin Erdoğan’ın liderliğine sıcak bakmadığı ve Belediye başkanı olarak kalmasını istediği yönündedir.

Haberin mikro yapısal özellikleri itibariyle bir değerlendirmesi yapıldığında cümlelerin basit, kurallı ve aktif gramatolojik özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Cümlelerin birbiriyle uyumlu ve sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı metin, herhangi bir veri, görüş veya görselle desteklenmemesi nedeniyle retorik açısından eksik kalmıştır.

10 Ağustos 1998

10 Ağustos 1998 tarihli Hürriyet gazetesinde Erdoğan’ı konu alan haber “*Koraç Kupası’nı kadeh zannetti*” başlığıyla sunulmuştur. Yedi sütuna manşetten verilen haberin spotunda “*Bahçelievler Belediye Başkanı, 2 yıl önce Avrupa Şampiyonu Efes’in aldığı kupayı heykel olarak dikmeye kalkınca, karşısında Tayyip Erdoğan’ı buldu*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlıkta yer alan kadeh zannıyla ilgili spotta herhangi bir açıklama yer almamıştır. Bununla birlikte, Erdoğan’ın heykele karşı çıktığı bilgisinden manşetteki ifade nispeten açıklığı kavuşturulmuştur. Haberde görsel tamamlayıcı olarak ise Tayyip Erdoğan, Bahçelievler Belediye Başkanı Saffet Bulut ve Koraç Kupası heykelinin görselleri kolaj yapılarak tek kare içerisinde sunulmuştur. Devamsız olarak verilen haberle ilgili, Köşe Yazarı Tufan Türeñç’in 27. sayfadaki köşesinde konuyla ilgili değerlendirmeleri yer almıştır.

Haberin şematik yapısına bakıldığında, başlık ve spotta özetlenen ana olayın ara başlıklarla hikaye edildiği görülmektedir. “*Efes Pilsen’e heykel jesti*”, “*Tayyip’ten gece harekati*”, “*Heykel değil, bira kadehi*” ve “*İstanbul kimlerin elinde*” ara başlıklarıyla bölümler halinde inşa edilen haber anlatısında herhangi bir ardalan veya bağlam bilgisine rastlanmamaktadır. Tufan Türeñç imzalı haberde tarafların görüşü, Erdoğan ve Bulut arasında geçtiği iddia edilen diyaloglardan ibaret kalmıştır. Haberdan çıkan sonuç,

Erdoğan'ın Koraç Kupası'nın fiziki özellikleriyle ilgili bilgi sahibi olmadığı ve içkiye karşı olduğudur.

Haber mikro yapısal özelliklerine göre değerlendirildiğinde ise cümle yapılarının basit ve aktif olduğu gözlenmektedir. Sözcük seçimlerinden gazetenin konuya yaklaşımı netleşmektedir. Zira Saffet Bulut'un heykel dikme girişimini "Efes Pilsen'e heykel jesti" ara başlığıyla ele alırken; Erdoğan'ın tavrını "Tayyip'ten gece harekâtı" başlığıyla özetlemiştir. "Jest" in olumlu bir sözcük olduğu aşikârdır. "Gece harekâtı" ise negatif çağrışımları olan bir sözcük grubudur. Bununla birlikte Erdoğan'dan daha önceki haberlerde olduğu gibi "Tayyip" diye söz edilmesi gözden kaçmamaktadır. Haberi destekleyecek herhangi bir resmi görüş veya bilginin metinde yer almaması ise metni retoriksel yönden zayıf bırakmıştır.

31 Ağustos 1998

Hürriyet gazetesinin ilgili tarihte Erdoğan'ı konu alan haberi 30 Ağustos Zafer Bayramı kutlamalarını konu alan "*Büyük Zafer coşkusu*" başlıklı haberin parçası olarak "*Çevik Bir ile Erdoğan*" başlığıyla foto altı haber şeklinde verilmiştir. İki sütundan verilen foto altı haberin metninde "*İstanbul Valisi Erol Çakır, Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Çevik Bir, askeri bir araçla töreni izleyenleri selamladılar*" ifadeleri yer almıştır. Kullanılan fotoğrafta ise söz konusu üçlünün askeri araç üzerinden halkı selamladığı an görülmektedir. Zafer Bayramı kutlamaları haberinin eklektik bir uzvu olarak verilen habere devam sayfasında yer ayrılmamıştır. Haber şematik yapısı itibarıyla incelendiğinde bir fotoğraf anlatısı olarak yer almakla birlikte başlıktaki veri kaybı özellikle dikkati çekmektedir. Fotoğrafta Çevik Bir, Erol Çakır ve Tayyip Erdoğan yer almasına rağmen, başlıkta Çakır yok sayılmış ve diğer iki isim başlığı çekilmiştir. Hüsnü Savaş imzalı haberden, iki zıt kutbun bir araya geldiği sonucu çıkmaktadır. Zira mikro yapısal özellikler bağlamında değerlendirildiğinde de ortaya çıkan sonuç aynıdır. Veri kaybıyla sağlanan diyalektik denklemden gazetenin, Çevik Bir ile Tayyip Erdoğan'ı farklı toplumsal kökenlere sahip, zıt kutuplar olarak algıladığı anlaşılmaktadır. Zaten bir fotoğraf anlatısı olan haber metninde, fotoğraf dışında retoriksel açıdan destekleyici herhangi bir unsura rastlanmamaktadır.

5 Eylül 1998

Hürriyet gazetesinin 5 Eylül 1998 tarihli nüshasında Erdoğan haberi “*Başsavcı: Tayyip’in cezası onaylansın*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Logonun hemen yanında, üç sütuna iki satır başlıkla verilen haberde spota yer verilmemiştir. İki anonsla verilen haberin birinci anonsunda, “*Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın belediye başkanlığını düşürerek siyasi hayatını noktalayabilecek mahkumiyet kararının onanmasını istedi*” ifadelerine yer verilmiştir. İkinci anonsta ise “*Savaş, bizzat yazdığı tebliğnamede Erdoğan’ı ‘ucuz kabadayılıkla’ suçlayarak ‘minarelerimizi yıktıran, Kuran’ı yaktıran, ezanı susturmaya kalkışan kişiler mi var ülkemizde’ diye sordu*” satırlarına yer verilmiştir. Anonslardan başlığın Vural Savaş’ın konuşmalarından özetleme yapıldığı anlaşılmaktadır. Alıntı yapılan başlığın tırnak içine alınmaması, Gazetenin de başsavcıyla aynı fikirde olduğunu ima etmektedir. Haberde görsel unsur olarak, Erdoğan’ın vesikalık fotoğrafı kullanılmıştır.

29. Sayfadaki devamda ise ana sayfadaki haber “*Cezası onansın*” başlığıyla ana haber olarak konumlandırılmış, konu bağlamındaki diğer uydu haberlerle tamamlanmıştır. Ana haberin spotunda, “*Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, Recep Tayyip Erdoğan’ın 10 aylık hapis cezasının derhal incelenerek, onanmasını istedi. Savaş, daha önce benzeri olmayan şekilde kendisinin yazdığı 13 sayfalık tebliğnamede, Erdoğan’ın ucuz kabadayılıkla suçladı. Savaş, ‘sanık, silahlı eylem çağrıştıran sözleriyle dış güçlere ve içimizdeki siyasal İslamcılara, sizin aradığınız adam benim mesajını vermeye çalıştı’ dedi*” ifadeleri yer almıştır. Başlıktan ve spottan Vural Savaş’ın, Erdoğan’ın ceza alması için algı oluşturmaya çalıştığı net şekilde ortaya çıkmaktadır. Haber metninde “*Emelleri iç harp*”, “*Küffar ordusu*”, “*Demirel tanık*” ve “*Ucuz kabadayı*” ara başlıkları kullanılmıştır. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak Başsavcı Savaş’ın vesikalık fotoğrafı ve Tayyip Erdoğan’ın boydan çekim diye tabir edilen, elleri semaya açık, dua eder vaziyetteki fotoğrafı kullanılmıştır. Haberin görsel unsurlarının metni tamamladığını söylemek zor görünmektedir. Zira Erdoğan’ın dua ederken çekilmiş fotoğrafının yargılanma süreciyle bir ilgili yoktur. Ancak Başsavcı’nın “*Şeriatçı*” benzetmesine desteklediği görüşü çıkabilir. Dolayısıyla da kullanılan görselin özenle seçildiği ve Başsavcının görüşlerini pekiştirme gayesi güdüldüğünü söylemek mümkündür.

Ana haberin uydusu niteliğindeki haberlerde ise “*Başsavcı, sadece görevini yapıyor*”, “*Asırlar boyunca hep aynı taktik*”, “*Karar onanırsa 4 ay 12 gün hapis*” ve “*FP: Kıymet-i harbiyesi yok*” başlıkları kullanılmıştır. “*Başsavcı, sadece görevini yapıyor*” başlıklı haberde Erdoğan’ın kaleme alınan tebliğnameyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. “*Asırlar boyunca hep aynı taktik*” başlıklı haberde Vural Savaş’ın Tebliğnamede cumhuriyetin kuruluş yıllarından beri var olduğunu iddia ettiği irtica tehdidiyle ilgili Ziya Paşa ve Atatürk’e yaptığı atıflar ele alınırken; “*FP: Kıymet-i harbiyesi yok*” başlığı altında ise Erdoğan’ın da mensubu olduğu Fazilet Partisi’nin Başsavcının talepleriyle ilgili görüşlerine yer verilmiştir. “*Karar onanırsa 4 ay 12 gün hapis*” başlığıyla ise Gazetenin, Yargıtay’ın kararı onaması durumunda işleyecek süreçle ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir.

Haber şematik yönleriyle değerlendirmeye tabi tutulduğunda, ana olayın metnin gövdesinde pasajlar halinde okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Başlık ve spotta yapılan özetleme, metin içinde geniş şekilde açıklanmıştır. Başlık, Vural Savaş’ın açıklamasından bir yargı sözcük grubu olmasına rağmen tırnak içinde verilmemiştir. Söylem açısından bakıldığında, başlıktaki yargıya gazetenin de katıldığı anlaşılmaktadır. Oya Armutçu ve Hüsnü Savaş imzalı haberde, konunun taraflarının görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Ardalan ve bağlam bilgisi olarak, Erdoğan’ın dava açılmasını destekler nitelikteki geçmiş yıllara ait konuşmaları ve yargılanma sürecine yer verilmiştir. haberden çıkan sonuç ise Erdoğan’ın ceza alması gerektiği, onanacak cezanın aynı zamanda meşru ve yerinde bir karar olacağı yönündedir.

Haber mikro yapısal yönleriyle değerlendirildiğinde, cümlelerin basit, etken ve kurallı olduğu göze çarpmaktadır. Haberin birinci elden kaynaklara dayandırılması, bu özelliklerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ana haber ve uydu haberler birbirini tamamlayacak modül metinler olarak sunulmuş ve uyumludur. Kullanılan Erdoğan fotoğrafı ise maksatlı seçildiği iması vermekte ve bölgesel uyum konusundaki tek olumsuzluk olarak dikkat çekmektedir. Benzer titizliğin sözcük seçiminde de gösterildiği görülmektedir. “*Küffar ordusu*”, “*Ucuz kabadayı*”, “*Şeriat*”, “*İrtica*” “*Orman suçlusu*” ve “*Din elden gidiyor*” gibi sözcük ya da sözcük gruplarının tırnak içinde, koyu puntolarla vurgulandığı dikkat çekicidir. Bu özellikleriyle kurgulanan metinden, gazetenin Başsavcı Savaş’ı olumlayan, Erdoğan’ı ise suçlayan bir tavır içinde olduğunu söylemek mümkündür. Metnin retoriğine bakıldığında ise, konuyla ilgili

kanun maddelerine, Ziya Paşa'nın ve Atatürk'ün görüşlerine ve Erdoğan'ın konu bağlamında geçmişte yaptığı konuşmalara yer verilmesi bir retoriksel güçlendirme çabası olarak yorumlanabilir.

24 Eylül 1998

Recep Tayyip Erdoğan'ın cezasının Yargıtay tarafından onanmasını konu alan haber, Hürriyet gazetesinin 24 Eylül 1998 tarihli nüshasında “*Siyasi hayatı bitti*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Tematik olarak bakıldığında dokuz sütunda sürmanşetten verilen haberin spotunda, “*Yargıtay, Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'te yaptığı konuşma nedeniyle aldığı on aylık mahkûmiyeti dün onadı. Erdoğan'ın seçime katılma şansı ortadan kalktı*” ifadelerine yer verilmiştir. Üç anonsla duyurulan haberde, “*1'e karşı 4 oyla onandı*” başlıklı anonsta Yargıtay'ın karar verme süreciyle ilgili bilgiler verilirken, “*Başkanlığı düşecek*” başlığı altında siyasi hayatının akıbetiyle ilgili, “*4 ay hapis yatacak*” başlıklı anonsta ta cezasının infaz süreciyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Haberde en dikkat çekici nokta ise Erdoğan'ın bundan sonraki süreçte siyasi hayatının durumuyla ilgili değerlendirmedir. Kutu içerisinde kırmızı puntolarla “*Muhtar bile seçilemez*” başlığı atılmış ve TCK'nın ilgili maddelerine dayanarak siyaset sahnesinde Tayyip Erdoğan'ın bir daha yer alamayacağı kesin bir dille aktırılmıştır. Türk siyasi literatürüne girmiş olan başlıkla, Tayyip Erdoğan döneminin kesin olarak bittiğinin altı bir kez daha çizilmiş, aynı zamanda ana başlık da pekiştirilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Erdoğan'ın göğüsten çekim olarak adlandırılan decupe bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin ayrıntıları ise 7. Sayfadan devam ettirilmiştir. “*Tayyip'in bitişi*” başlığıyla bulunduğu sayfanın manşetinden verilen habere geniş yer ayrılmıştır. “*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 10 aylık mahkumiyet kararı Yargıtay tarafından onaylandı. Erdoğan'ın siyasi yaşamı, bu kararla bitmiş oldu. FP'nin liderliği için adı sık geçen Erdoğan artık muhtar bile seçilemeyecek...*” spotuyla verilen ana haberde “*Muhtar bile olamayacak*”, “*4 ay hapis yatacak*”, “*1'e karşı 4 oyla kabul*”, “*Muhalif üye*” ve “*FP'den ihraç*” ara başlıkları kullanılmıştır. Ana sayfadaki anonslarda olduğu gibi devam sayfasındaki metinde de Tayyip Erdoğan hakkındaki suçlamaların onanma kararı ana olay olarak alınmış ve haber bu olayın üzerine inşa edilerek, bir daha muhtar dahi seçilemeyeceği ısrarla vurgulanmıştır. 7. Sayfanın tamamının ayrıldığı Erdoğan'ın cezasının onanması haberlerinde ana haber uydu

haberlerle tamamlanmıştır. “*Bembeyaz kesildi*” başlığıyla Erdoğan’ın cezanın onandığı haberini Hürriyet Muhabiri Kemal Diyarbekir’den öğrendikten sonraki tepkisi aktarılmıştır. “*Mahkum ettiren konuşma*” başlıklı haberde dava konusu olan Siirt mitingindeki konuşmalara yer verilmiştir. “*Gökçek’ten Mandela benzetmesi*” başlıklı haberde Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Melih Gökçek’in, “*Hoş değil*” başlıklı haberde Fazilet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan’ın ve “*Demirel: Hukuka herkes uyacak*” başlıklı haberde ise Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Yargıtay kararıyla ilgili yorumlarına yer verilmiştir. uydu haberlere ilave olarak ‘Perde Arkası’ logosuyla “*Karar, Erbakan Hoca’yı rahatlattı*” başlığıyla mahkeme kararının Fazilet Partisi’nde süren liderlik tartışmalarında Erbakan’ın elini rahatlattığı değerlendirmesinde bulunulmuş, ayrıca “*Fazilet’in ‘Mükremin’ Abisi*” başlığı altında Erdoğan’ın karakteri ve teşkilat içerisindeki tavrı ile ilgili kritikler yapılmıştır. Mahallenin bıçkın delikanlısı Mükremin Çıtır ve ailesinin maceralarını konu alan dönemin popüler durum komedisi (Situation Comedy veya Sitcom) “Bir Demet Tiyatro” dizisine atıfta bulunularak oluşturulan başlıkla, Erdoğan’ın siyasal duruşunun küçümsenmesi dikkat çekicidir. Başlık “*Kasımpaşalı bitirim*” ara başlığıyla da pekiştirilmiş ve Erdoğan’a mahalle kabadayısı yakıştırmaları yapılmıştır.

Cezanın onanması haberlerinden bağımsız olarak manşetin hemen altında ve Tayyip Erdoğan’ı konu alan haberlerin ortasında ise “*Abdau’ya Erdoğan’ın avukatı*” başlıklı bir habere yer verilmiştir. Spotun yer almadığı haberin girişinde “*Suudi Arabistanlı milyarder terörist Usame Bin Ladin’in adamı olduğu iddia edilen Mısırlı televizyoncu Rafet Yahya Alazeab Abdau’un avukatlığını, Recep Tayyip Erdoğan ve kapatılan RP’nin ‘Gizli kasası’ oldukları öne sürülen Süleyman Mercümek ile Beşir Darçın’ın avukatı Faik Işık üstlendi*” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde, bir dönem Erdoğan’ında avukatlığını yapan Faik Işık’ın Mısırlı televizyoncu Abdau’un avukatlığını da üstlenmesi üzerinden Erdoğan ve Usame Bin Ladin arasında bir ilişki olduğu imasında bulunulmuştur. Haberin, sayfada Erdoğan’ın ceza almasını konu eden haberlerin bir parçası gibi mizanpe edilmesi, gazetenin verilen cezayı olumladığı ve radikal İslamcı terörist Usame Bin Ladin üzerinden de söz konusu mahkeme kararını kamu nezdinde haklılaştırma çabasına giriştiğini göstermektedir. Ana haber ve uydu haberlerde tamamlayıcı unsur olarak altı tane görsel öğeye yer verilmiştir. Kararın açıklanmasının ardından İstanbul Büyükşehir Belediyesi önünde toplanan kalabalığı görüntüleyen bir kare, Erdoğan’ın vesikalık diye tabir edilen bir fotoğrafı, yine Erdoğan’ın sayfasın

yarısını kaplayacak şekilde elleri semaya açık, dua eder vaziyetteki decupe fotoğrafı, Fazilet Partisi Genel Başkanı Recai Kutan'ın göğüs çekim fotoğrafı ve “*Abdau'ya Erdoğan'ın avukatı*” başlıklı haberin içine gömülü şekilde Avukat Faik Işık ile Abdau'nun vesikalık fotoğrafına yer verilmiştir. Görsellerden en dikkat çekici olanı ise Erdoğan'ın yarım sayfadan verilen dua eder vaziyetteki decupe fotoğrafı olmuştur. Herhangi bir foto altı bilginin yer almadığı fotoğrafta, Erdoğan'ın muhafazakar kimliği ön plana çıkarılmıştır.

Haber şematik yönüyle incelemeye tabi tutulduğunda ana olayın ana haber olarak konumlandırılan metnin başlığı ve spotunda verildiği görülmektedir. Erdoğan'ın siyasi yasaklı konumuna düşmesinin ana olay olduğu haberde spot cümlesi, olayın özeti niteliğindedir. Arda lan ve bağ lam bilgisi olarak Siirt toplantısında okunan şiirin yer aldığı haberde, olayın taraflarının görüşlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Kaynak olarak Oya Armutçu, Kemal Diyarbekir ve Turan Yılmaz imzalarının yer aldığı haberden çıkan sonuç Erdoğan'ın bir daha siyaset yapamayacağı yönündedir. Zaten sonuç, bizzat gazete tarafından “*Muhtar bile olamaz*” başlığıyla vurgulu zemin tonlamasıyla okuyucuların dikkatine sunulmuştur.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise aktif ve pasif cümlelerin bir arada kullanıldığı görülmekle birlikte, “Tayyip'in bitişi” başlıklı ana haberde ve “Karar Erbakan Hoca'yı rahatlatmış” başlıklı uydu haberde pasif cümle yapılarının tercih edildiği görülmektedir. Basit ve kurallı cümle yapılarının ön plana çıktığı metinde, sözcüklerin sıklıkla kendi anlamıyla kullanıldığı ön plana çıkmaktadır. Sözcük seçiminde ise gazetenin takındığı tavrın bu seçimlere yansıdığı görülmektedir. Erdoğan'dan “Tayyip” diye söz edilmesi, Erdoğan'ın radikal İslamcı terörist Usame Bin Ladin'le anılması ve siyasi hayatının bitmesinin “Muhtar bile seçilemez” başlığında olduğu gibi abartılı cümlelerle ifade edilmesi gazetenin Erdoğan karşıtı bir yayın politikası izlediğini açıkça gözler önüne sermektedir. Haberde, 312. Maddenin yorumlanması, konunun tarafı olmamakla birlikte Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in görüşlerine yer verilmesi, vurgulanmak istenen kavram veya sözcük gruplarının koyu puntolarla basılması, retoriksel yönden metnin güçlendirildiğini göstermektedir.

25 Eylül 1998

Gazetenin 25 Eylül 1998 tarihli baskısında inceleme konusu olan haber “*Bu iş burada bitmez*” başlığıyla verilmiştir. Tematik olarak ele alındığında üç sütundan, “*Tayyip Erdoğan, ‘Ben maraton koşucusuyum’ dedi*” üst başlığıyla sunulan haberin girişinde, “*Yargıtay’ın 10 aylık cezasını onaylamasından sonra siyasi yaşamı biten Recep Tayyip Erdoğan, basın toplantısında ‘Bu şarkı burada bitmez. Biz maraton koşucusuyuz’ diye konuştu*” ifadesi yer almıştır. Erdoğan’ın haberde yer alan açıklamalarından, pes etmeyeceği ve yasağa rağmen siyasi hayatını sürdürmeye kararlı olduğu anlaşılmaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Erdoğan’ın göğüsten çekim diye tabir edilen, basın toplantısının anında çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin 30. Sayfadan verilen devamında ise ana sayfadakiyle benzer olarak “*Burada bitmez*” başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olarak verilen haberin spotunda, “*İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Tayyip Erdoğan, hakkındaki 10 aylık mahkûmiyet kararının Yargıtay tarafından onanmasının ardından dün Belediye Sarayı’nda basın toplantısı düzenledi. Erdoğan, FP Genel Başkanı Recai Kutan ve FP Başkanlık Divanı üyelerinin de katıldığı toplantıda şunları söyledi:*” ifadelerine yer verilmiş ve direkt Erdoğan’ın açıklamalarına geçilmiştir. Gazetenin noktasına virgülüne dokunmadan verdiği açıklamada sadece ara başlıklarla katkıda bulunulmuş ve Erdoğan’ın konuşmalarından çıkarılan “*Varsın Tayyip mahkum olsun*”, “*Çocuklarınıza izah edemezsiniz*” ve “*Yeni bir başlangıç*” ifadeleri ara başlık olarak kullanılmıştır. Toplantıda yer alan FP Genel Başkanı Recai Kutan’ın açıklamaları ise “*Kutan: İkinci Tayyip daha çok oy alır*” başlığıyla verilmiştir. Erdoğan’ın aday gösterilmeyeceğini konu edinen bu haber, ikinci uydu haber olarak verilen “*FP Lideri’nin konuşması Tayyipçileri üzdü*” başlıklı habere de dayanak oluşturmuştur. İddia üzerine kaleme alınan haberde Kutan’ın açıklamalarının Erdoğan yanlısı milletvekilleri tarafından üzüntüyle karşılandığı iddia edilmiştir. Söz konusu haberin diğer ayağı ise “*Erbakan ve Erdoğan kapışacak*” başlığıyla sunulmuştur. Önceki haberde olduğu gibi iddia üzerine kaleme alınan haberde, Erbakan ve Erdoğan’ın önümüzdeki günlerde partinin liderliği için amansız bir mücadeleye girecekleri bilgisine yer verilmiştir. Metin, haberden ziyade bir değerlendirme veya öngörü yazısı izlenimi uyandırmaktadır.

Doğrudan verilen açıklamaların yer aldığı ana haberin eklektik uzvu niteliğindeki ayrıntılar ise “*Basın toplantısından notlar*” başlığı altında değerlendirilmiştir. “*Miting*

gibi”, “*Şiir, slogan oldu*” ve “*Basına saldırı*” ara başlıklarının kullanıldığı metinde, miting havasını estirecek kadar yoğun katılımın olduğu toplantıda cezaya neden olan şiirin slogan olarak kullanıldığı ve zaman zaman partililer tarafından basın mensuplarına saldırılar olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ana haberin dolaylı tamamlayıcısı olarak “*Avrupa: Utanç verici*” ve “*ANAP: Mahkumiyet bizi üzdü*” başlıklı haberlere yer verilmiştir. Söz konusu uydu haberlerde kararının Yargıtay tarafından onanması sonrası Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Anavatan Partisi’nin tepkilerine yer verilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Tayyip Erdoğan’ın toplantı konuşmasından göğüs çekim diye tabir edilen bir fotoğrafına ve Büyükşehir Belediye Sarayı önünde toplanan kalabalığın görüldüğü bir enstantaneye yer verilmiştir.

Haberin şematik yapısı ele alındığında Ana olayın başlıklarda ve ana sayfadaki anonsun giriş cümlelerinde verildiği görülmektedir. Erdoğan’ın onama kararına verdiği tepkinin ana olay olarak sunulduğu metnin içinde de yer yer ana olaya ilişkin ayrıntılar yer almıştır. Ardalan bilgisi olarak Siirt Mitingi’nin yer aldığı haberde tarafların görüşlerine eksiksiz yer verilmiştir. Habere Zeynep Lüle, Kemal Diyarbekir, Mustafa Kınalı ve Turan Yılmaz imzaları konulurken; metninden çıkan sonuç Erdoğan’ın pes etmeyeceği ve siyaset yapma çabalarının devam edeceği yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakındığında ise aktif ve pasif cümle yapılarının bir arada kullanıldığı görülmektedir. Ana haberin aktif ve kurallı cümlelerle doğrudan aktarma şeklinde yapılandırıldığı görülürken, değerlendirmeler ve iddia üzerine kaleme alınan eklektik haberlerin edilgen cümle yapılarına sahip olduğu gözlenmektedir. Sözcük seçimlerine bakıldığında metin içinde yer yer sözcüklerin yan anlamlarıyla kullanıldığı, “*bu şarkı burada bitmez*” ve “*ben maraton koşucusuyum*” gibi yargılarda da metafor kullanıldığı göze çarpmaktadır. Anavatan Partisi’nin ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi’nin kararı kınayan açıklamaları, haberin retoriksel gücünü artıran veriler olarak sayfada yer almıştır.

4.7.3. Cumhuriyet Gazetesi (10-29Ağustos 2014)

11 Ağustos 2014

Haber 1. Referandumdan Recep Tayyip Erdoğan’ın ilk turda cumhurbaşkanı çıkmasının akabinde, 11 Eylül 2014 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Erdoğan’ı konu alan haberlere geniş yer verilmiştir. Gazetenin manşetinde dokuz sütunda iki satır başlıkla

verilen Erdoğan haberinde “*Köşke oturmadan Gül kavgası başladı*” başlığı kullanılmıştır. Haberde üst başlık olarak ise “*Erdoğan, adaletsiz seçim süreci ardından halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı oldu. 15 milyon kişi sandığa gitmedi. Çatı formülü tutmadı. Demirtaş oylarını katladı*” ifadeleri kullanılmıştır. Başlık ve üst başlık arasındaki uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Haber, ana başlığı itibariyle seçimlerden ziyade konuyla doğrudan bağlantısı olmayan, hatta gündemde bile olmayan negatif bir pencereden bakılarak kaleme alınmıştır. Taraflı ve seçim başarısının görmezden gelindiği açıkça gözlenebilmektedir. Üst başlık ise birden fazla yargıyı içerisinde barındıran özetleme niteliğinde bir başlıklar yığını gibi durmaktadır. Spotun yer almadığı haberin giriş cümlesinde, “*Seçim sonrası Erdoğan İstanbul’da halka teşekkür konuşması yaparken AKP Genel Merkezi’nde tartışma başlamıştı. Aralarında Bülent Arınç’ın da bulunduğu daha ‘kıdemli’ bir grup, Abdullah Gül’ün partide önünü kapatacak 28 Ağustos öncesi kurultaya karşı olduklarını söylüyordu*” ifadelerine yer verilmiştir. Spot ve başlığın kendi içinde tutarlı olduğu haberdan anlaşılan gazetenin seçim sonuçlarını görmezden geldiğidir. Üst başlık ise asıl olması gereken gündemi özetler niteliktedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak bir illüstrasyon ve bir grafik kullanılmıştır. Seçim yüzdelerinin yer aldığı bir grafik ve manşet başlığının yanında da cumhurbaşkanlığı forsunun illüstrasyonu kullanılmıştır. Gazetede seçim haberleri muhalefet merkezli olarak yer alırken, Erdoğan’ın özne olduğu iki haber daha ana sayfada kendine yer bulmuştur.

Haberin 5. Sayfadaki devamında ise “*AKP’de planlar değişebilir*” başlığı kullanılmıştır. Üst başlık olarak “*Beklenenden az oy alınmasıyla beraber Gül’ün partiye dönme olasılığı yükseldi*” ifadeleri kullanılırken, haberde herhangi bir spota yer verilmemiştir. Giriş cümlesinde “*Başbakan Tayyip Erdoğan’ın ilk turda seçilmesine karşın partinin beklediği oy oranına ulaşamamasının AKP’nin geleceğe dönük hesaplarını değiştirebileceği belirtiliyor*” cümlesine yer verilmiştir. Başlık ve girişten anlaşılabileceği üzere gazete, seçimden ziyade seçim sonrası değişecek dengelerle ilgili olası senaryoları haberleştirme gereği duymuştur. Haberde, herhangi bir görsel tamamlayıcıya başvurulmamıştır.

Haber şematik yönüyle ele alındığında özellikle ana sayfada bir veri kaybı ve tutarsızlık olduğu göze çarpmaktadır. Ana olay olarak Erdoğan’dan sonraki süreci ele alan gazetenin seçim sonuçlarını görmezden gelmesi dikkat çekicidir. Dolayısıyla da ciddi

bir veri kaybı sorunu vardır. Özellikle üst başlık seçim odaklı bir özetleme görüntüsü çizerken, metnin seçimlerden öte, farklı bir odağı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla da ana olay metnin genelinde hikaye edilmiştir. Ardalan ve bağlam bilgisi olarak partinin benimsediği üç dönem kuralı etrafında dönen kongre çalışmalarının yer aldığı haberde, olayın tarafı olarak ise sadece parti yöneticisi Hüseyin Çelik’in seçim sonrası açıklamalarına yer verilmiştir. Emine Kaplan imzalı haberden çıkan sonuç, önümüzdeki dönemde parti içi yarışın kızışacağı yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise cümlelerin basit ve kurallı olduğu görülmektedir. Bir kulis haberi olarak değerlendirilebilecek olan metin, doğal olarak edilgen fiil çekimleriyle kurgulanmıştır. Metin öznenin pasif olduğu cümlelerle inşa edilirken sözcük seçimi sıradandır ve sözcükler genellikle temel anlamlarıyla kullanılmıştır. Üç dönem kuralı dışında haberin retorik yönünü pekiştirecek herhangi bir veriye rastlanmamaktadır.

Haber 2. Sayfanın göbek fotoğrafı olarak verilen Erdoğan’ın seçim zaferi sonrası halkı selamlama enstantanesinin altında foto haber olarak verilen “*AKP balkonundan ‘tarafsızlık’ sözü*” başlıklı haber, “*Artık tarafsız olması gereken Erdoğan, AKP şarkıları eşliğinde balkon konuşmasını yaptı. Gerilimden kendisi dışında herkesi sorumlu tutan Erdoğan ‘Tartışmalar eski Türkiye’de kalsın’ dedi*” cümleleriyle okuyucuya duyurulmuştur. Haberin görsel tamamlayıcı sayfanın göbek fotoğrafı olarak da kullanılan Recep Tayyip Erdoğan’ın Emine Erdoğan’la birlikte seçim sonrası halkı selamlama fotoğrafı olmuştur. Haberin 5. Sayfadaki devamında ise “*Tartışmalar eski Türkiye’de kalsın*” başlığı kullanılmıştır. Başlığın tırnak içinde verilmesi, Erdoğan’ın konuşmalarından bir alıntı olduğu ve gazetenin söz konusu açıklamaya katılmadığını göstermektedir. Üst başlık olarak “*Erdoğan AKP Genel Merkezi balkonundan ‘tarafsızlık’ mesajı verdi*” ifadesi kullanılmıştır. Ana başlıkta olduğu gibi üst başlıkta da “tarafsızlık” kelimesi tırnak içinde verilerek, ironik bir dile başvurulmuştur. Bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak konumlandırılan haberde spot yer almazken; giriş cümlesinde, “*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmasının ardından AKP Genel Merkezi’nde yaptığı balkon konuşmasında uzlaşma mesajı verdi*” ifadelerine yer verilmiştir. haberde görsel tamamlayıcı olarak Tayyip Erdoğan ve Emine Erdoğan’ın halkı selamlama anından bir enstantane ve Bilal Erdoğan’ın vesikalık diye tabir edilen bir kare fotoğrafına yer verilmiştir. Bilal

Erdoğan'ın fotoğrafının altında “*Bilal düştü*” başlığıyla Bilal Erdoğan'ın balkonda tökezleyerek düştüğü bilgisine yer verilmiştir.

Haberin şematik yönlerine bakıldığında ise ana olayın devam sayfasındaki başlıkta ve girişte verildiği görülmektedir. Ana sayfada ise cumhurbaşkanının AKP balkonundan konuşma yapması eleştirilmiş ve tarafsızlık sözüne dikkat çekilerek ironik bir gönderme yapılmıştır. Ana sayfada “*AKP balkonu*” vurgulanırken, devam sayfasında ise “*tarafsızlık*” sözüne başlıkta yer verilerek çelişkili bir duruma dikkat çekilmiştir. Cumhuriyet Ankara Bürosu kaynaklı haberde giriş cümleleri dışında habere yorum katılmamış ve Erdoğan'ın açıklamaları müdahalesiz verilmiştir. Haberden çıkan sonuç Erdoğan'ın tarafsız bir cumhurbaşkanı sözüne rağmen, açıklamayı parti balkonundan yaparak bu vaadine gölge düşürdüğü yönündedir.

Haber mikro yapısal özellikleri itibariyle incelendiğinde ana sayfadaki ifadeler dışında yorumsuz ve müdahalesizdir. Dolayısıyla da cümleler basit, kurallı ve etken fiil çekimleriyle yayınlanmıştır. Ana sayfadaki “*Gerilimden kendisi dışında herkesi sorumlu tutan Erdoğan...*” ifadesi ve başlıklar dışında gazeteye ait herhangi bir katkının yer almadığı haberde, doğal olarak sözcük seçimleri de Erdoğan'a aittir. Başlıkların aksine metin içinde herhangi bir veri kaybına rastlanmamıştır. Haberde retoriksel açıdan gazetenin attığı başlığı destekleyecek görsel öğeler dışında herhangi bir veri de bulunmamaktadır.

Haber 3. 11 Ağustos 2014 tarihli gazetede Erdoğan merkezli bir diğer haber ise tırnak içinde “*Sultan kazandı*” başlığıyla ana sayfada kendine yer bulmuştur. Üst başlık olarak “*Dış basın*” ibaresinin yer aldığı haberdan batı medyasının Erdoğan'ı ‘sultan’ olarak yorumladığı anlaşılmaktadır. Spotun yer almadığı anons cümlesinde “*Türkiye’deki seçim dünyada da yakından takip edildi. Katılımın düşüklüğüne dikkat çeken dış basın Erdoğan’ın kutuplaştırıcı ve otoriter bir lider olduğuna vurgu yaptı*” ifadeleri yer almıştır. Haberin 10. sayfadaki devamında da ana sayfadaki “*Sultan kazandı*” başlığı kullanılmıştır. Spotta ise “*Batılı medya organları, konuşmalarında ‘Osmanlı’yı sahiplenene Erdoğan’ın Cumhuriyet’in 100’üncü yıldönümünde iktidarda olacağına dikkat çekti*” ifadesi yer almıştır. Başlık ve spotta Erdoğan’a, Osmanlı’yı sahiplenmesinden yola çıkarak “*Sultan*” benzetmesi yapılmıştır. Batı medyasını referans olarak gazetenin bu benzetmeyi başlığa çekmesi ise akıllara Erdoğan’ı otoriterlikle

suçlamasını getirmektedir. Dünya basınından çeşitli haberlerin derlendiği metinde herhangi bir görsel tamamlayıcı unsur ise kullanılmamıştır.

Haber şematik yönüyle ele alındığında ise, derlemede yer alan yayın kuruluşlarının ortak görüşü ana olay olarak konumlandırılmış ve spotta aktarılmıştır. Bu durum aynı zamanda gazetenin yayın politikasıyla da örtüşmektedir. Gazetenin Dış Haberler Servisi tarafından yapılan derlemede, Alman Bild gazetesi, Reuters haber ajansı, İngiliz Guardiyan gazetesi, Alman Die Welt gazetesi, AFP ve ABD’de yayın yapan Wall Street Journal gazetesinin seçimi nasıl gördükleri ve nasıl yorumladıkları aktarılmıştır. Derlemeden çıkan sonuç, batı medyasının Türkiye’ye hala doğulu bir toplum olan Osmanlı olarak gördüğü ve Erdoğan’ı da Osmanlı sultanlarıyla özdeşleştirdiği yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise gazetenin başlık, spot ve haber girişindeki ifadeler dışında çok fazla yorum yapmadan, doğrudan aktarım rolü üstlendiği yönündedir. Dolayısıyla da ifadeler doğrudan alıntı şeklinde ve yorumsuzdur. Bir derleme bülten aktarımı görüntüsündeki haber, kurallı ve objektif bakış açısıyla basit yapıli cümlelerden oluşturulmuştur. Gazetenin, Alman Bild gazetesinin “sultan” benzetmesini cımbızlayarak başlığa çekmesi, seçimlere ve Tayyip Erdoğan’a yaklaşımının negatif olduğu algısını pekiştirmektedir. “Türkiye’nin güçlü adamı” ve “sultan” gibi kavramların tırnak içinde koyu puntolarla verilmesi, metnin retoriksel açıdan güçlendirme kaygısı olarak yorumlanmaktadır.

12 Ağustos 2014

Haber 1. Cumhuriyet gazetesinin ilgili tarihteki ilk haberi dokuz sütuna manşetten “İstifa etmem” başlığıyla verilmiştir. Haberde üst başlık olarak ise “Gül, AKP’deki kıdemlilerin ‘dön’ çağrısını karşılıksız bırakmadı. Erdoğan ekibi ise Gül’ün önünü kesmek için kongre hamlesi yaptı. ‘Mesajım açık’ diyen Gül, ‘erken bırakacak’ iddiasına yanıt verdi” ifadeleri kullanılmıştır. Üst başlıktan, tırnak içinde verilen başlığın Abdullah Gül’e ait olduğu anlaşılmaktadır. “Kardeş çalımı” ve “Artık parti bilir” başlıklı iki anonsla sunulan haberin girişinde “Erdoğan ‘düşük profilli başbakan olmam’ mesajı veren, ‘kardeşim’ dediği Gül’ü partinin tepesinde görmek istemiyor. Ancak partinin ‘kıdemli’ ekibinin bir süredir Çankaya’ya yoğun ziyaretlerde bulunarak Gül’e ‘dönün’ çağrısı yaptığı öğrenildi” cümlelerine yer verilmiştir. Manşet başlığının

hemen altındaysa ana haberin uydusu niteliğinde “Gül’e karşı mecburi oybirliği” başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberin anonsunda “Hüseyin Çelik’in MKYK’de olağanüstü kurultay tarihinin oybirliğiyle belirlendiğini vurgulamasına karşın bazı üyelerin, kurultayın 28 Ağustos’tan sonra yapılması yönünde görüş bildirdiği öğrenildi. ‘Gül’ü 2015 seçimlerinden sonra değerlendiririz’ düşüncesinde olan AKP yönetimi, genel başkan adaylığı için MKY üyelerinden isim istedi. Kulislerde Dışişleri Bakanı Davutoğlu’nun adı ön plana çıkarken Müezzinoğlu, Arınç, İşler, Babacan ve Yıldırım’ın isimleri de dillendirilmeye başlandı” ifadelerine yer verilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Abdullah Gül’ün belden çekim diye tabir edilen decupe bir fotoğrafı ve Ahmet Davutoğlu’nun vesikalık diye tabir edilen bir kare fotoğrafına yer verilmiştir.

Manşet haberin 4. sayfadaki devamında ise “Gül hesapları bozdu” başlığı kullanılmıştır. “AKP MKYK toplantısı sürerken siyasi kimliğini hatırlatıp ‘partime döneceğim’ dedi” üst başlığına yer verilen haber, bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak yedi sütundan verilmiştir. Spotun yer almadığı haberin girişinde, “Başbakan Tayyip Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçildiği günün hemen ardından iktidar partisi ilk krizini Abdullah Gül konusunda yaşadı. Köşk’teki görevinin ardından siyasete dönüp dönmeyeceği merak konusu olan Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, ‘Cumhurbaşkanlığım bittikten sonra, şüphesiz ki partime dönmek doğal olan şeydir’ açıklamasını yaptı” ifadelerine yer verilmiştir. Başlık ve üst başlıktan anlaşılacağı üzere gazete, Abdullah Gül’ün partiye dönme yönündeki açıklamalarını içten içe süren bir çatışmanın açığa çıkması olarak yorumlamaktadır. Söz konusu ifadeler haber metninin giriş cümlelerinde de kriz olarak değerlendirilmiş ve açıkça ifade edilmiştir. Haberin görseli olarak ise Abdullah Gül ve basın mensuplarının resepsiyonda çekilmiş bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Şematik yapısal özellikleri bağlamında ele alındığında, Gül’ün partiye dönme açıklamasını kriz olarak değerlendirip ana olay olarak konu edilen haberde, ana olaya ilişkin özetlemenin metnin girişinde yapıldığı görülmektedir. “Partiye döneceğim” açıklamasını hesapların bozulması şeklinde okuyan gazete, metnin içinde de ana olayı ayrıntılı olarak ele almıştır. AKP MKYK’sının daha önceden olağanüstü kongre tarihini görev devir tesliminden bir gün önce 27 Ağustosta yapma kararının ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, olayın tarafı olarak Abdullah Gül’ün ve Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik’in açıklamalarına yer verilmiştir. Fırat Bozok imzalı haberden çıkan

sonuç, Abdullah Gül'ün partiye dönmesiyle birlikte Ak Parti kulislerinin yeniden hareketleneceği ve yeni olaylara gebe olduğu yönündedir.

Mikro yapısal yönüyle incelendiğinde açıklamaların basit ve aktif özneli cümlelerle verildiği, gazetenin yorumlarının ise “değerlendirildi”, “öğrenildi”, “yorumlandı” vb yüklemelerde olduğu gibi edilgen cümlelerle aktarıldığı görülmektedir. Haberde yoğunlukla sözcükler veya sözcük grupları temel anlamlarıyla kullanılırken, retoriksel yönü güçlendirecek herhangi bir veriye rastlanmaması, metinde eksik yön olarak kalmıştır.

Haber 2. Söz konusu tarihli gazetede Recep Tayyip Erdoğan konulu ikinci haber, “*Artık güçlü değil*” başlığıyla sunulmuştur. Sayfanın orta manşetinde yer alan haberde “*TESAF Başkanı Tuncer’e göre Erdoğan istediği sonucu alamadı:*” üst başlığı kullanılmıştır. Spota yer verilmeyen haberin giriş cümlesi olarak, “*Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı (TESAV) Başkanı Erol Tuncer, tüm seçmen esas alındığında AKP’nin yüzde 38’lerde kaldığını belirterek ‘Erdoğan bilmelidir ki, yüzde 62 taraftarı değil’ yorumunu yaptı*” ifadesi kullanılmıştır. Başlıklardan ve haber girişinden gazetenin, TESAV’ın araştırmalarına ve seçim sonuçlarına dayanarak Erdoğan’ı başarısız ilan ettiği görülmektedir. Gazete kendi açısından bardağın dolu tarafını görerek, muhalif tavrını da sürdürmektedir. Haberde herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

7. Sayfadaki devamında ise haber, “*Anketler etkiledi*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Habere tematik yapı özellikleri göre bakıldığında spotunda, “*TESAV Başkanı Erol Tuncer, medyada yayımlanan kamuoyu yoklamalarının seçmen üzerinde ‘Başbakan Tayyip Erdoğan yüzde 57 oyla kazanacak’ olgusu yarattığını söyledi*” cümlesinin kullanıldığı görülmektedir. Ara başlık olarak ise “*51.8 güç getirmedi*” ve “*Boykot Erdoğan’a yaradı*” yargıları kullanılmıştır. Tırnak içinde verilmesi, başlığın Erol Tuncer’den doğrudan alıntılandığını göstermektedir. Başlıktan ve spottan da anlaşıldığı üzere gazete, Erdoğan’ın seçim başarısını görmezden gelmekte, sonucu algı operasyonuna bağlamaktadır. Resmi sonuçlardan farklı olarak toplam rakamın aritmetik ortalamasına göre hareket eden gazete, Erdoğan’ın aslında güçlü olmadığını altını çizmektedir. Haberde görsel öge olarak Kemal Tuncer’in metnin içine gömülü decupe bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Şematik yapısına bakıldığında ise seçim sonuçlarına tersten bakarak oluşturulan Erdoğan'ın başarısızlığı temalı ana olayın vitrin sayfasındaki haber girişinde ve başlıklarında verildiği, devam sayfasında ise metnin geneline yayıldığı görülmektedir. Ardalan ve bağlam bilgisi olarak 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçim sonuçlarının yer aldığı haberde, TESAV Başkanı dışında herhangi bir uzmanın görüşlerine yer verilmemiştir. Sadece TESAV başkanının yorumlarıyla sınırlandırılan haber, bu yönüyle eksik kalmıştır. Türey Köse imzalı haberden çıkan sonuç, seçim sonuçlarının yanıltıcı olabileceği, Erdoğan'ın önceki seçimlere göre başarısız olduğu ve sürekli yükselen trendinin yönünün aşağı doğru döndüğü yönündedir.

Mikro yapısal durumuna bakıldığında ise cümlelerin aktif ve kurallı olduğu görülmektedir. Haberin Kemal Tuncer'in açıklamalarına dayanması bu uyumun temel nedenidir. Sözcükler yoğunlukla temel anlamıyla kullanılırken, yer yer “*nasıl olsa Erdoğan kazanır*”, “*Tayyip Erdoğan yüzde 57 ile kazanacak*” gibi stereotiplere başvurulmuştur. Haber retorik bakımından ise zengindir. Geçmiş seçim sonuçlarının mukayese amaçlı verilmesi, toplam rakamlar üzerinden çıkarımlarda bulunulması ve diğer cumhurbaşkanı adaylarının oransal oy artışlarının karşılaştırmalı sunumu metnin retoriksel açıdan elini güçlendirmiştir.

13 Ağustos 2014

Haber 1. 13 Ağustos 2014 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Erdoğan konulu iki haber yer almıştır. Sayfanın orta manşet diye tabir edilen kısmında verilen birinci haberde “*Gül’e kibarca ret*” başlığı kullanılmıştır. Yedi sütundan verilen ve üst başlık olarak “*Erdoğan, ‘2015’teki büyük kongreye kadar yönetimde yoksun’ dedi*” ifadesinin kullanıldığı haberde spota yer verilmezken, girişinde, “*Erdoğan, ‘Ben istediğimi açıkladım. Gerisi partinin bileceği iş’ diyerek AKP’ye dönmek istediğini açıklayan Gül’e diplomatik bir dille şimdilik genel başkanlık kapısını kapadı*” cümlesi yer almıştır. Başlıklardan ve giriş cümlesinden, daha önce “partime döneceğim” açıklaması yapan Abdullah Gül’ün, doğal olarak başbakan olmak isteyeceği, Erdoğan’ın ise buna karşı olduğu anlamı çıkmaktadır. Ana sayfadaki haberde herhangi bir görsele yer verilmemiştir.

7. sayfadaki devam haberinde ise “*Gül’e ‘bekle’ mesajı*” başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak konumlandırılan metinde “*Erdoğan, ‘Gül’ün dönüşüne engel yok’ dedi ancak genel başkan ve başbakanın aynı kişi olması*

gerektiğini vurguladı” üst başlığı kullanılmıştır. Gül’ün veda resepsiyonunu konu alan haberde spota yer verilmezken, metnin girişinde “Başbakan Tayyip Erdoğan, 28 Ağustos’ta Cumhurbaşkanlığı görevini kendisine devredecek olan Abdullah Gül’ün partiye dönmesinde bir engel bulunmadığını belirtirken, ‘Partinin başında ayrı bir kişi, Başbakanlık’ta ayrı bir kişi bu yanlış bir olaydır’ sözleriyle Gül’e bir süre daha ‘bekle’ mesajı verdi” cümlesi kullanılmıştır. Giriş cümlesinden, başlıkların ve haberdeki ana olayın Tayyip Erdoğan’ın açıklamalarının yorumu olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan’ın resepsiyonda verdiği beyanat, Abdullah Gül’e “bekle” mesajı olarak yorumlanmıştır. Haberin görsel unsuru olarak ise Gül ve Erdoğan çiftlerinin resepsiyonda verdikleri bir kare ile aynı dürtlünün Cumhurbaşkanlığı makam odasında çektiği diğeri bir kare fotoğraf kullanılmıştır. Gül ve Erdoğan çiftlerinin resepsiyon salonunda verdiği fotoğrafın altında “Erdoğan’la Gül’ü buluşturma çabası” başlıklı bir foto altı habere de yer verilmiştir. foto altı metinde “Gül resepsiyon salonunun bir köşesinden, Erdoğan ise diğeri köşesinden giriş yaptı. Korumalar ikiliyi buluşturabilmek için yoğun çaba harcadı. İkili daha sonra sarılarak poz verdi. Emine Erdoğan ve Hayrünnisa Gül’ün yakın tavırları da dikkat çekti” ifadeleri kullanılmıştır. Başlıkta yer alan ayrılık ve soğukluk iması metinde giderilmiş olsa da, başlıkla metin arasındaki tutarsızlık göze batmaktadır.

Haberin şematik yapısında ise Erdoğan’ın açıklamalarının yorumlanması olan ana olayın giriş cümlesinde verildiği görülmektedir. Metnin ilerleyen safhalarında da Erdoğan’ın açıklamalarının tamamına yer verilerek, ana olayın çerçevesi genişletilmiştir. Gül’ün önceki gün Köşk muhabirlerine verdiği resepsiyonda yaptığı “partime döneceğim” açıklamasının ardalan bilgili olarak yer aldığı haberde, olayın tarafı olarak Erdoğan ve Gül’ün açıklamalarına yer verilmiştir. Cumhuriyet Ankara Bürosu imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan’ın, Gül’ün genel başkanlığına karşı olduğu ve 2015 yılında yapılacak genel kurula kadar Gül’ün parti içinde herhangi bir görev alamayacağı yönündedir.

Haber mikro yapısal yönleriyle değerlendirildiğinde ise cümlelerin aktif ve basit yapılara sahip olduğu görülmektedir. Metnin resepsiyondaki doğrudan açıklamalara dayandırılmasının, bu fiil çekimi tercihi doğrudan etki ettiği söylenebilir. Sözcükler temel anlamlarıyla kullanılırken, haber retorikini destekleyecek nitelikte herhangi bir argümana rastlanmamaktadır.

Haber 2. Söz konusu tarihli gazetede ikinci Erdoğan haberi, “*Kongreye katılamaz*” başlığıyla verilmiştir. “*Teziç’ten Erdoğan uyarısı*.” ifadesinin haberde üst başlık olarak kullanılması, başlığın Erdoğan Teziç’in dile getirdiği bir yargı olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Haberin anonsunda “*Anayasa Profesörü Teziç, Köşk seçimini kazanan Erdoğan’ın 3 koltukta oturma ısrarının yasaya aykırı olduğunu belirtti. Teziç ‘kesin sonuçlar açıklanınca Erdoğan’ın başbakanlığı biter, Cumhurbaşkanı tarafsızlığı gölgeleneceği için 27 Ağustos’taki kongreye katılamaz’ dedi*” ifadelerine yer verilmiştir. Anayasa Profesörü olduğu özellikle vurgulanan Erdoğan Teziç’in görüşlerinin yer aldığı haberin anonsundan, başlığa çekilen yargı cümlesinin hukuki bir gerekçeye dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Haberde görsel unsur olarak herhangi bir ögeye yer verilmemiştir.

Haberin 6. sayfadaki devamı ise tırnak içinde “*Erdoğan kongreye katılamaz*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın etek olarak adlandırılan bölgesinde “*Teziç, kesin sonuçların açıklanmasıyla birlikte Erdoğan’ın partisiyle ilişkisinin kesileceğine dikkat çekti*” üst başlığı kullanılmıştır. Haberin girişinde ise, “*Anayasa hukukçusu Prof. Dr. Erdoğan Teziç, cumhurbaşkanı seçimini ilk turda kazanan Tayyip Erdoğan’ın başbakanlık, AKP Genel Başkanlığı ve milletvekilli koltuklarında oturmaya ısrar etmesinin anayasa ve yasaya aykırı olduğunu kaydetti*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlıklardan ve haberin girişinden, ana sayfadakine benzer biçimde Erdoğan’ın o anki pozisyonuyla ilgili bir takım hukuki sakıncalar olduğu anlaşılmaktadır. Aynı anda birden fazla siyasi rolün yasal engellerinden bahsedilmektedir. Haberin görsel ögesi olarak, açıklamaları yapan Erdoğan Teziç’in decupe diye tabir edilen bir kare fotoğrafı kullanılmıştır.

Şematik yapısına bakıldığında haberdeki ana olayın giriş cümlesinde verildiği görülmektedir. Ana olay olarak Erdoğan’ın 27 Ağustosta yapılacak olan Ak Parti olağanüstü kongresine katılıp katılamayacağını alan gazete, Teziç’in açıklamalarına dayanarak bunun mümkün olmadığını belirtmiş ve hukuki gerekçeleriyle açıklamıştır. Metnin ilerleyen bölümlerinde de ilgili kanun maddesine yer verilmiştir. ardalın bilgisine yer verilmeyen haberde, bağlam bilgisi olarak Anayasanın 101. ve 102. maddelerine yer verilmiştir. Alican Uludağ imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan’ın parti kongresine katılması durumunda hukuka aykırı davranmış olacağı ve tarafsızlığını daha baştan yitireceği yönündedir.

Mikro yapısal yönlerine bakıldığında da haberin kurallı ve öznesi aktif cümlelerle inşa edildiği görülmektedir. Teziç'in açıklamalarının doğrudan aktarıldığı haberde, sözcükler temel anlamlarıyla kullanılmış olup, bölgesel uyuma sadık kalınmıştır. Haberin retorik, konuyla ilgili anayasa maddeleri ayrıntılı yorumlanarak pekiştirilmiştir.

14 Ağustos 2014

İlgili tarihte Tayyip Erdoğan haberi gazetenin manşetinden, tırnak içinde *“Peygambere bile tam destek yoktu”* başlığıyla verilmiştir. Tırnak içinde verilmesi, gazetenin söz konusu yargıya katılmadığı ve başlığın alıntı cümle olduğunu göstermektedir. Sekiz sütundan verilen haberde, *“Erdoğan beklediği oya alamamasını ilginç bir örnekle yorumladı”* üst başlığı kullanılmıştır. Üst başlıktan, ana başlığın Erdoğan'a ait bir ifade olduğu kesinleşmektedir. Spotun kullanılmadığı haberin anonsunda, *“AKP MKYK'de seçim sonuçları masaya yatırıldı. Erdoğan, oy oranının az olduğu eleştirilerine ‘Peygamber efendimizi bile desteklemeyenler oldu’ sözleriyle yanıt verdi”* ifadelerine yer verilmiştir. Gazete, konuşma metninden cımbızlayıp manşete çektiği ifadeyle, Erdoğan'ın kendisini peygamberle kıyasladığı imasında bulunmaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Aksaray'ın fotoğrafına yer verilmiş ve foto altı metinde *“Erdoğan'ın ikametgâh adresi olarak Başbakanlık Sarayı'nda inşa edilen konutu kullanması bekleniyor”* cümlesi yer almıştır.

4. sayfadaki devamda da ana sayfadakine benzer şekilde *“Peygamberimizi bile desteklemeyenler oldu”* ifadesi başlık olarak kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olarak yedi sütunda iki satır başlıkla verilen haberde, *“Erdoğan, aldığı oyun beklentinin altında kalmasını ilginç bir örnek vererek yorumladı”* üst başlığı kullanılmıştır. Spota yer verilmeyen haberin girişinde *“AKP MKYK'de, yeni genel başkan seçiminin yanı sıra cumhurbaşkanı seçim sonuçları da masaya yatırıldı”* ifadesi yer almıştır. Başlığın, referandum sonuçlarının değerlendirilmesi toplantısında yapılan bir konuşmadan alındığı anlaşılmaktadır. Gazeteye ait “Günün kulisi” logosuyla verilen haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan'ın belden çekim decupe bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin şematik yapısını bakıldığında da ana olayın, haber girişinde değil de metnin ilerleyen bölümünde verildiği görülmektedir. Erdoğan'ın kullandığı bir ifadenin abesliği iması üzerine kurulu ana olay, metin içerisinde koyu puntolarla aktarılmıştır. Referandum sonuçlarının ardalan ve bağlam bilgisi olarak yer aldığı haberde, kulisi

haberciliği olması nedeniyle taraf olarak addedilebilecek bir görüşe yer verilmemiştir. Emine Kaplan imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan'ın kendini peygamberle kıyasladığı, bu nedenle de seçim sonuçlarını normal karşıladığı yönündedir.

Haber mikro yapısal perspektiften incelendiğinde ise cümlelerin öznesi pasif ve edilgen yapıda oldukları ön plana çıkmaktadır. Sadece Erdoğan'ın yaptığı iddia edilen açıklamalar aktif ve kurallı cümle yapısıyla ifade edilmiştir. Geçmiş seçim sonuçlarının karşılaştırmalı olarak verilmesi, haberin retoriksel yönünü güçlendirmiştir.

15 Ağustos 2014

Gazetenin ilgili tarihteki nüshasında Erdoğan haberi, *“Erdoğan'dan yine aynı dil”* başlığıyla verilmiştir. Zemini mavi tramlı kutu içerisinde verilen haberin vitrin sayfasındaki anonsunda, *“Cumhurbaşkanı seçildikten sonra ‘tarafsızlık’ sözü veren Erdoğan, Köşk’e çıkmadan ‘ayrıştırıcı’ söylemini sürdüreceğini gösterdi. ‘Muhalefet davetimi reddederlerse bir daha çağırmam’ diyen Erdoğan, Yargıtay’daki törenler için ‘Fevzioğlu varsa gitmem’ mesajı verdi”* ifadeleri yer almıştır. Haberin anonsunda verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere başlıkta kastedilen, Erdoğan'ın negatif ve gerilim yaratan üslubunun cumhurbaşkanı olduktan sonra da devam edeceği yönündedir. Haberde herhangi bir görsel unsura yer verilmemiştir. Gazetenin 4. sayfadaki devamında ise *“Kucaklamayı unuttu”* başlığı kullanılmıştır. Üst başlık olarak *“Erdoğan cumhurbaşkanı olarak nasıl bir tarz benimseyeceğinin ipuçlarını verdi”* ifadesi yer almıştır. Spotun yer almadığı metnin girişinde *“Başbakan Tayyip Erdoğan, kendisinden sonraki AKP Genel Başkanı ve Başbakanın gelecek hafta Perşembe günü belli olacağını açıkladı. Nasıl bir cumhurbaşkanı olacağının ipuçlarını veren açıklamalarda bulunan Erdoğan, muhalefet liderleriyle periyodik görüşme için vakti olmayacağını belirtirken, Köşk’e kendilerini bir iki kez davet edebileceğini, gelmemeleri halinde bir daha davet etmeyeceğini söyledi”* cümleleri yer almıştır. Başlık, üst başlık ve haber girişi bir arada düşünüldüğünde, cumhurbaşkanının herkesi kucaklaması gerektiği, oysa Erdoğan'ın öyle bir niyeti olmadığı ve bunu da ilk beyanatlarında açık ettiği anlamına ulaşılmaktadır. Bu sayede üst başlık ve başlıktaki karanlık noktalar, giriş cümlesiyle açıklığa kavuşturulmuş ve veri kaybı giderilmiştir. Haberin görsel unsuru olarak, Erdoğan'ın basın toplantısında çekilmiş bir kare fotoğrafı kullanılmıştır.

Şematik yönleriyle değerlendirildiğinde haber anlatısında ana olayın metnin geneline yayılarak hikaye edildiği anlaşılmaktadır. Haber hiyerarşisinde genel bir eğilim olan önemliden daha az önemliye doğru gidiş, yani ana olayın girişte verilmesi bu haberde tekrarlanmamış ve metin içerisinde aktarılmıştır. Ardalan ve bağlam bilgisinin yer almadığı haberde, Erdoğan’ın açıklamaları müdahalesiz olarak yayınlanmış, dolayısıyla da başka görüşe yer verilmemiştir. Utku Çakırözer imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan’ın alışılmışın dışında, tarafgir bir cumhurbaşkanı olacağı yönündedir.

Mikro yapısal özellikleriyle haber, basit ve etken fiil çekimiyle inşa edilmiş cümlelerden oluşmaktadır. Başlık ve üst başlıktaki bölgesel uyumsuzluk, metin girişindeki ifadelerle giderilmiştir. Sözcükler genellikle temel anlamlarıyla kullanılırken, ana başlıktaki “*Kucaklamayı unuttu*” ifadesinde bu eğilimin dışına çıkılarak teşbih yapılmıştır. Metin içerisinde, retoriksel katkı sağlayacak herhangi bir enformasyonun bulunmaması, eksik yön olarak kalmıştır.

16 Ağustos 2014

Haber 1. 16 Ağustos tarihli Cumhuriyet gazetesinde Erdoğan’ı konu alan haberlerin ilki “*Yeni rejim itirafı*” başlığıyla sunulmuştur. Dokuz sütuna manşetten verilen haberde, “*Erdoğan ‘Teamül tanımam’ diyerek nasıl bir cumhurbaşkanı olacağını ortaya koydu*” üst başlığı kullanılmıştır. Spota yer verilmeyen haberin girişinde “*AKP’lilere nasıl bir cumhurbaşkanı olacağını anlatan Erdoğan, anayasanın verdiği tüm yetkileri kullanacağını belirtirken önümüzdeki günlerde hayli tartışmalı uygulamalara imza atacağını açıkça dile getirdi*” ifadeleri yer almıştır. Gazetecilik mesleğinde, sansasyonel haberlerde başvuru “dokuz sütuna manşet atma” bu haberde de söz konusu olsa da, “*Yeni rejim itirafı*” manşetini destekleyecek herhangi bir veri veya enformasyona metin girişlerinde rastlanmamıştır. Kullanılan üst başlığında ana başlığı destekleyici veya açıklayıcı nitelikte olmaması, dokuz sütunluk manşet haberin öneminin azalmasına neden olmuştur. Haberde herhangi bir görsel tamamlayıcı unsura başvurulmamıştır.

Haberin 5. sayfadaki devamında ise “*Bedeni Köşk’te ruhu AKP’de*” başlığı kullanılmıştır. Altı sütundan iki satır başlıkla bulunduğu sayfanın manşeti olarak verilen haberde üst başlık olarak ise “*Erdoğan, milletvekilleriyle yaptığı toplantıda ‘Teamül meamül tanımam. Yeni Türkiye’nin teamüllerini oluşturacağız’ diyerek nasıl bir cumhurbaşkanı olacağını ortaya koydu*” ifadeleri yer almıştır. Spotun kullanılmadığı

devam haberinin girişinde “*Başbakan Tayyip Erdoğan, Çankaya Köşkü’ne çıktığı zaman anayasanın verdiği tüm yetkileri kullanacağını belirtirken, ‘Efendim teamüller. Bizi teamüller bağlamaz. Teamül meamül tanımam. Yeni Türkiye’nin teamüllerini oluşturacağız’ dedi*” cümlelerine yer verilmiştir. genellikle ana başlıkta karanlık nokta veya veri kaybı olduğunda, ana başlığı açıklamak için başvurulmuş üst başlık, bu haberde de kullanılsa da, söz konusu üst başlığın ana başlığı açıkladığını söylemek mümkün değildir. Üst başlık, başlık ve haber girişi bir arada düşünüldüğünde, üst başlık ve haber girişinin uyum içerisinde olduğu, ana başlığın ise yoruma açık bir özellikte olduğu gözlenmektedir. Ana sayfadaki manşet başlığı da göz önünde bulundurulduğunda, Erdoğan’ın teamüllere uymayacağını beyan etmesi, gazete tarafından yeni rejim itirafı olarak yorumlanmıştır. Rejimle ilgili herhangi bir bilgi olmamasına rağmen teamüllere uymamayı rejimin değişmesi olarak yorumlayan gazetenin, ideolojik ve taraflı davrandığını söylemek mümkündür. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan’ın dizden çekim decupe bir kare fotoğrafı kullanılmıştır.

Şematik yapısı itibariyle incelendiğinde, haberde ana olayın Erdoğan’ın teamüllere uymayacağını beyan etmesi olduğu gözlenmektedir. Bu gerçekten hareketle ele alındığında, ana olayın üst başlıkta ve haberin giriş cümlelerinde verildiği görülmektedir. Haberin ardağan bilgisi olarak geçmiş dönemde görev yapmış cumhurbaşkanının parti veya partilerden izole, tarafsız davranışları gösterilmiştir. Olayın tarafı olarak eski cumhurbaşkanlarından veya siyasi liderlerden herhangi birinin görüşlerine yer verilmeyen haberde sadece, Erdoğan’ın Başdanışmanı Yalçın Akdoğan’ın açıklamaları kendine yer bulmuştur. Emine Kaplan imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan’ın alışılmışın dışında bir cumhurbaşkanı profili ortaya koyacağı yönündedir.

Habere mikro yapı incelemesi yapıldığında, öznesi belli olan cümlelerin etken, diğerlerininse edilgen fiil çekimlerine sahip olduğu görülmektedir. Sözcükler genel olarak temel anlamlarıyla kullanılırken, özellikle başlıklar ve haber girişleri arasındaki bölgesel uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Vitrin sayfasında “*Yeni rejim itirafı*” kullanılırken, metin içinde konuya dair herhangi bir veriye rastlanmaması, başlığın güdük kalmasına ve eğreti durmasına yol açmıştır. Bu nedenle de açıklamaları, gazetenin ideolojik tavrı doğrultusunda yorumladığı ve kamuoyunu manipüle ettiğini söylemek mümkündür. Devam sayfasında da benzer uyumsuzluk dikkat çekmektedir.

Üst başlık ve haber girişindeki ifadeler ana olayı yansıtırken; ana başlık, metin içinden cımbızlanıp manşete çekilen ve diğer başlıklarla uyum sorunu yaşayan eğreti bir ifade olarak kalmıştır. Haberde fotoğraf dışında metnin retorikini destekleyecek herhangi bir veriye yer verilmemiştir.

Haber 2. İlgili tarihli gazetede Erdoğan konulu ikinci haber “*Yargıtay, buyruğunu görüşecek*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. “*İlk teamülsüzlük*” ifadesinin üst başlık olarak kullanılması, haberi manşet haberin eklektik bir bölümü gibi algılanmasına yol açmıştır. İki sütundan verilen haberin girişinde, “*Erdoğan, şikâyet ettiği erkler ayrılığını ortadan kaldıracığının ilk işaretini verdi. Yargıtay’a ‘Adli yıl açılışında Feyzioğlu konuşursa ben gelmem’ dedi*” ifadelerine yer verilmiştir. Başlıklardan ve haber girişinden Erdoğan’ın adli yıl açılışına şartlı katılımının teamülsüzlük olarak yorumlandığı anlaşılmaktadır. İlave olarak ana başlıkta kullanılan ‘buyruk’ kelimesiyle, padişahlık sistemine göndermede bulunulmuş ve Erdoğan’ın anti demokratik, otoriter bir lider olduğu imasında bulunulmuştur. Haberde görsel tamamlayıcı olarak herhangi bir unsur yer verilmemiştir.

6. sayfadaki devam haberinde ise “*Konuşma krizi*” başlığı kullanılmıştır. Konuşma kelimesi tırnak içinde verilerek vurgulama gücü artırılmıştır. “*Erdoğan’ın adli yıl açılışında konuşmasını istemediği Feyzioğlu: Kimseden korkumuz yok*” üst başlığının kullanıldığı haberin girişinde, “*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan’ın ‘cumhurbaşkanı sıfatıyla’ katılacağı Yargıtay’daki adli yıl açılışında Türkiye Barolar Birliği (TBB) Başkanı Metin Feyzioğlu’nun konuşmasının halinde törene gelmeyeceğini açıklaması kriz yarattı*” ifadesi yer almıştır. Başlık, haber girişinde açıklanmış ve karanlık nokta bırakılmamıştır. Buna rağmen üst başlık olarak kullanılan ifade, haber hiyerarşisinden bağımsız olarak, Feyzioğlu’nun açıklamalarının özeti görünümündedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak 10 Mayıs 2014 tarihinde Danıştay’ın kuruluş yıldönümü töreninde Feyzioğlu’nun kürsüde konuşması esnasında Erdoğan’ın sinirlenip salonu terk etme anını yansıtan bir kare arşiv fotoğrafı kullanılmıştır.

Haber, şematik yapısı itibariyle değerlendirildiğinde ana olayın haber girişinde verildiği görülmektedir. Erdoğan ile Feyzioğlu arasındaki polemiği ana olay olarak alan haberin başlığında ve girişinde konuya dair özetleme yapılmıştır. 10 Mayıs 2014 tarihinde Danıştay’ın kuruluş yıldönümü töreninde yaşanan krizin ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, olayın taraflarının görüşleri ve bu görüşlere ilave olarak Yargıtay Başkanı Ali

Alkan'ın açıklamalarına yer verilmiştir. Cumhuriyet Ankara Bürosu imzalı haberden çıkan sonuç, Adli yıl açılış töreninin yeni bir krize gebe olduğudur.

Haber mikro yapısal özellikleri itibariyle incelendiğinde ise öznesi aktif, basit ve kurallı cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. Sözcük veya sözcük gruplarının temel anlamlarıyla kullanıldığı haberde, semantik uyum ön plandadır. Fotoğraf dışında herhangi bir retoriksel destek unsurunun bulunmaması, haberin bu yönünün zayıf kalmasına yol açmıştır.

17 Ağustos 2014

Cumhuriyet gazetesinin 17 Ağustos 2014 tarihli nüshasında Erdoğan haberi “*Seçim bitti şahinleşti*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Dokuz sütuna manşetten verilen haberde üst başlık olarak “*Güneydoğu’da oyları düşen Erdoğan: TSK ve Emniyet’in tüm imkanlarını konuştururuz*” ifadesi kullanılmıştır. İki anonsla sunulan haberin girişinde “*Bir seçimi daha geride bırakan Erdoğan’dan çözüm sürecini yalnızca oya tahvil etmek için kullandığını ortaya koyan açıklamalar geldi. Demirtaş’ın oylarının PKK’nın silah zoruyla arttığını ve kendi oylarının bu nedenle düşük kaldığını savunan Erdoğan, ‘bundan sonra onların anladığı dilden konuşacaklarını’ söyledi*” ifadeleri yer almıştır. Başlıklar ve anons cümlesi, Güneydoğu bölgesinde PKK’nın Selahattin Demirtaş’a silah zoruyla oy toplamasının, Erdoğan’ın oylarının düşmesine neden olduğu için askeri operasyon yapılacağı izlenimi vermektedir. Gazetenin yaklaşımına göre, askeri operasyonlar vatandaşın güvenliği düşünüldüğü için yapılmamaktadır. Haberde tamamlayıcı unsur olarak Erdoğan’ın tek kare vesikalık fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin devamı 4. sayfadan “*Askerin ve polisin tüm imkânlarını konuştururuz*” başlığıyla verilmiştir. Bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak iki satır başlıkla verilen haberin spotunda, “*Güneydoğu’da silah zoruyla insanların iradesine ipotek konduğunu belirten Erdoğan, ‘Çözüm sürecini onlar istifade etsin diye hazırlamadık’ diyerek HDP’ye çıkıştı*” ifadesi yer almıştır. Başlığın tırnak içinde verilmesi, Erdoğan’ın açıklamalarından alıntılandığını ve gazetenin de bu görüşe katılmadığını işaret etmektedir. “Günün kulisi” logosuyla yayınlanan haberin başlık ve spotundan çıkan ifade ana sayfadaki oy düşüşü nedeninden çok, yasaya aykırı bir davranışı cezalandırma girişimidir. Haberin görsel tamamlayıcı unsuru olarak Erdoğan’ın decupe diye tabir edilen bir kare fotoğrafı olmuştur.

Şematik yapı analizi yapıldığında ana olay sunumunda bir eksen kayması olduğu dikkat çekmektedir. Devam sayfasında Güneydoğu’da silah zoruna oy toplandığı iddiaları ana olayı oluştururken; ana sayfada, Erdoğan’ın oylarının düşmesi nedeniyle operasyon yapılacağı ana olay gibi algılanmaktadır. Çıkış noktası aynı olan haberde ana olay algısındaki farklılığın, gazetenin Erdoğan’a muhalif olmasından ve Erdoğan aleyhtarı yayıncılık anlayışından ileri geldiği düşünülmektedir. Referandum öncesinde, seçmenlere baskı yapıldığı yönündeki şikâyetlerin ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, Erdoğan’ın açıklamalarının yanı sıra konunun tarafı olarak HDP’nin yazılı açıklamalarına yer verilmiştir. Emine Kaplan imzalı haberden çıkan anlam, cumhurbaşkanlığı seçim sürecinde Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşanan problemlerin kolluk kuvveti marifetiyle önümüzdeki süreçte çözüleceği yönündedir.

Haber mikro yapı incelemesine tabi tutulduğunda, Erdoğan’ın açıklamalarının basit ve etken cümlelerle, HDP’nin açıklamalarının ise edilgen cümlelerle aktarıldığı görülmektedir. HDP’nin görüşlerinin yazılı açıklamayla ve parti adına yapmış olması, bu farkın oluşmasında temel belirleyen olmuştur. Haberin ana sayfa ile devam sayfasındaki çelişkili yönleri nedeniyle bölgesel uyumdan söz etmek mümkün değildir. Sözcük seçimleri ise daha özenlidir. Sözcükler genellikle temel anlamıyla kullanılırken yer yer metaforlar kullanılmıştır. “*Şahinleşmek*” ve “*...imkanları konuştururuz*” sözcük veya sözcük grupları bu istisnaların örnekleri olarak öne çıkmaktadır. Haberde fotoğrafın yanı sıra bölge illerinin seçim sonuçlarındaki değişimin istatistikî bilgileri verilerek, retorik yön güçlendirilmiştir.

19 Ağustos 2014

Gazetenin ilgili tarihteki baskısında Erdoğan’ı konu alan haberi “*Resmî ‘Alo Fatih’*” başlığıyla verilmiştir. Başlıkta yer alan “Alo Fatih” tırnak içerisinde verilerek vurgu açısından dikkat çekilmeye çalışılmış ve gücü artırılmıştır. Dokuz sütuna manşetten verilen haberde üst başlık olarak “*Erdoğan, başbakanlığını düşüren YSK kararını yasadışı olarak 4 gündür yayınlamadı*” ifadesi kullanılmıştır. Spotun yer almadığı haberin girişinde “*Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin kesin sonuçlarını 15 Ağustos’ta açıklayan Yüksek Seçim Kurulu aynı gün kararı Resmî Gazete’ye iletti. Hatta teslimattan önce gerekli hazırlıkların yapılması için telefonla bilgi verildi. Ancak Başbakanlık’a bağlı Resmî Gazete yönetimi sonuçları sumenaltı ediyor. Kararın yayınlanmasından sonra Erdoğan’ın Başbakanlık görevinin sona ereceği tartışmaları*”

sürerken Resmi Gazete'nin başındaki isim Özyar izne ayrıldı" cümlelerine yer verilmiştir. 17-25 Aralık sürecine göndermenin bulunduğu başlıktan ve anons cümlelerinden çıkan anlam, seçim sonuçlarının Erdoğan'ın yönlendirmesi sonucu kasıtlı olarak yayınlanmadığı yönündedir. 17-25 Aralık sürecinde Erdoğan'ın konuşma tapeleri olduğu iddia edilen kayıtlarda, telefonla aranan Fatih Saraç isimli medya yöneticisine bazı anket sonuçlarının yayınlanmaması talimatının bir benzerinin de Resmi Gazete yönetimine verildiği imasında bulunulmuştur. Haberde görsel tamamlayıcı olarak sadece Resmi Gazete yöneticisi Mustafa Özyar'ın vesikalık fotoğrafı yayınlanmıştır.

4. sayfadaki devam haberinde ise *"Başbakanlık'ta sumenaltı"* başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olarak verilen haberin üst başlığında ise *"Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçildiğine ilişkin kararın Resmi Gazete'ye elden teslim edildiği ortaya çıktı"* ifadesi yer almıştır. Spotun yer almadığı haberin girişinde, *"Yüksek Seçim Kurulu'nun (YSK) cumhurbaşkanlığı seçimlerine ilişkin kesin sonuçları Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra Başbakan Tayyip Erdoğan'ın görevinin sona ereceği yönündeki tartışmalar sürerken YSK, geçen Cuma günü kesin sonuçlarla ilgili kararını Resmi Gazete'ye elden teslim etti"* ifadeleri yer almıştır. Haberde ayrıca *"TRT'den duyurulması istendi"* ve *"Daha önce olmadı"* ara başlıklarına yer verilmiştir. Başlıklardan ve girişten seçim sonuçlarının Resmi Gazete'ye elden ulaştırılmasına rağmen bilerek sumenaltı edildiği ve dört gündür yayımlanmadığı; bunun sebebinin de Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in önceki günlerde yaptığı *"kesin seçim sonuçlarının Resmi Gazete'de yayımlandığı andan itibaren Erdoğan'ın başbakanlığı düşer"* açıklaması olduğu anlamı çıkmaktadır. Devam sayfasındaki haber özetlemesine paralel olarak sumenaltı girişiminin Erdoğan'ın talimatıyla yapıldığı imasında bulunulmuş, bunu yaparken de 17-25 Aralık'a atıfta bulunulmuştur. İlave olarak *"Alo Fatih neydi?"* başlığı altında 17-25 Aralık sürecinde yaşananlara ilişkin bilgiler verilerek, haberde anlam sorunu yaratabilecek atıflar açıklığa kavuşturulmuştur. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak, seçim sonuçlarının Resmi Gazete'ye gönderildiğini ispat eden imzalı resmi belgenin fotoğrafı kullanılmıştır.

Haber şematik yapısı itibarıyla ele alındığında ise ana olayın metin girişinde verildiği görülmektedir. Seçim sonuçlarının yayımlanmamasının ana olay olduğu metinde, haber hiyerarşisine uygun olarak özetleme giriş cümlelerinde yapılmıştır. Fırat Kozok imzalı haberde, olaya konu olan taraflara herhangi bir söz hakkı verilmezken, sadece YSK'nın

CHP temsilcisi Mehmet Hadimi Yakupoğlu'nun konuya ilişkin açıklamalarına yer verilmiştir. Prof. Dr. Erdoğan Teziç'in geçtiğimiz günlerde yaptığı seçim sonuçlarının Resmi Gazete'de yayınlandığı andan itibaren Erdoğan'ın milletvekilliğinin düşeceği yönündeki açıklamaların ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberden çıkan sonuç, Teziç'in açıklamaları nedeniyle sonuçların bilerek Resmi Gazete'de yayımlanmadığı ve sumenaltı edildiği yönündedir.

Haber mikro yapı çözümlemesine tabi tutulduğunda ise cümlelerin edilgen yapısı dikkat çekmektedir. Ana olayı oluşturan sumenaltı etme eyleminin öznesinin belli olmaması bu edilgen dil kullanımının temel nedenidir. Yer yer metaforların, özdeşleştirmelerin kullanıldığı ve geçmişe atıfların yapıldığı haberde, resmi belgenin fotoğrafının yayınlanması ve YSK'daki CHP temsilcisi Yakupoğlu'nun görüşlerine başvurulması, metnin retoriksel olarak gücünü pekiştirmiştir.

21 Ağustos 2014

Gazetenin ilgili tarihteki baskısında Erdoğan haberi, *“İntifada başlatıyor”* başlığıyla dokuz sütuna manşetten okuyuculara duyurulmuştur. Zemini koyu tramlı haberde üst başlık olarak *“Beklenmedik çıkış yapan Hayrünnisa Gül, Erdoğan'ın anladığı dilden konuştu”* üst başlığı kullanılmıştır. *“28 Şubat'ta bile bunu görmedik”* başlıklı anonsla vitrin sayfasında yer bulan haberin anonsunda, *“Kızgınlığını İslami kesim için hassas kelimelerle dile getiren Hayrünnisa Gül, ‘Bu süreçte yaşadıklarımızı 28 Şubat'ta benim başörtümün tartışıldığı günlerde bile yaşamadık. Şimdi ben de susuyorum ama fazla susmayacağım; asıl intifadayı (ayaklanmayı) ben başlatacağım’ diye konuştu”* ifadesi yer almıştır. Başlıklardan ve spotlardan çıkan yan anlam, Erdoğan'ın sert ve üst perdeden konuşan bir lider olduğu, Hayrünnisa Gül'ün de benzer bir söylemle açıklama yaptığı şeklindedir. İntifada (ayaklanma) kelimesinin ise muhafazakâr kesimin jargonunda yer alan bir kavram olduğu için kullanıldığı düşünülmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Hayrünnisa Gül'ün decupe diye tabir edilen belden çekim bir fotoğrafı ve Hayrünnisa Gül'ün açıklama yaptığı sırada Abdullah Gül'ün engelleme çabalarını gösteren bir enstantaneye yer verilmiştir.

Haberin 4. Sayfadaki devamı ise ana sayfadakiyle benzer şekildi *“İntifada başlatacağım”* başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. *“Köşk'teki resepsiyonda '28 Şubat'ta bile bu kadarını görmedik' diyen Hüyünnisa Gül damgasını vurdu”* üst

başlığının kullanıldığı haber, kolaj şeklinde sunulmuş ve kolajın “*Kabineye ayar vermişti*” başlıklı bölümünde Hayrünnisa Gül’ün özgeçmişi, “*İşte o çıkışın perde arkası*” başlıklı bölümde ana olayın ardalan bilgisi ve “*İntifada nedir*” başlıklı bölümde de söz konusu kavramın açıklamasına yer verilmiştir. Spotun yer almadığı haberin girişinde “*Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün, Çankaya Köşkü’ndeki veda resepsiyonuna eşi Hayrünnisa Gül’ün sözleri damga vurdu*” cümlesi yer almıştır. Ana başlığın tırnak içinde verilmesi, cümlenin açıklama sahibi Hayrünnisa Gül’e ait olduğunu ortaya koymaktadır. Yine ana başlık üst başlıkla desteklenmiş ve resepsiyonun en flaş olayı olarak sunulmuştur. Haberin görsel unsuru olarak Abdullah Gül ve Hayrünnisa Gül’ün yan yana durduğu boydan çekilmiş decupe bir fotoğrafı metnin içine gömülü olarak sunulmuştur.

Şematik yönleriyle ele alındığında haberin ana olayının başlıklarda verildiği, metin içerisinde ise detaylandırıldığı görülmektedir. Hayrünnisa Gül’ün “*İntifada (ayaklanma) başlatacağım*” cümlesinin ana olayı oluşturduğu haberde, metin gövdesinde konuya ilişkin detaylar müdahale edilmeden, doğrudan aktarılmıştır. Cumhuriyet Ankara Bürosu imzalı haberde, olayın öznesi olarak Hayrünnisa Gül yer alırken, kesin muhatap belirtilmemekle birlikte gazete, Erdoğan’ı hedef alan açıklamalar olarak değerlendirmiş fakat Erdoğan’ın görüşlerine yer vermemiştir. İkinci bir taraf olarak ise Hayrünnisa Gül’ün resepsiyonda elini sıkmayıp kırıgı olduğunu belirttiği Yeni Şafak Gazetesi Ankara Temsilcisi Abdülkadir Selvi’nin açıklaması metnin sonuna eklenmiştir. Haberin ardalanı “*İşte o çıkışın perde arkası*” başlıklı modül haberde değerlendirilmiş ve Erdoğan’a yakın bazı kişilerin Abdullah Gül ve ailesini hedef alması ardalan bilgisi olarak sunulmuştur. Haberden çıkan sonuç, Erdoğan ve Gül ailesi arasında süren gizli çatışmanın Hayrünnisa Gül’ün beklenmeyen açıklamalarıyla birlikte gün yüzüne çıktığı yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise metnin aktif yapılı ve doğrudan alıntılanmış basit cümlelerden oluşturulduğu görülmektedir. Metin içinde sadece Abdullah Gül’ün eşi Hayrünnisa Gül’ü engelleme çabası pasif cümlelerle anlatılmıştır. Haberde sözcüklerin maksatlı seçimi ise dikkat çekicidir. Hayrünnisa Gül’ün açıklamalarında Erdoğan’a yönelik herhangi bir itham bulunmazken gazete, olayı Erdoğan’ı hedef tahtasına oturtmak suretiyle yorumlamıştır. Zira ardalan bilgisi olarak yer verilen “*İşte o çıkışın perde arkası*” başlıklı modül metinde de bu yorumlar ayrıntılı

olarak yer almıştır. Haberde retoriksel unsur olarak ise açıklama anını konu alan fotoğraflara yer verilmiştir.

22 Ağustos 2014

Cumhuriyet gazetesinin ilgili tarihli sayısında Tayyip Erdoğan'ı konu edinen haberi *"Yeni kardeşi Davutoğlu"* başlığıyla sunulmuştur. Yedi sütuna iki satır başlıkla manşetten verilen haberde üst başlık olarak *"Erdoğan, başbakanı atadı. Gerekçesinde Gül'e mesaj verdi"* ifadeyi yer almıştır. İki anonsla sunulan haberin ilk anonsunda *"Seçilmiş cumhurbaşkanı; AKP Genel Başkanı ve Başbakan olarak Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nu seçti. 7 yıl önce 'Cumhurbaşkanı adayımız kardeşim Gül' diyen Erdoğan, Davutoğlu için de aynı dili kullandı. Davutoğlu ise Erdoğan'ın AKP'nin lideri kalmaya devam edeceğini söyledi"* ifadelerine yer verilmiştir. Haber girişinde Erdoğan'ın Davutoğlu'nu başbakan seçtiği bilgisi tırnak içerisinde vurgulu şekilde ifade edilerek, antidemokratik bir uygulama imasında bulunulmuştur. Ayrıca Erdoğan'ın 2007 yılındaki cumhurbaşkanı adayı açıklamasına gönderme yapılarak ana başlıkla bütünsellik sağlanmıştır. Yine aynı ifade ile Gül'ün Erdoğan'la yollarının ayrıldığı ve yerini Davutoğlu'nun aldığı imasında bulunulmuştur. Haberde Erdoğan'ın açıklamaları *"Gül'ün yolunu neden kapattığını açıkladı"* başlığıyla kırmızı tram renkli kutu içerisinde, italik puntolarla aktarılmıştır. Mizanpaj açısından bakıldığında bu tercihin, gazete tarafından söz konusu açıklamaları ön plana çıkarma gayreti güdüldüğü yorumunu yapmam mümkündür. Haberde görsel tamamlayıcı olarak Erdoğan'ın göğüsten çekim decupe fotoğrafı ve Gül'ün vesikalık fotoğrafı bir arada kullanılmıştır. Başlıktaki ifadenin bir unsuru olan Davutoğlu'nun fotoğrafına ise yer verilmemiştir.

Haberin 4. sayfadaki devamında ise *"Başbakanı atadı"* başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşet haberi olarak yedi sütundan verilen haberin üst başlığında *"Seçilmiş cumhurbaşkanı Erdoğan, AKP genel başkanlığı için aday olması kararlaştırılan Davutoğlu'nun paralel yapı mücadelesine dikkat çekti; partide kırılganlıkları önlemek için 'koltuk' sözü verdi"* ifadelerine yer verilmiştir. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde *"Başbakan Tayyip Erdoğan, yerine atadığı yeni genel başkan ve başbakan adayı Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun belirlenmesinde partinin kriterleri dışında 'paralel yapıyla mücadelesinin önemli bir etken olduğunu' söyledi"* cümlesi yer almıştır. Başlıktan, Davutoğlu'nun başbakanlığına kesin gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır. Zira Davutoğlu'nun genel başkan ve başbakan adayı olduğu

açıklamasının bir nevi atama olduğu, Erdoğan’a parti teşkilatından birinin karşı çıkamayacağı ima edilmiş ve başlıktaki ifadeyle Erdoğan’a tek adam göndermesi yapılmıştır. Ana haber uydu haberlerle tamamlanmıştır. “*Liderimiz Erdoğan*” başlıklı uydu haberde Davutoğlu’nun açıklamalarına yer verilirken, toplantıya dair ayrıntılara “*Binali Yıldırım gelmedi*” ve “*Anketten Gül de çıktı*” başlıklı haberlerde yer verilmiştir. Haberdeki bir diğer uydu haberde ise “*En güçlü aday Fidan*” başlığı kullanılmış ve Davutoğlu’ndan boşalan Dışişleri Bakanlığı koltuğuna kimin oturacağıyla ilgili gazetenin değerlendirmelerine yer verilmiştir. Haberde görsel olarak Erdoğan’la Davutoğlu’nun toplantıda tokalaşma anını görüntüleyen bir kare, yine Erdoğan’la Davutoğlu’nun yan yana olduğu bir kare ve uydu haberin parçası olarak Mit Müsteşarı Hakan Fidan’ın vesikalık bir kare fotoğrafına yer verilmiştir.

Şematik yönüyle ele alındığında ise ana olayın başlıkta kesin yargı ifadesiyle verildiği görülmektedir. Zira Davutoğlu isminin genel başkan adayı olarak açıklanması haberin ana olayı olarak alınırken, gazete bunu kesin bir dille atama olarak değerlendirmiştir. 3 Kasım 2002 seçimleri sonrasında Parti genel başkanıyla başbakanın ayrı olmasından kaynaklı sorunların ve Davutoğlu’nun “paralel yapı”yla mücadele etmekte kararlı olmasının ardalan bilgisi olarak yer aldığı metinden çıkan sonuç, kongrenin formalite olduğu, Davutoğlu’nun önümüzdeki günlerde başbakan koltuğuna oturacağı şeklindedir. Emine Kaplan imzalı haberin tarafı olarak Erdoğan ve Davutoğlu’nun açıklamalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

Mikro yapısal özellikleri itibariyle Erdoğan ve Davutoğlu’nun açıklamalarının basit, kurallı ve etken cümle yapılarıyla sunulduğu, “*Binali Yıldırım gelmedi*”, “*Anketten Gül de çıktı*” ve “*En güçlü aday Fidan*” başlıklı uydu haberlerde ise edilgen bir dil kullanıldığı görülmektedir. Cümle yapılarındaki tercih farklılığının doğrudan ve dolaylı anlatımlardan ileri geldiği anlaşılmaktadır. Cümlelerde kullanılan zamanların ve fiil çekimlerinin özellikle seçildiği ve anlama doğrudan etki ettiği açıkça görülmektedir. Cümleler kendi içinde uyumlu ve tutarlı görülmektedir. Haberde kullanılan görseller, metnin retorik yönüne olumlu katkıda bulunmuştur.

26 Ağustos 2014

İlgili tarihte Erdoğan haberi “*Daha da gelmem*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın göbeğinde altı sütunda verilen haberde üst başlık olarak “*Yargıtay ‘Feyzioğlu*

konuşsun' dedi. Ayağına gidilen Erdoğan ikna edilemedi" ifadesi kullanılmıştır. Spota yer verilmeyen haber metninin girişinde, *"Erdoğan'ın, adli yıl açılış törenine TBB Başkanı Feyzioğlu'nun katılması halinde 'katılmayacağını' açıklaması üzerine toplanan Yargıtay Başkanlar Kurulu oyçokluğuyla 'Feyzioğlu konuşsun' dedi. Feyzioğlu'na 25-30 dakikalık bir süre ayrılması kararlaştırıldı. Yargıtay Başkanı Ali Alkan, kararı elden götürerek Erdoğan'ı birinci ağızdan törene davet etti, ancak Erdoğan reddetti"* cümlelerine yer verilmiştir. haberin ikinci anonsunda ise Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu'nun konuyla ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Haberin başlığında Davos Krizi'nde Erdoğan'ın kullandığı ve siyasal literatüre giren *"Daha da gelmem"* ifade ile Erdoğan'ın Yargıtay'a küstüğü ima edilmiştir. Üst başlıkla ise davetin bizzat Yargıtay Başkanı Ali Alkan tarafından elden tebliğ edilmesi, *"ayağına gidilmek"* şeklinde yorumlanmıştır. Gazete, söz konusu ifadelerle Erdoğan'ın tüm çabalara rağmen törene katılmadığını dolayısıyla haksız olduğunu ima etmektedir. Haberde görsel unsur olarak ise anons metinlerin yanında Erdoğan ve Feyzioğlu'nun vesikalık fotoğraflarına yer verilmiştir.

4. sayfadaki devam haberinde *"Feyzioğlu var Erdoğan yok"* başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşetinden yedi sütunda verilen haberin üst başlığında *"Yargıtay, Barolar Birliği Başkanı'na konuşma vizesi verdi, ama Cumhurbaşkanı adli yıl açılış törenine katılmayacak"* bilgisine yer verilmiştir. Haber metninin girişinde, *"Yargıtay Başkanlar Kurulu, Türkiye Barolar Birliği Başkanı (TBB) Metin Feyzioğlu'nun 1 Eylül'de yapılacak adli yıl açılış töreninde konuşma yapması yönündeki teamülün devamına oyçokluğuyla karar verdi. Kararın ardından Feyzioğlu için 'O katılırsa ben katılmam' diyen Başbakan Tayyip Erdoğan'la görüşen Yargıtay Başkanı Ali Alkan, Erdoğan'ın oylamaya katılmayacağını belirtirken, 'Daha önceki basına yaptığı açıklamada ısrarlı olduğunu gördüm' dedi"* cümlelerine yer verilmiştir. Devam haberinin başlıkları ve metne giriş ifadeleri incelendiğinde ana sayfadaki anonslara benzer imalı ifadelere veya göndermelere yer verilmediği, haberin objektif ve doğrudan aktarım şeklinde okuyuculara sunulduğu görülmektedir. Bir haber yazım kuralı olan ters piramit metin geleneğine uyularak, kurgulanan haberin girişte özetlendiği göze çarpan bir diğer yöndür. Görsel tamamlayıcı olarak da, Yargıtay Başkanlar Kurulu üyelerinin yer aldığı bir arşiv fotoğrafı kullanılmıştır.

Haber şematik yönleriyle ele alındığında daha önce de belirtildiği gibi ana olaya metnin girişinde yer verilmiştir. Ana sayfaya nazaran daha nesnel bir yaklaşımla işlenen devam haberinin girişinde bu durum belirgin şekilde görülmektedir. Danıştay'ın 146. Kuruluş Yıldönümü Töreni'nde Feyzioğlu konuşurken Erdoğan'ın tepki göstererek salonu terk etmesi ve geçmiş dönemde “*O katılırsa ben katılmam*” ifadesini kullandığı basın toplantısı haberde ardalın ve bağlam bilgisi olarak yer almıştır. Fırat Kozok imzalı haberde olayın taraflarından Erdoğan'ın görüşleri dolaylı olarak aktarılırken, Metin Feyzioğlu, Ali Alkan ve Bülent Arıncı'nın konuyla ilgili açıklamaları doğrudan aktarım şeklinde işlenmiştir. Feyzioğlu'nun açıklamaları “*Cumhurbaşkanlığına zihnen de geçişişi umut ediyoruz*” ara başlığı altında kutu içerisinde verilmiştir. Haberden çıkan sonuç Adli yıl açılış törenlerinde Barolar Birliği Başkanı'nın konuşma yapması teamülü değişmeyeceği müddetçe Erdoğan'ın söz konusu törene katılmayacağı yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında ise ana sayfadaki üst başlıkta edilgen cümle yapısı tercih edilirken, metnin genelinde ve diğer başlıklarda etken, yargı cümleleri kullanılmıştır. Ana sayfadaki başlık dışında sözcükler ve cümleler temel anlamlarıyla kullanılmış ve sözcüklerin uyum içinde olduğu gözlenmiştir. Metinde retoriksel unsur olarak tarafların açıklamalarının koyu puntolarla sunulması ve kullanılan fotoğrafların gösterilmesi mümkündür.

27 Ağustos 2014

Gazetenin ilgili tarihteki sayısında Erdoğan'ın öznesi olduğu haber “*Davetiyelere Erdoğan ayarı*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Haber, gazetenin manşet haberi olan “*Numan-Fidan krizi*” başlıklı haberin uydusu niteliğindeki “*AKP'de atama kongresi*” başlıklı haberin hemen altında yer almış ve sadece başlıktan ibaret kalmıştır. Herhangi bir spot metin veya fotoğrafın yer almadığı haber mizanpaj açısından, manşetteki ana haberin uyduğu olduğu izlenimi vermektedir. Ana sayfadan başlıkla duyurulan haberin 5. sayfadaki devamında ise “*Davetiyelere Erdoğan ayarı*” başlığı ikinci kez kullanılmıştır. Üst başlıkta “*Gül'ün bazı misafirleri devre dışı*” bilgisine yer verilen haberin girişinde, “*Cumhurbaşkanlığı görevini yarın Abdullah Gül'den devralmaya hazırlanan Başbakan Tayyip Erdoğan, hem devir-teslim hem de arkasından gelecek 30 Ağustos davetiyelerine el attı*” ifadesi kullanılmıştır. Tematik yapı incelemesi dahilinde ele alınan başlıklar ve giriş cümlelerinden anlaşılan, Erdoğan'ın söz konusu törenlere davet edilecekler listesiyle bizzat ilgilendiği ve Abdullah Gül'ün

bazı misafirlerini davetli listesinden çıkardığı yönündedir. Haberde herhangi bir görsel unsura rastlanmamıştır.

Haberin şematik yapısını bakıldığında ise başlıkta cisimleştirilen ve özetleme yapılan ana olayın haber anlatısının geneline yayıldığı görülmektedir. Resepsiyonlarla ilgili geçmişte yapılan uygulamalara ve teamüllere yer verilen haberde, ana olay hikaye edilme şeklinde, bütüncül olarak yansıtılmıştır. Haberin ardalanı olarak geçmiş yıllarda yapılan uygulamalarla ilgili bilgilere yer verilirken, olayın taraflarından herhangi birinin görüşüne metinde yer verilmemiştir. Fırat Kozok imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan'ın davetiyelere müdahale ettiği ve maksatlı olarak Abdullah Gül'e yakınlığıyla bilinen bazı olası davetlileri listeden çıkardığı yönündedir.

Mikro yapısal özellikleri itibariyle haber, edilgen ve öznesi gizli cümlelerle ifade edilmiştir. Haberin somut argümanlardan ziyade bir takım öngörülere ve tahminlere dayandırılması bu ifade şeklinin tercih edilmesini zorunlu kılmıştır. Sözcükler temel anlamlarıyla kullanılırken, metnin retorik yönünü güçlendirecek tek argüman, geçmiş yıllarda gerçekleştirilen resepsiyonların davet prosedürü olmuştur. Bu nedenle de haberin inandırıcı yönü eksik kalmıştır.

28 Ağustos 2014

Gazete, ilgili tarihteki baskısında AKP genel kurulu haberini Erdoğan'ı ana olaya çekerek vermiştir. Tematik yapısına bakıldığında manşetten dokuz sütuna başlıkla verilen Erdoğan haberinde “*Korkarak bıraktı*” başlığı kullanılmıştır. Haberde kullanılan “*Erdoğan aklında cemaat, yargı ve AKP'nin parçalanacağı endişesiyle Çankaya'da*” üst başlığından, başlıkta kastedilen korkarak bırakan kişinin Erdoğan olduğu anlaşılmaktadır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde “*Erdoğan, gelecekle ilgili içinin rahat olmadığına dair mesajlar verdi. Parti içinde birlikte hareket etmeyenleri 'Unutulmaya namzet olanlar da aynı çöplüğün içinde yerlerini alırlar' diyerek uyardı*” ifadeleri kullanılmıştır. Haber girişinde kullanılan ifadelerle başlığa çekilen yargı güçlendirilmiş, Erdoğan'ın korkusunun mesajlarının içeriğinden anlaşıldığı algısı yaratılmıştır. Ak Parti kongresine dair bilgilerin yer aldığı haber kolaj şeklinde sunulmuş ve uydu haberlerle modül yapı tamamlanmıştır. Erdoğan'ın konuşmalarının ana haber olarak konumlandırıldığı kolaj yapıda, Abdullah Gül'ün kongreye telgraf göndermesini konu eden haber “*Gül'den 'buradayım' mesajı*” başlığıyla yazıya

dökülmüştür. Ahmet Davutoğlu'nun açıklamaları ise “*Yeni ahlaki formasyon*” ara başlığıyla ana haberin devamı olarak sunulmuştur. Haberde en dikkat çekici unsur ise “*İki unutulmuş adam*” başlığıyla kırmızı tramvay zeminde sunulan uydu haber olmuştur. Söz konusu haberde ara başlık olarak “*Çankaya'ya tasfiye ederek gitti*” alt başlığı kullanılmıştır. Metin incelendiğinde ise tasfiye edilenlerden ve unutulmuşlardan Abdullah Gül, Bülent Arınç ve Abdüllatif Şener'in kastedildiği anlaşılmaktadır. Uydu haberin görseli olarak Gül, Arınç ve Şener'in yer aldığı bir arşiv fotoğrafına yer verilmiştir. Metin ve fotoğrafta üç isim olmasına rağmen başlığın “*İki unutulmuş adam*” şeklinde atılması veri kaybına yol açmıştır. Haberin görsel unsuru olarak yukarıda bahsedilen isimlerin yer aldığı bir fotoğraf ve Erdoğan ile Davutoğlu'nun kongre salonunda delegeleri selamlama anını yansıtan, metin içine gömülmüş belden çekim decupe fotoğrafına yer verilmiştir.

Haberin 6. sayfadaki devamına ise sayfanın neredeyse tamamı ayrılmış ve haber bölümlendirilerek farklı farklı yapılar olarak okuyucuya sunulmuştur. Sayfanın manşetinde yedi sütundan verilen haberde “*Vefa'yi sıfırladılar*” başlığı kullanılmıştır. Spotunda ise “*Davutoğlu genel başkanlık koltuğuna oturdu. Erdoğan davaya emeği geçenler arasında Gül'ü saymazken sadece uyumlu çalıştıklarını söyledi. Davutoğlu Gül'ün adını bile anmadı*” cümlelerine yer verilmiştir. Haberin başlığı spottaki ifadelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Spottan anlaşıldığı üzere Erdoğan ve Davutoğlu'nun Abdullah Gül'e vefa borcu olduğunu unuttuğu kastedilmektedir. Yine başlıkta kullanılan “sıfırlamak” kavramıyla 17-25 Aralık soruşturmasına gönderme yapılarak, iki olay arasında özdeşlik kurulmaya çalışılmıştır. Manşetteki haberin uydusu olarak zemini tramvay kutu içinde “*4 kurucudan tek adamlığa*” başlığıyla; AKP'nin kuruluşunda başı çeken Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç ve Abdüllatif Şener'den sadece Erdoğan'ın kaldığı ifade edilmiş ve gazetenin söz ettiği “vefasızlık” iddiasının bir kez daha altı çizilmiştir. Haber aynı zamanda vitrin sayfasında verilen “İki unutulmuş adam” başlıklı haberin devamı özelliği taşımaktadır. Devam sayfasının manşeti olarak verilen haberde herhangi bir görsel yer verilmemiştir.

Sayfada yer alan kongre haberlerinin ikinci parçası tırnak içinde “*Asla veda etmiyorum*” başlığıyla orta manşetten duyurulmuştur. Spotun yer almadığı haberin üst başlığında “*Davaya ihanet edenlerin onursuzca yok olduğunu*” söyleyen Erdoğan AKP için “*Benim 5. çocuğum, aşkım*” nitelemesi yaptı” cümlesine yer verilmiştir. Haberin giriş

cümlesinde ise *“Başbakan Tayyip Erdoğan AKP Genel Başkanı olarak yaptığı son konuşmasının asla bir veda olmadığını belirtirken, davanın ruhunun, misyonun değişmediğini sadece isimlerin değiştiğini vurgulayarak ‘yola devam’ mesajı verdi”* ifadesi yer almıştır. Söz konusu haberin Erdoğan’ın açıklamalarına ayrıldığı anlaşılmaktadır. Haberin bütünlüğünde nispi oranda farklılık gösteren açıklamalar ise uydu haber olarak farklı başlıklar altında yer almıştır. Erdoğan’ın farklı yaşam tarzlarına saygı temalı konuşması Erdoğan’a ait bir ifadeyle *“Biz sizi anlıyoruz, siz de bizi anlayın”* başlığı altında; Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu’yla yaşanan polemik ise yine Erdoğan’a ait bir ifadeyle *“Bir avuç haşhaşı”* başlığı ve *“Erdoğan, Feyzioğlu’yla ilgili karara sert tepki gösterdi.”* üst başlığı altında değerlendirilmiştir. Haberde görsel tamamlayıcı olarak iki görsele yer verilmiş, birinci görsel Erdoğan ve Davutoğlu’nun eşleriyle birlikte görüldüğü fotoğraf, ikincisi ise kongre salonunun genel görünüm fotoğrafı olmuştur. Sayfada yer alan diğer uydu haberler ise *“Gül’den Kongre’ye mesaj”* ve *“Basına ambargo tepki çekti”* başlıklarıyla sunulmuştur. *“Gül’den Kongre’ye mesaj”* başlıklı haberde, ana sayfada olduğu gibi Abdullah Gül’ün kongreye telgraf göndermesi konu edilirken, *“Basına ambargo tepki çekti”* başlıklı haberde, bazı gazetecilerin salon girişinde akredite engeline takılması işlenmiştir.

Haber şematik yönlerinde incelendiğinde, ana sayfadaki sunumla devam sayfasındaki sunumum farklılık arz ettiği görülmektedir. Ana sayfada *“Korkarak bıraktı”* başlığıyla sunulan haberde Erdoğan’ın Köşk’e endişe içinde çıkması ana olay olarak ele alınırken, devam sayfasının ana olayının vefasızlık iması olduğu göze çarpmaktadır. Ana sayfada inşa edilen metnin daha çok yoruma dayanması, devam sayfasındaki haber ayrıntısından da anlaşılmaktadır. Gazetenin, inceleme konusu olan geçmişteki Erdoğan konulu haberlerde de benzer tutumu sergilemesi, Erdoğan karşıtı olduklarını bir kez daha perçinlemektedir. Devam sayfasının ana olayı ise partinin kurucu isimlerine yapılan vefasızlık iması olmuştur. Haber incelendiğinde ana olayın sayfada yer alan manşet haberin başlığında ve spotunda verildiği görülmektedir. Ayrıca haberin uydusu olarak kutu içinde verilen *“4 kurucudan tek adamlığa”* başlıklı haberle ana olay desteklenmiştir. Habere konu olan kurucuların partinin kuruluş aşamasındaki çalışmalarının ardalan bilgisi olarak yer aldığı devam haberinde, Erdoğan’la Gül arasında sorunların olduğu, 2002’de yola birlikte çıkan ekibin önemli oranda değiştiği ve Erdoğan’ın partinin mutlak iktidarı olduğu şeklindedir. Emine Kaplan ve Fırat Kozok imzalı haberde olayın tarafı kabul edilen Abdullah Gül, Bülent Arınç ve

Abdüllatif Şener'in görüşleri yer almazken, Erdoğan ve Davutoğlu'nun kongredeki konuşmalarıyla, Gül'ün kongreye çiçek göndermesi bilgisine metin içinde yer verilmiştir.

Haber mikro yapı analizine tabi tutulduğunda cümle yapılarının ana haberde ve uydu haberlerinde değişiklik gösterdiği görülmektedir. Daha çok gazetenin editoryal ekibinin yorumlarıyla harmanlanan ve öznesi belli olmayan uydu haberlerden edilgen cümle yapıları tercih edilirken; haberin öznesinin Erdoğan olduğu ana haberde basit ve etken yapıları tercih edilmiştir. Söz konusu farkın doğrudan veya dolaylı haber kaynağı ayrımından kaynaklandığı düşünülebilir. Haberde bölgesel uyumdan söz etmek mümkün değildir. zira devam haberiyle ana sayfadaki anons haberin ele alınış biçimi uyumsuzluk içinde olduğu gibi, ana sayfada kullanılan başlıklarla metnin uyumsuzluğu da ayrıca irdelenmesi gereken bir olumsuzluktur. Sözcük seçimlerindeki maksatlı tercihlerde gazetenin ideolojik tutumu doğrultusunda haberi manipüle ettiği intibas uyandırmaktadır. “Sıfırlamak” ve “tek adam” gibi metaforları veya ideolojik yükleri negatif olan sözcük ya da sözcük gruplarının başlıklarda tercih edilmesi, gazetenin tavrını bir kez daha açık etmektedir. Haberde fotoğrafların yanı sıra konuşma metninden başlığı destekleyecek nitelikteki bölümlerin koyu puntolarla sunulması, ayrıca partinin kuruluşundan bugüne değin yaşanan olaylardan kesitler sunulması, metnin retoriğini güçlendirme çabası olarak ön plana çıkmaktadır.

29 Ağustos 2014

Haber 1. Gazetenin 29 Ağustos 2014 tarihli sayısında yer alan Erdoğan temalı haberlerin ilki, altı sütuna manşetten, iki satırlık “*Eşli, çocuklu ince mesajlar*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. “*Erdoğan ve Gül, Çankaya’daki devir teslimde kılıçları çekti*” üst başlığının kullanıldığı haber, iki anonsla sunulmuş, ilk anonsta “*Gül’den Erdoğan’a*” ikinci anonsta ise “*Erdoğan’dan Gül’e*” başlığı kullanılmıştır. Metnin ortasında kullanılan görselin bir kenarına Gül’ün açıklamaları, diğer kenarına ise Erdoğan’ın açıklamaları konumlandırılmış ve kullanılan başlıklar mizanpajda oluşturulan karşıtlıkla desteklenmiştir. Gül’ün açıklamalarının yer aldığı birinci anonsta satır başı olarak “*Partiyi beraber kurduk*”, “*Yakın çevre ve çocuklar*”, “*Eşine sahip çıktı*” ve “*Uyum mesajı*” ifadeleri kullanılırken; Erdoğan’ın açıklamalarını içeren ikinci anonsta ise “*2000 yıllık tarihte ilk*”, “*Türkiye küllerinden doğdu*” ve “*Kendini milat aldı*” ifadeleri ara başlık olarak kullanılmıştır. Haberdeki başlıklar ve anonsların yanı

sıra, tercih edilen mizanpajdan anlaşılan, Erdoğan ve Gül arasındaki gizli savaşın, Gül'ün Erdoğan'ın çocuklarını ima eden konuşmasıyla birlikte açığa çıktığı yönündedir. Görsel öge olarak ise Erdoğan ve Gül'ün eşleriyle birlikte yer aldığı devir teslim töreninden bir kare fotoğrafa yer verilmiştir.

Haberin 4. Sayfadaki devamında ise ana sayfadaki başlığı pekiştirecek nitelikte “Gül'den ince mesajlar” başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olan haberin spotunda “*Veda töreninde ‘partiye beraber kurduk’ mesajı verdi. Çocukları ve akrabalarının kendisine söz gelmesin diye titiz davrandıklarını söyledi. ‘İntifada başlatıyorum’ diyen eşine sahip çıktı*” cümlelerine yer verilmiştir. Başlıktan ve spottan, ana sayfadakine benzer şekilde Gül'ün açıklamalarının Erdoğan'ı hedef aldığı anlamı çıkmaktadır. Haberde görsel öge olarak ise Erdoğan'ın Gül'e devlet şeref madalyası takmasını görüntüleyen bir kare fotoğrafa yer verilmiştir.

Haberin şematik yapısına bakıldığında ana olayın devir teslim töreninden ziyade, devir teslimde yaşanan diyaloglar üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır. Törende Gül'ün açıklamalarının ana olayı olarak kurgulandığı haberde, söz konusu bilgiler başlıkta ve spotlarda verilmiştir. Erdoğan'ın aile fertlerinin adının yolsuzluk iddialarına karışmaları, Hayrünnisa Gül'ün intifada açıklamaları ve parti kongresi tarihinin Gül'ü engellemeye yönelik olduğu iddialarının ardaalan bilgili olarak yer aldığı haberde, konunun tarafı olarak Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'ün açıklamalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Fırat Kozok ve Sinan Tartanoğlu imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan ve Gül arasındaki soğuk savaşın iyice açığa çıktığı yönündedir.

Mikro yapısal yönleriyle ele alındığında cümlelerin aktif ve kurallı olduğu gözlemlenmektedir. Birincil kaynaklardan alınan bilgilerle örüntülenen haberde sözcükler temel anlamlarıyla kullanılırken, haberde fotoğraf dışında retoriksel açıdan fark yaratacak bir veriye rastlanmamıştır.

Haber 2. Erdoğan'la ilgili ikinci haber “*Borçlu oğlu çıktı*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. “*Serveti 3 yılda 1 milyon TL artmış*” üst başlığıyla sunulan haberin girişinde “*Twitter’ı yasaklaması nedeniyle AYM’ye yapılan itirazları gayri milli bulan Erdoğan’ın bankada dolar hesabı olduğu ortaya çıktı*” cümlesi yer almıştır. Başlıklar ve giriş cümlesi bütünsel düşünüldüğünde, birbiriyle alakasız üç yargı cümlesinin bir

arada kullanıldığı görülmektedir. Bu yönüyle de yığma bir haber kurgusu izlenimi vermektedir. Haberde herhangi bir görsel öğeye de yer verilmemiştir.

Haberin 5. Sayfadaki devamında ise *“Dolar’lı Cumhurbaşkanı”* başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşetinde yer alan haberin spotunda, *“Cumhurbaşkanlığı seçim sonuçları ile Erdoğan’ın mal varlığı 13 gün gecikmeyle dün Resmi Gazete’de yayımlandı. Erdoğan’a 500 bin borçlu olanın büyük oğlu Ahmet Burak olduğu ortaya çıktı”* cümlelerine yer verilmiştir. Devam haberinin başlık ve spotu incelendiğinde ana sayfadaki tezat metin kurgusunun devamda da var olduğu görülmektedir. Başlıkla doları olması örtülü bir şekilde eleştirilirken, spotta mal varlığı beyanının alacaklı hanesinde Ahmet Burak’ın olması işlenmiştir. Haberde ara başlık olarak ise *“İl başkanırken sadece bir dairesi vardı”, “Serveti 3 yılda 1 milyon TL arttı”, “4 milyon 404 TL”, “Burak 3 yıldır ödemedi”, “Bilezikler yok” ve “Dostlar sağ olsun”* ifadeleri kullanılmıştır. Haberin görsel tamamlayıcı unsuru, mal beyanını gösteren bir tablo ile Erdoğan’ın göğüsten çekim dekupe fotoğrafı olmuştur.

Şematik yapısına bakıldığında ana olayın Erdoğan’ın mal varlığı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte ana olaya dair verilerin yığma şeklinde başlıklarda ve haber girişlerinde verilmesi, haberin yapısını olumsuz etkilemiştir. Fırat Kozok imzalı haberde kaynak olarak Resmi Gazete’de yayımlanan mal beyanı yer alırken, konuyla ilgili Erdoğan’ın veya ailesinin görüşlerine başvurulmadığı görülmektedir. Erdoğan’ın Twitter’la ilgili “gayri milli” çıkışının ve il başkanlığı yaptığı dönemdeki mal beyanının ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberdan çıkan sonuç Erdoğan’ın hızla zenginleştiği, gayri milli çıkışına rağmen döviz hesaplarının olduğu, dolayısıyla da millilik konusunda sanıldığı gibi duyarlı olmadığı yönündedir. Gazetenin tutumu ise bu anlamın ve sonucun çıkmasında temel belirleyendir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında cümle yapılarının etken ve edilgen olduğu gözlenmektedir. Haberin bazı bölümlerinin ikincil kaynaklara dayandırılarak inşa edilmesi, bu ikili yapıyı kaçınılmaz kılmıştır. Sözcükler genellikle temel anlamıyla kullanılırken yer yer ironilere ve metaforlara başvurulduğu görülmektedir. Başlıklardaki ve spotlardaki uyumsuzluk metin genelinde tekrar edilmemiştir. Haberde retoriksel yöne katkı sağlayacak olan mal bildirim tablosu ve geçmiş yıllardaki mal beyanı rakamları ile fotoğrafların yanı sıra Erdoğan’ın Refah Partisi İstanbul İl Başkanlığı

sırasında yardımcılığını yapan Selman Esmerer'in açıklamalarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

4.7.4. Hürriyet Gazetesi (10-29 Ağustos 2014)

11 Ağustos 2014

Haber 1. Cumhurbaşkanlığı halk oylamasının ertesi günü Hürriyet gazetesinde seçim sonuçları bağlamında Erdoğan'ı merkezine alan iki haber vitrin sayfasında yer almıştır. Erdoğan konulu ilk haber gazetenin sürmanşetinde dokuz sütuna “*İlk turda Köşk*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Gazetenin sürmanşetinin tamamının Erdoğan merkezli seçim haberlerine ayrılması dikkat çekicidir. “*Erdoğan halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı*” üst başlığının kullanıldığı haberin spotunda, “*Başbakan Tayyip Erdoğan, ilk turda 12. Cumhurbaşkanı seçilerek 9’uncu seçim zaferini kazandı. Erdoğan, Çankaya Köşkü’nde 5 yıl boyunca görev yapacak*” ifadelerine yer verilmiştir. Spotta, Erdoğan'ın daha önceki seçim zaferlerine de göndermede bulunularak, başarılı bir siyasetçi olduğunun altı çizilmiştir. Haberin uydusu olarak metin içine gömülü kutu içerisinde “*Kasımpaşa’dan Çankaya’ya*” başlıklı haberde, Erdoğan'ın siyasi hayatından kesitlere yer verilmiştir. Haberin görsel tamamlayıcısı olarak ise Tayyip Erdoğan, Ekmeleddin İhsanoğlu ve Selahattin Demirtaş'ın fotoğrafları ile adayların aldığı oy oranlarının grafiklerine yer verilmiştir.

Haberin 18. ve 19. Sayfalarındaki devamında “*% 51.9’la Çankaya’da*” başlığı kullanılmıştır. Gazetenin orta sayfasının ayrıldığı haberin başlığı her iki sayfada birbirini tamamlayacak şekilde sunulması, gazetenin referanduma ve sonuçlarına verdiği önemi ortaya koymaktadır. Spotunda “*12. Cumhurbaşkanı, halkın oylarıyla yapılan ilk seçimde Başbakan Tayyip Erdoğan oldu. 20 milyon 282 bin seçmenin tercihiyle yüzde 51.96 oy alan Erdoğan, ikinci sıradaki rakibi Ekmeleddin İhsanoğlu’na 13.63 puan fark attı. Yüzde 73’te kalan katılım oranı, yüzde 89 olan 30 Mart’taki seçime göre 16 puan düşük gerçekleşti*” cümlelerine yer verilmiştir. Başlıkta ve spotta kullanılan haber dili nesnel ve bilgilendiricidir. Haberde kullanılan fotoğraflar tüm sayfaya yayılmış, seçimi ve seçim sonrası tepkileri anlatır niteliktedir. Haberde toplam on iki fotoğraf ve seçim sonuçlarını gösteren bir grafik yayımlanmıştır. Fotoğraflar belli bir hiyerarşiye göre mizanpe edilmiş ve manşet fotoğrafı diyebileceğimiz kare, Erdoğan'ın oy kullanma enstantanesi olmuştur. Diğer görseller ise yurt genelinden

objektiflere yansıyan seçim ve seçim sonrası kutlama fotoğrafları olmuştur. Kutlama fotoğrafları, fotoğraf içine yerleştirilmiş kırmızı puntolu “*AK Parti bayramı*” başlığıyla sunulmuştur.

Haberin şematik yapısını bakıldığında, vitrin sayfasında da devam sayfalarında da ana olayın başlıklarda ve spotlarda aktarıldığı görülmektedir. Seçim zaferinin ana olayı oluşturduğu haberin, ana sayfadaki sunumunda, ana olayın merkezine Erdoğan’ın kişiliği yerleştirilirken, devam sayfasında parti zaferi vurgusu yapılmıştır. Erdoğan’ın geçmiş seçimlerdeki kazandığı sekiz zaferin ve geçmiş cumhurbaşkanlarının temsili demokrasiyle seçilmesinin ardalan bilgisi olarak verildiği haberdan çıkan sonuç, Erdoğan’ın zaferlerine bir yenisini eklediği ve kanıksanmış bir durumun tekrar ettiği yönündedir. İmzasız yayınlanan haberde, diğer adayların görüşlerine yer verilmemiş, Erdoğan’ın açıklamaları ise ana sayfada manşetten, farklı bir haber olarak verilmiştir.

Mikro yapısal özellikleri itibariyle değerlendirildiğinde gazetenin, Erdoğan’ın seçim zaferini pozitif yönleriyle ele aldığını söylemek mümkündür. Cümleler basit, öznesi belli ve fiil çekimleri aktiftir. Sözcükler veya sözcük grupları uyumlu ve Erdoğan’ın zaferini taltif eder niteliktedir. Fotoğraflar, seçim sonuçlarını yansıtan grafik, açılan sandık oranları, resmi olmayan seçim sonuçlarına göre oy dağılımlarının verilmesi haberin retoriğini güçlü kılan başlıca etmenlerdir.

Haber 2. Aynı tarihli gazetenin seçim sonuçları bağlamında Erdoğan’ı özne olarak alan ikinci haberi, gazetenin manşetinden dokuz sütuna iki satır büyük puntolarla sunulan “*Kırgınlıklar eski Türkiye’de kalsın*” başlıklı haberi olmuştur. Sayfadaki konumu, dokuz sütundan verilmesi, punto ve font tercihi, gazetenin haberi önemseyişini göstermektedir. Haberin spotunda, “*Balkon konuşmasında 77 milyona böyle seslenen Erdoğan, ‘Yeni toplumsal uzlaşma sürecini hep birlikte başlatalım’ dedi*” ifadesine yer verilmiştir. Spottan, başlığa çekilen ifadenin de Erdoğan’a ait olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan’ın konuşmalarından alıntılanan başlık cümlesinin tırnak içinde verilmemesi, gazetenin Erdoğan’a katıldığını, aynı fikirde olduğunu göstermektedir. İki anonsla sunulan haberde anons başlığı olarak ise “*Seçimin kaybedeni yok*” ve “*Farklılıklar zenginlik*” ifadelerine yer verilmiştir. Anons başlıklarının da Erdoğan’ın konuşmalarından çıkarıldığı metinden anlaşılmaktadır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak iki fotoğraf ve bir grafiğe yer verilmiştir. Tayyip Erdoğan ve Emine Erdoğan’ın balkondan halkı selamlama anı ve selamlanan halkın coşkusu yansıtan enstantaneler

haberlin fotoğraflarlnı oluştururken, fotoğraflara iliştirilmiş cumhurbaşkanlığı forsu, grafik olarak yer almıştır.

Haberin 19. sayfadaki devamında ise “*Bu seçimin kaybedeni yok*” başlığı kullanılmıştır. “5. Balkon konuşması” logosuyla verilen haberin girişinde “*Seçim zaferinin ardından İstanbul’dan Ankara’ya giden Başbakan Tayyip Erdoğan, AK Parti Genel Merkezi’nin balkonundan binlerce kişiye seslendi*” ifadesi kullanılmıştır. Haberde ayrıca “*Parantez kapandı*”, “*Paralel’e çağrı*” ve “*77 milyonu kucaklıyorum*” ara başlıkları kullanılarak metin bölümlendirilmiştir. Haberin Erdoğan’ın balkon konuşmalarlnı içerdiiği ve başlığın da Erdoğan’ın açıklamalarından alıntılандıęı başlıktan ve spottan anlaşılmaktadır. Metnin tematik yapısında gazetenin tutumuna ilişkin herhangi bir çıkarım yapılamamakla birlikte, genel itibariyle nesnel ve olumlu bir dil kullanıldığını söylemek mümkündür. Haberde görsel tamamlayıcı olarak ise Erdoğan’ın balkon konuşmasını yansıtan belden çekim dekupe bir fotoğraf kullanılmıştır.

Şematik yapıya bakıldığında da ana olay, genel teamüllerin aksine girişte değil de metin içinde verilmiştir. Bu sunuş şekline, Erdoğan’ın konuşmalarlnın müdahalesiz ve doğal akışı içinde verilmesi de etkili olmuştur. Geçmişte seçim sonuçları nedeniyle yaşanan siyasi polemiklerin ve sert tartışmaların ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberdan çıkan sonuç, Erdoğan’ın siyasi tartışmalara sünger çektiği ve birlik beraberlik duygusuyla cumhurbaşkanlığı görevini yürüteceği yönündedir. Kaynak bilgisinin yer almadığı haberde, taraf olarak sadece Erdoğan’ın açıklamaları yer almış, rakiplerinin konuyla ilgili herhangi bir beyanatına rastlanmamıştır.

Mikro yapısal özellikleri itibariyle incelendiğinde, haber söyleminde öznenin açık, cümlelerin aktif sunumu göze çarpmaktadır. Erdoğan’ın konuşmalarlnın müdahalesiz verilmesi, bu yaplnın ortaya çıkmasındaki temel faktör olmuştur. Cümlelerin uyumlu, kullanılan sözcüklerin ise olumlu ve temel anlamlarıyla kullanılması, gazetenin Erdoğan’a pozitif yaklaştığını işaret etmektedir. Haberde, Erdoğan’ın geğmiş seçimlere ve siyasi uygulamalara dair sayısal verilere başvurması, metni retoriksel yönden güçlendirmiştir.

12 Ağustos 2014

Gazete referandumun sonuçlanmasının akabinde Erdoğan'ı konu alan haberi “*Kongreyle veda*” başlığıyla sürmanşetten duyurmuştur. Haberin dokuz sütuna atılan başlıkla verilmesi ve logo üstü sürmanşetin tamamının Erdoğan'a ayrılması, haber hiyerarşisi açısından gazetenin Erdoğan'a atfettiği önemi göstermektedir. Haberin spotunda, “*AK Parti MKYK, 12. Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan'ın, Gül'ün görev süresinin dolacağı 28 Ağustos'tan bir gün önce yapılacak kongrede veda etmesine karar verdi*” cümlesi yer almıştır. İki anonsla sunulan haberde anons başlıkları olarak “*Aynı kişi olacak*” ve “*Mazbata formülü*” ifadeleri kullanılmıştır. Anonslar incelendiğinde haberin AK Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik'in açıklamalarına dayandığı ve Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte, parti içerisinde ve başbakanın kim olacağıyla ilgili işleyecek süreci konu ettiği görülmektedir. Haberde görsel unsur olarak ise Çankaya köşkünün bir fotoğrafı ile Erdoğan çiftinin halkı selamlama anını anlatan dekupe bir arşiv fotoğrafının birlikte kullanıldığı görülmektedir. Haberde ayrıca devam sayfasında yer alan ve Emine Erdoğan'ın hayat hikayesini anlatan bir yazının “*Yeni first lady'nin hikayesi*” başlığıyla duyurusu yapılmıştır.

Haberin 20. Sayfadaki devamında ise “*AK Parti 27 Ağustos'ta başbakanı seçecek*” başlığı kullanılmıştır. Spotun yer almadığı haberin girişinde, “*AK Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik, olağanüstü kongresin 27 Ağustos'ta yapılacağını belirterek, Tayyip Erdoğan'ın kongreye kadar başbakan ve genel başkan olarak görevinin başında olacağını açıkladı*” ifadesine yer verilmiştir. Söz konusu giriş cümlesinden sonra Çelik'in açıklamaları müdahalesiz olarak aktarılmış ve haber sonlandırılmıştır. Bu müdahale etmeme tercihiyle haber daha çok bir basın bültenini anımsatmaktadır. Haberde görsel öge olarak ise MKYK toplantısı sonrası basının karşısına geçen Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik'in tek kare fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğraf günceldir.

Haberin şematik yönlerine bakıldığında da ana olay olarak parti genel başkanlığı seçimi, dolayısıyla da başbakanın kim olacağı konusunun alındığı görülmektedir. Ana olayın haber başlıklarında özetlendiği ve giriş cümlesinde verildiği görülmektedir. Ardalan bilgili olarak cumhurbaşkanlığı halk oylamasının yer aldığı metinde sadece Çelik'in açıklamalarına yer verilmiş ve konuyla ilgili başka bir siyasi figürün görüşleri yer almamıştır. Ümit Çetin imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı görevini devralmadan bir gün önce parti kongresiyle genel başkanlığa ve başbakanlığa

veda edeceği, yapılacak parti kongresinin yeni genel başkanı belirleyeceği gibi aynı zamanda başbakanın da seçileceği bir kongre olacağı yönündedir. Gazetenin de aynı görüşte olduğu haberin başlığından anlaşılmaktadır.

Mikro yapısal özellikleri itibariyle ele alındığında cümle yapılarının öznesi açık ve aktif, cümlelerin ise basit ve kurallı olduğu gözlenmektedir. Temel anlamlarıyla kullanılan sözcüklerin olumlu ve bölgesel uyum içinde kurgulandığı açıkça görülmektedir. Haberde, geçiş süreciyle ilgili Amerika Birleşik Devletlerinde “Topal Ördek Dönemi” diye adlandırılan yönetim sisteminin örnek verilmesi retoriksel yönün güçlenmesine katkı sağlamıştır.

13 Ağustos 2014

Gazete 13 Ağustos 2014 tarihli sayısında Erdoğan haberini “*Gül’ün dönmesi doğal*” başlığıyla okuyuculara duyurmuştur. Sayfanın göbeğinde dört sütunluk alanda yer alan haberin spotunda “*Cumhurbaşkanı Gül, veda resepsiyonunda Başbakan Erdoğan’a ‘Sayın Seçilmiş Cumhurbaşkanı’ diye hitap etti*” ifadesi yer almıştır. Başlık ve spotu incelendiğinde, spotta cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün açıklamaları yer alırken, başlıktaki ifadenin muğlaklığını giderecek herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Dolayısıyla da başlıkta bir veri kaybı söz konusudur. Herhangi bir belirteç veya tırnağın yer almaması da bu veri kaybını perçinlemektedir. Haberde görsel öge olarak Gül ve Erdoğan çiftlerinin yer aldığı bir kare ile Emine Erdoğan ve Hayrünnisa Gül’ü görüntüleyen bir kare olmak üzere iki kare fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraf içi metinde “*İki cumhurbaşkanı iki first lady bir arada*” bilgi notuna yer verilmiştir.

Haberin 18. Sayfadaki devamında “*Köşk’te sıcak veda önemli mesajlar*” başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olarak yedi sütunda iki satır başlıkla verilen haberin spotunda ise “*Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Çankaya Köşkü’nde verdiği veda resepsiyonunun büyük bölümünü ‘Sayın Seçilmiş Cumhurbaşkanı’ diye seslendiği Başbakan Tayyip Erdoğan ile Eşi Emine Erdoğan’a ayırdı. Resepsiyon salonu boşalırken Erdoğan ve Gül eşleriyle birlikte Köşk’ün makam katında kaldılar ve görüşmelerini sürdürdüler*” cümlelerine yer verilmiştir. Başlıktan ve spottan anlaşıldığı üzere gazete, resepsiyonda esen sıcak havayı olumlu görmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Erdoğan ve Gül çiftlerinin yer aldığı bir kare ile Tayyip

Erdoğan ve Abdullah Gül'ün sarıldığı bir kare fotoğraf kullanılmıştır. Fotoğraflar güncel ve resepsiyona ait görüntülerdir.

Haberin uydusu niteliğinde ise AK Parti'nin önemli isimlerinden Bülent Arınç'ın açıklamaları “Yeniyetmeler kardeşliğimizi zedeleyebilir” başlığıyla sunulmuştur. Haber, Arınç'ın parti kongresiyle ilgili görüşlerini içermektedir. Söz konusu uydu haberde görsel öge olarak Bülent Arınç'ın vesikalık bir kare fotoğrafına yer verilmiştir.

Şematik yönleriyle ele alındığında ana olayın devam sayfasının başlığında ve spotunda verildiği görülmektedir. Resepsiyonda Gül ve Erdoğan'ın birbirlerine yaklaşımlarının ana olay olarak ele alındığı haberde, ters piramit kuralına uygun olarak ana olay aktarımı sürdürülmüştür. Olayın tarafları olan her iki ismin görüşlerine de ayrıntılı olarak yer verilmiş ve bu anlamda haberde eksik yön bırakılmamıştır. Cumhurbaşkanlığı halk oylamasının ardalan bilgisi olarak yer aldığı Deniz Zeyrek imzalı haberden çıkan sonuç, Abdullah Gül ve Tayyip Erdoğan arasında iddia edildiği gibi herhangi bir problemin olmadığı, ilerleyen süreçte de uyumlu bir mesai sürdürecekleri yönündedir.

Haberin mikro yapı incelemesi yapıldığında ise öznesi açık aktif cümlelerle örüntülenmiş bir haber kurgusu olduğu gözlenmektedir. Sözcüklerin uyumlu ve temel anlamlarıyla kullanıldığı haberde, tarafların açıklamaları ile fotoğraflar retoriksel güçlendirici unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

15 Ağustos 2014

İlgili tarihte Hürriyet gazetesindeki Tayyip Erdoğan haberi, “*Yeni başbakan perşembeye*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın etek kısmında yer alan ve spotun kullanılmadığı haberin anonsunda “*Başbakan Erdoğan, AK Parti'nin 13. kuruluş yıldönümünde başbakan belirleme sürecini anlattı: ‘Perşembe günü MYK toplantısı yapacağız. Sonra partimizin bütün kurullarının ortak ismi olarak ne çıkıyorsa onu açıklarız*” ifadesi yer almıştır. Anonsta ve başlıkta gazetenin, parti kongresini yeni başbakanı belirleme süreci olarak algıladığı görülmektedir. Bu algının oluşmasında parti sözcüsü tarafından yapılan parti genel başkanı ile başbakanın aynı kişi olacağı açıklamasının doğrudan etkili olduğu düşünülmektedir. Haberde görsel öge olarak Erdoğan'ın tek kare fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin 24. Sayfadaki devamında ise “*Ya git işine bak*” başlığı kullanılmıştır. “*İstifa çağrılarına yanıt*” üst başlığının kullanıldığı haberin spotunda, “*Başbakan Tayyip Erdoğan, AK Parti Olağan Kongresi’nin, 2015 Haziran’ındaki seçimlerden sonra yapılacağını belirterek, seçimlere 27 Ağustos’ta seçilecek genel başkanla gidileceği sinyali verdi. Erdoğan, ‘2015 seçimlerinden sonra olağan küçük kongre yapılacaktır. Buradan da çok daha güçlü şekilde hücreler tazelenmiş şekilde teşkilatımız çıkacaktır’ dedi. Erdoğan, katıldığı son Genişletilmiş İl Başkanları toplantısında, teşkilata önemli uyarılarda bulundu, istifa çağrıları için de ‘15’inden sonra istifa etmesi gerekiyormuş. Ya git işine bak ya, işine bak’ dedi*” cümlelerine yer verilmiştir. Haberin Erdoğan’ın Genişletilmiş İl Başkanları toplantısındaki açıklamalarını konu ettiği başlıkta ve spotta ortaya konmuştur. Dokuz sütunda verilen başlığın Erdoğan’ın bir ifadesi olduğu anlaşılmaktadır. Yine de başlıkta ve üst başlıkta Erdoğan isminin yer almaması bir veri kaybını da beraberinde getirmiştir. Gazete, Erdoğan’ın açıklamalarından doğrudan alıntılanan başlığı tırnak içinde vermeyerek, Erdoğan’la hemfikir olduğunu ve tavrını belli etmektedir. Haberin uydusu niteliğinde iki uydu habere yer verilmiştir. Yine Erdoğan’ın açıklamalarından oluşan uydu haberler, “*Tweet mivit hoşlanmam*” ve “*Yeni muhalefet kaçınılmaz*” başlıklarıyla, ana haberin yanı başında okuyuculara duyurulmuştur. Birinci uydu haberde Erdoğan’ın, siyasilerin sosyal medya kullanımıyla ilgili görüşleri yer alırken, ikincisinde ise yeni siyasi konjonktürde yeni yeni muhalefet partilerinin siyasal arenaya çıkacağıyla ilgili öngörüsü paylaşılmıştır. Başlıkları Erdoğan’ın konuşmalarından alıntılanan haberlere, gazetenin müdahale etmediği, metnin doğrudan aktarım şeklinde verildiği görülmektedir. Ana haberde olduğu gibi uydu haberlerin başlığı da tırnaksız verilmiştir. Haberde görsel öge olarak Erdoğan’ın toplantı salonunda katılımcıları selamlama fotoğrafı altı sütundan geniş bir şekilde verilirken, ilave olarak kürsüde konuşma anını görüntüleyen bir enstantane metin içerisinde kendine yer bulmuştur.

Şematik yapısıyla ele alındığında Ak Parti olağan kongresi başbakanın da belli olacak kongre olması nedeniyle ana olay olarak belirlenmiştir. Ana olay vitrin sayfasında başlıkta ve anonsta verilirken, devam sayfasında spota girişinde verilmiştir. Haber bir bütün olarak düşünüldüğünde devam sayfasındaki başlığın ana olayla örtüşmediği görülmektedir. Referandum sonuçlarının ardalan ve bağlam bilgisi olarak yer aldığı haber, Erdoğan’ın açıklamalarıyla sınırlı tutulmuş, konuyla ilgili herhangi bir siyasal aktörün veya uzmanın görüşlerine yer verilmemiştir. Haber metnine başlıklar ve spotlar

dışında gazetenin herhangi bir müdahalesi olmamış ve bir bülten şeklinde doğrudan aktarım yoluna gidilmiştir. Gazetenin metin içerisinde herhangi bir veri kaybına neden olacak müdahalesinin olmaması, Erdoğan'ı olumlayan bir yayın politikası benimsediği yorumunu yapmayı mümkün kılmaktadır. Ümit Çetin imzalı haberden çıkan sonuç, AK Parti olağan kongresinin aslında bir başbakanı belirleme toplantısı olduğu yönündedir.

Mikro yapı incelemesi yapıldığında da, haberde gazetenin müdahalesinin yok denecek kadar az olması, cümlelerin kurallı ve aktif fiil çekimleriyle inşa edilmiş bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bir bülten görünümü veren haberdeki sözcükler temel anlamlarıyla aktarılmış, abartma, çarpıtma veya vurgulama yapılmamıştır. Parti prensibi olarak belirlenen “üç dönem kuralı” habere retoriksel katkı sağlayan tek unsur olmuştur.

16 Ağustos 2014

Gazete söz konusu tarihte Erdoğan'ı merkezine alan haberi “*Sizi Köşk'ten izleyeceğim*” başlığıyla okuyuculara duyurmuştur. Üç sütunda spotsuz verilen haberin anonsunda, “*12.cumhurbaşkanı seçilen Tayyip Erdoğan, önceki akşam son kez bir araya geldiği milletvekillerine şöyle dedi: 28'inden itibaren burada olmayacağım. Ama gönül ve ruh dünyam hep sizinle beraber olacak. Sizi Çankaya'dan izlemeye devam edeceğim*” ifadeleri kullanılmıştır. Görsel öge olarak ise Erdoğan'ın vesikalık fotoğrafına ve Cumhurbaşkanlığı Mazbatasına yer verilmiştir. Fotoğraf altı bilgisi olarak “*YSK 12. Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın mazbatasını TBMM Başkanlığı'na gönderdi*” ifadesi yer almıştır.

22. Sayfadaki devamında ise haber, kolaj şeklinde sunulmuştur. Ana sayfadan anons edilen haber devam sayfasında “*Gönül ve ruh dünyam sizinle*” başlığıyla fotoğraf içi haber olarak verilmiş ve devam sayfasındaki ana haberin uydusu şeklinde konumlandırılmıştır. Fotoğraf içi haber metninde “*AK Parti Genel Merkezi'ndeki toplantıda milletvekillerine veda eden Tayyip Erdoğan, '28'inden itibaren burada olmayacağım. Ama gönül ve ruh dünyam hep sizinle beraber olacak. Sizi Çankaya'dan izlemeye devam edeceğim. Sadece izlemekle de kalmayacağım' dedi*” ifadeleri yer almıştır. Haber bütünlüğünün ağırlık merkezini oluşturan ana haberde ise “*Teamülleri oluşturacağız*” başlığı kullanılmıştır. Yedi sütunda, çift satır başlıkla verilen haberin spotunda, “*12. Cumhurbaşkanı seçilen Tayyip Erdoğan, önceki akşam son kez bir araya geldiği milletvekillerine, 'Teamüller diyorlar, ne teamülü, yeni teamülleri biz*

*oluşturacağız’ diyerek cumhurbaşkanlığına ilişkin önemli işaretler verdi. AK Parti Genel Merkezi’ndeki toplantıda, milletvekillerinin yeni genel başkan ve başbakana ilişkin eğilimlerini de kapalı zarf içinde alan Erdoğan, şunları söyledi:” ifadelerin yer almıştır. Spottan da anlaşılacağı üzere habere bir nevi spotta giriş yapılmış ve metin doğrudan Erdoğan’ın konuşmalarından müdahalesiz şekilde oluşturulmuştur. Gazetenin, Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki süreçte, Erdoğan haberlerinde sıkça yaptığı doğrudan aktarım anlayışının klasik bir örneğine söz konusu haberde de rastlanmaktadır. Bu noktada gazetenin Erdoğan’ın konuşmalarını yorumlamaya veya farklı bakış açılarıyla ele almaya gerek duymadığını, dolayısıyla da Erdoğan’ın açıklamalarının meşruiyetini baştan kabul ettiğini söylemek mümkündür. Haberde görsel öge olarak ise ana sayfadan anons edilen haberin de içinde yer aldığı milletvekilleriyle buluşma anının fotoğrafı altı sütunda geniş şekilde kullanılmıştır. İlave olarak ana sayfada olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı Mazbatasına devam sayfasında da yer verilmiştir. ana haberin bir diğer uydusu “*Meclis 28 Ağustos’ta Erdoğan için toplanacak*” başlığıyla modüler kolaj yapının parçası olmuştur. Uydu haberde, bundan sonraki sürecin nasıl işleyeceğiyle ilgili bilgilere yer verilmiş ve konuyla ilgili Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Sadi Güven ile TBMM Başkanı Cemil Çiçek’in görüşlerine başvurulmuştur.*

Şematik yönüyle ele alındığında da haberin ana sayfadaki anonsuyla devam sayfasındaki ana haberin kısmi farklılıklar arz ettiği görülmektedir. Ana sayfadaki anonsun ana olayı Erdoğan’ın partiyle ilişkisini kesmeyeceği olurken, devam sayfasındaki kolaj yapının ana haberindeki ana olayın, cumhurbaşkanlığıyla ilgili teamüllerin değişeceği bilgisi olmuştur. Bu bağlamda yeni teamüllerden kastın “partili cumhurbaşkanı” olması muhtemeldir. Dolayısıyla da iki farklı ana olay arasında örtülü bir bağ kurmak mümkündür. Bir ilişkisel durumun varlığını kabul ederek hareket edildiğinde ana olayın devam sayfasının başlığında ve spotunda verildiği görülmektedir. Ana olayın metin içinde ise “*Teamül diyorlar, ne teamülü*” ara başlığı altında detaylı şekilde aktarılmıştır. Önceki cumhurbaşkanlarının görev ve yetkilerini yasalardan ziyade teamüllere göre kullanmasının ardalan ve bağlam bilgisi olarak yer aldığı haberler bütününde Erdoğan’ın görüşleri ana haberde verilirken, konunun dolaylı yönden tarafı olarak Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Sadi Güven ile TBMM Başkanı Cemil Çiçek’in görüşleri uydu haberde verilmiştir. Haberden çıkan sonuç, Erdoğan’ın alışılmışın dışında bir cumhurbaşkanı profili çizeceği yönündedir.

Haberdeki mikro yapıya bakıldığında beklendiği gibi haber aktif cümlelerle ve olumlu bir metin kurgusuyla okuyuculara sunulmuştur. Herhangi bir sayısal veri veya enformasyona rastlanmaması ana haberin retorik açısından eksik kalmasına yol açmıştır. Söz konusu veriler Sadi Güven ve Cemil Çiçek'in açıklamalarında yer bulmuş ve haberi daha anlamlı kılmıştır. Cümlelerin uyumlu ve sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanılması bir diğer dikkat çeken özelliktir.

21 Ağustos 2014

Gazetenin 21 Ağustos 2014 tarihli sayısında araştırma kapsamına giren haber “*Urla tatilinde MYK mesaisi*” başlığıyla yer almıştır. Ana sayfada iki sütundan, spotsuz duyurulan haberin anonsunda, “*Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yorgunluğunu atmak için Urla Zeytineli’ndeki Hacılar Koyu’nda tatil yapan Tayyip Erdoğan, bir yandan da bugün başbakanın adının kesinleşeceği AK Parti MYK’sı için hazırlık yaptı. Bazı kurmaylarıyla bir araya gelen Erdoğan’ın, kabineye girmesi muhtemel isimler üzerinde durduğu öğrenildi*” cümleleri yer almıştır. Başlıktan ve başlığın açıklaması olan anons cümlelerinden anlaşılan Erdoğan’ın partiyle ilişkisini kesmediği ve tatilde bile parti vitrininin oluşturulmasıyla ilgili çalıştığıdır. Başlıkta Erdoğan isminin kullanılmamasını bir veri kaybı olarak değerlendirmek mümkündür. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ise Erdoğan’ın vesikalık bir fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin 23. sayfadaki devamında ise “*Urla’da dinlendi*” başlığı kullanılmıştır. Spotun yer almadığı haberin girişinde, “*Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde zafere ulaşan Tayyip Erdoğan, dinlenmek için Urla’yı seçti, seçim yorgunluğunu ve stresini Zeytineli Hacılar Koyu’nda atan Erdoğan’ın MYK öncesi dinlenerek enerji depoladığı, bir yandan da görüşmeler yaparak Bakanlar Kurulu ile ilgili son rötuşları yaptığı öğrenildi*” cümlelerine yer verilmiştir. Haber girişinden, Erdoğan’ın sadece tatil yapmadığı, tatil süresi boyunca partinin yeni yönetimine şekil verme çalışmalarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. İki modülden oluşan haberin ikinci bölümünde ise “*Başbakanlık MYK’sı bugün*” başlığı kullanılmış ve olası başbakan adaylarıyla ilgili kulis bilgilerine yer verilmiştir. Haberde görsel öge olarak Erdoğan’ın göğüsten çekim dekupe bir fotoğrafı ve tatil yaptığı Hacılar Koyu’nun genel görünümü kullanılmıştır.

Haber şematik yönleriyle irdelendiğinde ana sayfada da devam sayfasında da ana olayın haber girişinde verildiği görülmektedir. Erdoğan’ın tatilde MYK’ya son şeklini verme

çalışmalarının ana olayı oluşturduğu haberin metninde de ana olayın detayları ve Erdoğan'ın yaptığı görüşmeleri yer almıştır. Cumhurbaşkanlığı seçim maratonundaki yoğunluğun ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, olayın tarafı olarak Erdoğan veya başka bir ismin görüşüne yer verilmemiştir. Banu Şen imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan'ın tatilde bile parti işleriyle uğraştığı ve cumhurbaşkanı seçilmesine rağmen hala partideki son sözü söyleyen isim olduğu yönündedir.

Mikro yapı özelliklerine bakıldığında ise metni oluşturan cümlelerin edilgen ve geçmiş zaman kipiyle oluşturulduğu görülmektedir. Cümle öznelerinin örtülü bir şekilde yer aldığı haberde zaman zaman "...partililer tarafından doğrulandı" cümlesinde olduğu gibi muğlak kaynakların bilgisine başvurulduğu yer almıştır. Sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı haberde, kaynakların belirsizliği ve herhangi bir somut verinin yer almaması, metnin retorik yönden eksik kalmasına yol açmıştır.

22 Ağustos 2014

İlgili tarihteki Recep Tayyip Erdoğan haberi, gazetenin sürmanşetinden "*Başbakanda sıfır sorun*" başlığıyla duyurulmuştur. Dokuz sütuna iki satır başlıkla duyurulan haberin üst başlığında "*Erdoğan açıkladı: Kardeşimiz Davutoğlu*" ifadesi yer almıştır. Üst başlığın yüklemsiz yapısı ve tek başına bir anlam ifade etmemesi bir veri kaybının yaşandığına işaret etmektedir. Haberin spotunda ise "*Başbakan Erdoğan, AK Parti MYK'nın Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun 27 Ağustos'taki kongreye genel başkan ve başbakan adayı olarak katılmasını oy birliğiyle kararlaştırdığını açıkladı*" cümlesine yer verilmiştir. Tematik yapı incelendiğinde Davutoğlu'nun parti genel başkanı, dolayısıyla da başbakan olacağının kesinliği başlıklarda ve spotta verilmiştir. Ana başlıkta kullanılan "sıfır sorun" ifadesinde, Sıfır Sorun Teorisi'yle ünlenen Ahmet Davutoğlu'nun akademik yönüne gönderme yapılmıştır. Ana haberin uydusu olarak konumlandırılan "*Doğum günleri Erdoğan'la aynı*" başlıklı haberde, Davutoğlu'nun özel hayatını ve özgeçmişini konu edilmiş, "Restorasyon devam edecek" başlıklı uydu haberde ise Davutoğlu'nun MYK'daki konuşmalarına yer verilmiştir. Haberde görsel öge olarak dört fotoğrafa yer verilmiştir. Ana haberin görseli olarak Erdoğan'ın bir fotoğrafı, Davutoğlu'nun kürsüye çıkma anını gösteren bir enstantane ve yine Davutoğlu'nun boydan çekilmiş dekupe bir fotoğrafı kullanılmıştır. Fotoğrafın üzerinde "*11 yıl sonra başbakan değişiyor*" belirteci yer almıştır. Davutoğlu'nun biyografisini konu eden uydu haberde ise Ahmet Davutoğlu ve Eşi Sare Davutoğlu'nun yer aldığı bir

fotoğraf kullanılmıştır. Toplantı salonunda çekilen fotoğrafların güncel, diğerlerininse arşiv fotoğrafı olduğu görülmektedir. Haberin dört fotoğrafla sürmanşetten görülmesi, gazetenin konuya atfettiği önemi göstermektedir.

Ana haberin devamı 21. sayfadan, uydu haberin devamı ise 20. sayfadan verilmiştir. 21. Sayfadaki ana haberin devamında “*Kardeşime başarılar*” başlığı kullanılmıştır. Haberin spotunda ise “*Cumhurbaşkanı seçilen Tayyip Erdoğan, AK Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlık görevini üstlenecek ismin, Davutoğlu olduğunu açıkladı. Erdoğan, 7 yıl önce Gül’de olduğu gibi Davutoğlu’nun adaylığını da ‘Kardeşim’ vurgusuyla ilan etti*” cümlelerinin kullanıldığı görülmektedir. Başlıkta bir veri kaybının olduğu görülmektedir. Kim tarafından söylendiğinin ve kimin kastedildiğinin açık olmaması veri kaybının yaşanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte başlık spotla açıklanmış, aynı zamanda haberin özetlemesi de yapılmıştır. Erdoğan’ın kullandığı “Kardeşim” sıfatı vurgulanmış ve 2007 yılındaki cumhurbaşkanı adayı belirleme sürecine göndermede bulunulmuştur. 21. Sayfadaki ana haberde “*Çok okur hiç unutmaz*” ve “*Davutoğlu’ndan ilk mesaj: paralelle mücadele*” başlıklı iki uydu habere yer verilmiş; ilave olarak da Davutoğlu’nun hayatından kesitler sunun bir foto haber kombinasyonu kullanılmıştır. Uydu haberlerin ilkinde eski YÖK Başkanı Yusuf Ziya Özcan’ın Davutoğlu’yla ilgili anılarına, ikincisinde ise Davutoğlu’nun MYK’da yaptığı konuşmaya yer verilmiştir. Foto haberde ise kullanılan fotoğrafların üzerinde “*Torun sevgisi*”, “*Suriyeli bir sığınmacıyla*” ve “*Sportmen*” belirteçleri kullanılarak görselde anlatılan gerçeklik yazı yoluyla da ifade edilmiştir. Kullanılan belirteçlerin yüklerinin pozitif, çağrışımlarının ise sempatik oluşu, gazetenin Davutoğlu ismini memnuniyetle karşıladığını göstermektedir. Haber toplamda dokuz fotoğraf ile desteklenmiştir. Ana fotoğrafı Erdoğan ile Davutoğlu’nun sarılma enstantanesi oluşturmuştur. Kullanılan görsel öge miktarıyla gazetenin haberi görüş biçiminin olumlu olduğu bir kez daha yinelenmiştir.

Ahmet Davutoğlu’nun biyografisi üzerinde şekillenen 20. Sayfadaki uydu haberde ise “*Hoca şimdi başbakan*” başlığı kullanılmıştır. “*Toroslar’dan Ankara’ya*” üst başlığının kullanıldığı haberin spotunda, “*Ahmet Davutoğlu’nun siyasetteki aktifliğinin temeli, doğum yeri olan Toroslar’ın eteklerinde, sarp kayalıklarla Türkmen kasabası Konya-Taşkent’in coğrafyasındaki yaşam mücadelesine dayanıyor. İstanbul Erkek Lisesi’nde edindiği katı Alman bakışı, müzakere masalarında doğru bildiğini açıkça söylemesinde*

önemli etkenlerden biri oldu. İşte Davutoğlu'nun çocukluğundan, Abdullah Gül'ü tanımasıyla yönünü çevirdiği siyasette adım adım başbakanlığı gelişinin öyküsü..." cümlelerine yer verilmiştir. Başlıktan ve spottan anlaşılacağı üzere metin içinde de Davutoğlu'nun yaşam öyküsünden kesitler sunulmuştur.

Şematik yönleriyle ele alındığında haberdeki ana olayın spotlarda ve haber girişlerinde verildiği görülmektedir. Parti genel başkanı ve başbakanın kim olacağı açıklamasının ana olay olarak ele alındığı haberin hem ana sayfadaki hem de devam sayfasındaki spotlarında ve metin girişlerinde ana olayın aktarıldığı görülmektedir. Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilerek başbakanlık ve parti genel başkanlığı koltuğunu boşaltacak olmasının ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde olayın taraflarının görüşlerine de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Selçuk Şenyüz imzalı habere çıkan sonuç, parti genel başkanının dolayısıyla da başbakanın kesinleştiği yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında metnin yapıcı bir dille örüntülandığı göze çarpmaktadır. Öznesi açık, aktif ve kuralı cümlelerin kullanıldığı haberde sözcük ve sözcük gruplarının uyumları bariz şekilde gözlenebilmektedir. "Sportmen", "çalışkan" ve "disiplinli" gibi sözcükler renkli puntolarla fotoğraf başlıklarına çekilmiş ve pozitif bir imaj inşa edilmiştir. Bu gramatolojik tercih, gazetenin Davutoğlu'nun başbakanlık görevini devralmasını sevinçle karşıladığını perçinlemektedir. Haberde Davutoğlu'nun akademik geçmişine, aile yaşantısına ve eski çalışma arkadaşlarının görüşlerine yer verilerek retorik yönü güçlü bir metin oluşturulmuştur.

23 Ağustos 2014

Hürriyet gazetesinin 23 Ağustos 2014 tarihli nüshasında Erdoğan'ı konu eden haberi, Ahmet Davutoğlu'nun kuracağı hükümeti konu eden "*Seçime kadar denge kabinesi*" başlıklı habere tutturulmuş foto haber olarak sunulmuştur. Erdoğan ve Davutoğlu'nun birlikte Cuma namazına gitmesini konu eden haberin fotoğraf içi metninde, "*Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu Cuma namazını Hacı Bayram Veli Camisi'nde kıldı*" ifadesi yer almıştır. Başlığın kullanılmadığı haberde, Erdoğan ve Davutoğlu'nun cami çıkışını yansıtan bir enstantane görsel tamamlayıcı olarak sunulmuştur.

Haberin 18. Sayfadaki devamında ise "*Cuma'da birlik mesajı*" başlığı kullanılmıştır. Bulunduğu sayfanın manşeti olan ve yedi sütunda fotoğrafla verilen habere spotta yer almazken, fotoğraf içi belirteçinde "*İlk gün beraber mesai*" ifadesine yer verilmiştir.

Haberin girişinde ise, “*Başbakan Tayyip Erdoğan, kendisinin yerine Başbakan ve AK Parti Genel başkanı olacağını açıkladığı Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile birlikte dün Cuma namazı kıldı, birlik ve beraberlik mesajı verdi*” cümlesi yer almıştır. Başlıktan ve haber girişinden, iki siyasetçinin Cuma namazına beraber gitmesinin gazete tarafından “birlik beraberlik” mesajı olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca henüz cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmayan Erdoğan’ın halefi Davutoğlu’ya başbakanlık görevini fiilen beraber yürüttüğü ima edilmektedir. Haberde görsel tamamlayıcı unsur olarak ana sayfadakine benzer şekilde Erdoğan ve Davutoğlu’nun camiden çıkış anını gösteren bir fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğrafın yedi, haberin iki sütundan verilmesi görselin metni değil de metnin görseli tamamladığı algısı oluşturmaktadır. Haberin ana sayfada fotoğraf içi metin olarak verilmesi de bu algıyla uyumludur.

Şematik yönlerine bakıldığında ise ana olayın haber girişinde verildiği ve görsel unsur ile de desteklendiği görülmektedir. İki liderin Cuma namazını birlikte kılmasını ana olay olarak ele alan haberde, söz konusu isimlerin görüşlerine yer verilmemesi eksik yön olarak kalmıştır. Selçuk Şenyüz ve Rıza Özel imzalı haberde ardalan ve bağlam bilgisi bulunmazken, haberden çıkan sonuç Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu’nun ilerleyen süreçte uyum içinde çalışacakları yönündedir.

Haberin mikro yapısal özelliklerine bakıldığında, gazetenin genel yayın politikasına paralel olarak olayı pozitif yönleriyle ele aldığı ve yorumladığı görülmektedir. Cuma namazını beraber kılmalarını birlik mesajı olarak yorumlayan haberde cümleler aktif ve kurallıdır. Hikâyeleme yöntemiyle aktarılan haberde, fotoğraflar dışında bir verinin veya enformasyonun yer almaması, retorik açısından haberin eksik kalmasına yol açmıştır.

24 Ağustos 2014

Söz konusu tarihte gazetede yer alan Erdoğan haberi “24 saat vekalet” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Sayfanın etek kısmında iki sütundan verilen haberde üst başlık olarak “*Devirde formül bulundu*” cümlesi kullanılmıştır. Üst başlıkla, ana başlığın açıklanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte özetleme yoluna gidilerek kısaltılan ana başlıktaki veri kaybı bariz şekilde görülmektedir. Haberin spotunda ise “*Cumhurbaşkanı seçilen Tayyip Erdoğan, görevi devralacağı 28 Ağustos*

ise yeni hükümetin kurulacağı 29 Ağustos tarihleri arasında 24 saat için başbakanlık vekaletini, *Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na verecek*” cümlesi yer almıştır. Başbakanlıktan cumhurbaşkanlığına geçiş evresinde oluşan 24 saatlik boşluğun telafi yöntemini konu alan haberde görsel tamamlayıcı olarak Davutoğlu'nun vesikalık fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin 16. sayfadaki devamında “24 saatlik vekalet Davutoğlu'na” başlığı kullanılmıştır. Spota yer verilmeyen haberin girişinde, “AK Parti'nin Perşembe günü yapılan MYK toplantısında konuşulan önemli konulardan biri de, '24 saatlik Başbakanlığa vekalet görevi'nin kime verileceği oldu” ifadesi yer almıştır. Başlıktan ve haber girişinden, Davutoğlu'nun başbakanlığa vekalet etmesinin Parti MYK'sının aldığı kararın sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Haberde “*Muhalefet tepkili*” ara başlığı altında konuyla ilgili muhalefet partilerinin görüşlerine yer verilirken, “*Babasının Cilvekuş'u*” başlıklı bir diğer ara başlıkta ise Ahmet Davutoğlu'nun, kızı Hacer Büke Davutoğlu ile olan diyalogları haberleştirilmiştir. Tamamlayıcı unsur olarak da Davutoğlu'nun kızı Hacer Büke Davutoğlu ile çekilmiş bir fotoğrafı ile eşi Sare Davutoğlu'nun vesikalık bir fotoğrafına yer verilmiştir.

Şematik yapıya bakıldığında vitrin sayfasında yer alan anons haberde ana olayın başlıklarda ve spotta verildiği görülürken; devam sayfasında ana olay başlıkta özetlenmiş, haber içinde de hikayeleme şeklinde metin geneline yayılmıştır. 24 saatlik yönetim boşluğunu önlemek için geliştirilen vekalet formülünde başbakanlığa kimin vekalet edeceğinin ana olayı oluşturduğu haberde, partinin kongre tarihiyle ilgili kararı ve Erdoğan'ın başbakanlık görevinden ayrılacağı tarih ardaan bilgili olarak yer almıştır. Olayın tarafı olarak “*muhalefet partileri*” gizli öznesiyle formüle itiraz edenlerin görüşlerine yer verilirken, haberden çıkan sonuç, siyasi krize dönen 24 saatlik boşluk sorununun vekalet sistemiyle aşılacağı yönündedir. Habere kaynak olarak gazete muhabirlerinden Nuray Babacan'ın imzası konulmuştur.

Haber, mikro yapı analiziyle ele alındığında cümlelerin edilgen yapısı dikkat çekmektedir. Bir kulis haberi olmasının haber söylemine etki ettiği düşünülmektedir. Sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı haberde herhangi bir açık görüş, sayısal veri veya enformasyonun yer almaması, metnin retorik açısından eksik kalmasına yol açmıştır. Metindeki bir diğer olumsuzluk ise vekalet haberinin bir parçası olarak Davutoğlu'nun aile ilişkilerine dair bilgileri içeren haberinde aynı başlık altında

verilmesidir. Konular arasındaki bölgesel uyumsuzluk, haberin akıcılığına gölge düşürmüştür.

26 Ağustos 2014

Hürriyet gazetesinin 26 Ağustos 2014 tarihli baskınında Erdoğan haberi, “*Erdoğan gitmiyor*” başlığıyla yer almıştır. Üç sütunda iki satır başlıkla verilen haberde “*Yargıtay geri adım atmadı*” üst başlığı kullanılmıştır. Gazetede sık karşılaşılmayan bir durum olarak alt başlık kullanılmış ve “*Başkanlar: ifade özgürlüğü var*” ifadesi haberin alt başlığı olarak metin bütünlüğü içinde yer almıştır. Spotun kullanılmadığı haberin girişinde, “*Yargıtay Başkanlar Kurulu, 1 Eylül’deki adli yıl açılışında Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu’nun konuşma yapması kararından geri adım atmadı: Çağdaş demokrasilerde, toplum ve bireylerin ifade özgürlüğünün geliştirilmesi temel ilkedir*” cümlelerine rastlanmaktadır. Danıştay’ın 146. Kuruluş Yıldönümü Töreni’nde yaşanan polemiğin ardından Erdoğan’ın açıklamalarına dayandırılan başlıktan Erdoğan’ın toplantıya gitmeyeceği, sebebinin ise Yargıtay Başkanlar Kurulu’nun Feyzioğlu’nun konuşmasına vize vermesi olduğu anlaşılmaktadır. Haberin görsellerini tek sütunda Erdoğan’ın belden çekim dekupe bir fotoğrafı ve daha kısıtlı bir alanda Turan Feyzioğlu’nun vesikalık fotoğrafı oluşturmuştur. Fotoğraflar arasındaki hacim eşitsizliği, gazetenin haberin taraflarını nasıl gördüğüyle ilgili ipuçları vermektedir.

Haberin 22. sayfadaki devamında ise “*Konuş başkan*” başlığı kullanılmıştır. Başlığı açıklama yoluna gidilmiş, “*Yargıtay’dan oyçokluğuyla vize*” üst başlığıyla ana başlık anlamlı hale getirilmiştir. Yine de konuşmanın nerde yapılacağıyla ilgili bilginin başlıklarda yer almaması, veri kaybını kaçınılmaz kılmıştır. “*Erdoğan açılışa katılmayacak*” yargısının alt başlık olarak yer aldığı haberin spotunda ise “*Tayyip Erdoğan’ın, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu’nun 1 Eylül’deki Adli Yıl açılış töreninde konuşması halinde toplantıya katılmayacağını açıklamasının ardından, Yargıtay Başkanlar Kurulu, Feyzioğlu’nun konuşmasına ifade özgürlüğü vurgusu yaparak vize verdi. Feyzioğlu, ‘Yargıtay, talimat almayı reddetmiştir. Gelmek istemeyen siyasiler, gelmeyebilirler’ dedi*” ifadelerine yer verilmiştir. haberin görsel unsuru olarak Türkiye Barolar Birliği Başkanı Metin Feyzioğlu ile Yargıtay Başkanı Ali Alkan’ın fotoğrafı kullanılmıştır. Erdoğan’ın fotoğrafı ise devam sayfasında yer almamıştır.

Haberin ana olayı, Yargıtay'ın Feyzioğlu'nun konuşma yapıp yapmamasıyla ilgili vereceği karar olmuştur. Şematik yapı incelemesi yapıldığında ana olayın başlıklarda ve spotta verildiği görülmektedir. Gazete, genel mizanpaj anlayışının dışına çıkarak haberde alt başlık kullanmış ve Erdoğan'ın karar sonrası takınacağı tavra da alt başlıkta yer vermiştir. Bu tercihle birlikte ana olayın tüm yönleri başlıklara ve spota yansıtılmıştır. Danıştay'ın 146. Kuruluş Yıldönümü Töreni'nde Erdoğan ile Feyzioğlu arasında yaşanan gerilimin ardalan, Erdoğan'ın konuyla ilgili yaptığı basın açıklamasının da bağlam bilgisi olarak yer aldığı haberde, konunun tarafı olarak Feyzioğlu ve Alkan'ın görüşlerine yer verilmiş, Erdoğan'ın ise herhangi bir açıklaması yer almamıştır. Başlıkta kullanılan “Erdoğan katılmayacak” yargısı ise önceki açıklamalarına dayanılarak belirtilmiştir. Mesut Hasan Bel imzasının yer aldığı haberden çıkan sonuç, Yargıtay kararı sonrası Erdoğan'ın törene katılmayacağı yönündedir.

Haberde dilinin yapısal analizi yapıldığında, cümle yapılarının aktif ve kurallı olduğu görülmektedir. Sözcükler temel anlamlarıyla kullanılmış, herhangi bir sifata başvurulmamıştır. Fotoğraf ve taraf görüşleri dışında metni güçlendirecek bir verinin veya argümanın yer alması, haberin retorik yönünden güdük kalmasına neden olmuştur.

27 Ağustos 2014

Haber 1. Gazete 27 Ağustos tarihli sayısında yer alan Tayyip Erdoğan konulu haberlerden ilkinin “*Erdoğan'ın veda kongresi*” başlığıyla sunmuştur. Haberde alt başlık olarak “*1020 otobüsle 40 bin Ak Partili*” verisi kullanılmıştır Logonun hemen altında iki satır başlıkla beş sütunda verilen haberin spotunda “*Başbakan Erdoğan bugün olağanüstü kongre ile AK Parti'ye veda edecek. Ahmet Davutoğlu'nun tek aday olarak katılacağı kongrede sadece genel başkan seçimi yapılacaktır*” cümleleri yer almıştır. Ak Parti kongresiyle ilgili ayrıntıları içeren haberde görsel tamamlayıcı olarak Ahmet Davutoğlu ve Tayyip Erdoğan'ın birer kare fotoğrafı kullanılmıştır.

Haberin 18. Sayfadaki devamında “*Erdoğan'ın veda kongresi*” başlığı tekrar edilmiştir. Spotsuz verilen haberin girişinde, “*Başbakan Tayyip Erdoğan bugün AK Parti 1. Olağanüstü Kongresi'nde partisine veda edecek. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun tek aday olarak katılacağı kongrede sadece genel başkan seçimi yapılacaktır*” cümleleri

yer almıştır. Görsel ögenin kullanılmadığı haberde, AK Parti kongresiyle ilgili teknik detaylara yer verilmiştir.

Şematik olarak değerlendirildiğinde ise ana olayın başlıkta verildiği görülmektedir. Erdoğan'ın partisine veda edecek olması ve Davutoğlu'nun görevi devralacak olması nedeniyle önemi artan ve haberin ana olayı olarak ele alınan kongreyle ilgili bilgiler 5N1K kuralı çerçevesinde ayrıntılı olarak metin içinde aktarılmıştır. Cumhurbaşkanlığı referandumunun ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, konuyla ilgili Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik'in açıklamalarına yer verilmiş ve metin bilgilendirme amaçlı bir derleme şeklinde kurgulanmıştır. Ümit Çetin imzalı haberden çıkan sonuç, Erdoğan'ın bugünden itibaren partisiyle bir bağı kalmayacağıdır.

Haber dile incelendiğinde cümlelerin pasif yapıları ve gelecek zaman kipiyle ifade edilmeleri ilk göze çarpan yöndür. Semantik uyumun varlığı ve sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanılışı, haberin pozitif yönünü güçlendirmiştir. Kongrenin yeri, saati, katılımcı sayısı ve partinin tahsis ettiği otobüs sayısının verilmesi, haberin retorik açıdan güçlü kılmıştır.

Haber 2. İkinci haber ise Erdoğan fotoğrafının içinde foto içi haber olarak duyurulmuştur. Fotoğraf içi başlıkta “*Başbakan ve MİT Müsteşarı kendilerini dinleyen polislerden şikayet oldu*” ifadesi kullanılmış ve haberin ayrıntılarının 19. Sayfada olduğu anons edilmiştir. Ana haberin uydusu görünümündeki haber, başlıkla sınırlı tutulmuştur. Haberin 19. Sayfadaki devamında ise “*Erdoğan ve Fidan ‘Dinleyen polisler’den şikayetçi oldu*” başlığı kullanılmıştır. Başlıkta ‘dinleyen polisler’ söz grubu kırmızı puntolarla ve tırnak içinde verilerek vurgulanmıştır. Henüz soruşturma aşamasında olan ve dinlediği kesinleşmemiş polislerle ilgili gazetenin “‘dinleyen polisler’ yargısını başlıkta kullanması, olaya yaklaşımını ortaya koymaktadır. Spotsuz verilen haberin girişinde “*Başbakan Tayyip Erdoğan, MİT Müsteşarı Hakan Fidan, TİKA Başkanı Musa Kulaklıkaya, Başbakanlık Müşaviri Sefer Turan ve Başbakan Danışmanı Mustafa Varank ile Dışişleri Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, ve Enerji Bakanlığı, İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı’na avukatları aracılığıyla dilekçe vererek telefonlarını yasadışı dinlediği iddia edilen polisler hakkında şikayetçi oldu*” bilgisi yer almıştır. Haberde herhangi bir fotoğrafa yer verilmemiştir.

Haberin ana olayı, söz konusu kişilerin şikayetleri olmuştur. Ana olayın metin girişinde verildiği haber şematik yönleriyle incelendiğinde, bir bilgilendirme haberi olduğu anlaşılmaktadır. Ardalan ve bağlam bilgisinin yer almadığı haberde olaya konu olan tarafların ve kişilerin görüşlerine yer verilmemiştir. Toygun Atilla imzalı haberden herhangi bir ana fikir veya sonuç çıkmamaktadır.

Mikro yapısal özelliklerine bakıldığında da etken ve edilgen cümlelerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Öznesi şikayetçiler olan cümleler genellikle etken cümle yapısıyla sunulurken, dinleme iddialarıyla ilgili cümlelerin yapısı edilgendir. Haberde fotoğraf, görüş veya sayısal verinin olmaması, metnin retoriğinin zayıf kalmasına yol açmıştır.

28 Ağustos 2014

Hürriyet gazetesinin 28 ağustos tarihli nüshasında Erdoğan'ı merkezine alan haber, AK Parti Kongresi'nde yaşananlar bağlamında değerlendirilmiştir. *"Kardeşim emanetçi değil"* başlığıyla, dokuz sütunda, iki satır manşetle okuyuculara duyurulmuştur. Üst başlıkta *"AK Parti liderliğini bu sözlerle devretti"* ifadesi kullanılmıştır. Üst başlık ve başlık bir arada düşünüldüğünde, ana başlığın Erdoğan'ın konuşmalarından cımbızlanan bir ifade olduğu üst başlıkta belirtilmiştir. Haberin spotunda ise, *"Cumhurbaşkanı seçilen Tayyip Erdoğan, kurucu başkanı olarak 13 yıl 13 gün liderliğini yaptığı AK Parti'nin genel başkanlığını dün ilk olağanüstü kongreyle Ahmet Davutoğlu'na devretti. Erdoğan, 'Davutoğlu bir emanetçi değildir' dedi"* cümlelerine yer verilmiştir. Ana başlığa spotta da yer verilerek ikinci kez pekiştirilmiştir. Haber metninin hemen üstünde dokuz sütunda kullanılan Ahmet Davutoğlu'nun salonu selamlama fotoğrafının içinde, özel fontla yazılmış, daha çok bir logoyu andıran *"Davutoğlu dönemi"* ifadesine yer verilmiştir. Üç anonsla verilen ana sayfadaki habere giriş yapılmamış ve metin tırnak içinde Erdoğan'ın konuşmasıyla başlatılmıştır. *"Siz ve biz mesajı"*, *"Yeni sayfa açalım"* ve *"Gençlere çağrı yaptı"* başlıklarının kullanıldığı üç anonsta da benzer bir habercilik tarzı ortaya konmuştur. Haberin görsel unsurları olarak, metnin üstünde dokuz sütunda verilen Ahmet Davutoğlu ve eşi Sare Davutoğlu'nun salonu selamlama fotoğrafı, Erdoğan ile Davutoğlu'nun tokalaşma anını gösteren bir enstantane ve Erdoğan ile Davutoğlu'nu eşleriyle birlikte protokolde otururken görüntüleyen beş sütunluk bir fotoğraf yer almıştır. Protokolden alınan görüntü aynı zamanda sayfanın göbek fotoğrafı

olarak kullanılmıştır. Haberde görsel tamamlayıcı olarak foto haberler ve kolajlarda dahil olmak üzere toplam on beş haber kullanılmıştır.

Gazete, haberi geniş şekilde görmüş, 20. ve 21. sayfaların tamamını söz konusu habere ayırmıştır. Devam sayfasında her iki sayfayı da kaplayacak şekilde “*Sizde bizi anlayın*” başlığı atılmıştır. Haberin başlığı sütun/santim değerlerine göre hesaplandığında on altı sütunluk bir alanı kapladığı görülmektedir. Üst başlık olarak “*Yaşam tarzına 13 yıl 13 gün mesajı*” ifadesi kullanılmıştır. Üst başlık yer alan bilgi, Erdoğan’ın AK Parti genel başkanı olarak kaldığı süreyi ifade etmektedir. Haberin spotunda ise, “*Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, son kez katıldığı AK Parti Kongresi’nde, ‘Başbakan olarak son günümde, AK Parti’nin Genel Başkanı olarak son dakikalarımnda, buradan, bizi sevsin ya da sevmesin 77 milyonun her bir ferdine bir kez daha musafaha için elimi uzatıyorum. Sizin yaşam tarzlarınızı, değerlerinizi anlıyoruz. Sizin taleplerinizi anlıyoruz, arzularınızı biliyoruz. Sizin de bizi anlamanızı istiyoruz’ dedi. Erdoğan konuşmasında özetle şunları söyledi:*” ifadeleri kullanılmıştır. Spot cümlesinin sonuna iki nokta imlası konularak haber, ana sayfada olduğu gibi Erdoğan’ın konuşmasıyla başlamıştır. Metinde herhangi bir yorumlama yapılmamış, sadece yine Erdoğan’a ait bazı ifadeler ara başlığa çekilerek haber bölümlendirilmiştir. Gazetenin, cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Erdoğan’ın konuşmalarını müdahalesiz vermeye başlaması dikkat çekicidir. Bu noktada Hürriyet Gazetesinin Erdoğan’ın meşruiyetini kayıtsız şartsız kabul ettiğini söylemek mümkündür. Benimsenen yeni yaklaşımın tek handikabı, metine haberden çok bülten havası vermesidir. Metinde ara başlık olarak “*Hakkınızı helal edin*” “*Emanetçi değil, Paralel’le mücadele ve liyakattan*”, “*Hasan Sabbah meczupları*” ve “*Bu harekette onlar vardır*” ifadeleri kullanılmıştır. Diğer ara başlıklardan farklı olarak “*Bu harekette onlar vardır*” başlığıyla Atatürk, Abdülhamid, Fatih Sultan Mehmet, Sultan Alparslan, Osman Gazi, Menderes, Erbakan ve Özal’ın kastedildiği metin bilgisinden anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu isimlerin vesikalık fotoğrafları kolaj yapılarak metin içi görsel olarak kullanılmıştır. Müdahalesiz verilen konuşma metninin yanında gazetenin gözlemlerinin yer aldığı bilgiler “*Kongreden notlar*” başlığı altında işlenmiş ve kongreye dair teknik detaylara maddeler halinde yer verilmiştir. Haberde ayrıca biri üst kuşakta, biri de etekte olmak üzere iki tane foto habere yer verilmiştir. Üst kuşaktaki foto haberde “*Erdoğan’ın hatları*” başlığı kullanılmış ve Erdoğan’a farkı isimler tarafından hediye edilen hat işlemeli tabloların taktim edilme anını yansıtan üç fotoğraf şerit halinde kolajlanarak verilmiştir. Foto

haberde bilgi notu olarak “*AK Parti kongresindeki konuşmasının ardından Tayyip Erdoğan’a teşkilat ve milletvekilleri adına dualarla işlemeli hediyeler sunuldu*” cümlesine yer verilmiştir. Sayfanın etek kısmında yer alan foto haberde ise “*Reis gitti hoca geldi*” başlığı kullanılmıştır. Foto haberde, kongrede Davutoğlu posterleri ve dövizleri taşıyan partililerle birlikte, salondaki ilginç enstantaneler kolaj halinde sunulmuştur.

Şematik yönleriyle ele alındığında ise Erdoğan’ın genel başkanlıktan ve başbakanlıktan ayrılıp, yerine Ahmet Davutoğlu’nun geçmesi haberin ana olayı olduğu görülmektedir. Ana olayın vitrin sayfasındaki başlıklarda ve spotta verildiği görülmektedir. Devam sayfasındaki haber, gazetecilik geleneklerine göre yeniden inşa edilmemiş ve ana sayfadaki doğrudan konuşmaları aktaran anlayış sürdürülmüştür. Metin gövdesinde ise Erdoğan’ın devir teslimdeki konuşması aktarılmış, zaman zaman da ana olaya dair bilgiler ara başlıklar altında aktarılmıştır. Referandum sonucu Erdoğan’ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardalı bilgisi olarak yer aldığı haberden çıkan sonuç, 13 yıl 13 gün süren Erdoğan’ın genel başkanlık döneminin kapandığı ve Davutoğlu döneminin başladığıdır. Görüş olarak sadece Erdoğan’ın konuşmalarına yer verilmiştir. Habere imza olarak ise Turan Yılmaz, Selçuk Şenyüz, Ümit Çetin, Fahir Arıkan, Ender Baykuş ve Oğuz Demir isimleri konmuştur. İmza sayısının fazlalığı gazetenin, geniş bir muhabir ve yazar ordusuyla kongreyi takip ettiğini, dolayısıyla da haberi önemseydiğini göstermektedir.

Haberde kullanılan dilin sentaks yapısı ele alındığında, metinde kullanılan doğrudan aktarım yönteminin de etkisiyle cümlelerin tamamının aktif ve öznesi açık olduğu görülmektedir. Erdoğan’ın konuşmasında satır başı yaptığı yerler ise gazete tarafından ara başlığı çekilerek vurgu gücü artırılmıştır. Gerek mizanpaj açısından, gerekse ara başlık tercihindendir dolayı sözcük gruplarının semantik açıdan ahenk içinde olduğunu söylemek mümkündür. Kullanılan çok sayıda foto haber ve fotoğrafın yanı sıra “*Kongre notları*” başlığı altında kongreye dair teknik detayların, konuşmacıların konuşma sürelerinin, katılımcı sayısının ve delege listelerinin verilmesi, haberi retorik açısından hayli güçlü kılmıştır.

29 Ağustos 2014

Gazetenin ilgili tarihteki sayısında Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanlığı görevini devralması geniş yer bulmuştur. Ana sayfanın önemli bir bölümünün ayrıldığı devir teslim haberi, gazetenin manşetinden “*İlk mesaj*” başlığıyla okuyuculara duyurulmuştur. Haberin spotunda “*12. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Meclis’te ant içtikten sonra gittiği Anıtkabir’de özel deftere ‘Aziz Atatürk’ diye başlayıp şu mesajı okudu: 1938’deki vefatınızdan sonra Cumhurbaşkanlığı makamı ile cumhur arasında zayıflayan bağ şimdi yeniden kuruldu*” ifadesine yer verilmiştir. Gazete, spottaki ifadeleri halka verilen mesaj olarak değerlendirmiş ve ana başlığı buna göre oluşturmuştur. Bir dizi ziyareti ve ritüeli kapsayan devir teslim töreninde gazete, ana olay olarak Erdoğan'ın Anıtkabir ziyaretini almış, diğer haberleri ana haberin uydusu olarak konumlandırmıştır. Ana haberin görseli olarak Erdoğan ve Gül ailelerinin Çankaya Köşkü’nde verdiği fotoğraf altı sütundan ve sayfanın önemli bir kısmını kaplayacak ölçüde verilmiştir. Fotoğraf içi başlıkta “*Tayyip Erdoğan Çankaya Köşkü’nde*” başlığı kullanılmış ve Abdullah Gül’ün “*40 yıllık dostuma devrediyorum*” cümlesi bilgi notu olarak yer almıştır. İlave olarak ana haberde Erdoğan'ın mazbata töreninin görüntüleyen bir fotoğraf, yine Erdoğan'ın Anıtkabir özel defterini imzalaması anını yansıtan bir kare ve Anıtkabir özel defterinde imzaladığı sayfanın fotoğrafı haberin görsel tamamlayıcısı olmuştur. Görseller güncel fotoğraflardan oluşmuştur.

Gazete, uydu haber kullanımını genel yayıncılık anlayışının dışında bu sayıda ana sayfada da tercih etmiştir. Ana haberin uydusu olarak “*Gül’e şeref madalyası*”, “*Yeni hükümet bugün tamam*”, “*500 bin TL borç Burak’ın*”, “*Köşk sitesi anında değişti*” ve “*Yalana tanıklık edemem*” başlıklı haberler yer almıştır. “*Gül’e şeref madalyası*” başlıklı haberde Erdoğan'ın Gül’e Devlet Şeref Madalyası taktim edişi konu edilmiş, alt başlık olarak ise “*Sıcak mesajlar*” ibaresi kullanılmıştır. “*Yeni hükümet bugün tamam*” başlıklı uydu haberde Ahmet Davutoğlu’nun yeni kabineyi bugün açıklayacağı yönünde bir öngöründe bulunulmuş ve konuya dair bilgiler aktarılmıştır. Görsel öge olarak da Davutoğlu’nun vesikalık bir kare fotoğrafı kullanılmıştır. “*500 bin TL borç Burak’ın*” başlıklı haberde Erdoğan'ın mal beyanıyla ilgili bilgiler, “*Köşk sitesi anında değişti*” başlıklı haberde ise Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde değişiklik yapıldığı bilgisine yer verilmiştir. Her iki uydu haber de fotoğrafsız yayımlanmıştır. Haberin “*Yalana tanıklık edemem*” başlıklı son uydu haberinde ise Ana Muhalefet Lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun, Erdoğan'ın meclisteki yemin törenine neden katılmadığıyla ilgili

açıklamalarına ye verilmiştir. Uydu haberin başlığının da Kılıçdaroğlu'nun konuşmalarından alıntılanmış bir ifade olduğu anlaşılmaktadır. Görselini de yine Kılıçdaroğlu'nun göğüsten çekim dekupe bir fotoğrafı oluşturmuştur.

Erdoğan'ın Köşk'e çıkış haberlerine, ana sayfada olduğu gibi devamda da geniş yer ayrılmış, gazetenin 20. ve 21. sayfalarının tamamı bu haberlere ayrılmıştır. İki sayfa, birleştirilip haberler bütüncül olarak işlenmiştir. Haberin başlığında *“Ata'ya şikayet etti”* ifadesi yer almıştır. Her iki sayfada da yer alacak şekilde konumlandırılan başlık, sütun santim hesaplarına göre yaklaşık on altı sütun yer işgal etmiştir. Bir önceki gün de benzer bir uygulamaya giderek çift sayfaya manşet atma tarzını uygulamaya koyan gazetenin, Erdoğan'a attığı önemin, mizanpaja tercihlerine yansımaları olarak değerlendirmek mümkündür. Haberin spotunda Erdoğan'ın Anıtkabir özel defterine yazdığı, *“Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanıyken 10 Kasım 1938'de vefatınızın ardından cumhurbaşkanlığı makamı ile cumhur arasındaki irtibat maalesef zayıfladı. Cumhur ile başkanı arasına mesafeler girdi. 2007'de yaptığımız bir Anayasa değişikliğiyle cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesini temin ettik. Bugün halkın doğrudan oylarıyla seçilmiş ilk cumhurbaşkanı görevine başlarken aslında bir kez daha cumhur ve başkanının devlet ve milletin muhabbetle kucaklaşmasına vesile olacağına inanıyorum”* cümlelere yer verilmiştir. Ana sayfada halka mesaj olarak değerlendirilen Erdoğan'ın cümleleri, devam sayfasında şikayet olarak algılanmıştır. Ana haberin uydusu olarak ise çeşitli foto haberlere ve haberlere yer verilmiştir. manşet başlığının üstünde ve ana haberde olduğu gibi iki sayfaya yayılmış foto haberde *“28.08.2014: Erdoğan'ın günü”* başlığı kullanılmıştır. Film şeridi haline getirilmiş fotoğrafların üzerinde görüntüyü anlatacak nitelikte, *“Böyle karşılandı”, “Böyle yemin etti”, “Böyle yazdı”, “Böyle gitti”* ve *“Böyle devraldı”* ibareleri yer almıştır. Erdoğan'ın Çankaya'ya çıkış süreci görsellerle anlatılmış ve küçük bilgi notlarıyla görseller birbirini tamamlamıştır. Bir diğer foto haberde de benzer şekilde bir uygulamaya gidilmiş ve *“Erdoğan protokolü”* başlığıyla foto haber kolaj yapılarak sunulmuştur. *“Notlar”* logosunun konulduğu foto haberde, Mecliste Erdoğan'ın yemin törenini izlemeye gelen ailesi ve yakınlarının fotoğrafları kullanılmıştır. Foto haberlere ilave olarak ana haberin uydusu niteliğinde *“Beraber yürüdük biz bu yollarda”, “Babasına 500 bin TL borçlu”, “3'üncü kravatlı”* ve *“Devir teslim medya yöneticileri de çağrıldı”* başlıklı haberlere yer verilmiştir. *“Beraber yürüdük biz bu yollarda”* başlıklı haberde Gül'ün Erdoğan'ı Köşk'ün kapısında

karşılması ve sonrasında yaşananlar haberleştirilmiştir. Kullanılan fotoğrafın da bu karşılama anını yansıtmaması nedeniyle gazete metafor yaparak, bir zamanlar partinin sloganı olan şarkı sözlerine göndermede bulunmuştur. “*Babasına 500 bin TL borçlu*” başlıklı haberde Erdoğan’ın mal beyanında yer alan oğlu Burak Erdoğan’dan alacaklı olduğu bilgisi haberleştirilmiştir. “*3’üncü kravatlı*” başlıklı haberde, Ahmet Necdet Sezer ve Abdullah Gül’den sonra frak giymeyip, kravatla mecliste yemin eden üçüncü cumhurbaşkanı oluşu haberleştirilmiş; “*Devir teslime medya yöneticileri de çağrıldı*” başlıklı haberde ise medya yöneticilerinin de devir teslim töreninde hazır bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. Haberin görsel unsuru olarak çoğu foto haber olmak üzere on altı fotoğrafa yer verilmiştir. Fotoğrafların tamamı günceldir.

Şematik yapısı incelendiğinde haberin ana olayının Erdoğan’ın Anıtkabir özel defterini imzalaması ve deftere yazdıkları olduğu görülmektedir. Genel konseptte bakıldığında ise haberler bütününe ana olayını devir teslim töreni oluşturmaktadır. Ana olayın sunumu vitrin sayfasında ve devam sayfasındaki haberlerde, kendi içinde tutarlı bir şekilde başlıklarda ve spotlarda verildiği görülmektedir. Vitrin sayfasında Erdoğan’ın özel deftere yazdığı yazının tamamı, müdahalesiz olarak haberin anonslarında verilmiştir. Gazetenin ana olay tercihi, Erdoğan’ın bazı çevrelerce Atatürk karşıtı olduğu iddialarını çürütür niteliktedir. Bu yönüyle de gazetenin Erdoğan yanlısı bir habercilik anlayışını ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Önceki haberlerde olduğu gibi, referandum sonuçlarının ardalan bilgisi olarak yer aldığı haberde, olayın taraflarının görüşlerine de yer verilmiş ve Kılıçdaroğlu’nun konuyla ilgili açıklamaları ana sayfada uydu haber olarak yerini almıştır. Ümit Çetin, Mesut Hasan Benli, Cengizhan Çatal, Selçuk Şenyüz ve Erdinç Çelikkan imzalarının bulunduğu habere çıkan sonuç, Erdoğan’ın toplumsal barışın sağlanması için çalışan ve halkla bütünleşen bir cumhurbaşkanı profili çizeceği yönündedir.

Haber mikro yapısal özellikleriyle ele alındığında, ana haberde ve uydu haberlerin birçoğunda öznesi aktif cümleler kullanıldığı görülmektedir. Gazetenin son zamanlarda tercih ettiği bülten tarzı habercilik ve doğrudan aktarım, bu cümle yapısının kullanılmasında temel belirleyendir. Sözcüklerin temel anlamlarıyla kullanıldığı haberde zaman zaman “Beraber yürüdük biz bu yollarda” başlığında olduğu gibi metafora başvurulmuştur. Haberde çok sayıda fotoğraf kullanılmasının yanı sıra, en ince

detayına kadar sayısal verilere ve zaman mekan kullanımına yer verilmesi, retorik yönünü oldukça güçlü kılmıştır.

SONUÇ

İnsanların bir arada yaşama ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve geliştikçe karmaşıklaşan toplumu, örgütleyip işlevsel hale getirme çabaları sınıfsal farklılıkların doğmasına neden olmuştur. Sınıfsal farklılıkların belirginleşmesiyle katmanlı bir boyut kazanan toplumsal yapıların en ilkelinden en modernine kadar, hemen hepsinde temel tartışma konusu toplumu kimlerin yöneteceği ve kimlerin yönetemeyeceği olmuştur. İlkel toplumlarda kan ve ırka yaslanan yönetimin meşruiyet kaynağı, modern demokrasilerle birlikte geniş halk tabanı olsa da, eşitsizlik tartışmaları son bulmamıştır. Toplumsalı oluşturan bazı kesimler her zaman yönetime daha yakın olurken bazılarıysa uzak kalmış veya uzaklaştırılmıştır. Günümüzün modern toplumlarında bu soyut eşitsizliğin gözlemleneceği ortamların başında medya gelmektedir. Gerçekliğin temsil edildiği ortam olarak kabul edilen medyada yer verilen içeriklerden, eşitsizliğe ve eşitsizliğin kaynaklarına dair ipuçları elde etmek mümkündür.

Bu realiteden yola çıkarak kaleme alınan çalışmada, son dönem Türk siyasetinin en önemli figürlerinden olan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklı konumuna düştüğü 28 Şubat süreci ile sandıktan halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı olarak çıktığı 10 Ağustos 2014 referandumu sonrasında ana akım medyadaki sunumu incelenmiştir. İncelenen Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinden elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda bariz bir değişim gözlemlenmektedir.

Cumhuriyet gazetesinin, Erdoğan'ın 1 Aralık 1997-30 Eylül 1998 tarih aralığındaki yargılanma sürecinde, cumhuriyetin temel değerlerinden olan laikliği merkezine alan ve değerlerden yola çıkarak dışlayıcı, ötekileştirici ve suçlayıcı bir retoriği tercih ettiği görülmektedir. Kalıp yargılar ve stereotipler aracılığıyla yapılan ötekileştirme örneklerine başlıklar başta olmak üzere haber metinlerinin tamamında rastlamak mümkündür. “Şeriatçı konuşma harekete geçirdi” (9 Aralık 1997), “Şeriata kadar demokrasi” (9 Aralık 1997), “Şeriat kanla gelebilir” (5 Eylül 1998), “Şeriat yanlısı” (28 Eylül 1998) ve “Kent rantını şeriata finans kaynağı yaptı” (28 Eylül 1998) ana başlıkları veya üst başlıkları, gazetenin Erdoğan'a şeriatçı yaftası vurduğunu ve önyargıyla yaklaştığını göstermektedir. Yukarıda başlıkları verilen haberlerde içinde olmak üzere

toplam sekiz haberin “şeriat” temalı olması dikkat çekicidir. Zira araştırma sınırlılıkları içerisinde toplam yirmi üç haberin yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, sekiz haberin “şeriatçı Erdoğan” temalı oluşu daha da anlamlı hale gelmektedir.

Gazetenin laik cumhuriyet rejimiyle Erdoğan’ın muhafazakâr siyasi kimliği arasında kurduğu diyalektik ilişki şeriatçı yakıştırmasıyla sınırlı kalmamıştır. Gazete Erdoğan konulu altı farklı haberde irtica kavramını cümle içinde kullanmış ve çeşitli mizanpaj tercihleriyle de etki gücünü artıracak şekilde ön plana çıkarmıştır. 15 Aralık 1997 tarihli sayısında yer alan Erdoğan konulu haberin ana teması belediyenin teknik faaliyetleri olması gerekirken, “ülkede şeriat düzeni kurmak”, “yağmur duasına çıkmak”, “parti militanı olmak”, “göstermelik kravat takmak” “irticacı yandaşları korumak” gibi sözcük veya sözcük grupları metin içine yerleştirilmiş ve semantik olarak Erdoğan günah keçisi ilan edilmiştir. Yine 23 Nisan 1998 tarihli sayısında “İstanbul’un imamı”, “Elhamdülillah şeriatçıyım”, “yağmur duacı”, “monarşik başkan”, “sicili bozuk”, “en büyük rantçı”, “sit düşmanı”, “kaçak külliyeler”, “sokak adlarında irtica” ve “İrticaya istihdam” gibi sözcük grupları koyu puntolarla tırnak içinde verilmiş ve retoriksel açıdan rejimle bağdaşmayan bir Erdoğan imajı yaratılmaya çalışılmıştır. Bir önceki güne benzer şekilde 24 Eylül 1998 tarihli baskısında da sık sık “dini nikah”, “içki yasağı”, “İstanbul’un imamı”, “şeriatçı”, “camili Taksim”, “kaçak”, “yağma” gibi söz grupları ve sözcüklerle Erdoğan’ın icraatlarının yanı sıra siyasi kimliği de hedef tahtasına oturtulmuştur.

5 Eylül 1998 tarihli sayıda da kendi içinde tutarlı olan suçlayıcı ve ötekileştirici dil sürdürülmüştür. Erdoğan’ın silahlı eylem çağrıştıran sözleriyle Sevr’i hortlatmayı amaçladığı ve rejim karşıtı gericiyle mesaj verdiği iddia edilerek ceza alması gerektiği olumlanmıştır. Bu yönüyle de gazetenin Erdoğan’a karşı düşmanca bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür. Tüm bu veriler göz önünde bulundurulduğunda gazetenin, Erdoğan’ı rejimin temel değerlerinden yola çıkarak, laiklik karşıtı, şeriatçı, irticacı ve gerici olarak suçladığı, yağmur duacı ve İstanbul’un imamı gibi kalıp yargılara başvurarak küçümsediği ve cumhuriyetle bağdaşmadığını iddia ettiği siyasi kimliği nedeniyle de ötekileştirdiği gözlemlenmektedir. İlave olarak yukarıda yer verilen stereotipler ve kalıp yargılar aracılığıyla cumhuriyetin ilkelerine bağlı sosyal gruplara yönelik korku çekiciliği yöntemiyle mesaj verilmiş ve söz konusu kesimlerin rejimi koruma dürtüleri pekiştirilmeye çalışılmıştır.

Benzer tutumu Cumhuriyet gazetesi kadar keskin olmamakla birlikte Hürriyet gazetesinin de sergilediği görülmektedir. Elde edilen bulgulara bakıldığında gazetenin, Erdoğan'a yönelik dışlayıcı ve ötekileştirici bir söyleme başvurulduğu aşikârdır. İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığının organize ettiği fetih kutlamalarını “gericilik” olarak sunması (18 Nisan 1998), Cumhuriyet gazetesinde yer alan kalıp yargılarla örüntülenmiş metinleri anımsatmaktadır. Gazetenin, 5 Eylül 1998 tarihli sayısında “küffar ordusu”, “ucuz kabadayı”, “şeriat”, “irtica” “orman suçlusu” ve “din elden gidiyor” gibi sözcük ya da sözcük gruplarını tırnak içinde, koyu puntolarla vurgulayarak sunması, yayın politikasını ve Erdoğan'a bakış açısını belirginleştirmektedir. Gazete, yukarıda adı geçen kavramları veya sözcüklere haber metinlerinde yer vererek, devletin kodlarıyla Erdoğan'ın kimliği arasındaki negatif diyalektiğe dikkat çekmiştir. Bu sayede okurların bilinçaltına, Erdoğan ile cumhuriyet rejimi arasında doku uyumsuzluğu olduğu görüşü kazınmaya çalışılmıştır. Yine gazetenin Erdoğan'ın siyasi hayatının akıbetiyle ilgili yayınladığı haberler ve kullandığı başlıklar dikkat çekicidir. Gazete Erdoğan'ın siyasi hayatının bitmesini “Muhtar bile seçilemez” başlıklı haberlerle (22 Nisan 1998, 24 Eylül 1998), abartarak ve olumlayarak okuyuculara duyurmuştur. Literatüre giren “Muhtar bile seçilemez” başlığından, gazetenin yargı kararını sevinçle karşıladığı ve Erdoğan'ı küçümseyip alay ettiği anlaşılmaktadır. Haber metinlerinde kullanılan dilden Erdoğan'ın küçümsendiğinin başka örneklerine de gazete sayfalarında rastlamak mümkündür. Bunlar arasında en dikkat çekici olan ise gazetenin Erdoğan'ın bahsediş şeklidir. İstanbul Büyükşehir Belediyesinin seçilmiş başkanı olmasına rağmen Erdoğan'dan sürekli “Tayyip” diye bahsedilmiştir. “Tayyip, Hoca'ya imam” (23 Şubat 1998), “Tayyip'in bitişi” (24 Şubat 1998), “Tayyip'e şok ceza” (22 Nisan 1998), “Tayyip'e ultimatı”, “Tayyip turizmi...” (8 Mayıs 1998), “Tayyip'e 2. kâbus” (7 Temmuz 1998), “Tayyip'ten gece harekâtı” (10 Ağustos 1998), “Başsavcı: Tayyip'in cezası onaylansın” (5 Eylül 1998), “Tayyip'in bitişi” (24 Eylül 1998) ve “FP Lideri'nin konuşması Tayyipçileri üzdü” (25 Eylül 1998) ifadeleri, haberlerde ana başlık veya ara başlık olarak sıkça kullanılmıştır. Toplam 18 haberin 9'unda bu tür ifadelerin başlık olarak kullanılması, gazetenin Erdoğan'a karşı küçümseyici, alaycı, meşruiyetini sorgulayan ve tepeden bakan bir üst dil kullandığı kanısını desteklemektedir. Zira salt isimle hitap etmenin bir küçümseme ifadesi olduğu kesindir. Aynı zamanda, Türkiye'nin en büyük kentinin belediye başkanından bu şekilde söz edilmesi, onun demokratik yollarla göreve gelmiş, meşru bir siyasal elit olarak görülmediği anlamına gelmektedir.

Her iki gazeteden elde edilen bulgular göz özüne alındığında, Erdoğan'ın, 28 Şubat sürecinin bir parçası olan yargılanma sürecinde ana akım medyada laiklik karşıtı, şeriat yanlısı, irticacı ve gerici olarak etiketlendiği görülmektedir. İlave olarak siyasi kimliğinin cumhuriyetin temel değerleriyle örtüşmediği iddiasıyla ötekileştirildiği ve siyasal alanda olmaması gereken bir figür olarak sunulduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmanın araştırma sorularından olan 4. sorunun yanıtı verilmiştir. Aynı şekilde Türkiye'deki 'Merkez' ve 'Çevre' arasındaki farkın pekiştirilmesinde medyanın rolünü sorgulayan 2. araştırma sorusunun yanıtı da ortaya çıkmıştır. Söz konusu aşkın sosyal yapılar arasındaki temel belirleyen olan laiklik muhafazakârlık ayrımı, Erdoğan kimliği üzerinden sık sık pekiştirilerek, muhafazakâr değerleriyle kendini tanımlayan "Çevre"nin, bir tehdit unsuru olduğu haber söylemiyle yeniden üretilmiştir.

Aynı yayın organlarının 10 Ağustos 2014'te yapılan halk oylamasıyla cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan'ı sunum şekline bakıldığında ise 28 Şubat sürecinde kullanılan dilin tamamen terk edildiği görülmektedir. Cumhuriyet gazetesi, 28 Şubat sürecinde rutin haline getirdiği laiklik düşmanı, şeriatçı, irticacı gibi ötekileştirici etiketlemeleri terk etmiştir. Erdoğan'a karşı muhalif tavrını sürdüren gazete, ideolojik ve soyut değerler üzerinden muhalefet etmeyi bırakmış; yolsuzluk, tarafsızlık ve teamüller gibi durum üzerinden muhalefet etmeye başlamıştır.

Kullanılan söylem pratikleri incelendiğinde, 11 Ağustos 2014 sayılı gazetenin 1. haberinde "Erdoğan, adaletsiz seçim süreci ardından halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı oldu" üst başlığı kullanılmıştır. Yine seçim sonuçlarının açıklandığı akşam Erdoğan'ın yaptığı balkon konuşması, "AKP balkonundan 'tarafsızlık' sözü" başlığıyla duyurulmuş ve tarafsız olamayacağı imasında bulunularak durum üzerinden muhalefet yapılmıştır. Balkon konuşması haberinin devamı niteliğindeki 15 Ağustos 2014 tarihli gazetede yayınlanan haberde, "Cumhurbaşkanı seçildikten sonra 'tarafsızlık' sözü veren Erdoğan, Köşk'e çıkmadan 'ayırıştırıcı' söylemini sürdüreceğini gösterdi" ifadesi kurgulanan haberin spotunda yer almış ve durum üzerinden muhalefet etme anlayışı sürdürülmüştür. Benzer şekilde yolsuzluk iddiaları da bazı haberlerin ana olayı olarak sunulmuş ve gazetenin muhalefet şekli kendi içerisinde tutarlı bir şekilde devam etmiştir. Halk oylamasını takip eden süreçte gazete metinlerinde "halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı" ifadesine zaman zaman yer verilmesi dikkat çekicidir. Zira genellikle

daha evvelki on bir cumhurbaşkanıyla Erdoğan arasındaki farkı vurgulamak için başvurulmuş bir ifade olan “halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı” ifadesinin metinlerde yer alması, gazetenin Erdoğan’ın cumhurbaşkanlığını kerhen de olsa kabullendiğini ve meşruiyet sorunu olmayan bir siyasal elit olduğunu kanıksadığını göstermektedir. Gazete, 28 Şubat sürecinde kullandığı dili terk etmekle, bir anlamda kendini de tekzip etmektedir. Zira söz konusu dönemde gazete tarafından sık sık Erdoğan üzerinden muhafazakâr sağ siyasi hareket suçlanmış, ötekileştirilmiş ve iktidara gelmeleri durumunda cumhuriyet rejiminin yıkılacağı, şeriat düzeninin kurulacağı iddia edilmiştir. Günümüzde böyle bir öngörünün gerçekleşmemiş olması, gazetenin Erdoğan’a ve temsil ettiği siyasi harekete karşı ideolojik ve önyargılı yaklaştığını, yaptığı haberlerin ise gerçeği yansıtmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

İnceleme konusu olan Hürriyet gazetesinin yayıncılık anlayışı da Cumhuriyet gazetesininkinden farklı değildir. 28 Şubat sürecindeki yayıncılık anlayışının tamamen terk edildiği görülmektedir. Söz konusu süreçte adeta gazeteyle özdeşleşmiş bir hitap şekli olan “Tayyip” ifadesi terk edilmiş ve Recep Tayyip Erdoğan artık “Erdoğan” olarak sunulmaya başlamıştır. Söz konusu zaman aralığında sık sık “seçilmiş cumhurbaşkanı” vurgusu yapılarak Erdoğan’ın meşru bir siyasal elit olduğu hatırlatılmıştır. 11 Ağustos 2014 tarihli sayısında “Erdoğan halkın seçtiği ilk cumhurbaşkanı” üst başlığı dokuz sütundan vurgulu bir şekilde sürmanşette yer alan haberde kullanılmıştır. 29 Ağustos 2014 tarihli haberde ise Erdoğan’ın toplumsal barışın sağlanması için çalışan ve halkla bütünleşen bir cumhurbaşkanı profili çizeceği ön plana çıkarılmış ve olumlu bir imaj inşa edilmeye çalışılmıştır. Hürriyet gazetesinin Erdoğan’a yaklaşımıyla ilgili dikkat çeken bir diğer nokta ise Erdoğan’ın konuşmalarının müdahalesiz olarak verilmesidir. Habercilik teamüllerinin aksine metinlere herhangi bir müdahalede bulunulmamış ve bülten gibi yayınlanmıştır. Bu tercihten de gazetenin, Erdoğan’ın her açıklamasını koşulsuz kabul ettiği ve meşruiyetini sorgulamadığı anlamı çıkmaktadır.

Hürriyet ve Cumhuriyet gazetelerinin referandum sonrasında benimsedikleri yayıncılık anlayışı birlikte düşünüldüğünde, her iki gazetenin tavırlarında çok küçük farklılıklar olduğu görülmektedir. Genel itibarıyla Erdoğan’ı siyasal elit olarak kabul eden gazetelerin, geçmişte Erdoğan’a yakıştırdıkları rejim karşıtı, gerici ve şeriatçı sıfatları artık kullanmadıkları, ötekileştirici ve dışlayıcı retoriğe başvurmadıkları görülmektedir.

Hürriyet gazetesi Erdoğan'ı kayıtsız şartsız bir siyasal elit olarak görürken, Cumhuriyet gazetesi ise siyasal elit olduğunu kabul etmekle birlikte sadece durumsal roller üzerinden, makul gazetecilik sınırları içerisinde kabul edilebilecek düzeyde muhalefetini sürdürmüştür. Referandum sonrasında Erdoğan'ın meşru bir siyasal elit olarak kabul edildiği bulgusu 5. ve 6. araştırma sorularına da yanıt vermektedir.

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak, konjonktürel yapının kodları sorgulandığında ise ülkede toplumsal ve siyasal bir değişimin yaşandığı görülmektedir. Cumhuriyetle birlikte inşa edilen soyut 'Merkez' yapının artık iktidarda yer almadığını ve dışlanıp ötekileştirilen muhafazakâr eğilimli 'Çevre'nin toplumsal iktidarı ele geçirdiğini söylemek mümkündür. Kemalist laik düşüncenin sakıncalı ve rejime karşı tehdit olarak gördüğü 'Çevre'nin, son dönemdeki en önemli siyasal figürü olan Erdoğan'ın Cumhuriyetçi ana akım medyada kabul görmesi ve olumlanarak sunulması bu görüşü desteklemektedir. Bulgular ışığında 'Merkez' ile 'Çevre' arasındaki değişimin gözlemlenmesi aynı zamanda 1. araştırma sorusunun yanıtını oluşturmaktadır. Son tahlilde, 'Merkez' ile 'Çevre' arasındaki bu döngüsel değişim Pareto'nun elit değişim kuramının da tipik bir örneği niteliğindedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. & Demir, Ö. (1992). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Adaklı, G. (2006). *Türkiye’de Medya Endüstrisi: Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Adaklı, G. (2010). Gazetecilik Etiğini Belirleyen Yapısal Unsurlar: Mülkiyet ve Kontrol Sorunu. B. Çaplı & H. Tuncel içinde, *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersah Matbaacılık.
- Adorno, T. W. (2011). *Otoritaryen Kişilik Üstüne*. İstanbul: Say Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A., Akal, C. & Köker, L. (1994). *Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Ağaoğulları, M. A. (2011). *Batıda Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ahmad, F. (2012). *Modern Türkiye’nin Oluşumu*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akça, B. E. (2007). Egede Sular Isındı...: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan’ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi. E. B. Akça içinde, *Kimlik Medya ve Temsil*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Akiner, N. (2004). *Düşman Değiliz: 11 Eylül’ün Ardından Amerikan Milliyetçiliği*. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Akpınar, H. (2001). *28 Şubat Postmodern Darbenin Öyküsü*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aktay, Y. & Kızılkaya, A. (2014). *Hepimiz Ötekiyiz: Türkiye’de Kimlikler ve Algılar*. İstanbul: Tezkire Yayınları.
- Alacaoğlu, İ., Gökpinar, Ö. & Güner, U. (2010). *Medyada Homofobiye Son*. Ankara: Kaos Yayıncılık.
- Alayoğlu, T. S. (2004). Medyada Gerçeklik ve Çekişme Tartışması. N. Türkoğlu içinde, *Kültürel Üretim Alanları: Renkli Atlas*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Alemdar, K. & Erdoğan, İ. (2010). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Alğan, T. C. & Şensever, F. L. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği Yayınları.
- Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürlülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Arhan, F. & Ark. (1998). *Medya Eleştirisi ya da Hermes’i Sorgulamak*. Ankara: Öteki Yayınevi.

- Arıkan, M. (2013). *Cevat Rifat Atilhan: Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aron R. (1992). *Sınıf Mücadelesi*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Aron, R. (2011). *Demokrasi ve Totalitarizm*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Arsan, D. E. (2004). Medya-Güç İdeoloji Ekseninde Merve Kavakçı Haberlerinin İki Sunumu. Ç. Dursun içinde, *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*. Ankara: Elips Kitap.
- Arsan, E. (2014). Savaşı ve Barışı Çerçevelemek: Türk ve Kürt Basınında “Öteki Acının” Tanıklığı. Y. İncoğlu, S. Çoban içinde, *Azınlıklar, Medya ve Ötekiler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arslan, A. (1997). Demokrasinin İslam’la Bağdaşma Sorunu. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Arslan, A. (2003a). Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6) 115-135.
- Arslan, A. (2003b). Modern Türk Askeri Elitlerinin Oluşumu ve Ordu Din, İdeoloji ve Siyaset İlişkisi. *www.stradigma.com Aylık Strateji ve Analiz E-Dergisi*, (9).
- Arslan, A. (2004). Türkiye’de İktidarın Sosyolojik Anatomisi ve Türk İktidar Seçkinleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1) 1-25.
- Arslan, A. & Gümüştekin, G. E (2004). Tek Partili Dönem ve Çok Partili Dönem Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi Akademik Bakış*, (2).
- Arslan, A. (2006). Sınıf Teorisinin Açmazları ve İktidar Analizinde Bir Alternatif Olarak Elit Teorisi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1) 363–382.
- Arslan, A. (2007). *Elit Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Arslan, R. (2010). *Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri*. Bursa: Dora yayınları.
- Aslan, K. (2004). *Haber Nasıl Okunur?*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ataman, H. (2012). Nefret Suçlarını Farklı Yaklaşımlar Çerçevesinden Ele Almak: Etik, Sosyo-Politik ve Bir İnsan Hakları Problemi Olarak Nefret Suçları. Y. İncoğlu içinde, *Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Aygül, E. (2010). Facebook'ta Nefret Söyleminin Üretilmesi ve Dolaşıma Sokulması. T. Çomu içinde, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Aykol, H. (2009). *Türkiye'de Siyasi Parti Kapatmanın Tarihi*. Ankara: İmge Yayınları.
- Bakırezer, G. & Demirer, Y. (2010). AK Parti'nin Sosyal Siyaseti. İ. Uzgel, B. Duru içinde, *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Balkaya, F. (2015). Yeni Toplumsal Hareketler, Sivil Toplum ve Müzakereci Demokrasi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4) 64-76.
- Ballı, A. Ş. (2001). *Çokkültürlülük ve Sosyal Adalet: "Öteki" ile Barış İçinde Yaşamak*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Barbier, F. & Lavenir, C. B. (2001). *Diderot'dan İnternete Medya Tarihi*. İstanbul: Okyanus Yayınları.
- Barrett, M. (2012). *Marx'tan Foucault'a İdeoloji*. İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Barry, P. N. (2012). *Modern Siyaset Teorisi*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Başbuğ, E. D. (2013). *Resmi İdeoloji Sahnede: Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyanlarının Etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Kötülüğün Şeffaflığı: Aşırı Fenomenler Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi: Ulusal, Etnik ve Dinsel Kimlikleri Yeniden Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Beiner, R. (2013). Walter Benjamin'in Tarih Felsefesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 6(15) 603-615.
- Belek, K. (2006). *Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bellah, R. (1975). *The Broken Covenant: American Civil Religion in Time of Trial*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Benhabib, S. (2006). *Ötekilerin Hakları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bennett, W. L. (2000). *Politik İllüzyon ve Medya*. İstanbul: Nehir Yayınları.
- Berkes, N. (2014). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Bezirgan, A. Y. (2009). *Sosyo-Politik Bağlama Göre Türk Basınının “Öteki”leri (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bezirgan, A. Y. & Bilgin, N. (2009). Gazete Haber Başlıklarında Öteki’nin İnşası. *Kültür ve İletişim Dergisi*, Cilt 12(2) 133-157.
- Bezirgan, A. Y. & Bilgin, N. (2010). Gazetelerde Ötekileştirme Pratikleri: Türk Basını Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (30) 1-18.
- Bila, H. (1999). *CHP: 1919-1999*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnşası*. Ankara: Aşina Kitaplar.
- Binark, M. (2010). Nefret Söyleminin Yeni Medya Ortamında Dolaşıma Girmesi ve Türetilmesi. T. Çomu içinde, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bohman, J. (1995). Public Reason and Cultural Pluralism: Political Liberalism and the Problem of Moral Conflict. *Political Theory*, 23(2) 253-279.
- Bora, T. (1997). Cumhuriyetin İlk Döneminde Milli Kimlik. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Bostancı, N. (1998). *Siyaset, Medya ve Ötesi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bostancı, N. (2008). *Cumhuriyeti Anlamak*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bostancı, N. (2011). *Siyaset ve Medya: Alacakaranlığın İki Atlısı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Bottomore, T. B. (1996). *Seçkinler ve Toplum*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bozkurt, C. (2013). Türk Siyasetinde İslam Demokrat Partisi ve Kamuoyundaki Yankıları. *History Studies*, 5(2) 79-106.
- Bölükbaşı, M. (2012). Milli Görüş’ten Muhafazakâr Demokrasiye: Türkiye’de 28 Şubat Süreci Sonrası İslami Elitlerin Dönüşümü. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(2) 166-187.
- Bullock, H. E., Wyche, K. F. & Williams. W. R. (2001). Media Images of the Poor. *Journal of Social Issues*, 57(2) 229-246.
- Burak, B. (2011). Osmanlı’dan Günümüze Ordu-Siyaset İlişkileri. *International Journal of History Studies*, 3(1) 45-67.
- Calhoun, C. (2012). *Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Canbay, T. H. (2012). Batının Kimlik İnşasında Ötekinin Yeri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14) 91-102.

- Chomsky, N. & Herman, E., S. (1999). *Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir: Kitle İletişim Araçlarının Ekonomi Politikası*. İstanbul: Minerva Yayınları.
- Cizre, Ü. (1999). *Muktedirlerin Siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Connolly, W. E. (1995). *Kimlik ve Farklılık: Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cuilenburg, V. J. (2010). Medya ve Demokrasi. B. Çaplı, H. Tuncel içinde, *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersah Matbaacılık.
- Çaha, Ö. (1997). Sivil Toplum-Devlet Karşıtlığında Türkiye’de Cumhuriyet. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Çavdar, T. (1999). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve Medya. B. Çaplı, H. Tuncel içinde, *Televizyon Haberciliğinde Etik*. Ankara: Fersah Matbaacılık.
- Çetin, H. (2010). *Totaliter Soylu Gelenek*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Çınar, M. (2013). Habercilik ve Nefret Söylemi. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Çırakman, A. (2013). Avrupa ve Öteki: Avrupa İmgesinin Osmanlı Aynalarından Yansıması. F. Keyman içinde, *Türkiye’nin Yeniden İnşası: Modernleşme, Demokratikleşme, Kimlik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çiftçi, S. (1997). *Modernden Postmoderne İktidar Kavramındaki Değişim (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, B. (2009). Medya, Resmi Tarih ve Milliyetçilik. B. Çoban içinde, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.
- Çoban, B. (2010a). Ötekiler ve Alternatif Medya. S. Sungur içinde, *Azınlıklar ve Medya*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Çoban, B. (2010b). Medya, Toplumsal Bellek ve Barış. B. Çoban içinde, *Savaş Ortamında Barış Medyasını Yaratmak: Medya Barış ve Savaş*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Çoban, B. (2014). Ötekiler ve Alternatif Medya. S. Sungur içinde, *Azınlıklar ve Medya*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Çoban, S. (2009). Medya, Milliyetçilik ve Öteki. B. Çoban içinde, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.

- Dahl, R. A. (1961). Yönetici Elit Modelinin Bir Kritiği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2(16) 151-159.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği ve Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Danforth, L. M. (1995). *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*. Princeton: Princeton University Press.
- Daver, B. (1965). Az Gelişmiş Ülkelerde Siyasal Elitler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 20(2) 517-535.
- Daver, B. (1993). *Siyaset Bilimine Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Demir, F., Vurgun, L., Akpınar, M. & Uslu, E. E. (2012). Yönetimsel Bir Olgu Olarak Bürokratik Seçkincilik ve Kamu Görevlilerinde Seçkinlik Eğilimleri. *The Journal Of Academic Social Science Studies (JASS)*, 5(2) 83-108.
- Demir, H. (2013). *Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi Bağlamında Demokrasi ve Demokrasi Karşıtı Görüşler: Giovanni Sartori ve Carl Schmitt (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dereboy, İ. F. & Dereboy, Ç. (1997). Batılılaşma ve Kimlik Direnci. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Dereli, T. (2008). Robert Michels, Demokrasi ve Oligarşinin Tunç Kanunu. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (19) 11-38.
- Derrida, J. (2011). *Öteki Hedef*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Devran, Y. (2010). *Haber Söylem İdeoloji*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu.
- Dirini, İ. (2010). Okur Yorumlarıyla Yeniden Üretilen Nefret Söylemi. T. Çomu içinde, *Yeni Medyada Nefret Söylemi*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Doğan, A. (2015). Yoksulluk ve Medya: Yoksulların Bakış Açısından Yoksulluğun Medyada Temsili. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8 (38) 887-898.
- Doğan, H. (2009). Maskeli Beşler Irak ve Kurtlar Vadisi Irak Filmlerinde Görülen Milliyetçi Tarih Yazımı. B. Çoban içinde, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.
- Doğan & Ark. (2008). Eşcinsellik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi, Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Bir Ön Çalışma. *Anatolian Journal of Psychiatry*, (9) 84-90

- Donnan, H. & Wilson M. T. (2002). *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Doytcheva, M. (2013). *Çokkültürlülük*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, D. (1999). *Demokrasi Sürecinde Türkiye’de İslamcılık*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Duran, R. (1999). *Burası Dünya Polis Radyosu*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Dursun, Ç. (2001). *Tv Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Yayınları.
- Dursun, D. (2001). *27 Mayıs 1960 Darbesi: Hatıralar, Gözlemler, Düşünceler*. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Dursun, O. (2012). Türk Medyasının Sermaye Yapısı ve Siyasal İktidarla İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1) 1-21.
- Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Duverger, M. (1995). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Emmez, B. C. (2012). Mıgırdiç Margosyan’ın Söyle Margos Nerelisen? Adlı Eserinde Diyarbakır ve Öteki İmgesi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1) 145-157.
- Enriquez, E. (2004). *Sürüden Devlete*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Erdenir, B. (2005). *Avrupa Kimliği: Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*. İstanbul: Ümit Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1997). *İletişim Egemenlik Mücadeleye Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Erdoğan, İ. & Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Ergun, C. & Gül S. S. (2009). Kentsel Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuna Çöp Alanlarından Bakış. *Sakarya Üniversitesi Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi* (s. 133-149). Sakarya: 05-07 Mart.
- Erol, M. (2009). Türkiye’de Toplumsallaşma Problemleri. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1) 1-24.
- Etzioni, H. E. (1993). *Class & Elites in Democracy and Démocratisation*. New York: Garland Publishing.
- Geuss, R. (2002). *Eleştirel Teori: Habermas ve Frankfurt Okulu*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gitlin, T. (1980). *The Whole World is Watching: mass media in the making & unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.

- Golding, P. & Graham, M. (2002). *Kültür İletişim ve Ekonomi Politik*. S. İrvan içinde, *Medya Kültür Siyaset*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Gökhalp & Ark. (2010). Türkiye’de Yoksulluğun ve Yoksulların Ana Akım Basında Temsili, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 13 (1). 145-182.
- Gölcü, A. (2009). Haber Söyleminde Medya- Siyaset İlişkisi: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri. *Gazi İletişim Dergisi*, (29) 81-101.
- Göle, N. (2012). *Mühendisler ve İdeloloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gönen, B. (2010). *Medya Antropolojisi Açısından “Öteki”ye Bakış (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göregenli, M. (2004). “Gruplar arası İlişki İdeolojisi Olarak Homofobi” *Lezbiyen ve Geylerin Sorunları Kaos GL Sempozyumu*. Ankara: Kaos GL Kitapları, Ankara, 2004.
- Göregenli, M. (2012). Önyargıyı ve Ayrımcılığı Azaltmak. K. Çayır, M. A. Ceyhan içinde, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2013a). Temel Kavramlar: Önyargılar, Özcü İnançlar ve Ayrımcılık. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Göregenli, M. (2013b). Nefret Söylemi ve Nefret Suçları. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Güçlü, A. & Ark. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Gülener, S. (2007). Türk Siyaseti’nde Merkez-Çevre İlişkilerinin Seyri ve 27 Mayıs 1960 Darbesi. *Bilgi Dergisi*, 9(1) 36-66.
- Gündoğan, A. O. (2011). *Ahlaktan Siyasete*. Bursa: MKM Yayınları.
- Güngör, S. (1995). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurulması ve Kurumsallaşması Sürecinde Siyasal Seçkin-Aydın Seçkin İlişkisi: Ahmet Ağaoğlu Örneği (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güreşçi, M. (2007). *Medya Söylemi ve Yeni Siyasal Politikalar Çerçevesinde Kimlik Algılaması (Ermeni Konferansının Sosyo-Politik İncelemesi) (Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürler, K. (2010). *Türk Modernleşme Sürecinde İktidar ve Din*. Ankara: Sarkaç Yayınları.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel Eylem Kuramı*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- Habermas, J. (2013). *Öteki Olmak, Öteki'yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, S. (1998). Kültürel Kimlik ve Diaspora. J. Rutherford içinde, *Kimlik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Heper, M. (2012). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Herman, E. S. & Chomsky, N. (2012). *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. İstanbul: Bgst Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (1993). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Işın, E. F. (2013). Osmanlı Evkafı, Türk Modernleşmesi ve Yurttaşlık. F. Keyman içinde, *Türkiye'nin Yeniden İnşası: Modernleşme, Demokratikleşme Kimlik*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İbn, Haldun. (2011). *Devlet*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- İliç, D. T. (2014). Türkiye'deki Anaakım Televizyon Kanallarında Editöryal Bağımsızlık – Profesyonellik İdeolojisi İlişkisi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-GİFDER)*, 2(4) 100-122.
- İmançer, D. (2004). Sosyal Psikolojik Açından Stereotip Kavramının Dil ve Metin Analizinde Kullanımı. *Selçuk İletişim Dergisi*, 3(3) 128-142.
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnalcık, H. (1964). Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu. *Belleten Dergisi*, 28(109-112). 601-624.
- İnceoğlu, Y. & Çoban, S. (2014). “Öteki”leştirme Sürecinde Medyanın Yeri. Y. İnceoğlu, S. Çoban içinde, *Azınlıklar, Medya ve Ötekiler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnceoğlu, Y. (2013). Tartışmalı Bir Kavram: Nefret Söylemi. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Jenks, C. (2007). *Altkültür*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kadioğlu, A. (1997). Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türk Milliyetçiliğinin Çelişkisi ve Seçkinlerin Tavrı. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Kapani, M. (2009). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karaduman, S. (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü. *Journal of Yaşar University*, 17(5) 2886-2899.

- Karakoyun, Y. (2005). *Türkiye’de Elit Değişimi ve Toplumsal Yapıya Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karan, U. (2013). Nefret Söylemi ve yakından ilişkili Diğer Kavramlar: Ayrımcılık, Nefret Suçu ve Hakaret. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Karaosmanoğlu, K. (2008). Türkiye’de Azınlıklar ve Komplo Zihniyeti. *Liberal Düşünce Dergisi*, 13(50) 139-159.
- Karatepe, Ş. (2011). *Tek Parti Dönemi*. İstanbul: İz Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı’dan Günümüze Elitler ve Din*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karpat, K. (2011). *Türk Siyasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kartarı, A. (2006). *Farklılıklarla Yaşamak*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kaya, A. R. (2009). *İktidar Yumağı: Medya-Sermaye-Devlet*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kaya, A. (2007). Çokkültürcülüğten Kültürlerarasılığa: Farklılık İçinde Bütünlük. *Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, (15).
- Kaya, M. O. (2013). *Vesayet Demokrasisi ve Türkiye Örneği*. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15(2) 491-538.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(1) 55-87, Ankara.
- Kazancı, M. (1997). *Kamuda ve Özel Sektörde Halkla İlişkiler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Keane, J. (1997). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri. S. İrvan içinde, *Medya Kültür Siyaset*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Keskin, F. (2014). *Politik İletişim Sözlüğü*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kılıç, D. (2011). Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009). *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder)*, 1(1) 143-169.
- Kılıçarslan, Ç. E. (2011). Siyasal İletişim: İdeoloji ve Medya İlişkisi. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Kılınçkaya, D. (2012). Serbest Cumhuriyet Fırkasının Toplumsal Tabanı ve Cumhuriyet Halk Partisi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(15) 3-18.
- Kışlalı, A. T. (1995) *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kışlalı, A. T. (1991). *Siyasal Sistemler*. Ankara: İmge Yayınevi.

- Kışlalı, A. T. (1997). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Kızıltan, Y. (2006). I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1) 251-272.
- Kingsley, C. (2004). *Antik Rejim*. İstanbul: Ataç Yayınları.
- Koncavar, A. (2013). Hate Speech in New Media, *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. MCSER Publishing, 2(8) 675-681.
- Kongar, E. (2008). 21. Yüzyılda Türkiye-2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konyar, H. (2011). *Türkiye'de Medya Endüstrisi İle Kurulan Kültürel Farklılıklar*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Köker, E. (2007). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Köker, L. (2012). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köse, H. (2004). *Bourdieu Medyaya Karşı*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Kubilay, Ç. (2010). Türban Sorunu Bağlamında Siyasal İslamcı Söylemin "Alternatif" Yurttaşlık Tasarımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2) 135-164.
- Kurt H. (2003). *Politik Kültür Yazılı Basın İlişkisi: Türk Yazılı Basınında Çizilen Politik Elit Portresinin Kemal Derviş Örneğinde İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Laclau, E. (2000). *Evrensellik, Kimlik ve Öznellik*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Lasswel, D. H. & Daniel, L. (1965). *World Revolutionary Elites: Studies in Coercive Ideological Movements*. Cambridge: M.I.T Press.
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lawler, S. (2008). *Identity: Sociological Perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Levinas, E. (2005). *Zaman ve Başka*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Levi-Strauss, C. (2010). *İrk, Tarih ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, B. (2014). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- MacBride, S. (1993). *Bir Çok Ses Tek Bir Dünya: İletişim ve Toplum-Bugün ve Yarın*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yayını.
- Maral, T. (2012). ABD ve Türkiye Örnekleri ile Siyasal Alanda Ötekilik. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(14) 98-105.

- Mardin, Ş. (1971). Ideology And Religion İn The Turkish Revolution. *International Journal of Middle East Studies*, 2(3) 197-211.
- Mardin, Ş. (2012). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2013a). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (2013b). *Türkiye’de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshal, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- McQuail, D. (1992). *Media Performance: Mass Communication and The Public Interest*. London: Sage Publications.
- McQuail, D. & Windahl, S. (2010). *Kitle İletişim Çalışmalarında İletişim Modelleri*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Mengi, A. (2004). *Platon’un Siyasal Seçkinleri Olarak Yönetici Sınıfı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mert, Y. L. (2008). *Cumhuriyet Döneminde Kapatılan Siyasi Partiler*. Ankara: İklim Yayınları.
- Millas, H. (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mills, C. W. (1974). İktidar Seçkinleri. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Mora, N. (2008a). Medya, Toplum ve Haber Kaynağı Olarak Sembolik Seçkinler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1) 1-24.
- Mora, N. (2008b). *Medya Çalışmaları, Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*. (Online): Altkitap Yayınları.
- Morva, O. (2013). *Chicago Okulu: Pragmatist Sosyal Teoride İletişimin Keşfi*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Mosca, G. (1939). *The Ruling Class*. New York: Mc Grow Hill Book Company.
- Murdock, G. (1981). Class, Power, And The Press: Problems Of Conceptualisation And Evidence. *The Sociological Review*, 29(1) 37–70.
- Nalçaoğlu, H. (2004). *Kültürel Farkın Yapısökümü*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Negrine, R. (1989). *Politics and Mass Media in Britain*. London: Routledge.
- Neyzi, L. (2011). *Ben Kimim: Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Nişancı, E. (2002). Neo-Patrimonyalizm ve Türk Siyasal Modernleşmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, (5) 123-139.
- Odyakmaz, Z. (2004). Haber Dilinin İdeolojik Yapılanması. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (19) 213-222.
- Okutan, M. Ç. (2009). *Tek Parti Döneminde Azınlık Politikaları*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Oral, H. (2014). Bir İnsan Hakkı İhlali Olarak Asimilasyon ve Laz Halkı. Y. İncoğlu, S. Çoban içinde, *Azınlıklar, Medya ve Ötekiler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1978). İlk Osmanlı Parlamentosu ve Osmanlı Milletlerinin Temsili, Armağan, Kanun-u Esasi'nin 100. Yılı. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, 33(2) 169-182.
- Ortega, G. Y. J. (2003). *Kitlelerin Ayaklanması*. İstanbul: Babil Yayınevi.
- Önsoy, R. (1986). Sened-i İttifak ve Türk Demokrasi Tarihindeki Yeri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi*, 4(1) 24-37.
- Özbudun, E. (1995). Türkiye'de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür. E. Özbudun, E. Kalaycıoğlu, L. Köker içinde, *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*. (1-42). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Özçalık, S. (2008). Ötekileşme ve İşlevleri. *Karaburun III. Bilim Kongresi*, İzmir: 4-7 Eylül.
- Özçelik, A. S. (1959). Sened-i İttifak. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 24(1-4) 1-19.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özerkan, Ş. A. (2001). *Medya, Dil ve İletişim*. İstanbul: Martı Yayınevi.
- Özkır, Y. (2014). Merkez-Çevre İlişkileri Bağlamında Basın Meslek Örgütleri. *Akademia Erciyes İletişim Dergisi*, 3(4) 88-100.
- Özsüer, E. (2012). Türk-Yunan İlişkilerinde “Biz” ve “Öteki” Önyargılarının Dinamikleri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*. 1(2) 269-309.
- Öztekin, H. (2015). Yeni Medyada Nefret Söylemi: Ekşi Sözlük Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(38) 925-936.
- Öztürk, N. K. & Coşkun, B. (2003). Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye'de Devletin Kalite ve Etkinlik İle Buluşması. *Türk İdare Dergisi*, (439) 71-104.
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü Yeniden Düşünmek: Kültürel Çeşitlilik ve Siyasal Teori*. Ankara: Phoenix Yayınları.

- Pareto, V. (2010). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Parmar, P. (1998). Temsil Stratejileri. J. Rutherford içinde, *Kimlik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Pazarcı, G. N. (2005). “Türkiye’de Gazetecinin Gözlükleri” Medyanın Dönüşemeyen Kodları. S. Alankuş içinde, *Medya ve Toplum*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Piret, B. (2012). Psikoterapötik Uygulamada Başka Olanı Karşılama ve Kültürel Boyut. Ö. Soysal, S. İçellioğlu içinde, *Kültürlerarası Çalışmalar: Ötekinin Sözü*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.
- Platon. (2001). *Devlet Adamı*. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Poyraz, T. & Arıkan, G. (2003). Avrupa-Türkiye İlişkileri ve Dönemsel Olarak Değişen “Öteki” Tanımları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2) 61-71.
- Rabasa, A. & Larrabee, F. S. (2008). *The Rise of Political Islam in Turkey*. Pittsburgh: Rand Corporation.
- Rawls, J. (1972). *A Theory of Justice*. Oxford: Clarendon Press.
- Rigel, N. (2000). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- Russell, B. (2002). *İktidar*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Rustow, D. A. (1991). Political Parties in Turkey: An Overview. M. Heper, J. M. Landau içinde, *Political Parties and Democracy in Turkey*. London: I.B.Tauris & Co Ltd.
- Rutherford, J. (1998). Yuva Denilen Yer: Kimlik ve Farklılığın Kültürel Politikaları. J. Rutherford içinde, *Kimlik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Sabuncuoğlu, A. (2006). *Televizyon Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sakal, F. (2009). Tek Parti’nin Vatandaşları ve Ötekileri. *History Studies*, 1(1) 134-160.
- Sakaoğlu, N. (1999). *Bu Mülkün Sultanları*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Saraçgil, A. (2005). *Bukalemun Erkek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sardar, Z., Nandy, A & Davies, M. W. (2004). *Barbar Denen Ötekiler*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sarıbay, A. Y. (1998). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. Ankara: Yetkin Basım Yayın.

- Sarup, M. (2002). *Identity, Culture and the Postmodern World*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Say, S. (2011). *İbn Haldun'un Düşünce Sistemi ve Uluslararası İlişkiler Kuramı*. İstanbul: Harf Yayınları.
- Sayın, Ö. (1990). Toplumsal Düzen, Demokrasi ve Seçkinler. *Sosyoloji Dergisi*, (2) 1-16.
- Schiller, H. (1993). *Zihin Yönlendirenler*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Schmidt, G. M. (2002). *Demokrasi Kuramına Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Schnapper, D. (1995). *Yurttaşlar Cemaati: Modern Ulus Fikrine Dair*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seçkin, G. (1997). Medya: Ekonomik ve Politik Elit İktidar Grubu. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (6) 357-394.
- Semerci, P. U. (2012). Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. K. Çayır, M. A. Ceyhan içinde, *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye'de Siyasi Partilerin Sosyal Temelleri*. İstanbul: May Yayınları.
- Sesli, M. & Demir, Ş. (2010). Türk Siyasi Elitlerin Toplumsal Kökeni (1929-1950). *Uluslararası Sosyal Bilimler E-Dergisi Akademik Bakış*, (21).
- Sherif, M. (1966). *Group Conflict And Cooperation, Their Social Psychology*. London: Routledge & Kegan Paul PLC.
- Shoemaker, P. & Stephen, D. R. (1997). İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi. S. İrvan içinde, *Medya, Kültür, Siyaset*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve Kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Smith, D. A. (1992). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Somel, S. A. (1997). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Kimliği. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Sorokin, P. (1941). *Social And Cultural Dynamics*. New York: American Book Co.
- Sözen, E. (2014). *Söylem*. Ankara: Birleşik Yayınları.
- Şah, U. (2012). Eşcinselliğe, Biseksüelliğe ve Transseksüelliğe İlişkisi Tanımlamaların Homofobi ve LGBT Bireylere Tanışıklık Düzeyi İle İlişkisi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 32(2) 23-49.

- Taşçı, C. N. (1996). Siyasetin Öznesi ve Nesnesi Olarak Medya, *Yeni Türkiye Dergisi* (Medya Özel Sayısı), 1(11) 784-789.
- Taşkın, Y. (2007). Milliyetçi Muhafazakâr Entelijansiya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekinalp, Ş. (2005). Küreselleşen Dünyanın Bunalımı: Çokkültürlülük. *Journal of İstanbul Kültür University*, 3(1) 75-87.
- Therborn, G. (2008). *İktidarın İdeolojisi İdeolojinin İktidarı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Thompson, B. J. (1992). *Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Cambridge: Polity Press.
- Thompson, B. J. (2008). *Medya ve Modernite*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Touraine, A. (2011). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunç, A. (2010). Uluslararası Bağlamda ‘Öteki’ ve ‘Yabancı’ Olanın Haber Medyasındaki Temsil Merkezinde Haber ve Gerçeklik Arasındaki İlişki. *Sosyal Gelişim Dergisi*, 1(1) 49-60.
- Turhan, M. (2000). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Total, N. (2001). Fransız Düşünürlerden Ötekilik Yaklaşımları. *Kültür ve İletişim Dergisi*, 4(1) 29-47.
- Total, N. (2006). *Küreselleşme İletişim Kültürlerarasılık*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Total, N. (2014). Televizyon: Patolojik ve Sağaltıcı Kamusal Alan ve Ötekinin Acısı ve Yasının İmkansız Kılınması. Y. İnceoğlu, S. Çoban içinde, *Azınlıklar, Medya ve Ötekiler*. (s). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014
- Türk, G. D. (2013). Demokrasinin Dördüncü Kuvveti Yeni Medya Teknolojileri, XVIII. Türkiye’de İnternet Konferansı, ss. 55-60, 9-11 Aralık 2013, İstanbul
- Türkdoğan, O. (2005). Gökalp Sosyolojisinde Aydın Sınıfın Yapısı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(10) 29-38.
- Türköne, M. (2012). *Siyaset*. Ankara: Etkileşim Yayınları.
- Uçak, O. (2014). Cemaat İçin Gazete: Şalom ve Mavi Marmara Olayı. S. Sungur içinde, *Azınlıklar ve Medya*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ulu, E. (2013). *Televizyon Haberlerinde Sunulan Engelli Temsillerinin Alımlaması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul: Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluç, G. (2009). *Medya ve Oryantalizm*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ural, A. (2001). *Medya-Sermaye-Siyaset Üçgeni*. İstanbul: Siyah Beyaz Basın Dağıtım.
- Uzunçarşılı, S. A. (2010). *Kültürlerarası İletişim*. İstanbul: Parşömen Yayınları.

- Ünlüler, A. O. (2006). Medyada Etik Söylem ve Medya Etiğini Biçimleyen Temel Belirleyiciler Üzerine Bir Değerlendirme. *Küresel İletişim Dergisi*, (2).
- Van Dijk, T. (1983). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse and Society*, 4(2) 249-283.
- Van Dijk, T. (1988). *News Analysis; Case Studies of International and National News In the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Van Dijk, T. (1994). Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları. M. Küçük içinde, *Medya, İktidar, İdeoloji*. Ankara: Ark Yayınları.
- Van Dijk, T. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. B. Çoban, Z. Özarslan içinde, *Söylem ve ideoloji: mitoloji, din, ideoloji*. İstanbul: Su Yayınları.
- Vardal, Z. B. (2015). Nefret Söylemi ve Yeni Medya. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1) 132-156.
- Vergin, N. (2011). *Siyaset Sosyolojisi*. İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık.
- Wallerstein, I. (2000). Kapitalizmin İdeolojik Gerilimleri: Irkçılık ve Cinsiyetçilik Karşısında Evrenselcilik. E. Balibar içinde, *İrk Ulus Sınıf*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Weber, M. (2011). *Bürokrasi ve Otorite*. Ankara: Adres Yayınları.
- Weeks, J. (1998). Farklılığın Değeri. J. Rutherford içinde, *Kimlik*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Williams, R. (2012). *Anahtar Sözcükler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yağlı, S. (2015). Bir Anlatı Mecrası Olarak Yeni Medyanın Söyleminde Trans Bireyler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1) 267-284.
- Yanık, C. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de Çokkültürlülük*. Ankara: Sentez Yayınları.
- Yanıkaya, B. (2009). Gündelik Yaşamın Suretinde: Öteki Korkusu, Görsel Şiddet ve Medya. B. Çoban içinde, *Medya Milliyetçilik Şiddet*. İstanbul: Su Yayınları.
- Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim: Kavramlar ve Ardındakiler*. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Yavuz, Kerim. (1997). Peşin Hüküm Kıskaçındaki İnsan. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik içinde*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Yayla, A. (2003). *Siyaset Teorisine Giriş*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Yaylagül, L. (2008). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yenişehirlioğlu, Ş. (1985). *Hegel Felsefesinde Birey, Toplum Devlet İlişkileri*. Ankara: Birey-Toplum Yayınları.

- Yılmaz, N., Doğan, K. C. ve İnankul, H. (2013). Tek Parti İktidarı Döneminde (1923-1946) Bürokrasi ve Siyaset İlişkisinin Weberyane Değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(3) 263-284.
- Yılmaz, N. (2011). 2000'li Yıllarda Elitlerin Dönüşümü: Devlet, Siyaset ve Batı. A. Demirhan içinde, *Türkiye'de Toplum*. İstanbul: Meydan Yayınları.
- Yılmaz, S. H. (2013). Siyasal Nefret Söylemi ve Medya, Konya: Literatürk Yayınları.
- Yumul, A. (2013). Nefret Suçu ya da Ölü Vicdanlar Ülkesi. M. Çınar içinde, *Medya ve Nefret Söylemi*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Yurdusev, A. N. (1997). 18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Türk Kimliği. N. Bilgin içinde, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Yüksel E. (2003). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Zannoni, P. (1978). The Concept of Elite European. *Journal of Political Research*, 6(1) 1-30.
- Zizek, S. (1996). Müstehcen Efendi. *Toplum ve Bilim*, (70) 63-76.
- Zizek, S. (2006). *Kırılgan Temas*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2013). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- https://www.academia.edu/4553649/3_Kas%C4%B1m_2002_se%C3%A7imleri_sonras%C4%B1_%C3%B6tekile%C5%9Firme. Ekici, İ. *Türkiye'de Merkez Çevre İlişkilerinin Kurgulanması: 3 Kasım 2002 Seçimleri Sonrası Ötekileştirme Hareketleri*, (2014, Aralık 16).
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/03/15/haber,0E0014F9515341A98B5A573C4568CE0D.html>. (2015, Haziran 5).
- <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse%20and%20racism.pdf>. Van Dijk, T. *Discourse and Racism*, (2015, Mayıs 12).
- <http://www.dorduncukuvvet.com/medya-arastirmalari/2830-haberin-sosyolojik-boyutu-kamusal-soylemin-uretimi-ve-kamuoyu-olusumu.html>. Mora, N. *Haberin Sosyolojik Boyutu: Kamusal Söylemin Üretimi ve Kamuoyu Oluşumu*, (2015, Haziran 13).
- http://islamvemedya.com/index.php?option=com_content&view=article&id=220:prof-dr-mete-camdereli&catid=60&Itemid=160. Çamdereli, M. *Din Medyatik Bir Şekilde Araçsallaşıyor*, (2015, Temmuz 4).

<http://www.istanbul.edu.tr/4.boyut>. Alver, F. *Kategorileştirme Söyleminde Medyanın Rolü*, (2015, Mayıs 12).

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=245065>, 2008. Işık, T. *Eşcinseller Yasa Yok Diye Sessiz Kalıyor*, (2015, Ekim 2).

http://www.stramap.org/images/cust_files/080613160150.pdf. Göregenli, M. *Şiddet ve İşkencenin Meşrulaştırılması Sürecinin Sosyal Psikolojik Arka Planı*, (2015, Eylül 12).

<http://www.tdk.gov.tr/>

<http://www.tid.gov.tr>. Köktaş, E. *Demokrasi Ölçümleri Bağlamında Türkiye’de Demokrasi*, (2014, Haziran 26).

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf. (2015, Mayıs 3).

https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html. (2015, Mayıs 3).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51dc08d2485d98.52925522. (2013, Temmuz 8).

<http://yenimedya.wordpress.com/2012/01/20/sosyal-medyanin-nefret-soylemi-icin-kullanilmasi-ifade-ozgurlugu-degildir/>. Binark, M. & Çomu, T. *Sosyal Medyanın Nefret Söylemi için Kullanılması ifade Özgürlüğü Değildir!*, (2015, Eylül 2).

İNCELENEN HABERLER

- 9 Aralık 1997 Cumhuriyet: “*Erdoğan’a soruşturma*”
- 15 Aralık 1997 Cumhuriyet: “*Şeriatı kadar demokrasi*”
- 13 Ocak 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan DGM’de ifade verdi*”
- 13 Şubat 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’a hapis istemi*”
- 14 Şubat 1998 Cumhuriyet: “*Rakamlar Tayyip Erdoğan’ı yalanlıyor*”
- 26 Şubat 1998 Cumhuriyet: “*Tayyip Erdoğan Fazilet’e katıldı*”
- 1 Nisan 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan DGM’de yargılandı*”
- 23 Nisan 1998 Cumhuriyet: “*Boyun eğmek yok*”
- 24 Nisan 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’a çiftte inceleme*”
- 11 Haziran 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’a protesto*”
- 4 Temmuz 1998 Cumhuriyet: “*Erbakan-Erdoğan kavgası büyüyor*”
- 8 Temmuz 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan belediye başkan adayımız*”
- 27 Temmuz 1998 Cumhuriyet: “*Menderes’in iskelesi kaçak*”
- 28 Ağustos 1998 Cumhuriyet: “*RP kurmayları ifade verecek*”
- 5 Eylül 1998 Cumhuriyet: “*Şeriat kanla gelebilir*”
- 9 Eylül 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’ın Çin gezisi yasal değil*”
- 18 Eylül 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’ın ormanları koruma çelişkisi*”
- 24 Eylül 1998 Cumhuriyet: “*Erdoğan’ın siyasi yaşamı sona eriyor*”
- 25 Eylül 1998 Cumhuriyet: “*Basına saldırdılar*”
- 28 Eylül 1998 Cumhuriyet: Haber 1. “*Yargıtay’ tehdit yağıyor*”, Haber 2. “*Erdoğan kente karşı suçlu*”
- 30 Eylül 1998 Cumhuriyet: Haber 1. “*Savaş’tan Erdoğan’a suç duyurusu*” Haber 2. “*Erdoğan’a Sayıştay soruşturması*”
- 15 Ocak 1998 Hürriyet: “*Gençler hareketi*”
- 18 Ocak 1998 Hürriyet: “*İlk gece sürprizi*”
- 23 Şubat 1998 Hürriyet: “*Günün fotoğrafı*”
- 24 Şubat 1998 Hürriyet: “*Tayyip’ten ultimatom*”
- 1 Nisan 1998 Hürriyet: “*Tayyip Erdoğan topu Ziya Gökalp’e attı*”
- 8 Nisan 1998 Hürriyet: “*Tayyip Erdoğan’ı yıkmak zor olacak*”
- 18 Nisan 1998 Hürriyet: “*Fetih törenlerinde yobazlığa izin yok*”
- 22 Nisan 1998 Hürriyet: “*Tayyip’e şok ceza*”
- 8 Mayıs 1998 Hürriyet: “*Erbakan’dan Erdoğan’a ultimatom*”

- 15 Mayıs 1998 Hürriyet: *“FP’de ilk raunt gençlerin”*
- 15 Haziran 1998 Hürriyet: *“Hoca: Erdoğan’ın hırsı aklının önüne geçmiştir”*
- 7 Temmuz 1998 Hürriyet: *“Tayyip’e 2. kâbus”*
- 8 Temmuz 1998 Hürriyet: *“Tayyip Bey, belediye başkan adayımızdır”*
- 10 Ağustos 1998 Hürriyet: *“Koraç Kupası’nı kadeh zannetti”*
- 31 Ağustos 1998 Hürriyet: *“Büyük zafer coşkusu”*
- 5 Eylül 1998 Hürriyet: *“Başsavcı: Tayyip’in cezası onaylansın”*
- 24 Eylül 1998 Hürriyet: *“Siyasi hayatı bitti”*
- 25 Eylül 1998 Hürriyet: *“Bu iş burada bitmez”*
- 11 Ağustos 2014 Cumhuriyet: Haber 1. *“Köşke oturmadan Gül kavgası başladı”*, Haber 2. *“AKP balkonundan ‘tarafsızlık’ sözü”*, Haber 3. *“Sultan kazandı”*
- 12 Ağustos 2014 Cumhuriyet: Haber 1. *“İstifa etmem”*, Haber 2. *“Artık güçlü değil”*
- 13 Ağustos 2014 Cumhuriyet: Haber 1. *“Gül’e kibarca ret”*, Haber 2. *“Kongreye katılamaz”*
- 14 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Peygambere bile tam destek yoktu”*
- 15 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Erdoğan’dan yine aynı dil”*
- 16 Ağustos 2014 Cumhuriyet: Haber 1. *“Yeni rejim itirafı”*, Haber 2. *“Yargıtay buyruğunu görüşecek”*
- 17 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Seçim bitti şahinleşti”*
- 19 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Resmi Alo Fatih”*
- 21 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“İntifada başlatıyor”*
- 22 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Yeni kardeşi Davutoğlu”*
- 26 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Daha da gelmem”*
- 27 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Davetiyelere Erdoğan ayarı”*
- 28 Ağustos 2014 Cumhuriyet: *“Korkarak bıraktı”*
- 29 Ağustos 2014 Cumhuriyet: Haber 1. *“Eşli, çocuklu ince mesajlar”*, Haber 2. *“Borçlu, oğlu çıktı”*
- 11 Ağustos 2014 Hürriyet: Haber 1. *“İlk turda Köşk”*, Haber 2. *“Kırgınlıklar eski Türkiye’de kalsın”*
- 12 Ağustos 2014 Hürriyet: *“Kongreyle veda”*
- 13 Ağustos 2014 Hürriyet: *“Gül’ün dönmesi doğal”*
- 15 Ağustos 2014 Hürriyet: *“Yeni başbakan perşembeye”*
- 16 Ağustos 2014 Hürriyet: *“Sizi Köşk’ten izleyeceğim”*
- 21 Ağustos 2014 Hürriyet: *“Urla tatilinde MYK mesaisi”*

22 Ağustos 2014 Hürriyet: “Başbakanda sıfır sorun”

23 Ağustos 2014 Hürriyet: “Seçime kadar denge kabinesi”

24 Ağustos 2014 Hürriyet: “24 saat vekalet”

26 Ağustos 2014 Hürriyet: “Erdoğan gitmiyor”

27 Ağustos 2014 Hürriyet: Haber 1. “Erdoğan’ın veda kongresi”, Haber 2. “Başbakan ve MİT Müsteşarı kendilerini dinleyen polislerden şikayetçi oldu”

28 Ağustos 2014 Hürriyet: “Kardeşim emanetçi değil”

29 Ağustos 2014 Hürriyet: “İlk mesaj”

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı: Mahmut AKGÜL

Uyruğu: T.C.

Doğum Tarihi ve Yeri: 01.07.1983, Ağrı

Medeni Durumu: Evli

Gsm: 0346 219 10 10/4532

E-Posta: mahmutakgul@cumhuriyet.edu.tr

Adres: Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi SİVAS

EĞİTİM:

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans:	Selçuk Üniversitesi	2010
Lisans	Selçuk Üniversitesi	2006
Lise	Konya Erkek Lisesi	1999

İŞ TECRÜBELERİ:

Yıl:	Kurum:	Görev:
2011-Halen	Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi	Araştırma Görevlisi
2010-2011	Anadolu Manşet Gazetesi	Yazı İşleri Müdürü
2005-2010	Yeni Meram Gazetesi	Muhabir, İstihbarat Şefi, Editör

Yabancı Dil: İngilizce